

**GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE' NİN
HEDEF ÜLKE OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN
KURAMSAL ANALİZİ**

Onur ÇAKMAK

**Doktora Tezi
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN
2025**

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

Onur ÇAKMAK

**GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE’NİN HEDEF ÜLKE
OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN KURAMSAL ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN**

ERZURUM – 2025

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE'NİN HEDEF ÜLKE OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN KURAMSAL ANALİZİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

13.06.2025

Onur ÇAKMAK

Aslı ıslak imzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr. Mevlüt ÖZBEN danışmanlığında, Onur ÇAKMAK tarafından hazırlanan bu çalışma 13 / 06 /2025 tarihinde savunulmuş ve Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Mevlüt ÖZBEN **İmza:** Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Nuray KARACA **İmza:** Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ **İmza:** Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Müjdat AVCI **İmza:** Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr.Öğr. Üyesi Özkan AYDAR **İmza:** Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
I. TEZİN AMACI.....	1
II. MATERYAL VE YÖNTEM.....	3
A. Araştırmanın Niteliği ve Yöntemi	4
B. Veri Kaynakları	5
C. Analiz Süreci	6
D. Sınırlılıklar.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ KAVRAMI.....	9
1.1.1. Göçün Tanımı.....	10
1.2. GÖÇ TÜRLERİ	15
1.2.1. Oluşum Nedenlerine Göre Göç	15
1.2.1.1. Gönüllü Göç	15
1.2.1.2. Zorunlu Göç.....	15
1.2.2. Yasal Prosedurlere Göre Göçler.....	17
1.2.2.1. Düzenli Göç	17
1.2.2.2. Düzensiz Göç.....	21
1.2.3. Göç Edilen Mesafeye Göre Göçler	29
1.2.3.1. İç Göç	29
1.2.3.2. Dış Göç	31
1.2.4. Göç Edinilen Yerde Kalma Süresine Göre Göçler.....	34
1.2.4.1. Geçici Göç	35
1.2.4.2. Kalıcı Göç.....	35

1.3. GÖÇÜN TARİHÇESİ	36
1.3.1. Uluslararası Göç Tarihi	36
1.3.2. Osmanlı Dönemi Göç Tarihi	40
1.3.3. Türkiye Cumhuriyeti Göç Tarihi.....	44
1.4. GÖÇÜN NEDENLERİ	50
1.4.1. Doğal Nedenler	50
1.4.2. Ekonomik Nedenler.....	51
1.4.3. Siyasal Nedenler.....	51
1.4.4. Sosyal ve Kültürel Nedenler.....	53
1.5. GÖÇMEN, SIĞINMACI, MÜLTECİ, KAYNAK - TRANSİT- HEDEF ÜLKE KAVRAMLARI	53
1.5.1. Göçmen	53
1.5.2. Sığınmacı.....	56
1.5.3. Mülteci	60
1.5.4. Kaynak – Transit - Hedef Ülke Kavramları	65
1.6. GÖÇ KURAMLARI	68
1.6.1. Ravenstein’ın Göç Kanunları	70
1.6.2. Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Teorisi:	74
1.6.3. Arthur Lewis’in Göç Teorisi	75
1.6.4. Peterson’in Beş Göç Tipi Teorisi:	77
1.6.5. Wolpert’in Göç Teorisi	81
1.6.6. Everett Lee’in İtme Çekme Teorisi:	83
1.6.7. Mabogune’in Göç Sistemleri Teorisi	86
1.6.8. Wallerstein’in Merkez-Çevre (Dünya sistemi) Teorisi:	89
1.6.9. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi:	93
1.6.10. Ekonomi Temelli Göç Teorileri	94
1.6.10.1. Neoklasik Ekonomi: Makro Yaklaşım	94
1.6.10.2. Neoklasik Ekonomi: Mikro Yaklaşım.....	96
1.6.10.3. Yeni Ekonomi Yaklaşımları	96
1.6.10.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	99
1.7. GÖÇ KURAMLARI ARASINDA KAVRAMSAL BAĞLANTILAR: BÜTÜNCÜL VE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME	100

1.8. GÖÇ ÇALIŞMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI: TEMATİK BİR SINIFLANDIRMA YAKLASIMI 103

1.8.1. Göç Olgusunun Teorik Temelleri ve Tarihsel Arka Planı	103
1.8.2. Göç ve Kamu Yönetimi: Politikalar, Kurumlar ve Yasal Düzenlemeler	104
1.8.3. Göç ve Ekonomik Etkiler	105
1.8.4. Göç ve Sosyo-Kültürel Uyumu	106
1.8.5. Suriyeli Mülteciler ve Güncel Sorunlar	106
1.8.6. Göç ve Sosyal Politikalar: Sağlık, Eğitim ve Konut	107
1.8.7. Düzensiz ve Transit Göçler: Afganistan Örneği ve Uluslararası Perspektif... 107	

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MÜLTECİLER BAĞLAMINDA ULUSAL, ULUSLARARASI HUKUKİ DÜZENLEMELER İLE İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLAR

2.1. GÖÇ VE MÜLTECİLER HAKKINDA ULUSLARARASI HUKUKİ

DÜZENLEMELER..... 109

2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	109
2.1.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi.....	111
2.1.3. 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuksal Statüsü' ne Dair Protokol	117
2.1.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	120
2.1.5. Diğer Uluslararası Düzenlemeler	122

2.2. GÖÇ İLE İLGİLİ ÇALIŞMA YAPAN ULUSLARARASI KURULUŞLAR 123

2.2.1. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (UNRRA):	124
2.2.2. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO):	125
2.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)	130
2.2.4. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)	133
2.2.5. Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD):.....	134

2.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ İLE İLGİLİ HUKUKSAL DÜZENLEMELER 136

2.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	137
2.3.2. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	139
2.3.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu	140
2.3.4. 2510 ve 5543 Sayılı İskân Kanunu	142
2.3.5. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatlerine Dair Kanun... 144	

2.3.6. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun	144
2.3.7. 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu	145
2.3.8. 1994 Göç Yönetmeliği	146
2.3.9. Diğer Hukuki Düzenlemeler	147
2.3.10. Türkiye’de Göç ile İlgili Hukuksal Düzenlemeler Hakkında Değerlendirme	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE’NİN HEDEF ÜLKE OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN KURAMSAL ANALİZİ

3.1. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLER İÇİN GÜVENLİ BİR ÜLKE OLMASI	151
3.2. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE SAĞLADIĞI BARINMA İMKANLARI	153
3.3. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERELERE SAĞLADIĞI ÇALIŞMA İMKÂN LARI	155
3.4. TÜRKİYENİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI MÜLKİYET EDİNME HAKKI	157
3.5. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI İKAMET HAKKI	160
3.6. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI VATANDAŞLIK HAKKI.....	162
3.8. TÜRKİYE’DE SAĞLIK SİSTEMİNİN GÖÇMENLERE SAĞLADIĞI İMKANLAR	168
3.9. TÜRKİYE’DE EĞİTİM SİSTEMİNİN ÖĞRENCİLERE SAĞLADIĞI HAKLAR	171
3.10. TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNDE SAĞLANAN YAŞAM ŞARTLARI	173
3.11. TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE YABANCI DÜŞMANLIĞI YAPILMAMASI	175
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	185
ÖZGEÇMİŞ.....	223

ÖZET**DOKTORA TEZİ****GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE’NİN HEDEF ÜLKE OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN KURAMSAL ANALİZİ****Onur ÇAKMAK****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****2025, 223 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Prof. Dr. Nuray KARACA****Prof. Dr. Müjdat AVCI****Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ****Dr. Öğr. Üyesi Özkan AYDAR**

Bu çalışma, göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak tercih etmelerini kuramsal olarak analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, çeşitli göç kuramları çerçevesinde Türkiye'nin göçmenler için çekim gücünü incelemektedir. Kullanılan kuramlar, Ravenstein’in Göç Kanunları, Everett Lee’in İtme-Çekme Kuramı, Peterson’in Beş Göç Tipi Kuramı, Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Kuramı, Wallerstein’in Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı, İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, Lewis’in Göç Teorisi, Mabogune’in Göç Sistemleri Teorisi, Wolpert’in Göç Teorisi ve Ekonomi Temelli Göç Teorileri olarak sıralanmaktadır. Türkiye’nin göçmenler için neden çekici bir seçenek olduğunu anlamak, bu tercihlerin arkasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel faktörleri inceleyer kuramsal analizinin yapılması hedeflenmiştir. Göçle ilgili yayınlanmış tüm çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve ekonomik fırsatlar, sosyal destekler, kültürel faktörler ve uluslararası ilişkiler gibi temalar altında kodlanmıştır. Bu temalar, göçmenlerin Türkiye’ye olan ilgisini ve tercihlerini açıklamak için kullanılmıştır. Seçilen göç kuramları çerçevesinde dökümanlar analiz edilmiştir. Her bir kuram, göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak seçmelerindeki etkilerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Ravenstein’in göç kanunlarından, Wallerstein’in dünya sistemi kuramına kadar geniş bir kuramsal çerçevede değerlendirme yapılmıştır. Analiz sonuçları, göçmenlerin Türkiye’yi tercih etmelerinin ardında yatan çeşitli nedenleri ortaya koymuştur. Ekonomik fırsatlar, Türkiye'nin sunduğu iş imkanları ve yaşam standartları; sosyal destekler, göçmen toplulukları ve entegrasyon hizmetleri; kültürel faktörler, ortak kültürel ve tarihi bağlar; uluslararası ilişkiler, Türkiye'nin uluslararası göç politikaları bu nedenlerin başında gelmektedir. Kuramsal çerçevede yapılan analizler, Türkiye’nin göçmenler için hem bir çekim merkezi hem de bir geçiş noktası olarak işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları, Türkiye'nin göçmenler için cazip bir hedef ülke olmasının çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin bir araya gelmesiyle gerçekleştiğini göstermektedir. Türkiye’nin göçmenlere sunduğu fırsatlar ve destekler, göçmenlerin bu ülkeyi seçmelerinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışma, göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak seçme nedenlerini kuramsal analizine dair geniş bir perspektif sunarak hem akademik literatüre hem de uygulayıcılar için değerli bilgiler sağlamaktadır. Çalışmanın sonuçları, gelecekteki göç araştırmaları ve politikaların geliştirilmesi açısından önemli katkılar sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Göçmenler, Türkiye, Sosyolojik Nedenler, Göç Kuramları

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****THEORETICAL ANALYSIS OF TURKEY'S CHOICE AS A DESTINATION
COUNTRY BY IMMIGRANTS****Onur ÇAKMAK****Advisor: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****2025, 223 sayfa****Jury: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Prof. Dr. Nuray KARACA****Prof. Dr. Müjdat AVCI****Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ****Assist. Prof. Dr. zkan AYDAR**

The study examines Turkey's appeal to migrants within the framework of various migration theories. The theories used include Ravenstein's Laws of Migration, Everett Lee's Push-Pull Theory, Peterson's Five Types of Migration Theory, Stouffer's Theory of Intervening Opportunities, Wallerstein's World-System Theory, Network Theory, Lewis's Migration Theory, Mabogunje's Migration Systems Theory, and Economic-Based Migration Theories. The primary objective of this study is to explain why migrants select Turkey as their destination country from various theoretical and sociological perspectives. Understanding why Turkey is an attractive option for migrants involves examining the economic, social, and cultural factors behind these preferences. The content of the documents has been analyzed in detail and coded under themes such as economic opportunities, social support, cultural factors, and international relations. These themes are used to explain the interest and preferences of migrants towards Turkey. The documents have been analyzed within the framework of the selected migration theories. Each theory has been used to identify the factors influencing migrants' choice of Turkey as their destination country. The evaluation covers a wide theoretical range from Ravenstein's laws of migration to Wallerstein's world-system theory. The analysis results reveal various reasons behind migrants' preference for Turkey. Economic opportunities, the job prospects and living standards offered by Turkey; social support, migrant communities, and integration services; cultural factors, shared cultural and historical ties; and international relations, Turkey's international migration policies are among the primary reasons. Theoretical analyses indicate that Turkey functions both as a migration hub and a transit point. The findings of the study show that Turkey's attractiveness as a destination country for migrants results from the combination of various economic, social, and cultural factors. The opportunities and support Turkey offers to migrants play a significant role in their choice of this country. This study provides valuable information for both academic literature and practitioners by providing a broad perspective on the theoretical analysis of the reasons why immigrants choose Turkey as a destination country. The results of the study can make important contributions to future migration research and policy development.

Keywords: Migrants, Turkey, Sociological Reasons, Migration Theories

KISALTMALAR DİZİNİ

ADEPT	: Afrika-Avrupa Diaspora Kalkınma Platformu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CRC	: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ECRI	: Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
EKSHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ESHİD	: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GGASS	: Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi
GKY	: Geri Gönderme Kanunu
GSYH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
ICERD	: 1965 Tarihli Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme
ICMPD	: Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
IRO	: Uluslararası Mülteci Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SASMUS	: Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

VIII

UİK	: Uluslararası İşgücü Kanunu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNRRA	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi
YÇİHK	: Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Uluslararası Göçmen Sayısı (1970-2015)	38
Tablo 2. Yıllara Göre Göçmen Sayıları.....	48

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İtme-Çekme Kuramı	84
----------------------------------	----

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgi, ilham ve destekleriyle katkı sunan Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN'e en derin şükranlarımı sunarım. Doktora eğitimim süresince yolumu aydınlatan, bilgi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden Prof. Dr. Nuray KARACA'ya; değerli katkıları ve destekleriyle çalışmamı zenginleştiren Prof. Dr. Müjdat AVCI'ya, Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ'ye ve Dr. Öğr. Üyesi Özkan AYDAR'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca adlarını burada tek tek anamasam da bilgi ve destekleriyle yanımda olan tüm değerli hocalarıma minnettarım. Bu süreçte her zaman yanımda duran, sabrı, anlayışı ve desteğiyle bana güç veren sevgili eşim Reyhan ÇAKMAK'a ise sonsuz teşekkürlerimi ve minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Erzurum-2025**Onur ÇAKMAK**

GİRİŞ

I. TEZİN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak tercih etme nedenlerini kuramsal bir çerçevede ele almak ve bu tercihi çok katmanlı, bütüncül ve sistematik bir analizle açıklamaktır. Çalışmada, göç olgusunun dinamikleri yalnızca yüzeysel gözlemlerle değil, sosyolojik, ekonomik, kültürel ve politik bağlamlar ekseninde kapsamlı bir değerlendirmeye incelenmektedir. Göç hareketlerini anlamaya yönelik olarak literatürde geliştirilen çok sayıdaki kuramsal yaklaşım arasından, Türkiye'nin özgün koşullarıyla uyumlu olan ve güncel göç dinamiklerini açıklamada yeterli kuramsal açıklayıcılığa sahip teoriler seçilmiş; bu teoriler, araştırmanın kavramsal omurgasını oluşturarak analiz sürecinin temel araçları olarak kullanılmıştır.

Bu bağlamda, araştırmada göçmenlerin bireysel motivasyonlarından uluslararası sistemdeki yapısal güç ilişkilerine kadar uzanan geniş bir yelpazede, göçmen tercihlerini etkileyen faktörler çok yönlü biçimde ele alınmıştır. Göçmenlerin karar alma süreçlerinin yalnızca ekonomik gerekçelere indirgenemeyeceği; aksine sosyal ağlar, kültürel yakınlıklar, güvenlik arayışı, yasal statü olanakları ve küresel güç dengeleri gibi çok çeşitli etkenlerin birlikte işlediği bir sürecin ürünü olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda kullanılan kuramsal perspektifler hem mikro düzeyde bireysel tercihler hem de makro düzeyde sistemsal yapıların göç olgusu üzerindeki etkilerini çözümlemeye olanak tanımaktadır.

Çalışmada tercih edilen göç kuramları, yalnızca belirli bir yönelimi açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin mevcut ulusal ve uluslararası konumunun, göç akımlarını nasıl biçimlendirdiğini ve bu bağlamda Türkiye'nin göçmenler için nasıl bir cazibe merkezi veya transit ülke işlevi gördüğünü de aydınlatmaktadır. Göç kuramlarının Türkiye özelinde yeniden yorumlanması yoluyla, göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak seçmelerinin ardında yatan çok katmanlı nedenler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Böylece tez çalışması yalnızca betimleyici bir araştırma olmanın ötesine geçerek göçmenlerin Türkiye’ye yöneliminde rol oynayan bireysel, yapısal ve sistemsal faktörleri

bütünlüklü bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın çoklu kuramsal perspektiflere dayanması, göçmen tercihlerini açıklamada daha geniş bir kavramsal alan sunmakta; tek boyutlu açıklamaların ötesine geçerek, göç olgusunun karmaşık doğasını daha derinlikli ve açıklayıcı bir biçimde kavramamıza imkân vermektedir. Bu yönüyle çalışma, akademik literatüre kuramsal zenginlik katan bir katkı sunmanın yanı sıra uygulayıcılar için politika geliştirme süreçlerinde kullanılabilecek değerli bir analiz çerçevesi sağlamaktadır. Bu bağlamda araştırmada Türkiye'nin göçmenler tarafından tercih edilme nedenleri, aşağıda sıralanan göç kuramları çerçevesinde sistematik olarak ele alınmıştır:

- Ravenstein'ın Göç Kanunları: Göçmen hareketlerinin genel eğilimlerini ve temel belirleyici faktörlerini ortaya koyan bu kuram, göçmenlerin karar alma süreçlerindeki temel motivasyonları anlamaya yönelik kullanılmıştır.
- Everett Lee'nin İtme-Çekme Kuramı: Göçmenlerin itildikleri koşullar (yoksulluk, savaş, güvensizlik) ile çekildikleri olanaklar (barınma, iş, sosyal haklar) arasındaki ilişki değerlendirilmiş; Türkiye'nin bu bağlamda nasıl bir çekim merkezi haline geldiği analiz edilmiştir.
- Peterson'un Beş Göç Tipi Kuramı: Göç türlerinin (ekonomik, sosyal, politik vb.) bireylerin tercihleri üzerindeki etkisi belirlenmiş; bu farklı göç biçimlerinin Türkiye bağlamındaki izdüşümleri incelenmiştir.
- Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Kuramı: Göçmenlerin mesafe, fırsat ve tercih dengesi çerçevesinde karar alma süreçleri değerlendirilmiş, Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumu bu açıdan analiz edilmiştir.
- Wallerstein'ın Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı: Türkiye'nin küresel sistemde merkez ve çevre arasındaki konumu incelenmiş; bu konumun göçmen tercihleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.
- İlişkiler Ağı (Network) Kuramı: Göçmen toplulukları, sosyal bağlar, diaspora yapıları ve akrabalık ilişkileri gibi unsurlar üzerinden Türkiye'nin sosyal ağlar açısından çekim gücü irdelenmiştir.
- Lewis'in Göç Teorisi: Türkiye'nin gelişen ekonomik yapısı ve emek piyasası bağlamında, göçmenlerin ekonomik fırsat arayışları bu kuram çerçevesinde yorumlanmıştır.

- Mabogunje'nin Göç Sistemleri Kuramı: Türkiye'deki göç yönetimi mekanizmaları, geri gönderme merkezlerinin işleyişi ve bölgesel göç akımları bu teorik çerçevede ele alınmıştır.
- Ekonomi Temelli Göç Teorileri: Göçmenlerin ekonomik rasyonallite temelindeki karar verme süreçleri değerlendirilerek, Türkiye'nin sunduğu yaşam standartlarının bu tercih üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Bu kuramsal çerçeve, araştırmada elde edilen verilerin çok boyutlu olarak yorumlanmasına olanak sağlamış; böylece göçmenlerin Türkiye'ye yöneliminde etkili olan dinamikler bireysel, yapısal ve sistemsal düzeyde ele alınmıştır. Her bir kuram, Türkiye bağlamında yeniden yorumlanarak, göçmen tercihlerinin açıklanmasına katkı sunmuştur.

II. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, göç olgusunu kuramsal bir perspektiften ele alan nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, göçmenlerin Türkiye'yi hedef ülke olarak tercih etmelerinin ardında yatan sosyolojik, ekonomik, kültürel ve hukuki dinamikleri kuramsal bir çerçevede analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, herhangi bir saha araştırmasına dayanmamakta; belge taraması, ikincil veri incelemesi ve tematik içerik analizi teknikleri temelinde yürütülmektedir. Çalışmanın ikinci temel amacı, göçmen tercihlerini açıklamakta etkili olan kuramsal yaklaşımların Türkiye bağlamındaki geçerliliğini değerlendirmektir. Bu doğrultuda birçok kuramı analiz eden çalışma aracılığıyla, Türkiye'nin göçmenler açısından nasıl bir çekim merkezi haline geldiği kuramsal düzlemde ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın yöntemsel dayanağını, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi oluşturmaktadır. Doküman analizi; yazılı materyallerin sistematik bir biçimde incelenmesine, içeriklerinin kavramsal düzeyde yapılandırılmasına ve bağlamsal ilişkilerinin ortaya konulmasına olanak tanır. Bu çalışmada, göç kuramlarına ilişkin akademik yayınlar, ulusal ve uluslararası mevzuatlar, göç politikaları, bilimsel makaleler, tezler, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların raporları detaylı biçimde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenleriyle

ilişkilendirilmiş ve çeşitli tematik başlıklar (barınma, sağlık, eğitim, vatandaşlık, sosyal haklar, geri gönderme merkezleri vb.) altında kodlanarak kavramsallaştırılmıştır.

Göçmen tercihlerini açıklamakta etkili olan kuramsal yaklaşımların Türkiye bağlamındaki geçerliliğini değerlendirme bağlamında araştırma, Ravenstein'in Göç Kanunları, Everett Lee'nin İtme-Çekme Kuramı, Peterson'un Beş Göç Tipi Kuramı, Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Kuramı, Wallerstein'in Merkez-Çevre Kuramı, Lewis'in Göç Teorisi, Mabogunje'nin Göç Sistemleri Teorisi, İlişkiler Ağı Kuramı ve ekonomi temelli göç teorileri gibi çok sayıda kuramı dikkate alarak çok katmanlı ve karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Bu kuramlar aracılığıyla, Türkiye'nin göçmenler açısından nasıl bir çekim merkezi haline geldiği kuramsal düzlemde ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın analiz sürecinde, tüm bu kuramsal çerçeveler, Türkiye özelinde yeniden yorumlanarak göçmenlerin tercihlerini şekillendiren yapısal ve sosyolojik unsurlar belirlenmiştir. Bu yöntem sayesinde, Türkiye'nin göçmenler açısından hem çekim merkezi hem de geçiş noktası olarak nasıl işlev gördüğü çok boyutlu biçimde ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma, betimsel, kuramsal ve açıklayıcı nitelikte bir analiz olup; göçmenlerin Türkiye'yi hedef ülke olarak tercih etmelerinin ardındaki çok katmanlı nedenleri kavramsal düzeyde anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın yöntemi, bu kapsamda yürütülen kuramsal analizlerin tutarlılığını ve derinliğini sağlamak üzere yapılandırılmıştır. Kuramsal zenginliği ve Türkiye'ye özgü güncel bağlamı esas alması bakımından kritik bir öneme sahip olan bu çalışmanın, göç politikalarının geliştirilmesi, sosyal uyum süreçlerinin değerlendirilmesi ve karar alıcılara rehberlik etmesi açısından da uygulamaya dönük katkı sağlaması beklenmektedir.

A. Araştırmanın Niteliği ve Yöntemi

Bu tez çalışması, göç olgusunu kuramsal bir perspektiften ele alan, nitel araştırma yöntemine dayalı bir analiz çalışmasıdır. Araştırma, herhangi bir nicel veri toplama tekniğine ya da saha çalışmasına başvurmaksızın, göçmenlerin Türkiye'yi hedef ülke olarak tercih etmelerinin ardında yatan sosyolojik, ekonomik, kültürel ve hukuki etkenleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, kuramsal yaklaşımlar ve

kavram analizleri çerçevesinde yapılandırılmış; dokümantatif temelli bir nitel araştırma niteliği kazanmıştır.

Araştırmada, doküman analizi ve tematik içerik analizi teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi, yazılı kaynakların sistematik, eleştirel ve bağlamsal biçimde incelenmesine dayanır. Bu yöntem sayesinde çalışma, yalnızca olgusal bilgi sunmakla kalmamış; aynı zamanda kuramsal yaklaşımların yorumlanması ve kavramsal bütünlük içinde ele alınması esasına göre yapılandırılmıştır.

Çalışmada kullanılan belgeler arasında, göç kuramlarına ilişkin akademik literatür, Türkiye'nin göç politikalarını düzenleyen yasalar ve yönetmelikler, uluslararası sözleşmeler, göçle ilgili politika belgeleri, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların raporları ve bilimsel yayınlar yer almaktadır. Bu belgeler, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenlerine ışık tutabilecek içerikler doğrultusunda seçilmiş ve sistematik biçimde analiz edilmiştir.

Analiz sürecinde belgeler, belirli kavramsal temalar çerçevesinde sınıflandırılmış ve bu temalar kuramsal yaklaşımlarla ilişkilendirilerek içeriksel olarak kodlanmıştır. Böylece, göç olgusunun Türkiye özelindeki görünümü yalnızca yüzeysel eğilimler bağlamında değil, aynı zamanda kuramsal bütünlük ve sosyolojik derinlik içerisinde ele alınmıştır. Bu yöntemsel yaklaşım sayesinde çalışma, göç hareketlerini anlamaya yönelik yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda açıklayıcı ve kuramsal olarak temellendirilmiş bir analiz ortaya koymuştur.

B. Veri Kaynakları

Bu araştırmada kullanılan veriler, ikincil veri kaynaklarına dayanmaktadır. Araştırmanın doğası gereği, birincil veri toplama yöntemlerine (anket, mülakat, gözlem vb.) başvurulmamış; bunun yerine nitel dokümantasyon temelli bir veri havuzu oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, göç olgusunu teorik, yasal ve uygulamalı boyutlarıyla değerlendirmeye imkân tanıyan çok yönlü kaynaklardan derlenmiştir.

Veri kaynakları şu temel kategoriler altında sınıflandırılmıştır:

- Akademik Literatür: Göç kuramlarına ilişkin temel kitaplar, hakemli dergi makaleleri, bilimsel bildiriler; kuramsal çerçevenin inşasında temel referansları oluşturmuştur.
- Ulusal Mevzuat: Türkiye Cumhuriyeti'ne ait göç politikalarını düzenleyen yasalar, yönetmelikler, genelgeler ve Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yayımlanan strateji belgeleri gibi kaynaklar analiz edilmiştir.
- Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler: Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumların göçle ilgili raporları, sözleşmeleri ve politika belgeleri kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir.
- İstatistikî Raporlar ve Veri Tabanları: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Eurostat, UNHCR, OECD ve IOM gibi kurumların yayımladığı göç istatistikleri ve yıllık raporlar, göçmenlerin demografik profili ve tercih eğilimlerinin sayısal arka planını desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenleri ile ilişkilendirilerek tematik içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Belgeler, belirlenen temalar (örneğin barınma, vatandaşlık, sosyal haklar, eğitim, sağlık, geri gönderme uygulamaları vb.) doğrultusunda kodlanmış ve göç kuramları ışığında sistematik olarak yorumlanmıştır.

Veri kaynaklarının çeşitliliği ve derinliği, araştırmanın kuramsal temellerle tutarlı ve çok yönlü bir analiz ortaya koymasını sağlamış; Türkiye'nin göçmenler açısından neden cazip bir hedef ülke hâline geldiği çok katmanlı bir yapı içinde değerlendirilmiştir.

C. Analiz Süreci

Bu araştırmada elde edilen veriler, tematik içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tematik içerik analizi, nitel veri analizinde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olup, verilerin belirli kavramsal temalar doğrultusunda sistematik biçimde sınıflandırılmasına, kodlanmasına ve yorumlanmasına olanak tanır. Bu yöntem sayesinde, göç olgusuna ilişkin çok sayıda belge ve kuramsal metin, araştırmanın amacı doğrultusunda derinlemesine analiz edilmiştir.

Analiz sürecinde ilk olarak, araştırma kapsamında seçilen belgeler ve akademik yayınlar ayrıntılı biçimde incelenmiş ve metinlerde tekrar eden kavramlar, olgular ve açıklayıcı unsurlar belirlenmiştir. Bu unsurlar, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenleriyle bağlantılı olarak temalar hâlinde sınıflandırılmıştır. Elde edilen temalar arasında; barınma olanakları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim hakkı, vatandaşlık ve hukuki statü, sosyal haklar, güvenlik, geri gönderme merkezleri, ekonomik fırsatlar, aile birleşimi ve sosyal ağlar gibi konular öne çıkmıştır.

Belirlenen temalar, daha sonra çalışmada esas alınan göç kuramlarıyla ilişkilendirilmiş ve her tema, kuramsal çerçeve içinde yeniden yorumlanmıştır. Bu sayede, yalnızca betimleyici değil; aynı zamanda açıklayıcı ve kuramsal olarak temellendirilmiş bir analiz süreci izlenmiştir. Veriler arasında anlamsal bütünlükler, kavramsal geçişler ve teorik bağlantılar kurulmuş; böylelikle göçmenlerin Türkiye'ye yöneliminde etkili olan faktörler çok boyutlu biçimde ortaya konulmuştur.

Analiz süreci boyunca her belge, yalnızca içerdiği bilgi bakımından değil; aynı zamanda sunduğu bağlamsal anlam, politik arka plan ve kuramsal yansımalar açısından da ele alınmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın analitik derinliğini artırmış ve elde edilen sonuçların kuramsal geçerliliğini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak analiz süreci, araştırmanın genel amacına uygun olarak hem tematik hem de kuramsal bir yapıya dayalı biçimde yürütülmüş ve göçmenlerin Türkiye'yi neden ve nasıl tercih ettiklerine ilişkin çok katmanlı bir değerlendirme imkânı sunmuştur.

D. Sınırlılıklar

Araştırma, kuramsal temelli nitel bir çalışma olması nedeniyle bazı sınırlılıklar içermektedir. Öncelikle, çalışma kapsamında herhangi bir saha verisi toplanmamış; göçmenlerin bireysel deneyimlerine, doğrudan gözlem ya da görüşmelere dayalı ampirik verilere yer verilmemiştir. Bu durum, araştırmanın öznel deneyim ve güncel saha dinamiklerini içermesini engellemekle birlikte, çalışmanın amacına uygun olarak genel eğilimler, kuramsal açıklamalar ve yapısal analizler üzerinden ilerlemesi sağlanmıştır.

İkinci olarak, çalışmanın dayandığı belgeler ve kaynaklar, mevcut literatür ve resmî kurumların sunduğu verilerle sınırlıdır. Bu durum, bazı güncel uygulamalara ve sahadaki fiilî durumlara doğrudan erişimi kısıtlamaktadır. Özellikle göçmenlerin bireysel algı ve

tercihleri, sosyal uyum süreçleri ya da karşılaştıkları sorunlar gibi daha mikro düzeydeki olgular, bu kapsamda yalnızca dolaylı biçimde ele alınabilmektedir. Ayrıca, uluslararası göç dinamikleri sürekli değişen politik, ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak geliştiği için, tezde değerlendirilen kuramsal yaklaşımlar ve mevcut veriler belirli bir zaman kesitine dayanmaktadır. Bu bağlamda, araştırma sonuçları evrensel ya da zamandan bağımsız kesinlikler taşımamakta; belirli bağlamlar ve tarihsel koşullar içerisinde geçerli analizler sunmaktadır.

Tüm bu sınırlılıklara rağmen, çalışmanın dayandığı kuramsal çeşitlilik, belge zenginliği ve tematik analiz derinliği, Türkiye'nin göçmenler açısından neden ve nasıl bir hedef ülke haline geldiğini anlamaya yönelik kapsamlı ve bütüncül bir çerçeve oluşturmayı mümkün kılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ KAVRAMI

Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eski olup, insanoğlunun en yaygın faaliyetlerinden biri olmuştur. Tarih boyunca insanlar; doğal afetler, ekonomik dalgalanmalar, siyasal belirsizlikler, toplumsal çalkantılar, insan haklarına aykırı uygulamalar, kıtlık, salgın hastalıklar, ülkeler arası çatışmalar, iç savaşlar gibi çeşitli nedenlerle topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Kendi istekleri doğrultusunda ya da başkalarının zorlaması ve tehditleri sonucu, geçici veya kalıcı bir çıkış yolu olarak, daha emniyetli yerlere sığınarak yaşamlarını sürdürmeyi amaçlamışlardır (Çağlar, 2011: 28).

Çağlar boyunca artarak devam eden göç olgusu, günümüzde ulusal ve uluslararası düzeyde, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası daha belirginleşmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle, toplumların yaşamlarını farklı şekillerde etkileyen göç, çok yönlü, çok taraflı ve karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Başka bir deyişle, günümüzde göç, ulusal ve uluslararası düzeyde daha belirgin bir sorun haline gelmiş, tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele olarak önemini artırmıştır. Bu durum, taraflar ve süreçlerdeki değişiklikler, çeşitlilik ve artış nedeniyle, ortaya çıkan durumları tanımlamak ve evrensel bir perspektif kazandırmak için kavramsal analiz ve tanımlara olan ihtiyacı daha da önemli hale getirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca göçlerin niteliği sürekli değişim göstermiştir. Başlangıçta iklim koşulları, savaşlar, kıtlık ve coğrafi sebepler gibi etmenler göçe neden olurken, daha sonraki dönemlerde ekonomik, dini, siyasi, kültürel, eğitimsel ve sanayileşme ile ilgili faktörler ön plana çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca gerçekleşen göçlerin niteliği, sürekli farklılık göstermiştir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 58).

1980'li yıllardan başlayarak küreselleşme ve yeni dünya düzeni, iki kutuplu sistemden tek veya çok kutuplu yapılara geçme neticesinde, göç ve göçmenlik olguları yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreçle birlikte, göç eski yerel özelliklerini aşarak uluslararası ve ulus ötesi, yani evrensel boyutlara ulaşmıştır. Başka bir deyişle, günümüzde göç, sadece bir ya da birkaç ülkeyi ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış, dünya üzerindeki tüm ülkeleri bir şekilde etkileyen karmaşık bir meseleye dönüşmüştür.

Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bu gelişmelerden büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir. Geçmişte Türkiye, göç veren bir ülke konumunda iken zamanla göç geçiş ve göç alma ülkesi konumuna gelmiştir. Bugün Türkiye, göç konusunda ciddi zorluklar yaşayan ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır (Çağlar, 2018: 26). Türkiye, coğrafi konumu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu ortaya çıkan yoğun göç nedeniyle dünya göç yolları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. 1950'lerden sonra üretim biçimindeki değişimlerle¹ birlikte istihdam olanakları da değişmiş, bu durum Türkiye'yi göç alımı ve geçiş ülkesi konumuna getirmiştir.

Uluslararası nüfus hareketleri, 1990'ların sonlarından itibaren hız kazanmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre, Doğu Bloku'nun çöküşünden sonra sığınmacı, mülteci ve sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Özellikle 1991 yılında dünya genelinde göçmen sayısı zirve yapmıştır. Sonraki yıllarda kısmi düşüşler olsa da göç sorunu, varlığını sürdürmekte ve büyük bir önem arz etmektedir (Çağlar, 2011: 29). Göç, dünya tarihinin farklı sosyal olaylarına bağlı olarak zaman zaman hız kazanmış, bazen ise yavaşlamıştır. Ancak göçün tamamen sona erdiği bir dönemden bahsetmek mümkün değildir (Karakaya, 2020: 93). Göç olgusu, sosyoloji, ekonomi, siyaset, nüfus ve coğrafya gibi farklı bilim dallarının araştırma konusu olmuş ve bu disiplinler arası perspektifle farklı açılardan ele alınmıştır (Betts, 2009: 12).

1.1.1. Göçün Tanımı

Eski Türkçe'de "kōç", taşınma veya taşınan yük anlamına gelen bir sözcük olarak kullanılmış ve zamanla "köç" şeklinde kalkıp gitmek veya taşınmak anlamına gelen bir fiile dönüşmüştür. Bu kelime, zaman içinde ek alarak "göç etmek", "göçebe" veya "göç" gibi kavramlara evrilmiştir (Nişanyan, 2007: 182). Göç kelimesinin kökenine

¹ 1950 sonrası dönemde dünyada yaşanan sanayileşme dalgası, üretim süreçlerinin mekanizasyonu ve teknolojik dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu süreç, emek yoğun sektörlerdeki talebin azalmasına ve hizmet sektörünün öne çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'de ise kırsal nüfusun yoğun olduğu bu dönemde tarımda makineleşme nedeniyle kırsaldan kente doğru kitlesel bir iç göç yaşanmıştır. Aynı zamanda 1960'lı yıllardan itibaren Batı Avrupa ülkelerine yönelik işçi göçü başlamış ve Türkiye hem göç veren hem de transit göç güzergâhında yer alan bir ülke hâline gelmiştir. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme süreciyle birlikte, Türkiye'nin göç alan bir ülke hâline gelmesi de hız kazanmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin göç coğrafyasındaki konumunu hem kaynak hem geçiş hem de hedef ülke olarak çeşitlendirmiştir (İçduygu, 2008: 16-18).

baktığımızda taşınan eşyalar veya insanların bir yerden başka bir yere gitmesi anlamında kullanıldığını görebiliriz. Göç, insanların yer değişim sürecini ifade eder.

Göç kelimesi, Latince de ise "migrare" kökünden türetilmiştir ve gezinmek, yeniden yerleşmek anlamını taşır. Bu terim, bir yerden diğerine hareket ederek oturulan yerin değişimini ifade eder, bu değişim geçici veya kalıcı olabilir. Göç olgusu, bireylerin veya toplumların daimî ikamet ettikleri yerlerden ayrılarak başka bölgelere yerleşme eylemlerine dayanır (Lodzinska ve Jędrzejowski, 2012: 9).

Uluslararası literatürde göç olgusu ile ilgili olarak "migration", "emigration" ve "immigration" terimlerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. 'Immigration' terimi, bir ülkeye yerleşmek için diğer ülkelerden gelen kişileri ifade eder. 'Emigration' ise bir ülkeden ayrılmak veya çıkmak amacıyla yapılan hareketleri ifade eder (Glossary on Migration, Published By: IOM, Geneva, Switzerland, 2003: 32).

Göç kavramı yüzyıllardır süregelen bir olgu olup, temelinde yer değiştirme eylemi yatar. Ancak göç bir yer değiştirme hareketi olarak kabul edilse de göçün zaman içinde evrildiğini ve farklı anlamlar ve nitelikler kazandığını unutmamak gerekir. Ekonomik nedenler ile sosyal ve kültürel faktörlerin etkisiyle meydana gelen göç, sonuçları itibarıyla göç gönderen ve göç alan bölgeleri/ülkeleri derinden sarsmıştır. Göç, bu merkezler ve ülkeler üzerinde önemli etkiler bırakmış, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarında büyük değişimlere yol açmıştır (Thet, 2014: 14). Bu değişim sonucunda, göçün coğrafi kapsamı genişlemiş ve sonuç olarak her ülkenin bir şekilde etkilendiği, göz ardı edilmesi zor bir fenomen haline gelmiştir. Kapsamının geniş olması nedeniyle, göçün tek bir tanımının bulunmadığı ve göçmenin kim olduğuna dair tanımların ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği görülmektedir. Göç kavramının genel kabul görmüş bir tanımının bulunmaması, her ülkenin kendi görüşleri ve ölçütlerine göre farklı göçmen tanımları yapmasına sebep olmaktadır. Her ülke, göçmeni tanımlarken kendi perspektifini ve kriterlerini kullanmaktadır. Ülkelerin siyasi yapıları, politik ve ekonomik menfaatleri, göçle ilgili hukuki düzenlemeleri göçün tanımlanmasında rol oynamaktadır (King, 2016: 2).

Göç, uzun yıllardır süregelen bir olgu olup, çeşitli tanımlarla ele alınmıştır. Göç, en temel haliyle, ülke sınırını aşarak veya bir ülke içinde yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır (Çiçekli, 2009: 43). İnsanların mevcut yerlerinden kalıcı bir şekilde ayrılarak

başka bir yerde ikamet etmeleri de göçün bir biçimi olarak görülmektedir (Ünver, 2003: 178). Aynı zamanda, belli bir mesafe kat ederek ve önemli bir süre boyunca gerçekleşen her türlü yer değiştirme olayı da göç kapsamına girmektedir (Ender, 1986: 9). Göç, bir yerden ayrılıp belirlenen bir hedefe varma süreci olarak da tanımlanabilir (Karpat, 2003: 3). Uzaklık, coğrafi ve fiziksel ayrılıklar ya da yer değişim eylemi de göçün bir başka tanımıdır (Hoşgör, 1998: 104). Göç, geri dönüş olanağı olmayan bir yerleşim anlamına gelen tek yönlü bir seyahat olarak da kabul edilmektedir (Chambers, 2014: 23). Halkın yer değiştirmesi olarak da tanımlanabilen göç, zaman ve mekân boyutlarına sahip önemli bir demografik olaydır (Kallio, 2016: 5). Ekonomik nedenlerle ilişkilendirilen göç, insanların daha iyi bir yaşam umuduyla yeni bir yerleşim alanına gitmeyi seçmeleri olarak da ifade edilebilir (Pazarlıoğlu, 2005: 121). Göç, herhangi bir sebeple yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan insanların yeni yerleşim yerlerine yerleşmelerini de kapsar (Kirman, 2017: 109). Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Terimler Sözlüğü'nde ise, göç, insanların uluslararası sınırları aşarak veya bir ülke içinde yer değiştirerek gerçekleştirdiği her türlü nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2023: 22). Türk Dil Kurumu'na göre ise göç, ekonomik, sosyal veya siyasi nedenlerle bireylerin veya grupların bir ülkeden başka bir ülkeye veya bir yerden başka bir yere taşınma süreci olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023: 76).

Tüm bu tanımlamalar ışığında, göç; toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik, çevresel, demografik, dini ve etnik gibi sebeplerle bir yerden diğerine, geçici veya kalıcı olarak, ulusal sınırları aşarak veya ulusal sınırlar içinde yer değiştirme ve hareket etme sürecidir. Bu süreç, bireyler veya gruplar düzeyinde gerçekleşebilir. Burada, temelde insan merkezli bir hareketlilikten söz edilmektedir. Ekonomik koşullar ve doğal afetler, göçün temel sebeplerinden bazılarını oluştururken, etnik veya siyasi baskılar gibi zorunlu yerinden edilmesi de göç hareketlerinin ve insanların mülteci statüsüne geçmelerinin önemli nedenlerindendir (Güneş, 2019: 6-7).

Yapılan tanımlar incelendiğinde göçün üç temel özelliği ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, göçün yer değiştirme özelliğinden bahsedilebilir. Göç tanımlarının tamamı, yer değişimini vurguladığı için, işlevsel bir göç tanımı yer değiştirme kavramına odaklanmalıdır. İkinci olarak, göçün belirli bir süre zarfında gerçekleştiği ve yeni yerleşim yerinde geçirilen zamanın önemine vurgu yapılmaktadır; bu da göçün zaman boyutunu oluşturur. Üçüncü boyut olarak da kişinin devamlı olarak yerleşme arzusunda

olması bu süreçte kritik bir rol oynar. Elbette, bu unsurların hepsinde ölçme ve değerlendirme süreçlerinde zorluklar ortaya çıkmaktadır. Mesela, mekân boyutuyla ilgili bir tanımlama mevcuttur; ancak bu alanın büyüklüğü ve sınırları tam olarak belirgin değildir. Zaman boyutu olarak ise, bir yerin ne kadar süreyle ikamet edilirse göç sayılacağı konusunda netlik bulunmamaktadır ve ülkelerin koydukları kıstaslar bu belirsizliği daha da karmaşık hale getirmektedir. Göç edilen yerlerde kalma isteği konusunda beyan edilen bilginin objektif olmaması da birçok zaman mümkündür (Taşçı, 2009: 180).

İnsanlar yaşadıkları yerlerden ayrılarak, yeni bir yaşam kurmak üzere farklı yerlere göç etmektedirler. Göç eden insanlar, farklı ülkelerde yeni hayatlarına başlayabilmektedirler. Göç eden insanlar sadece yaşadıkları yeri değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda bireysel, sosyal ve yaşam boyu kurdukları tüm çevresel ilişkilerini de değiştirip yeniden inşa ederler. Çünkü göç edenler, sadece fiziksel olarak bir yerden başka bir yere gitmekle kalmazlar; aynı zamanda tüm yaşam deneyimlerini, yaşam tarzlarını, dillerini, kültürlerini, anılarını ve hayallerini de yanlarında taşırlar. Bir yerden başka bir yere gitmek, mesafe ne kadar kısa olursa olsun hem birey için hem de aile için oldukça zor ve bilinmezlerle dolu bir yolculuk olduğu için risklerle dolu bir süreçtir. Bu anlamda, bu risk veya risklerin göze alınabilmesi için birey ya da toplumları harekete geçirmesi için avantajlı faktörlerin olması gerekir. Küreselleşen dünyada uluslararası göç, güvenlik, sosyal ve ekonomik faktörlerin günlük hayat üzerindeki etkilerini vurgulayan zorlu bir olgudur. Göç, hayatın ve tarihin her dönem ve kesimindeki insanları kapsayan, çok farklı hareketleri ve durumları tanımlayan, kültürel etkileşimler, ticaret ve jeopolitik faktörlerle yakından ilişkili, sürekli değişen bir süreçtir. İnsanlık tarihi boyunca göçlerin doğası ve niteliği sürekli evrilmiştir (Mcauliffe ve Ruhs, 2017: 1).

Göç genel olarak sadece birkaç ülkeyi değil, tüm dünya ülkelerini ilgilendiren bir konu ya da sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle toplu ve beklenmedik bir zamanda yapılan göçlerde ülkeler hazırlıksız olarak yakalanabilmekte ve çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, ülkelerin göç konusunda kapsamlı ve olası durumları hesaba katarak koordineli bir şekilde yarına yönelik kararlar alması ve uygulamaya geçirmesi gerekmektedir (Yılmaz ve Atmaca, 2020: 36). Bir ülkenin tamamını etkileyen göç sürecinin nedenleri ve sonuçları doğru bir şekilde belirlenerek, uygun çözüm stratejilerinin geliştirilmesi, ekonomik gelişim ve istikrar açısından hayati bir öneme

sahiptir (Güllülü, Karabulut ve Polat, 2007: 3). Göç, kuşaklar için sadece fiziksel mekân değişimi değil, aynı zamanda yeni bir toplum veya kültüre yeniden adapte olma süreci olarak da görülmektedir. Bu yönü ile göç çok yönlü bir olgudur. Dolayısıyla göç kavramını sadece fiziksel yer değişikliği olarak değil, bireylerin ve toplumların hayatını etkileyen tüm yönleriyle ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir (Markley, 2011: 372).

Göç, insanların başlıca toplumsal eylemlerinden biridir. Geçmişten bu yana göç ediliyor ve sonsuza dek göç edilmeye devam edilecektir. Bir toplumda göç durduğunda, bu genellikle o toplumun zayıflamaya başladığının bir işaretidir. Göçün olmadığı bir coğrafyada, tarihin son sayfaları yazılmaktadır. Bu ifade şunu belirtmektedir: İnsan varlığı devam ettiği sürece göç olgusu da sürecektir (Ortaylı, 2006: 19). Göç olgusuna dair yapılan birçok çalışma, göçlerin sonsuza dek süreceğini öne sürmektedir.

Kısacası göç olgusu, tarih boyunca insanlık için önemli bir toplumsal eylem olmuş ve gelecekte de devam edeceği öngörülmektedir. Göç, yalnızca fiziksel mekân değişikliği değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumların yaşam tarzlarını, kültürlerini, dillerini ve sosyal ilişkilerini yeniden inşa etmelerini gerektiren karmaşık bir süreçtir. İnsanların farklı coğrafyalara göç etme sebepleri arasında ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, dini ve çevresel faktörler yer almaktadır. Göç, bir toplumda durduğunda, genellikle o toplumun zayıflamaya başladığı bir durumu işaret eder ve göçün olmadığı bir coğrafyada tarihin son sayfalarının yazılmakta olduğu belirtilir. Bu bağlamda, göçün evrensel bir olgu olduğu ve insan varlığı sürdükçe devam edeceği kabul edilmektedir. Küreselleşen dünyada uluslararası göç, sadece belirli ülkeleri değil, tüm dünya ülkelerini etkileyen, sosyal, ekonomik ve kültürel etkileşimlerle şekillenen bir süreçtir. Bu nedenle göçün doğru bir şekilde tanımlanması ve çözüm stratejilerinin geliştirilmesi, ekonomik gelişim ve toplumsal istikrar açısından kritik bir öneme sahiptir.

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

1.2.1. Oluşum Nedenlerine Göre Göç

1.2.1.1. Gönüllü Göç

Gönüllü göç, bireylerin hiçbir baskı olmaksızın kendi istekleriyle yer değiştirdikleri hareketlerdir. Bu tür göçlerde özellikle cazip faktörlerin etkisi belirleyici bir rol oynamaktadır. Gönüllü göçlerin kökeninde, öğrenim fırsatlarına ulaşma, istihdam olanakları, yaşam standartlarını iyileştirme arzusu, sosyal hizmetlerden yararlanma talebi, kültürel ve dini özgürlükler gibi unsurlar yer almaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 3). Gönüllü göçler çoğunlukla bir aile üyesinin veya birkaçının, başka bir ülkede iş bulma veya yerleşme nedenleriyle öncülük etmesiyle oluşmaktadır. Bu bağlamda gereken motivasyonun varlığı büyük bir öneme sahiptir (Dönmez Kara, 2015: 27). Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa ülkelerinde iş gücü eksikliği nedeniyle göç hareketleri artmıştır. Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında imzalanan işçi alım anlaşmasıyla birlikte, ilk etapta 6800 Türk işçi gönüllü olarak göç etmiştir (Genel, 2014: 307).

1.2.1.2. Zorunlu Göç

Bireylerin kendi istekleri dışında yaşadıkları yerleri terk etmelerine zorunlu göç (forced migration) denir. Zorunlu göç hareketinde, otoriter olan bir güç insanlara kendi istekleri dışında yer değiştirebileceği gibi, devletlerin aldıkları kararlarda buna neden olabilir. Gönüllü göçteki cazip nedenlerin aksine, zorunlu göçte doğal afetler, savaşlar, güvenlik tehlikeleri, huzursuz yaşam şartları ve geçim zorlukları gibi zorlayıcı faktörler belirleyicidir (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 17).

Zorunlu göçmenler, sebep her ne olursa olsun hayatta kalabilmek için evlerini terk eden ve başka ülkelere sığınan kişilere denir. Zorunlu göçmenleri emek göçmenlerinden ayıran en temel özellik, ülkelerini hayatta kalabilmek için terk etmeleridir (TBMM Avrupa Birliği Komisyonu Raporu, 2012). Tarihin ilk çağlarından bugüne kadar, zorunlu durumlar sonucunda gerçekleşen göçler bu kategoride yer almaktadır. Zorunlu göçlere, 4. yüzyılda gerçekleşen Kavimler Göçü, 1923 yılında Yunanistan ile Türkiye arasında

yapılan mübadele göçü ve 1941-1944 yılları arasında Kırım Tatarlarına Sovyet Rusya tarafından uygulanan zorunlu göç örnek olarak gösterilebilir (Baltacı, 2014: 10).

Bazı araştırmacılar, zorunlu göçü iki kategoriye ayırmışlardır. Bu yaklaşıma göre, birinci gruptakiler durumlarıyla ilgili karar alma hakkına sınırlı olarak sahipken, ikinci gruptakilerin bu hakkı hiç yoktur. Almanya'da Nazi döneminde Yahudiler öncelikle göçe teşvik edildi ve bu şekilde göç edenlerin yaşamları pek değişmedi; ancak daha sonra zorla hayvan vagonlarıyla toplama kamplarına götürülen grupların yaşam tarzları tamamen değişti (Gürkan, 2006: 35). Zorunlu göç süreçlerinde, uluslararası göç mevzuatının öngördüğü ve ulaşmayı hedeflediği üç kalıcı çözüm (durable solutions) bulunmaktadır: kendi ülkesine isteyerek geri dönüş, ilk sığınılan ülkeye yerel entegrasyon ve üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirme. Uluslararası göç mevzuatı bu bağlamda, çatışmaların belirli bir zaman diliminde sona ereceğini ve mültecilerin, yeniden güvenli bir hal alacak ülkelere geri döneceklerini öngörmektedir (UNHCR, 2003, madde 12).

Osmanlı Devleti'nde zorunlu göçler resmileştirilmiş ve "sürgün" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti o dönemde büyük insan topluluklarının devlet kararıyla yer değiştirmesi için üç temel sebep öne sürülmüştür. İlk neden, devletin İslam'ı yayma politikasıyla sürekli genişlemesi ve bu süreçte ele geçirilen bölgelerde dini çeşitliliğe rağmen kalıcı bir istikrar sağlama çabasıdır. İkinci gerekçe, dönemin şartlarında üretimin temeli olan emek gücünün sürekliliğini sağlamak amacıyla, iş gücünün rasyonel bir şekilde dağıtılmasının zorunlu olmasıdır. Üçüncü neden olarak, geniş arazilere sahip olan devletin düzenini ve güvenliğini sağlama sorumluluğu vurgulanabilir (Tekeli, 2010: 144).

Günümüzde zorunlu göç süreçlerinin sebepleri, büyüklükleri ve etkileri çeşitlenmekte, bu doğrultuda yeni politika ve yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Ortadoğu ülkelerinde, ayaklanmalar, iç çatışmalar ve savaşlar yüzünden insanlar zorunlu olarak göç etmektedir. Sayıları milyonlar bulan bu insanlar, mecburi olarak yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum, dünya çapında mültecilerin, sığınmacıların ve yerinden edilmiş göçmenlerin en büyük göç hareketlerinden birini oluşturmaktadır (Hazan, J.C., 2012: 184-185). Son dönemde yaşanan en büyük zorunlu göç akımı ise Suriye zorunlu göçü olmuştur. Suriye zorunlu göçü, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü verilerine göre, Mart 2021 itibarıyla sayıları 6,6 milyon ülke dışına göç etmiş mülteciyi ve 6,7 milyon ülkesi içinde yerinden edilmiş kişiyi

kapsamaktadır. Bu akımların büyük kısmı komşu ülkelere yerleşirken, bir kısmı da Avrupa ülkelerine varmayı amaçlamıştır. Bu zorunlu göç süreci sonucunda, Türkiye bugün nüfusu 3,6 milyonu aşan (UNHCR Operational Data Portal, 2021) geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaparak dünyada en yüksek Suriyeli nüfusunu barındıran ülkedir.

1.2.2. Yasal Prosedurlere Göre Göçler

1.2.2.1. Düzenli Göç

Uluslararası Göç Örgütü Sözlüğü'ne göre, düzenli göç; kaynak ülkeden ayrılışı, hedef ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi yasal düzenlemeler çerçevesinde planlanan insanların alışlageldik ikamet yerlerinden başka bir yere gitmeleri veya izin verilmiş yasal kanalları kullanarak gerçekleştirdikleri göç olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği, düzensiz göç dalgalarına karşı etkili bir şekilde mücadele etmiştir. Avrupa Birliği, düzensiz göçle mücadele ederken, ihtiyaç duyduğu nitelik ve miktarda göçmeni çekmek için "yasal göç" veya "düzenli göç" olarak bilinen çeşitli düzenlemeler uygulamaya koymuştur (Aykaç ve Yertüm, 2016: 3). Avrupa Birliği, üç grup içinde yer alan kişileri düzenli göç ve entegrasyon politikaları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bunlardan ilk grup, üçüncü ülkelerden Avrupa Birliği'ne giriş yaparak düzenli göç politikaları doğrultusunda üye ülkelerde herhangi bir nedenle yasal olarak doksan günden fazla ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarını kapsar. İkinci grup, aile birleşimiyle veya kendi ülkeleri ile Avrupa Birliği arasındaki özel antlaşmalar sayesinde Avrupa Birliği'nde uzun süreli olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamaktadır. Üçüncü grup, Avrupa Birliği'ne eğitim, öğrenci değişimi, ücretsiz staj, gönüllü hizmet veya bilimsel araştırma amacıyla gelen üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamaktadır. Bu grup ayrıca, üye ülkelerden birinde bir iş yerinde çalışarak, girişimci olarak kendi işini kurarak veya nitelikli işgücü olarak Avrupa Birliği'ne iş sözleşmesi kapsamında giriş yapan ve uzun süreli ikamet hakkı kazanan üçüncü ülke vatandaşlarını içermektedir. (Bayraktaroğlu-Özçelik; 2010: 414-415).

Düzenli göç, düzensiz göçten ayrı olarak, üçüncü ülke vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne kabul, kalış ve çalışma koşullarına ilişkin geçerli olan şartları ve süreçleri içerir.

Bu süreçte üye devletler, kabul etmeye istekli oldukları düzenli göçmenlerin özelliklerini ve sayılarını, mevcut AB mevzuatı, ulusal yasal düzenlemeler ve iş gücü piyasasının gereksinimleri doğrultusunda belirlerler. Bu, düzenli göç sürecinin başarılı bir şekilde yönetilmesini sağlar. Düzenli göç sayesinde, göçmenlerin Birlik'e girişleri, yerleşmeleri ve sosyo-ekonomik uyum süreçleri üye devletler tarafından kontrol altında tutularak yönetilebilir. Bu şekilde, göç sürecinin yol açtığı tehditlerle başa çıkmak ve aynı zamanda ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek mümkün olur. Bu yüzden, göç sürecinin etkili bir şekilde yönetilmesini mümkün kılan düzenli göç kavramı, Avrupa Birliği'nin gündeminde giderek daha büyük bir yer tutmaktadır. Düzenli göç, AB'nin son zamanlarda daha fazla önem verdiği bir konu haline gelmiştir ve bunun arkasında birçok neden yatmaktadır. Bu sebepler ve düzenli göç yönetimiyle ilgili hedefler, Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı belgelerde detaylı olarak belirtilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan belgelere göre, bazı üye ülkeler, yaşlanan nüfus ve düşen doğum oranları yüzünden belirli yetenek ve becerilere sahip nitelikli iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, üçüncü ülkelerden gelecek düzenli göçmenlerin özellikle belirli sektörlerde istihdam edilmesi talebini artırmaktadır.²

Düzenli göç, düzensiz göçe kıyasla öngörülebilir, denetlenebilir ve yönetilmesi daha kolay bir süreçtir. Düzenli göç, iyi yönetildiğinde hem göçmenlerin hem de kaynak, transit ve varış ülkelerinin fayda sağlayabileceği bir süreçtir. Göçmenlerin entegrasyonu ve katılımıyla, ekonomik gelişme ve iş gücü dinamikleri olumlu yönde etkilenebilir, ayrıca kültürel açıdan zengin bir toplumsal yapı oluşabilir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin entegrasyonu ve haklarının korunmasıyla toplumsal refahın iyileştirilmesi de mümkündür (European Commission, 2022: 1).

Avrupa Birliği, göç konusunda ilgili ülkelerle diyalog ve iş birliğini güçlendirerek, düzenli yasal göçün teşvik edilmesine yönelik çabalarını sürdürmektedir. AB, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığıyla mücadelede kaynak ve transit ülkelerle iş birliğini güçlendirerek, düzenli göçü yönlendirme çabalarını artırmaktadır. Bu yaklaşımıyla Avrupa Birliği, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli çalışanları temin ederek göçün sunduğu faydalardan istifade etmeyi amaçlamaktadır (European Commission,

² Detaylı bilgi için bkz. European Commission, 2004, s. 4-5, 12-16; European Commission, 2005, s. 5; European Commission, 2008, s. 2, 5; European Council, 2014, s. 1-2; European Commission, 2017, s. 15-16.

2004: 19; European Commission, 2006: 6; European Commission, 2017: 19; Directorate-General for Communication, 2017: 1-4; EESC, 2020a: 1).

Düzenli göç yönetimi için öncelikle birlikte hareket edilecek bir göç politikasının oluşturulması gerektiği belirtilmiş ve bununla birlikte bazı temel prensipler belirlenmiştir. Bu ilkelerden birincisi, ilgili AB üye devletlerinde yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarına "adil muamele" ilkesinin titizlikle uygulanmasıdır. Diğer bir ilke ise, kişiler arasında eşitliği sağlamak için "ayrımcılık yasağına" sıkı bir şekilde riayet edilmesidir. Bu temel ilkeler doğrultusunda, bir üye devlette yasal olarak ikamet eden düzenli göçmenlere, AB vatandaşlarıyla eşit haklara ve yükümlülöklere sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır (European Council Presidency, 1999, A-III). Öte yandan, AB'nin göç konusundaki ortak bir politikaya sahip olmaması, üye devletler arasında iş birliğini ve dayanışmayı zorlaştırmaktadır (European Economic and Social Committee, 2020a: 1). Düzenli göç politikasının sorunların çözümünde önemli rol oynayabilmesi için, AB üye devletlerinin karşılıklı dayanışma ilkesine ve bilgi paylaşımına önem vermesi gerektiği ifade edilebilir. Ayrıca, düzenli göç sürecinde uluslararası hukuktan kaynaklanan maddi ve manevi sorumlulukların adil bir şekilde paylaşılması ilkesine dayanılması gerektiği de belirtilmektedir. Bu çerçevede, birbirine bağılı olan dayanışma ve sorumlulukların adil paylaşımı ilkeleri, Avrupa Birliği'nin artan göç krizine çözüm arayışında önemli bir rol oynayabilir. Bu ilkeler, Avrupa değerlerine sadık kalarak, adil ve insan haklarına saygılı bir yaklaşım benimsenmesine katkı sağlayabilir. Göç sorununu çözmede bu prensipler, hem hakkaniyetli hem de insan onurunu gözetten bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Morano-Foadi, 2017: 223 ve 231). Bu ilkeler doğrultusunda düzenli göç politikasının etkin bir şekilde uygulanmasıyla, Avrupa Birliği'nin düzenli göçün sunduğu fırsatlardan en üst düzeyde yararlanması amaçlanmaktadır. 2003 yılında yapılan Selanik Zirvesi'nde, Tampere Zirvesi'nde belirlenen göç politikası hedeflerinin acilen uygulanmasının önemi üzerinde durulmuştur. Toplantıda, düzenli göçmenler için uygulanacak entegrasyon politikalarının, onların sosyal ve ekonomik yaşama başarılı bir şekilde entegre olmasına yardımcı olacağı ve bu entegrasyonun, uzun vadede Avrupa Birliği'nin ekonomik refahına katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Üçüncü ülke vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne yasal göç edebilmesi için gerekli şartlar bu toplantıda net bir şekilde ortaya konmuştur. Toplantıda, son olarak düzensiz göçten kaynaklanan sorunların azaltılmasının hem Avrupa Birliği hem de kaynak ve transit ölkeler açısından uzun vadede yararlı sonuçlar

getireceği ifade edilmiştir (European Council Presidency, 2003: 6; European Commission, 2006: 7).

Türkiye, uzun bir göç geçmişine sahip bir ülke olarak, belirli bir düzenli göçmen nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Doksan güne kadar Türkiye'de kalmayı planlayan yabancılar, giriş işlemlerini vize ile gerçekleştirmektedir. Türkiye'ye vizeye tabi ülkelerden giriş yapacak yabancıların, seyahatlerinden önce amacına uygun vize almaları zorunludur. 79 ülkenin vatandaşları, Türkiye'ye girişte vize almadan seyahat edebilmektedir. Türkiye'ye gelenlerin yüzde 80'i vize almadan giriş yaparken, yüzde 20'si vize ile gelmektedir. Türkiye'ye giriş sonrasında belirlenen çıkış süresini geçen yabancılar, geçerli bir mazeretleri olmadığı takdirde düzenli göçmen statülerini kaybederek düzensiz göçmen durumuna düşmektedirler (Kalkınma Bakanlığı, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2018).

Göçmenler, Türkiye'de geçici izinden başlayarak daimî izne kadar değişen bir dizi seçeneği değerlendirerek düzenli bir statü kazanabilirler. Düzenli göçmenlerin ilk kategorisinde yer alanlar, Türkiye'de kalabilmek için ikamet, çalışma izni veya öğrenci vizesi gibi geçici izinlerden birine sahiptirler (İçduygu, 2007: 213). İkinci grup, Türk Devleti tarafından vatandaşlık başvuruları kabul edilerek vatandaşlığa alınan kişilerdir. Kimi vatandaşlık kazananlar, ebeveynlerinin Türk vatandaşı olma hakkından yararlanarak bu statüye geçerken, diğerleri ise çeşitli göç yollarıyla Türkiye'ye gelmiş ve örneğin evlilik sonrası vatandaşlık için başvuruda bulunmuş kişiler arasında bulunmaktadır. Son yıllarda, Türk ve Müslüman olmayan göçmenlerin Türk vatandaşlığına kabul edilmesinde artış olduğu gözlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin artık sadece Türk kökenli bireyleri İskân Kanunu çerçevesinde kabul eden değil, uluslararası göçmenler için de bir hedef ülke haline geldiğini göstermektedir. Üçüncü kategorideki düzenli göçmenler, Türkiye'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çalışma izni verilen göçmenleri içermektedir (İçduygu, 2012: 11-12).

2016 yılında kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu, yabancılara yönelik tüm çalışma izni ve çalışma izni muafiyet işlemlerini düzenleme yetkisini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na vermiştir. Bu kanun, ülkede çalışma hakkı arayan yabancıların işlemlerini merkezi bir otorite altında birleştirmiştir. Bu yasa gereğince, yabancılar çalışma izni için başvurularını Türkiye içinde doğrudan Bakanlığa

yapmalıdır. Türkiye dışında ise, vatandaşı oldukları veya yasal olarak ikamet ettikleri ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti dış temsilciliklerine başvuruda bulunurlar. Bu temsilcilikler, başvuruları Bakanlığa iletir. Çalışma izni almak için başvurular, yetkili aracı kurumlar tarafından da gerçekleştirilebilir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinde mesleki yeterliliğe sahip yabancıların çalışabilmesi için Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığından ön izin almaları şarttır. Çalışma izni çeşitleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından süreli çalışma izni, süresiz çalışma izni, bağımsız çalışma izni ve turkuaz kart olarak dört ana başlıkta toplanmaktadır. Yabancıların çalışma izni aldığı ekonomik faaliyet kolları incelendiğinde, en yaygın olarak ev içi hizmetler ve konaklama işleri dikkat çekmektedir (6735 sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu, 2016).

Kısacası düzenli göç hem Avrupa Birliği hem de Türkiye için önemli bir göç yönetim aracı olarak öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği, düzenli göçü yönlendirebilmek için yasal göç politikaları uygulayarak, iş gücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamayı ve göçmenlerin entegrasyonunu sağlamayı hedeflemektedir. Bu süreçte, AB üye devletlerinin düzenli göçmenlerin kabulü, çalışma koşulları ve yerleşme süreçleri üzerinde belirleyici bir rolü vardır. Türkiye de düzenli göçmen kabulünde belirli vize ve çalışma izni prosedürleri ile bu süreci denetleyerek hem ekonomik hem de kültürel anlamda fayda sağlamaktadır. 6735 sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu ile yabancı iş gücünün düzenli göçle Türkiye'ye girişini kolaylaştırmış, ayrıca sektörel bazda istihdam olanakları sunulmuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye'de düzenli göçmen statüsüne geçiş yapanlar için vatandaşlık başvuruları da artmıştır. Ancak, göçmenlerin entegrasyonu, haklarının korunması ve iş gücü piyasasında verimli bir şekilde yer alabilmesi için, her iki tarafın da iş birliği yaparak, düzenli göç süreçlerini daha etkin yönetmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, düzenli göç hem Türkiye hem de Avrupa için hem ekonomik hem de sosyal açıdan sürdürülebilir bir çözüm sunmaktadır.

1.2.2.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göç, yakın zamanlarda dikkat çeken ve çeşitli tanımlarla ele alınan bir olgu haline gelmiştir. Uzmanların ve araştırmacıların görüşlerine göre, bu olgu farklı terimlerle ifade edilmiştir. "Yasa dışı (illegal) göç", bir ülkenin göç yasalarını ihlal ederek yapılan göç hareketlerini belirtirken, "düzensiz (irregular) göç", resmi göç prosedürlerini takip etmeyen ve genellikle izin veya belge eksikliğiyle gerçekleştirilen göçleri tanımlar.

"Gizli (clandestine) göç", göçmenlerin devlet otoritelerinden gizlice bir ülkeye giriş yapması veya burada kalıcı olarak yaşamaları anlamına gelirken, "belgesiz / kayıt dışı (undocumented) göç", göçmenlerin yasal izin veya belge olmaksızın bir ülkede bulunmalarını ifade eder. "Yetkisiz / (resmî olarak) tanınmamış (unauthorized) göç" ise, göçmenlerin hedef ülkede resmi olarak tanınmayan yollarla göç etmelerini anlatır. Bu terimler farklı açılardan ele alınmış olsa da aslında hepsi aynı göç türünü işaret etmektedir (Eker, 2023: 24).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), düzensiz göçü, göçmenlerin kaynak, transit ve hedef ülkelerdeki yasal göç düzenlemelerini izlemeden gerçekleştirdikleri yer değiştirme eylemleri olarak tanımlar (Uluslararası Göç Örgütü [IOM], 2019). Düzensiz göçmenler üç ayrı sınıfta ele alınmaktadır: İlk grup, sınır güvenliğini aşarak ve sahte belgeler kullanarak ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapanlardır. İkinci grup, yasal olarak ülkeye girip sonrasında yasadışı bir duruma düşen kişilerdir. Üçüncü grup ise, turist vizesiyle ülkeye gelip vize süresi dolduktan sonra geri dönmeyenler veya mülteci başvuruları reddedildiği halde ülkede kalanlardır (Akpınar, 2009: 7). Bazı bakış açıları, yasadışı göç ve düzensiz göç ifadelerinin eş anlamlı olarak kullanılabileceğini öne sürmektedir. Düzensiz göçmenler, izinsiz sınır geçişleri veya izinsiz çalışma gibi faaliyetler sonucunda bu statüye giren kişiler olarak tanımlanır. Göçmenlerin yasadışı statüsü ve iş gücüne yasal olmayan şekillerde katılımı, yasadışı göçün önemli bir vurgusudur. Yasa dışı olarak bulundukları için kaçak göçmenler, herhangi bir yasal koruma sağlamamayan ve sömürüye maruz kalan bir durumdadır (Akpınar, 2009: 8).

1999 yılında Bangkok'ta düzenlenen Uluslararası Göç Sempozyumu'nda, suçlayıcı ve olumsuz çağrışımlar içerdiği için "yasadışı göç / göçmen" ya da "kaçak göç / göçmen" terimlerinin yerine "düzensiz göç / göçmen" (irregular migration) teriminin kullanılması kabul edilmiştir (Öksüz, 2019: 39). Yasadışı göç terimi, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi konularla ilişkilendirilerek sınırlandırma eğilimindedir (Perruchoud ve Redpath Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Bu sebeple, literatürde 'yasadışı göç' veya 'yasadışı göçmen' kavramları genellikle yer bulmamaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 3. maddesi, düzensiz göçü yabancıların yasadışı yollarla bir ülkeye girişini, bu ülkede kalmalarını, yasal yollarla giriş yapmalarına rağmen belirli süre içinde ayrılmamalarını ve izinsiz çalışmalarını içerecek şekilde tanımlamaktadır (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pf>, Erişim Tarihi: 25.05.2023).

Düzensiz göç, hukuki boyutta; yasadışı unsurların çeşitliliği, sığınmacıların belgelerinin veya kayıtlarının tam olmaması ve devletlerin bu konudaki farklı tutumları nedeniyle, coğrafyalara ve küresel dinamiklere bağlı olarak değişkenlik gösteren bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Atasever, 2021: 14).

Düzensiz göç, değişik yasadışı faaliyetler içerdiği için, devletlerin bu göçmenleri tam anlamıyla tanımaları ve izlemeleri oldukça zordur. Bu durum, düzensiz göçmenlerin ve potansiyel risklerin öngörülmesi ile buna yönelik önlem alınmasını zorunlu hale getirir. Örneğin, Avrupa Birliği'nde yaklaşık olarak 3 milyon düzensiz göçmen bulunduğu tahmin edilmekte, ancak net sayıları kesin olarak bilinmemektedir (Broeders, 2007: 71). Bu durum, göçmenlerin devletlerin egemenliğini ve AB'nin varlığını tehdit eden unsurlar olarak görülmesine yol açmaktadır. Egemenliği tehdit eden düzensiz göç, bu bağlamda mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak algılanmaktadır (Buzan ve Weaver, 2009: 253). AB'nin dış sınırları, güvenlik önlemleri açısından oldukça ileri bir seviyeye gelmiş olup, sınır kontrolü giderek daha geniş bir alanı kapsamaktadır (Guiraudon, 2001: 29). Düzensiz göç, 1920'lerden beri var olan eski bir kavram olup, Avrupa'da bu göçmenlere yönelik tutum zaman içinde değişim göstermiştir. 1970'lerden önce bu durum olumsuz bir bakış açısıyla ele alınmamışken, sanayileşmenin durması ve petrol krizi sonrasında düzensiz göçmenler "sosyal sorun" ya da "istenmeyen kişiler" olarak nitelendirilmiştir (Sciortino, 2000: 213; Bigo, 2004: 90). Avrupa'daki düzensiz göç meseleleri, Sovyet bloğunun çökmesi, AB ile entegrasyon süreci, Doğu Avrupa'dan yeni göç güzergahlarının ortaya çıkması, Afganistan ve Suriye'deki çatışmalar, artan terör saldırıları ve güvenlik kaygıları gibi belirleyici olaylarla şekillenmiştir (Düvell, 2011: 245). Düzensiz göçü durdurmak amacıyla uygulanan politikalar ve yasalar, aslında bu düzensizliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Düzensiz göçü eleştiren çalışmalar, göçmenlerden ziyade yasal göç kanallarının yetersizliği, karmaşık bürokratik süreçler, sık değişen yasalar ve iş gücü izinlerindeki zorluklar gibi faktörlerin düzensizliğe yol açtığını savunmaktadır (Düvell, 2011: 245). Göçmenlerin düzensiz olarak tanımlanması, genellikle ulus devletlerin egemenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmekte ve bu durum, göçmenlerin haklarının ihlaliyle sonuçlanmaktadır. Bu noktada, göçmenlerin insan hakları gündeminde geç, az ve tartışmalı bir şekilde yer bulduğu görülmektedir. Bu nedenle, düzensiz göçmenleri de kapsayacak şekilde uluslararası insan hakları

düzenlemelerinin genişletilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Atasü–Topcuoğlu, 2016: 1-20).

“Düzensiz” nitelemesiyle göçmenler, geçerli ulusal ve uluslararası hukuk düzeninden dışlanmaktadır. Bugün çeşitli ülkelerde pek çok düzensiz göçmen bulunmaktadır ve bu göçmenler, gittikleri yerlerde tehlikeli, risk dolu ve başkalarının insafına bağlı olarak bir hayat sürmektedirler. Sayıları giderek artan bu göçmenler, temel haklarını koruyacak uluslararası insan hakları standartlarına ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası düzeyde, göçmen işçilerin ve ailelerinin haklarını güvence altına alan bir sözleşme bulunmaktadır; bu, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’dir. Düzensiz göçmenlere, bu sözleşme kapsamında bazı haklar tanınmakta, ancak bu haklar düzenli göçmenlerin sahip olduğu haklar kadar geniş değildir (Bosniak, 1991: 737).

Türkiye’de, ülkeye yasa dışı yollarla giren, kalan ve ülkeden yasa dışı yollarla çıkan yabancılar; ülkede kalmaları için gereken vize/vize muafiyeti süresi dolan, ikamet veya çalışma izni olmayan veya bu izinleri uzatılmayanlardan yasa dışı olarak ülkede kalmaya devam edenler düzensiz göçmen kategorisinde değerlendirilir (Toksöz, 2006: 226). Türkiye, 1980 öncesi ekonomik nedenlerle göçmen gönderen ve Cenevre Anlaşması gereğince yalnızca Avrupa’dan sığınmacı kabul eden bir ülke iken, son yıllarda doğudan gelen sığınmacılar için "transit" ve "hedef" ülke durumuna gelmiştir (Sönmez ve Kirişçi, 1995: 37). Küresel ölçekte, düzensiz göç hareketlerine ilişkin eğilimleri belirlemek için yeterli veri bulunmamaktadır. Türkiye’de ise, düzensiz göç üzerine yapılan değerlendirmeler çoğunlukla güvenlik birimleri tarafından yakalanan düzensiz göçmenlerle ilgili istatistikler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Şehirlerdeki düzensiz göçmenlere dair istatistiksel veriler ve benzeri bilgiler bulunmamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2018). Türk yetkililerince yakalanan göçmenler, üç temel kategoriye ayrılmaktadır: Birinci grup, batıya göç etmek amacıyla Türkiye’yi bir transit ülke olarak kullanan düzensiz göçmenlerdir. İkinci grup, gerekli belgeler olmadan Türkiye’ye gelerek burada yaşamayı ve çalışmayı planlayan düzensiz göçmenlerdir. Üçüncü grup, mülteci başvuruları onaylanmamış ve Türkiye’den ayrılması istenen sığınmacılardır (İçduygu ve Aksel, 2012: 21).

Türkiye, düzensiz göç konusunda önemli bir transit ülke olarak, farklı bölgelerden gelen göçmenlerin geçişine ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'ye yasadışı yollarla giren göçmenler, pasaport kanununa aykırı hareket etmektedir ve bu durum, yasadışı giriş olarak tanımlanır (Toksöz, 2006: 226). Türkiye'ye düzensiz göç edenlerin kökenleri son yıllarda değişmiştir. Ekonomik ve politik nedenlerle Ortadoğu, Asya ve Afrika'dan gelen göçmenler, Türkiye'yi geçici bir durak olarak kullanarak Batı Avrupa'ya gitmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, eski Sovyet ülkelerinden gelen göçmenler de vizelerinin sona ermesiyle düzensiz kalmaktadır (İçduygu, 2005: 31). Bu göç hareketlerinin kökeninde, Batı Avrupa'daki sert göç politikaları, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşü ve Ortadoğu'daki savaşlar yer almaktadır (İçduygu, 2005: 2). Düzensiz göç, Türkiye'ye maliyetli bir süreçle gerçekleşmektedir ve göçmenler çoğunlukla kaçakçılar aracılığıyla Türkiye'ye ulaşmaktadır (İçduygu ve Toktaş, 2002: 32). Göçmenler, kara ve deniz sınırlarını geçerek Türkiye'ye girmekte, bazen sahte belgelerle geçiş yapmaktadırlar. Bu süreçte kullanılan yöntemler arasında Meriç Nehri'ni geçmek, kara sınırlarında araçlara saklanmak ve deniz yoluyla Yunan adalarına ulaşmak yer almaktadır (Bodur-Ün, 2017: 197). AB'nin düzensiz göç konusundaki baskıları nedeniyle Türkiye, düzensiz göçmenler arasında potansiyel sığınmacıları atlayabilmektedir (Kirişçi, 2003: 92). Türkiye'nin uzun kara ve deniz sınırları ve uluslararası iş birliği eksiklikleri, düzensiz göçle mücadelede etkili önlemler alınmasını zorlaştırmaktadır (Kirişçi, 2003: 96; İçduygu ve Toktaş, 2002: 7).

Aralık 1999'da Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Türkiye'nin AB üyeliği için izlenecek yol, Aralık 2000'de AB tarafından yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve Nisan 2001'de Türk hükümeti tarafından sunulan Ulusal Program ile netleşmiştir (KOB ve Ulusal Program)³. İltica ve göç meseleleri, Adalet ve İçişleri başlığı altında incelenmektedir. Adalet ve İçişleri, Avrupa'nın entegrasyon sürecinde uluslararası bir özellik kazanmamış bir alandır. Üye devletler, bu meseleleri hükümetler arası iş birliği yoluyla çözmeyi seçmişlerdir (Kirişçi, 2003: 80). Türkiye, KOB'de belirtilen Türk vize politikasının Schengen vize rejimiyle uyumlu hale getirilmesi, geri kabul anlaşmalarının imzalanması ve doğu sınırlarının denetiminin geliştirilmesi gibi talepleri karşılamak

³ Detaylı bilgi için bkz. https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html?utm_source=chatgpt.com Erişim Tarihi: 23.03.2024.

zorunda kalmıştır. Suriye krizinin tetiklediği Türkiye'ye yönelik yoğun sığınmacı akımı, bu sınırların, AB'ye doğru gerçekleşen en büyük düzensiz göç ve mülteci hareketlerinin yanı başında yer aldığını ortaya koymuştur. Üstelik AB *acquis*'ine göre Türkiye, ilk sığınma ülkesi olarak bu talepleri işleme yükümlülüğünü taşımaktadır. Türk makamları, AB ile iş birliğinin üyelik için ne denli önemli olduğunu farkında olsa da önemli bir ikilem yaşamaktadır. Türkiye'nin adaylık sürecinin belirsizliği göz önüne alındığında, AB ile iş birliğinin üyelikle sonuçlanmama ve Türkiye'nin düzensiz göçün getirdiği sorunlarla tek başına başa çıkmak zorunda kalma olasılığı endişe vericidir (Özçürümez ve Şenses, 2012: 242). Pek çok yetkili, bu durumun Türkiye'nin güvenliğini ciddi şekilde tehlikeye atacağını düşünmektedir (Kirişçi, 2003: 81). Türk yetkilileri, coğrafi konumunun Türkiye'yi AB'nin istemediği sığınmacı ve mültecilerin biriktiği bir tampon bölgeye dönüştürmesinden endişe duymaktadır. Türkiye, AB üyeliği gerçekleştiği takdirde tipik bir statü tespiti yapılan ilk iltica edilen ülke ve güvenli ilk iltica ülkesi olacaktır. Türkiye'nin tampon bölge haline gelme endişesi, AB'nin iltica ve göç politikalarını dışsallaştırması ve Avrupa Kalesi oluşturma girişimi olarak algılanmasıyla daha da güçlenmektedir (Klepp, 2010: 21). Tüm bu endişelere rağmen, 2005 yılında Türkiye'nin AB sürecinde sığınma konusunda atacağı adımları belirleyen Ulusal Eylem Planı yürürlüğe konulmuştur. Bu plan ve AB düzenlemeleri, "İltica ve Göç Mevzuatı" isimli bir kitapta bir araya getirilmiştir. Bu planda, coğrafi kısıtlamaların kaldırılmasının gerekliliği vurgulanmakta; iltica ve düzensiz göç meselelerinin de Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel dengelerine zarar vermeden ele alınması gerektiği dile getirilmektedir (Erişim Tarihi: 24.04.2023).

Düzensiz göçle mücadele etmek için Türkiye ile AB arasında 16 Aralık 2013'te imzalanan geri kabul anlaşması, konuyla ilgili en güncel gelişmedir ve bu anlaşma, AB-Türkiye vize muafiyeti diyalogunu da başlatmıştır. 1 Ekim 2014 itibarıyla yürürlüğe giren bu anlaşma ile Türkiye'ye AB'den kaçak yollardan giren vatandaşlar hemen geri iade edilecekken, Türkiye üzerinden AB'ye giriş yapan üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların iadesi 3 yıllık bir geçiş süresinin ardından yapılacaktır (Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160520-1.htm>, Erişim Tarihi: 12.10.2023). Türkiye üzerinden yasadışı yolla AB'ye giren üçüncü ülke göçmenlerinin geri kabulü amacıyla AB, mülteci kampları inşa edecek ve iade ettiği mültecilerin barınma masraflarının bir kısmını finanse edecektir. Geri Kabul Anlaşması kapsamında,

Türkiye'den AB ülkelerine geçişleri tespit edilen düzensiz göçmenlerin iade masrafları gönderen ülke tarafından karşılanacak; bu göçmenlerin geri gönderme merkezlerinde kaldıkları süre boyunca ise masraflar Türkiye tarafından üstlenilecektir. Türkiye, AB'ye kaçak göçün yoğun olduğu bazı ülkelerle geri kabul anlaşmaları bulunduğundan, kabul edeceği mültecileri kısmen geldikleri ülkelere geri gönderebilecektir (Ekşi, 2016; Özcan, 2010).

11 Nisan 2013'te, Geri Kabul Anlaşması'ndan önce 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013.04.20130411-2.htm>, Erişim Tarihi: 23.05.2024). Göçmenlerin sınır dışı edilmesi, idari gözaltına alınması ve geri gönderme merkezlerine yerleştirilmesi süreçlerinde uygulanacak kurallar ve prosedürler, bu kanunla belirlenmiştir. Bu düzenleme, göçle ilgili yetkilerin güvenlik güçlerinden alınarak, 11 Nisan 2014 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne verilmesini sağlamaktadır. Düzenli ve düzensiz göçle ilgili politika ve stratejilerin oluşturulması ve uygulanması bu kurumun görevleri arasındadır. Suriyeli sığınmacılara yasal olarak mülteci statüsü tanıyamayan Türkiye, bu konuda özel bir hukuki düzenleme yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin statüsündeki belirsizlikler, 22 Ekim 2014'te Resmî Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Bu yönetmelik uyarınca, Türkiye, Suriyeli sığınmacılara "geçici koruma" sunarak onların temel ve acil gereksinimlerini karşılayacaktır. Yönetmelik, geçici korumanın kapsamı ile birlikte, bu süreçte gerçekleştirilecek işlemleri (sağlık kontrolü, kayıt, kimlik belgesi düzenlenmesi vb.) ve geçici koruma altındaki bireylere sağlanacak hizmetleri (sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardımlar ve hizmetler gibi) içermektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, Erişim Tarihi: 24.05.2024).

02 Eylül 2015'te, Türkiye üzerinden Yunanistan'ın Kos adasına gitmek amacıyla bindiği botun batması sonucu boğulan 3 yaşındaki Suriye uyruklu Aylan Kurdi'nin cansız bedeni kıyıya vurdu; bu durum Avrupa ve dünya çapında göçmen krizinin sembolü oldu. Kıyıya vurmuş olan Aylan Kurdi'nin cansız bedeni, tüm dünyada vicdanları sarsmış, göçmenlere kapılarını kapama politikaları uygulayan Avrupa Birliği'ni sert eleştirilerin hedefi haline getirmiş ve insan hakları kavramını yeniden gündeme taşımıştır (Reuters,

<http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-turkeyid-USKCN0R20IJ20150902>, Erişim Tarihi: 25.05.2024).

Aylan Kurdi'nin hayatını kaybetmesi, düzensiz göç krizini siyasi olarak devletlerin öncelik sırasında üst sıralara taşıdı ve göçmen sorununa yönelik toplumsal farkındalığı artırdı. Ancak bu olay, göçmenlerin deniz üzerinden yasa dışı geçiş yapmalarını engelleyici bir etki oluşturmadi. 24 Eylül 2015'te Brüksel'de gerçekleştirilen AB liderler zirvesinde, Bulgaristan, Yunanistan ve İtalya'da mülteciler için kabul merkezleri kurulmasına, sığınmacılara yapılacak yardım bütçelerinin artırılmasına ve açık kapı politikasının sonlandırılarak sınır güvenliğinin güçlendirilmesi gerektiğine karar verildi (DeutscheWelle, 23.09.2015, <http://www.dw.com/tr/ab-a%-C3%A7%C4%B1k-kap%C4%B1-siyasetini-bitiriyor/a-18736548>, Erişim Tarihi: 01.06.2024).

Aylan Kurdi'nin uluslararası alanda bıraktığı derin iz, AB'nin göç politikasında önemli değişikliklere neden oldu ve göç yönetiminde Türkiye ile iş birliğinin kaçınılmaz olduğunu gösterdi. Aylan Kurdi'nin trajedisi, AB'nin göç politikasının yeniden gözden geçirilmesine yol açarak, Suriyeli mültecileri barındıran Türkiye ile iş birliğinin gerekliliğini vurguladı (Geçici Koruma, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecicikoruma_363_378_4713_icerik, Erişim Tarihi: 28.06.2024). Bu yüzden AB, Türkiye üzerinden AB'ye gelen Suriyelilerin merkezde olduğu düzensiz göç akışını engellemek ve uluslararası koruma gereksinimi duyan Suriyelileri de dikkate alan bir çözüm bulmak için görüşmelerini yoğunlaştırmıştır. 24 Eylül Zirvesi'nin ardından 29 Kasım 2015 Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda taraflar arasındaki görüşmeler yoğunlaşmış ve bu zirveyi takiben 18-19 Mart 2016 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen üçüncü zirvede düzensiz göç ve geri kabul konularında önemli kararlar alınmıştır. 18 Mart 2016 Zirvesi'nin ana hedefi, Türkiye'den Yunanistan'a yönelik kontrolsüz göç akınını, insan kaçakçılığını ve bu süreçte yaşanan can kayıplarını engellemektir. Bu güzergah üzerindeki düzensiz göç hareketleri, diğer Avrupa Birliği ülkeleri için düzensiz göçmen akınları bakımından bir risk teşkil ettiği için kritik bir öneme sahiptir. 18 Mart Zirvesi söz konusu hassasiyetler çerçevesinde 9 maddelik bir mutabakat metniyle tamamlanmıştır (https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_Mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2024).

1.2.3. Göç Edilen Mesafeye Göre Göçler

1.2.3.1. İç Göç

Ülke içinde ortaya çıkan çeşitli durumlar yüzünden bireylerin ülke içinde yer değiştirmesine iç göç denir. Bölgesel, şehrsel veya küçük yerleşim alanlarında meydana gelebilecek bu durumlar, kısa süreli olabileceği gibi, uzun süre devam edebilir ve kalıcı etkiler oluşturabilir. İç göç nedeniyle, bölgelerde, şehirlerde ve daha küçük yerleşim yerlerinde nüfus oranlarında değişim yaşanacaktır (Eraldemir, 2013: 10). İç göçte, genellikle kırsal ve az gelişmiş yerlerden büyük ve gelişmiş şehirlere doğru bir hareketlilik gözlemlenir. Kırsal bölgelerden kentlere yapılan göçler, genellikle verimli tarım arazileri, endüstri bölgeleri, ticaret merkezleri, maden kaynakları, turistik alanlar ve daha iyi eğitim ve sağlık imkanları sunan bölgelerden kaynaklanmaktadır. Bu durum az gelişmiş kırsal bölgelerde nüfus azalmasına neden olurken kentlerde ise nüfus artışına neden olmaktadır (Atak, 2016: 32).

Bir ülke içinde meydana gelen iç göç hareketleri, ülkenin toplam nüfusunda değişikliğe yol açmaz. İç göçler iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Mevsimlik ve Sürekli İç Göçlerdir. Kişilerin veya toplulukların, belli bir zaman diliminde çalışmak, tatil yapmak, gezmek ya da dinlenmek gibi sebeplerle başka bir bölgeye gidip orada belirli bir süre yaşamalarına mevsimlik göç adı verilir (Koçak ve Terzi, 2012: 167). Mevsimlik göçlerin amacı kalıcı yerleşim olmadığı için, bu göçler sosyal yapı veya nüfus üzerinde herhangi bir değişikliğe yol açmaz (Tüfekçi, 2002: 15). Bu göç hareketlerinin kısa sürede gerçekleşmesi, göçü alan ve veren yerlerdeki sorunların oluşmasını önleyemez. Mevsimlik göçler, göç alan ve veren yerlerde ekonomik olarak pozitif ve negatif etkiler oluşturmaktadır. Göç alan yerlerde, artan istihdam olanakları ve genişleyen ekonomik alanlar önemli faydalar sağlar. Göç eden kişiler, varış noktalarındaki sermaye fırsatlarını değerlendirerek ekonomik katkı sağlar. Mevsimlik göçün belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleşmesi, göç edenlerin geri döndüğünde göç veren bölgelerde kaybedilen sermayenin yeniden elde edilmesini sağlar. Bu, göç veren bölgenin zaman içinde olumlu bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır (Günay, Atılğan, Serin, 2017: 54-55).

"Sürekli göç," bireylerin mevcut yaşam alanlarından farklı mekânlara sürekli olarak yerleşme niyetiyle hareket etmelerini ifade eder. Bu göçler, ya bireylerin isteği

doğrultusunda gönüllü göç ya da zorunlu durumlar nedeniyle zorunlu göç olarak gerçekleşir (Koçak ve Terzi, 2012: 170-171). Bireyler, eğitim olanaklarını artırmak, yaşam standartlarını yükseltmek ve maddi rahatlık elde etmek için kendi istekleriyle göç ederler. Beklenmedik olaylar, savaşlar, doğal afetler veya terör nedeniyle devletin mecbur tuttuğu göçler, zorunlu göçler olarak adlandırılır (Koçak ve Terzi, 2012: 6).

İç göç, sağladığı çeşitli avantajlarla birlikte, tarım toplumu ile sanayi ve bilgi toplumu arasındaki bağlantıları güçlendirmede önemli bir rol oynar. Kırdan kentlere göçler, üretim faaliyetlerinde gerekli olan iş gücü ve sermayeyi sağlar. Bu şekilde, ülkenin gelişim ve kalkınma süreci hızlanır. İç göç, kalkınma sürecinde hizmet ve sanayi alanlarında üretimin devamlılığını sağlayan insan gücünü sağlar. Bu durum, düşük ve orta gelirli ülkelerde geçim kaynaklarının sürdürülmesinde büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzden iç göçün ekonomiye katkıları pozitif olarak görülmektedir (Ginsburg vd., 2016: 60). Ülke içinde göç edenler, eski yerleşim yerlerinin sosyal ve kültürel değerlerini gittikleri yerlere de taşımaktadırlar (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352).

Ülkenin gelişmişlik seviyesine katkı sağlayan iç göç, aynı zamanda çeşitli olumsuzluklara da yol açabilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek gençlerin sayısındaki artış, kentlerde iş arayan kişi sayısının orantısız olarak artmasına sebep olmaktadır. Kentlere daha iyi iş imkânları umuduyla gelen bireyler, geldikleri yerlerde bekledikleri iş fırsatlarını bulamamaktadır. İş gücü arzı, iş gücü talebine cevap verememektedir. Bu nedenle, iş arayışıyla kentlere göç eden insanlar, umdukları iş olanaklarını elde edememektedir. Bu nedenle büyük şehirlere göç edenler, kayıt dışı ekonomide ve daha az katma değer sağlayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Büyük şehirlerde geçici ve düşük nitelikli işlere yönelen göçmenler, işsizlik oranlarını daha da artırarak sürekli hale getirmektedir. Ayrıca, göç veren bölgelerdeki işsizlik sorununu çözmekte de yetersiz kalmaktadır (Bahar ve Korkmaz, 2010: 55).

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1950'lere kadar geçen süreçte, iç göç hareketleri oldukça seyrek olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1950'lerden itibaren Türkiye, diğer ülkeler gibi gelişim sürecine girmiş ve Cumhuriyet dönemindeki yatırımların sonuçları görülmeye başlanmıştır (Erjem, 1997: 13–14). Kırsal kesimden kentsel merkezlere içgöçün nedeni 1950'li yıllarda uygulanmaya başlayan tarım politikaları ve bununla beraber Marshall planının hayata geçirilmesi ile başlayan tarımda

modernizasyon olmuştur (Tekeli, 1998: 37). Uluslararası göç kadar etkili olan iç göç, 1960'lardan itibaren hızlanmış ve 1980 yılına gelindiğinde önemli bir hız kazanmıştır. Göç hareketlerinin sebeplerinden biri, toplumun değişen dinamikleri olurken; ekonomik ve siyasi faktörler de bu süreci etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır. 1950'li yıllara kadar kırsaldan kentlere göçün olmamasının nedenlerinden biri, iş gücü piyasasında kırsal alanlardan kentlere yönlendirecek bir talebin bulunmamasıdır. Diğer bir neden ise, 1950 öncesi Türkiye'de ulaşım ve bilgi erişim imkânlarının yeterince gelişmemiş olmasıdır (Çoban, 2013: 61).

Kısacası iç göç, bireylerin bir ülkede farklı bölgelere yerleşme hareketidir ve bu süreç, özellikle tarım toplumundan sanayi ve bilgi toplumuna geçişte önemli bir rol oynar. Genellikle kırsal alanlardan büyük şehirlere doğru yapılan göçler, iş gücü ve daha iyi yaşam koşulları arayışına dayanır. Bu hareketlilik, ülkenin kalkınma sürecini hızlandırırken, kentlerdeki iş gücü arzını artırmakta ve bu da işsizlik oranlarını yükseltebilmektedir. Ayrıca, göçmenler çoğu zaman daha düşük nitelikli işlerde çalışmak zorunda kalmakta ve bu durum kayıt dışı ekonominin büyümesine yol açmaktadır. 1950'lerden sonra hızlanan iç göç, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal değişimlerle paralel olarak gelişmiş, tarımda modernizasyon ve sanayileşme süreçleri göçü tetiklemiştir. Ancak, bu göçler aynı zamanda kırsal bölgelerde nüfus azalmasına neden olmuş ve kentlerde daha fazla iş gücü talebi doğurmuştur. İç göçün dinamikleri, dış göçün rolünü ve uluslararası göç hareketlerini anlamak için önemli bir temel oluşturur.

1.2.3.2. Dış Göç

Dış göç, bir kişinin veya topluluğun kendi ülkelerinden ayrılarak başka bir ülkeye geçmesiyle gerçekleşir ve bu hareketlilik ya isteğe bağlı ya da zorunluluk nedeniyle olabilir. Ülkeler arasındaki ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, göç hareketlerini de hızlandırmaktadır. Zorunlu dış göçler, genellikle savaş, kıtlık, doğal afetler ve terör gibi olumsuz koşullardan kaynaklanırken, gönüllü dış göçler daha iyi yaşam koşulları arayışı ile yapılmaktadır (Şahin, 2001: 57). Bu bağlamda dış göçler dört ana kategoriye ayrılabilir: işçi göçü, beyin göçü, mübadele göçü ve siyasal/sosyoekonomik göçler (Kaya, 2003: 1).

İşçi göçü, bir kişinin iş bulmak amacıyla bir ülke veya bölgeden diğerine yaptığı hareketliliklerdir. Bu tür göçler, genellikle işsizlikten kaynaklanır (Abadan-Unat ve diğerleri, tarihsiz: 30). Ekonomik nedenlerle yapılan işçi göçleri, daha iyi maaşlar, iş koşulları veya yaşam standartları arayışıyla gerçekleştirilir. İşçiler, ekonomik olarak daha gelişmiş bölgelere göç ederek daha iyi yaşam koşulları sağlamayı hedefler. İş gücü açığı olan bölgeler, işçi göçünü çekebilir. Bu tür göçler, iş gücü talebinin karşılanmasına yardımcı olur. İşçi göçü, geçici veya kalıcı olabilir ve göçmen işçiler, çeşitli sektörlerde çalışmak üzere yeni ülkelere yerleşirler. Bu göçler, uluslararası anlaşmalar, vize düzenlemeleri ve iş gücü politikaları tarafından şekillendirilir. Ayrıca, işçi göçü toplumların kültürel ve ekonomik yapılarında önemli değişimlere yol açabilir (Çavuşoğlu, 2006: 4-5).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın etkisiyle bazı ülkelerde önemli iş gücü eksiklikleri yaşanmıştır. Bu eksiklikler, ülkeler arası işçi göçünü tetiklemiştir. Almanya, Fransa, Belçika ve Avustralya gibi ülkeler, yabancı işçileri kabul etmeye başlamışken, Türkiye, Cezayir, Tunus, Fas ve Yugoslavya gibi ülkeler iş gücü ihraç eden ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye'nin Avrupa'ya işçi göçü, 1958-1961 yılları arasında başlamış ve bu dönemdeki göç hareketleri, işçi göçünün ilk aşaması olarak kabul edilmiştir. 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında işçi göçü üzerine bir anlaşma imzalanmıştır. Türk işçileri, gittikleri ülkelerde büyük ölçüde ekonomiye katkıda bulunmuşlardır. Sonraki yıllarda, yurtdışına işçi gönderme durumu artarak devam etmiştir. Bu göçün sebeplerinden bazıları, nüfus artışı, kırsal alanlardaki taleplerin çeşitlenmesi, gelir eşitsizliği, işverenlerin maliyetleri düşürme amacı, artan işsizlik oranları ve düşük maaşlardır (Günay, Atılgan, Serin, 2017: 58).

Beyin göçü, eğitilmiş ve uzmanlık alanlarında kendini geliştiren bireylerin, daha iyi yaşam standartları ve daha yüksek maaşlar elde etmek amacıyla farklı ülkelere yaptıkları göç olarak tanımlanır (Çavuşoğlu, 2006: 6). Gelişmekte olan ülkeler, sınırlı kaynaklarla nitelikli bireyler yetiştirirken, bu bireylerin yurtdışına gitmesi, söz konusu ülkelerin büyüme süreçlerini aksatmaktadır. Bu ülkeler, yetenekli bireylerini kaybettiklerinde ekonomik ve toplumsal gelişimlerinde zorluklarla karşılaşmaktadır. Diğer taraftan, gelişmiş ülkeler, bu eğitilmiş bireyleri daha yüksek maaşlar ve avantajlı imkanlarla çekerek kendi kalkınmalarını hızlandırmakta ve bu sayede beyin göçünden faydalanmaktadır (Kaya, 2003: 2).

Beyin göçü, 1960'lı yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Yüksek eğitim almış doktorlar, ekonomistler, mühendisler, eczacılar, bilim insanları ve sanatçılar gibi profesyonel bireyler, diğer ülkelere göç ettiklerinde, gittikleri ülkelerin ekonomik ve kültürel gelişimine büyük katkı sağlarlar. Ancak, bu durum gelişmekte olan ülkeler için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Sanayileşen ve gelişen ülkeler, bilimsel verimlilik sağlamak adına yüksek maaşlar ve modern teknolojiler sunarak, eğitilmiş bireyleri cezbetmektedir. Bu ülkelerde çalışma koşulları genellikle daha rahat ve esnektir. Göç veren ülkelerde, eğitilmiş bireyler iş bulmada zorlanmakta, kariyer fırsatları kısıtlı kalmakta ve kendilerini geliştirme imkanları azalmaktadır. Bu durum, beyin göçünün temel sebeplerinden biridir. Beyin göçü alan ülkelerde ise, bu nitelikli bireyler sayesinde teknolojik ilerlemeler yaşanmakta ve ekonomik kalkınma hızlanmaktadır. Ayrıca, bu ilerlemeler, ülkenin genel refah seviyesini de artırmaktadır. Teknolojik gelişmeler, istihdam düzeyini artırırken, sosyal yaşamı da olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın, göç veren ülkelerde üretim yapan bireylerin ülke dışına gitmesi, bu ülkelerin teknolojik gelişiminde geri kalmasına neden olmakta ve diğer ülkelere üretilen ürünlere bağımlılık artmaktadır. Bu durum, ekonomik açıdan zayıflamaya yol açarak, istihdam eksikliklerine neden olmaktadır (Günay, Atılğan, Serin, 2017: 41).

Mübadele göçü ise, savaş sonrası yapılan anlaşmalarla nüfusların karşılıklı olarak yer değiştirdiği göçleri ifade eder. Zorunlu göçler arasında yer alır ve oldukça nadir görülür (Koçak ve Terzi, 2012: 13). Bu tür göçler, genellikle savaşlar ve barış anlaşmaları sonucunda ortaya çıkar. Türkiye ve Yunanistan arasında, Kurtuluş Savaşı sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde yapılan nüfus mübadelesi buna örnektir. Bu mübadelede, Anadolu'dan 1.200.000 Rum Yunanistan'a, Yunanistan'dan ise 500.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 1987: 10).

Buna karşın **siyasal ve sosyoekonomik göçler**, çoğunlukla savaş, terör ve diğer siyasi sebeplerle meydana gelir ve bu tür göçler, en çok sorun yaratan göç türüdür. Siyasal göçler, savaşlar ve siyasi baskılar nedeniyle bireylerin başka bir ülkeye kaçmalarını gerektirirken, sosyoekonomik göçler daha iyi yaşam koşulları arayan bireyleri kapsar. Bu tür göçler, hem göçmenler hem de ülkeler için önemli mali yükler yaratır. Birçok ülke, siyasal ve sosyoekonomik göçlerde koruyucu ve yasaklayıcı önlemler alarak bu sorunu çözmeye çalışmaktadır (Günay, Atılğan, Serin, 2017: 46).

İşçi göçü, beyin göçü, mübadele göçü ve siyasal-sosyoekonomik göçler, farklı sebeplerle gerçekleşen göç hareketleri olmasına rağmen, hepsi birbirine bağlı ve birbirini etkileyen olgulardır. İşçi göçü, genellikle ekonomik sebeplerle yapılan bir hareketlilik olup, daha iyi yaşam standartları ve iş koşulları arayışıyla şekillenir. İşçi göçü, gelişmiş ülkelerin iş gücü talebini karşılayarak ekonomik katkı sağlarken, beyin göçü ise eğitilmiş ve nitelikli bireylerin daha yüksek maaş ve yaşam standartları elde etmek için başka ülkelere gitmelerini ifade eder. Beyin göçü, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir kayıp yaratırken, gelişmiş ülkeler bu bireyleri kendi kalkınmalarını hızlandırmak için cezbetmektedir. Mübadele göçü ise daha çok zorunlu bir durumdur ve savaş sonrası yapılan anlaşmalarla nüfusların karşılıklı yer değiştirmesini içerir. Bu tür göçler, toplumsal yapıyı değiştiren ve kalıcı etkiler bırakan zorunlu hareketliliklerdir. Siyasal ve sosyoekonomik göçler ise genellikle savaş, terör veya daha iyi yaşam koşulları arayışıyla yapılan göçler olup, ülkeler için mali yükler yaratmaktadır. Tüm bu göç türleri, ekonomik ve sosyal yapılar üzerinde derin etkiler bırakırken, bazen birbirleriyle örtüşebilir ve bir ülkenin kalkınma sürecine yön verebilir. Örneğin, işçi göçü sırasında ekonomik katkı sağlarken, beyin göçü bu süreçte yaşanan kaynak kaybını tetikleyebilir. Aynı zamanda, siyasal ve sosyoekonomik göçler, ülkelerin göç politikalarını şekillendirirken, mübadele göçleri gibi zorunlu göçler ise siyasi ve kültürel değişimlere neden olabilir. (Günay, Atılğan, Serin, 2017: 46; Çavuşoğlu, 2006: 6; Koçak ve Terzi, 2012: 13; Şimşir, 1987: 10).

1.2.4. Göç Edinilen Yerde Kalma Süresine Göre Göçler

Göç, bireylerin yaşam alanlarını değiştirmesiyle gerçekleşen bir süreçtir ve bu hareketlilik, göç edenlerin gittikleri yerde kalma sürelerine bağlı olarak iki ana kategoriye ayrılabilir: geçici göç ve kalıcı göç. Lee, "Göç Teorisi" adlı makalesinde göçü, "mevcut yaşam alanının kalıcı veya yarı kalıcı olarak değiştirilmesi" olarak tanımlamaktadır (Lee, 1969: 282-297). Bu tanım, göçün sadece fiziksel bir yer değişikliği değil, aynı zamanda bireylerin yaşamlarını dönüştüren bir süreç olduğunu vurgular. Geçici göç, belirli bir süre için yapılan ve sonrasında eski yerleşim yerine geri dönmeyi amaçlayan bir hareketlilikken, kalıcı göç, bireylerin yaşamlarını tamamen yeni bir yerde sürdürme kararı almasını ifade eder.

1.2.4.1. Geçici Göç

İnsanlar, çeşitli amaçlarla geçici göçlere yönelirler. Bu göçler genellikle çalışma, eğitim, seyahat, staj yapma ve dil öğrenme gibi hedeflerle gerçekleştirilir. Geçici göçün bazı yaygın sebepleri şunlardır:

- **Çalışma Amaçlı Göç:** Geçici iş sözleşmeleri, projeler veya sezonluk işler için başka bir ülkeye veya bölgeye taşınma.
- **Eğitim Amaçlı Göç:** Üniversite eğitimi, dil kursları veya değişim programları gibi eğitim fırsatları için yapılan göçler.
- **Seyahat ve Kültürel Deneyim:** Yeni kültürler keşfetmek, farklı ülkeleri görmek ve çeşitli deneyimler edinmek için yapılan seyahatler.
- **Staj ve Mesleki Eğitim:** Kariyer gelişimi amacıyla başka bir ülkede veya bölgede staj yapmak veya mesleki eğitim almak.
- **Dil Öğrenme:** Yeni bir dil öğrenmek veya mevcut dil becerilerini geliştirmek için yapılan göçler.

Bu tür göçler genellikle belirli bir süre için planlanır ve göçmenlerin geri dönmesi beklenir. Ancak bazen, geçici olarak düşünülen göçler kalıcı yerleşime dönüşebilir. Göçün geçici mi yoksa kalıcı mı olacağı genellikle göç eden bireyin kararına bağlıdır. Bunun yanı sıra, göç edilen ülkenin göçmenlere yönelik politikaları da göçün süresini ve niteliğini belirlemede önemli bir rol oynar. Göç edilen ülkenin sosyoekonomik yapısı, göçmenlerin kararlarını ve göçün süresini doğrudan etkiler. Örneğin, 1960'larda Almanya'ya çalışmaya giden Türk işçileri, başlangıçta para biriktirip geri dönmeyi planlamışlardı, ancak oradaki cazip yaşam koşulları nedeniyle çoğu kalıcı olarak Almanya'ya yerleşmeye karar verdi. 1980'lerde Almanya'da uygulanan geri dönüş teşvikleri ise göçmenlerin Türkiye'ye geri dönmelerine yol açmıştır (Somuncu, 2006: 14). Ayrıca, göçmenler bazen hedef ülkeye ulaşana kadar bir dizi ülkeye uğrayabilir veya belirli bir süre o ülkelerde bulunmak zorunda kalabilirler. Bu tür kısa süreli göçler, geçici göç olarak adlandırılabilir (Doğan, 2006: 179).

1.2.4.2. Kalıcı Göç

Kalıcı göç, geçici göçten farklı olarak, bireylerin belirli bir süreliğine değil, ömür boyu yeni bir ülkeye yerleşme amacını taşır. Bu tür göçlerde, göçmenler geri dönmeyi

düşünmeden yeni bir yerleşim yerine gider ve orada kalırlar. Kalıcı göçler genellikle savaşlar, doğal felaketler, kıtlıklar ve kuraklık gibi zorlayıcı koşullar nedeniyle zorunlu bir şekilde gerçekleşirken, bireylerin kendi tercihlerine dayalı olarak da gerçekleşebilir (Battır, 2020: 84). Tarihsel örnekler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde Balkanlar, Kafkasya ve Kırım'dan Anadolu'ya yapılan göçler ile Bulgaristan'dan Türklerin gerçekleştirdiği göçler sayılabilir. Bu süreçler, iki yüzyıldan uzun süre süren kalıcı göçlerin örneklerindendir (Çavuşoğlu, 2016: 5). Kalıcı göçler bazen bir halkın topluca zorunlu olarak sürgün edilmesi şeklinde olabilirken, bazı durumlarda ise bireysel veya topluluk bazında gönüllü olarak da gerçekleşebilir (Koçak ve Terzi, 2012: 15).

1.3. GÖÇÜN TARİHÇESİ

1.3.1. Uluslararası Göç Tarihi

Uluslararası göç, bir kişinin ya da topluluğun bir ülkeden başka bir ülkeye yaptığı yer değiştirmeyi ifade eder. Bu göçler, bireylerin isteği doğrultusunda gerçekleşebileceği gibi, zorlayıcı koşullar nedeniyle de olabilir. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, ekonomik iyileşmeler ve teknolojik gelişmeler, ülkeler arası göçün biçimlerini ve hacmini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun yanı sıra, savaşlar, iç karışıklıklar, kıtlıklar, doğal afetler ve terör gibi zorlayıcı sebeplerle gerçekleşen zorunlu göçlerin yanı sıra, daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar arayışında olan bireyler, gönüllü olarak başka ülkelere göç etmektedir (Erol ve Ersever, 2014: 50-51).

Tarihteki ilk büyük toplumsal göç, Kavimler Göçü olarak bilinir. Bu göç, Hunların 4. yüzyılın sonlarına doğru, Çin'in egemenliğinden ve yönetiminden kaçmak amacıyla Batıya doğru yönelmeleriyle başladı. Hunlar, bu hareketin sonucunda Karadeniz'in kuzeyine yerleştiler. Hunların bu yerleşimi, Cermen kavimlerinin bölgeden uzaklaşmasına yol açtı. Bu göç, Avrupa kıtasının yıllar boyunca Cermen kavimlerinin istilasına maruz kalmasına neden oldu. Bu istila hareketleri, günümüz Avrupa devletlerinin oluşumuna zemin hazırlamış ve Avrupa'da yeni yönetimler ve devletlerin kurulmasına olanak sağlamıştır (Deniz, 2014: 180). 15. yüzyılda ise Avrupalıların keşfettiği ilk bölge olan Ceuta, "Keşifler Çağı"nın başladığı yer olarak kabul edilir. 1418'den sonra başlayan coğrafi keşifler, esas olarak ekonomik ve dini sebeplerle

gerçekleştirilmiştir. Avrupa'da altın kaynaklarının tükenmesi, altın arayışını Afrika'ya kaydırmış ve doğal kaynaklara sahip tüm bölgeler, emperyalist güçler için cazip hale gelmiştir (Uluslararası Dünya Göç Hareketleri Sempozyumu Antalya, 2022).

15. yüzyıldan itibaren Batılı ülkeler, temel iş gücü ihtiyaçlarını köle ticareti aracılığıyla karşılamaya başlamışlardır. Sömürge bölgelerinde tarım işlerinde kullanılmak üzere Afrika'dan köleler getirilmeye başlanmıştır (Williams, 1944: 51-52; Loomba, 1998: 3). Bu yoğun göç hareketi, 300 yılı aşkın bir süre boyunca Avrupa üzerinde etkili olmuştur. Avrupalı güçler, ticaretlerini geliştirmek için kurdukları geniş yolları aynı zamanda göç hareketleri için de kullanmışlardır. Bu göç hareketleri hem gönüllü hem de zorla gerçekleştirilmiştir. Milyonlarca Afrikalı köle, Amerika ve Karayipler'e zorla çalıştırılmak amacıyla tehlikeli şartlarda gemiyle sevk edilmiştir. Avrupa ve Amerika'da köleliğin sona ermesiyle birlikte, bu iki kıtadaki ülkeler, sözleşmeli iş gücü kavramını ortaya atarak, Avrupa'nın denizaşırı sömürgelerine ve Amerika'daki yerlere işçi göçünü başlatmışlardır. Yapılan sözleşmeler, göçmenlerin 5 ila 7 yıl çalıştıktan sonra evlerine dönebilmeleri şartıyla düzenlenmiş olup, bu sözleşmeler gönüllü olarak ya da zorla imzalanmıştır (Cohen, 1995: 22; Cohen, 1991: 9-10; Brain, 2009: 17).

Yaklaşık 300 yıl süren kölelik dönemi sonrasında, 19. yüzyılın başlarında yeni bir büyük göç dönemi başlamıştır. Bu döneme, Avrupalı göçmen akışı adı verilmiştir. İtalyanlar, Ruslar, İrlandalılar ve diğer uluslardan pek çok kişi, denizaşırı topraklarda yeni bir hayat kurma amacıyla göç etmeye başlamıştır. 1820'lerden itibaren 100 yıl boyunca yaklaşık 55 milyon Avrupalı, Kuzey Amerika, Güney Afrika ve Avustralya gibi yerlere kalıcı olarak göç etmiştir (Martin & Houstoun, 1982: 29).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, başka bir büyük göç hareketi başlamıştır. Savaş dönemlerinde, Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinin göç politikalarında belirgin değişiklikler yaşanmıştır. 1950'lerde Avrupa ve İskandinav ülkeleri, iş gücü politikalarını hızlandırarak "misafir işçi" kavramını benimsemiş ve endüstriyel gelişimlerini destekleyecek politikalar geliştirmiştir. 1950 ile 1970 yılları arasında, iş gücü açığını kapatmak üzere yaklaşık 15 milyon göçmen bu ülkelere gelmiştir. Bu göçmen işçiler, Akdeniz Avrupa'sı, Arap ülkeleri ve özellikle Türkiye'den gelmiştir (Hammar, 1985: 18; Glorius, 2018: 4).

Göçmen alan ve gönderen ülkelerin nüfusları incelendiğinde, Avrupa'nın 1850'de 265 milyon, 1950'de ise 515 milyon olduğu, Güney Asya'nın 1850'de 230 milyon, 1950'de 445 milyona ulaştığı, Çin'in ise 1850'de 420 milyon, 1950'de ise 520 milyona yükseldiği ve Afrika'nın 1850'de 81 milyonken 1950'de 205 milyona ulaştığı anlaşılmaktadır. 1850'lerde dünya nüfusu 1 milyar 200 milyon civarındayken, 1950'de bu rakam 2 milyar 500 milyona ulaşmıştır (Glorius, 2018: 3).

1970'lerin başında yasadışı göçün artması, gelişmiş ülkelere yönelik uluslararası göçün farklı bir döneme girmesine neden olmuştur. Bu dönemde, göçmenlerin kullandığı eski güzergâhların daha az kullanıldığı gözlemlenmiştir. Göç hareketleri devam etmesine rağmen, süreç daha karmaşık hale gelmiş ve hedef ülkelerin önlemleri nedeniyle rotalar kısalmıştır. Önceki dönemlerde göç, kabul edilen bir durumken, bu dönemde istenmeyen bir olgu haline gelmiştir. Fransa, ABD ve Almanya gibi sanayileşmiş ülkeler, yasadışı göçü önlemekle birlikte, göç yasalarının kötüye kullanımını engellemek için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu ülkelerin amacı, artan düzensiz göçü düzenli bir hale getirmektir (Castles & Miller, 2008: 131).

Tablo 1. Uluslararası Göçmen Sayısı (1970-2015)

Yıl	Göçmen Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	152,563,212	2.9%
1995	160,801,752	2.8%
2000	172,703,309	2.8%
2005	191,269,100	2.9%
2010	221,714,243	3.2%
2015	243,700,236	3.3%
2016	276.423.485	3.6%

Kaynak: World Migration Report, 2018.1.2.2

1970'lerden itibaren uluslararası göçmen sayısı sürekli bir artış göstermiş, ancak dünya nüfusuna oranı nispeten sabit kalmıştır. 1970 yılında 85 milyon olan göçmen sayısı, 2016'da yaklaşık 276 milyona ulaşmıştır (Akyıldız, 2019: 20). Suriye'deki iç savaş ve kötüleşen koşullar, dünya genelinde ciddi bir göçmen sorunu doğurmuştur. Bazı kaynaklara göre, göçmenlerin sayısı yaklaşık on üç milyona ulaşmıştır. Bu sayının yarısı Suriye içinde, kalan yarısı ise Suriye dışında yaşamaktadır (Neccar & Erkut, 2017: 188-189). Göçmenlerin dünya nüfusunun yaklaşık 7,5 milyar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dünya nüfusuna oranı yaklaşık % 3,4'e tekabül etmektedir (Akyıldız, 2019: 22).

En çok göçmen gönderen ülkeler arasında Hindistan, 16 milyondan fazla göçmeniyle ilk sırada yer almaktadır. Meksika, 13 milyon göçmenle ikinci, Rusya ise 10 milyondan fazla göçmenle üçüncü sıradadır. Çin, 10 milyon göçmenle dördüncü, Bangladeş ise 7,5 milyon göçmenle beşinci sıradadır. 2011 yılında yaşanan siyasi krizle birlikte Suriye, 7 milyona yakın göçmeniyle 6. sırada bulunmaktadır. Asya ve Avrupa, toplam göçmen nüfusunun dağılımında en çok göçmeni barındıran bölgeler arasında yer alırken, Kuzey Amerika, Asya ve Avrupa'dan sonra en fazla göçmene sahip olan bölgedir. Asya'da yaklaşık 80 milyon göçmen bulunurken, Avrupa'da bu sayı yaklaşık 78 milyondur. Afrika'da yaklaşık 25 milyon göçmen bulunurken, Amerika'da ise bu sayı 58 milyona ulaşmaktadır. Bölgesel gelişmişlik açısından bakıldığında, göçmenlerin yaklaşık 146 milyonu gelişmiş bölgelerde, 111 milyonu ise gelişmekte olan bölgelerde yaşamaktadır. Gelir seviyesine göre yapılan değerlendirmeye göre, 164 milyondan fazla göçmen yüksek gelirli ülkelerde hayatını sürdürürken, 81 milyondan fazla göçmen ise orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Sonuç olarak, refahını artırmayı hedefleyen göçmenlerin yüksek gelirli ve gelişmiş bölgelere göç etme eğiliminde oldukları söylenebilir (Akyıldız, 2019: 24).

Göç olaylarının ve mülteci krizinin hızla artması sonucunda, ABD, AB, Almanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi ülkeler, mültecilerin ülkeye girişini ve kalışını zorlaştıran yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu ülkeler, aynı zamanda mültecilerin sınır dışı edilmesini kolaylaştıran politikalar da uygulamaktadır. Ancak, bu önlemler alınmış olsa da mülteci sayısı artmaya devam etmekte ve ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. BMMMYK ve UNHCR'nin yürüttüğü çalışmaların verileri, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır (Tamer, 2019: 34).

Kısacası uluslararası göç, tarihsel olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir ve bu hareketler, hem isteğe bağlı hem de zorlayıcı koşullara bağlı olarak gerçekleşmiştir. İlk büyük toplumsal göç olarak Kavimler Göçü, Avrupa'nın şekillenmesine zemin hazırlamıştır. 15. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler, ekonomik ve dini sebeplerle genişlemiş ve köle ticareti ile birlikte zorla gerçekleştirilen göçler de tarihsel süreçte önemli yer tutmuştur. 19. yüzyılda ise, Avrupa'dan diğer kıtalara doğru göç hareketleri artmış ve bu süreçte, 1950'lerdeki misafir işçi alımları gibi yeni iş gücü politikaları geliştirilmiştir. 1970'lerden sonra yasadışı göçün artması, gelişmiş ülkelerin göç politikalarında değişikliklere yol açarken, dünya nüfusundaki göçmen oranı artmaya devam etmiştir.

1.3.2. Osmanlı Dönemi Göç Tarihi

Türkiye Cumhuriyeti göç tarihi denildiğinde, aklımıza genellikle Cumhuriyet sonrası göç hareketliliği gelse de Osmanlı döneminde yaşanan göç hareketlerini ve göç durumunu bilmeden Türkiye Cumhuriyeti göç tarihini incelemek ve açıklamak mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin tarihsel göç hareketleri incelendiğinde, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerin 1071 yılına kadar dayandığı görülmektedir ve bu göçler sonucunda Anadolu, Türklerin yurdu haline gelmiştir. Osmanlı topraklarına yapılan ilk büyük göç, İspanya'dan ayrılan yaklaşık 100.000 Yahudi'nin göçü ile meydana gelmiştir (Akyıldız, 2019: 26). 17. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti toprak kayıpları yaşamış ve bu da sınırların daralmasına yol açmıştır. Bu nedenle insanlar Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. 1785-1788 yılları arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın etkisiyle Osmanlı egemenliğindeki Kırım ve Güneydoğu Avrupa'dan ayrılmak zorunda kalan yaklaşık 500.000 kişinin, Rumeli ve Anadolu'daki çeşitli yerleşim yerlerine göç ettiği düşünülmektedir. 1821 yılında meydana gelen Mora Rumlarının isyanının ardından ortaya çıkan gelişmeler, Osmanlı dönemindeki diğer göç hareketlerini tetiklemiştir (Kaya ve Erdoğan, 2015: 12).

1848 yılında Polonya ve Macaristan'da başarısız olan devrim yanlılarının Osmanlı topraklarına sığındığı, 19. yüzyılda gerçekleşen önemli bir olaydır. Göç dalgalarının başladığı 1850'li yıllarda, Kırım Tatarları, Gürcüler, Çerkezler, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Lazlar gibi etnik gruplar, Kafkas halklarıyla birlikte bu göç hareketine katılmıştır. Boşnaklar ve Pomaklar gibi Osmanlı topraklarındaki diğer halklar da kuzey cephesinin

ötesindeki bu göç dalgasını takip etmiştir. Çarlık Rusya'sının 1783 yılında Kırım'ı almasının ardından, bu bölgeden yapılan göçler büyük çaplı bir hal almış, öncesinde ise göç hareketleri küçük gruplar şeklindeydi. 1783 yılından sonra Tatarlıların göç hareketleri, 1890 yılına kadar devam etmiştir. Bu göçlerde, Osmanlı-Rus savaşlarının etkisi önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir yer tutan bir diğer göç hareketi Çerkez göçüdür. I. Dünya Savaşı öncesinde, 2.500.000 Çerkez zorunlu göçe maruz kalmış ve bu göç esnasında yaklaşık 1.000.000 kişi yaşamını yitirmiştir (Bilgi, 2006, s. 4-6). Rusların baskısı nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalan Çerkezler, 1864 Çerkez sürgünü olarak bilinen zorunlu göçte Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Rus kaynaklarına göre Çerkez göçmenlerin sayısı 500.000 ile 1.000.000 arasında değişirken, Türk kaynaklarına göre ise bu sayı 1.000.000 ile 2.000.000 arasında farklılık göstermektedir (Kaya, 2015: 141).

Gürcüler, 1828-1829 yıllarında göç eden diğer bir grubu oluşturur. Osmanlı-Rus savaşı sonrası başlayan Gürcü hareketi, bir milyondan fazla kişinin göç etmesine neden olmuş ve 1921 yılına kadar sürmüştür. 1830 yılında Polonya'nın Rusya egemenliğine girmesi, 1831 yılının başlarından itibaren yaklaşık 10.000 kişinin göç etmesine yol açmış ve bu göçmenlerin bazıları Osmanlı Devleti'ne yerleşmiştir. 1841 yılında İstanbul'un Beykoz ilçesine yapılan göçlerde Polonyalılar da önemli bir yer tutmaktadır. Yaklaşık 7.000 Polonyalı, 1850'li yıllarda İstanbul'da yaşamış ve Polonezköy'ün kurulmasına büyük rol oynamıştır (Dominik, 2015: 92-93).

İlk Arap kökenli insanların Osmanlı'ya göç hikayesi, savaşlarla birlikte ortaya çıkmıştır. Anadolu'ya yapılan Osmanlı seferleri sırasında birçok Arap kökenli insan, ülkelerine dönmek yerine Osmanlı topraklarında kalmayı tercih etmiştir. Osmanlı döneminde Arap göçünün son dalgası, devletin son dönemlerinde gerçekleşmiştir. Yaklaşık 5.000 Arap aile, 1916 yılında Suriye, Hicaz ve Mezopotamya'dan İç Anadolu ve Batı Anadolu'ya göç ettirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı öncesinde İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal ettiği adalardan gelen göç ile son göç dalgasını yaşamıştır (Özdemir, 2007: 192-193). Osmanlı İmparatorluğu'nun göçlerin yaşandığı dönemde, çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal problemlerle boğuştuğu göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Ancak, zor koşullara rağmen Osmanlı İmparatorluğu, göçmenlere karşı cömert davranarak onların huzurlu bir şekilde yerleşmelerini ve daha az sıkıntı yaşamalarını sağlamak için özel çaba sarf etmiştir. Göç hareketleri sırasında İstanbul

hükümeti, Anadolu'daki göçmenlere karşı olumlu bir tutum sergilenmesi için vilayetler düzeyinde çeşitli tedbirler almış ve yetkililere dikkatli olmaları gerektiğini bildiren emirnameler yayımlamıştır (Ahmet Cevdet Paşa, 1972: 191-192). Bu meseleyle ilgili herhangi bir aksaklık yaşanmaması özellikle vurgulanmış ve fermanlarda belirtilen uygulamalar doğrultusunda göçmenlerin yerleştirilmesinin düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi istenmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Osmanlıca Metinler, No. 248).

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda sıtma, verem, tifo ve humma gibi hastalıklar oldukça yaygın hale gelmişti. Sıcak iklimlerin hâkim olduğu bölgelerde bu hastalıklar daha fazla görülürken, soğuk iklimlerin etkili olduğu yüksek rakımlı bölgelerde hastalıkların görülme oranı daha düşüktü. Akarsuların geçtiği verimli toprakların bulunduğu sahil kenarları ve ovalar ise, genellikle hastalıkların sıkça görüldüğü yerlerdi. Göçmenler, geldikleri bölgelerde bu hastalıklara karşı bağışıklık kazanmamış olmaları ve sağlık koşullarına hazırlıksız olmaları nedeniyle yüksek ölüm oranlarıyla karşı karşıya kalıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda göçmen hastanelerinin açılması ve sağlık personelinin atanması, bu dönemde Muhâcir-i İskân Komisyonu'nun öncelik verdiği önemli bir konu olmuştu. Ayrıca, komisyonlar göçmenlere sağlıklı gıda temin etmek için gerekli malzemeleri kontrol etmekle yükümlüydü. Osmanlı İmparatorluğu'nda göç hareketleri, 18. yüzyılda başlamış olsa da 19. yüzyılda yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu dönemde alınan ardı ardına yenilgiler sonucunda geniş topraklar kaybedilmiştir ve bu kaybedilen topraklarda yaşayan halk, Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Şimşir, 1970: 10). Yabancı seyyahlar, kaybedilen topraklardan Anadolu'ya göç eden göçmenlerin durumunu gözlemlerinde detaylı bir şekilde anlatmışlardır. Lennep, Samsun'a ulaştığında, göçmenlerle tıka basa dolmuş gemilerle karşılaştıklarını belirtmiş ve kasabanın nüfusunun 10 binin altındayken, göçmenler nedeniyle 45 bine yükseldiğini ifade etmiştir. İtalyan Konsolosu'nun yazdığına göre, kasabada şu anda 42 bin göçmen bulunmakta ve her gün deniz yoluyla 500'den fazla göçmenin kasabaya geldiği aktarılmaktadır (Lennep, 1870: 43-51).

Göçlerin başlamasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dizi önemli mesele gündeme gelmiştir. Göçmenlerin konaklama düzenlemeleri, iâşe ihtiyaçlarının karşılanması ve onlara uygun yerlerin belirlenmesi ciddi sorunlar yaratmıştır. Osmanlı, daha önce bu kadar büyük bir göç dalgasıyla karşılaşmamıştı. Göçmenler,

yerleştirilecekleri bölgelerde sık sık sorun çıkarıyorlardı ve yerleşim yerlerinin verimliliği bu süreçte önemli bir faktör oluyordu. Örneğin, göçmenler genellikle Bursa gibi verimli topraklara sahip bölgeleri tercih ederken, kurak ve çöl iklimine sahip yerleri tercih etmiyorlardı. Bu sorunların çözülmesi amacıyla, 5 Ocak 1860'ta "Skân-ı Muhâcirin" adı verilen bir komisyon kuruldu. Komisyonun başkanlığına Sadrazam Emin Ali Paşa getirilmişti. Bu komisyonun kurulduğu amaç, Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin yerleştirilmesi meselesini çözmektir. Osmanlı, göçmenlerin yerleşimlerini, mevcut yerleşik düzeni veya gezgin hayatı sürdüren halkın yerleşim ve geçim kaynaklarını olumsuz etkilemeyecek şekilde düzenlemeye özen göstermiştir. Anadolu halkı, büyük kitliler halinde gelen göçmenlere misafirperverlik göstermiştir. Ancak göçmenlerin geldikleri coğrafyadan yasal problemlerle birlikte gelmeleri, yeni devlet rejimlerinin pek çok gayrimenkule el koyması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Şahin, 2001:59-62). Osmanlı topraklarına göç edenler sadece Türkler ve Müslümanlar değildi. Orta ve Kuzey Avrupa'da baskıya maruz kalan Aşkenaz Yahudileri de Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmışlardır. Osmanlı, onlara "hilalli bayrağın adalet ve hoşgörüsüne" güvenerek, oturma ve mülk edinme hakları sağlamıştır. Yahudiler, bu hakları elde edebilmek için devlete "haraç" vergisini ödemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Edirne'yi fethetmesinin ardından Roma'da zulme uğrayan Yahudiler, Osmanlı ordularını bir kurtuluş umudu olarak görmüşlerdir (Güleryüz, 2015: 52).

Kısacası Osmanlı İmparatorluğu'nda göç hareketleri, 1071'deki Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerle başlamış ve zaman içinde genişlemiştir. İspanya'dan 100.000 Yahudi'nin Osmanlı'ya göçü, 17. yüzyılda toprak kayıpları nedeniyle Anadolu'ya yönelen 500.000 kişi, 19. yüzyılda ise Rus baskısıyla Anadolu'ya göç eden Çerkezler, Gürcüler ve diğer etnik gruplar önemli göç dalgalarını oluşturmuştur. 1860'ta kurulan "Skân-ı Muhâcirin" komisyonu, göçmenlerin yerleşim sorunlarına çözüm aramıştır. Bu dönemde göçmenler, özellikle verimli topraklara yerleşmeyi tercih etmiş, Osmanlı, onların huzurlu bir şekilde yerleşmeleri için çeşitli tedbirler almıştır. Osmanlı, göçmenlere hoşgörülü davranmış ve onları kabul etmiştir. Ayrıca, göçmenler yalnızca Türkler ve Müslümanlardan değil, Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelen Aşkenaz Yahudileri gibi farklı gruplardan da oluşmuştur. Osmanlı, onlara oturma ve mülk edinme hakkı tanımış, ancak göçle gelen bazı yasal sorunlar ve gayrimenkul problemleri de yaşanmıştır. Göçmen hastalıklarına karşı ise hastaneler kurulmuş, sağlık önlemleri alınmıştır. Göç hareketleri,

Osmanlı'nın sosyo-ekonomik yapısını şekillendirmiş ve çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı bir ortam oluşturmuştur.

1.3.3. Türkiye Cumhuriyeti Göç Tarihi

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında kurularak Osmanlı Devleti'nin yerini almıştır. Türkiye, genç bir ülke olarak hem Orta Doğu hem de Avrupa arasında stratejik bir noktada yer aldığı için coğrafi açıdan son derece önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır komşuları arasında İran, Irak, Suriye, Gürcistan, Bulgaristan, Yunanistan, Ermenistan ve Azerbaycan bulunmaktadır. Bu sekiz ülkeyle sınır komşusu olduğundan, herhangi birinde oluşacak bir göç dalgasının Türkiye'yi de etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, Anadolu'nun tarihsel devamlılığı doğrultusunda yoğun göç akınlarıyla karşılaşmıştır. Bu göç hareketlerinin bir kısmı, sınır komşusu ülkelerdeki siyasi değişikliklere bağlı olarak büyük çapta yaşanırken, diğer kısmı ise sınır komşusu olmayan ülkelere kaynaklanmıştır (Suter, 2013: 3-4).

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllardan itibaren göç olaylarını yaşamaya başlamıştır. 1923-1960 yılları arasında yürütülen göç politikası, Türkiye'nin ulus-devlet yapısını oluşturma ve milli kimliği ile aidiyet duygusunu pekiştirme amacını güdüyordu. Milli kimliği ve aidiyet duygusunu güçlendirmek amacıyla, Türk köken ve Türk kültürüne sahip bireylerin ülkeye iskân ettirilmesi ve göç politikalarına dair bazı yasal düzenlemeler yapılması sağlanmıştır. Göçebeler, Çingeneler, sınırda faaliyet gösteren kaçakçılar ve casuslar, devletlerin iskân stratejileri çerçevesinde kontrol altında tutmak istediği gruplardır. Bu çerçevede, 1 Ağustos 1926 tarihinde yürürlüğe giren İskân Muhtırası, devletin bazı grupları denetim ve kontrol altında tutma çabalarını gözler önüne sermiştir (Babuş, 2006: 133). 1934'te çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu, Türkiye'nin göç politikası üzerinde uzun süre belirleyici bir rol oynamış ve ülkenin dış politikasını da önemli derecede etkilemiştir. 1934'te çıkarılan İskân Kanunu'nun 3. Maddesi ise Türkiye'ye göç etmek isteyen grupların kabulüne yönelik özel düzenlemeler getirmiştir (Resmî Gazete, İskân Kanunu, 2733, 7 Teşrinievvel 1336/21 Haziran 1934). Bu madde, ulus-devlet anlayışının etkisiyle homojen bir Türk kimliği oluşturma çabasını barındırmıştır. Bu doğrultuda, Türk soyuna ve kültürüne mensup göçmenlerin kabulünü

benimseyerek, bu kimliğin tespit edilmesi görevini İcra Vekilleri Heyeti'ne vermiştir (İçduygu, 2012: 11-12).

1951 Cenevre Sözleşmesi ve ek protokolleri, uluslararası göç bağlamında, siyasi nedenlerle oluşan göçmenlik statülerinin kurumsal bir yapıya kavuşturulmasında büyük önem taşımıştır. Tarihsel bir sıralamayla ele alındığında, mültecilerin hukuki statüsünü belirleyen sözleşme, 28 Temmuz 1951'de Cenevre'de imzalanmış ve 22 Nisan 1954'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye özelindeki tarihsel gelişmelere bakıldığında, söz konusu sözleşme 24 Ağustos 1951'de imzalanmış ve 5 Eylül 1961 tarihli 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi coğrafi sınırlama içeren ilave deklarasyonla onaylamıştır (T.B.M.M. Göç ve Uyum Raporu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı/Mart 2018). Türkiye, coğrafi sınırlama gereğince yalnızca Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul edeceğini açıklamıştır. Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından gelenler, sadece sığınmacı olarak değerlendirilmiştir (Erdoğan, 2018a: 44-45). Türkiye, 1967 Ek Protokolü'nü imzalayarak mülteci kabulünde zaman sınırlamasını kaldırmış, buna karşılık coğrafi sınırlama şartını devam ettirmiştir (Erder, 2018: 164). 1994 yılında çıkarılan "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" metni, coğrafi çekince şartını muhafaza etmiştir (Erdoğan, 2018b: 47).

Türk göç hukukunun temelleri, 1934 İskân Kanunu, Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü, 1994 İltica Yönetmeliği ve 2006 yılında kabul edilen yeni İskân Kanunu ile atılmıştır. Türkiye'nin göç hukukunun son dönemdeki önemli değişim süreci, 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. 11 Nisan 2013'te çağın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde göç sorunlarını daha etkin bir biçimde ele almak amacıyla 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme doğrultusunda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) faaliyete geçirilmiştir (Resmi Gazete, 11 Nisan 2013, sayı: 28615). Yeni yasaya göre, coğrafi çekince şartı değişmeden Avrupa'dan gelenlere mültecilik statüsü korunmuş, bununla birlikte göç hukukunda kullanılan "sığınmacı" ifadesi yerine "şartlı mülteci" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Göçle ilgili düzenlemelerde ayrıca "ikincil koruma" ve "geçici koruma" kavramları dâhil edilmiştir. 30 Mart 2012'de İçişleri Bakanlığı, Suriyelilerin kitlesel göç hareketine dair ilk yasal

düzenlemeyi çıkarmıştır. Bu tarihte, Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge yayımlanmıştır. Ayrıca, 22 Ekim 2014 tarihinde yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarının statülerini ele alan bir hukuksal metin olmuştur (Resmî Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153).

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı ilk büyük göç hareketi, nüfus mübadelesi ile başlamıştır. 1923 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, Türkiye'deki Rum Ortodoks vatandaşlar ile Yunanistan'daki Müslüman Yunan vatandaşları arasında gerçekleşmiştir. Bu mübadele sonucu, Yunanistan'dan 450.000'den fazla Müslüman Yunan vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir. Göç eden bu kişiler, belirli bölgelere yerleştirilmek suretiyle Anadolu'ya dağılmıştır. Aynı dönemde, yaklaşık 1.500.000 kişi Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmiştir (Kamu Denetçilik Kurumu, 2018; 55-56). 1922-1938 yılları arasındaki Türk-Yunan mübadelesinin ardından, Türkiye, Balkanlardan gelen göçlerle farklı bir yapıya bürünmüştür. Özellikle 1924 ve 1936 yıllarında Yugoslavya-Makedonya'dan gelen büyük kitlesel göçler, Türkiye'nin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu göçlerde, yönetim ve politikaların etkisi büyük olmuş; Türklere uygulanan baskılar göçleri hızlandırmıştır (Bozkurt, 2010:59). Bulgaristan'da 1930'larda Türklere karşı uygulanan olumsuz politikalar da göçleri tetiklemiştir (Karpas, 2017:245). Mübadele sonrası, Bulgaristan'dan 200.000, Romanya'dan 114.000 ve Yugoslavya'dan 116.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Mübadele kapsamında Balkanlardan gelen 385.000 kişiyle birlikte, toplam göçmen sayısı 800.000'i bulmuştur (Öksüz, 2000:187).

Türkiye'nin 1923-1945 yılları arasındaki göç dalgasına Almanya'dan gelen göçmenler de dahil olmuştur. Hitler'in Nasyonal Sosyalist rejimi nedeniyle sürgün edilen ve zorla göç ettirilen bu 800 kişilik grubun büyük çoğunluğunu bilim insanları oluşturmuştur. Göçmenlerin bilim insanı olmaları, Türkiye'nin eğitim sistemine ve üniversitelerinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle tıp alanında, bu bilim insanlarının yetişmesi, hastalıklarla mücadelede önemli adımlar atılmasına olanak tanımış ve yeni enstitülerin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Erichsen, 1999:69-71). Eğitim alanında büyük katkılar sağlayan bu göçmenlerin bir kısmı savaşın ardından

lkelerine dönmüş, ancak diğerkleri Türkiye’de kalarak ilerine devam etmiştir (Güleryüz, 2015: 63-64).

1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi’nin ardından, Türkiye’ye çeşitli etnik gruplardan gelen g gözlemlenmiştir. Bu göçmen kitlesi içinde Azeriler ne çıkarken, Fars ve Kürt kökenliler de önemli bir yer tutmuştur. 1980’lerde Afganistan’dan gelen göçler, bu büyük g hareketinin bir parçası haline gelmiştir. Irak’tan gerçekleşen göçler ise 1988 ve 1991 yıllarına dayanmaktadır. İran-Irak savaşı sonrası Halepçe’ye yapılan saldırılarla birlikte, ilk g dalgasında 50.000’den fazla Kürt Pemerge Türkiye’ye sığınmitır. Ayrıca, 1991 yılında yaşanan başka bir güç akımı da olmuştur (Kirii, 2000:12). 1988 Mart ayında gerçekleşen Halepçe Katliamı’nın ardından, Irak’taki Kürt nüfusunu büyük bir tedirginlik sarmı ve İran-Irak Savaşı’nın bitmesinin ardından, Saddam Hüseyin’in zulmünden kaçan yaklaşık 100 bin Kürt Türkiye’ye sığınarak güvenli bir hayat aramıştır. 1991’deki kitlesel gin başlıca sebebi ise Körfez Savaşı’dır. Körfez Krizi sonucunda, çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu yaklaşık 500 bin Iraklı, Türkiye’ye sığınarak geçici koruma altına alınmıştır. Bu g hareketi, 1991 yılının Mart ve Nisan aylarında gerçekleşmiş olsa da, kökeni 1988 yılına kadar uzanıyordu (Danı, 2011:199; Yönlü, 2018:212-213). Ayrıca, 1992’de Eski Yugoslavya’dan ayrılan Bosna, Sırpların savaş ilan etmesiyle birlikte, Bosna’dan 20.000 Bonak zorla yerlerinden edilerek Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır (Kacapar-Dzihic ve Oruc, 2012: 5-7). Kosova’dan 1999 yılında 18.000 kişi ve 2001’de Makedonya’dan 10.000’den fazla insan Türkiye’ye gelerek göçmen kabulü devam etmiştir (Kirii, 2007: 94; Kirii, 2001:76).

Türkiye’ye yönelik en büyük kitlesel göç hareketi, Suriyeliler tarafından gerçekleştirilmiştir. 2011’de balayan Suriye iç savaşı nedeniyle yaklaşık 6.500.000 kişi, başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır gibi ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye, en fazla Suriyeli mülteciye kapılarını aan ülke olarak 3.500.000’den fazla Suriyeliyi kabul etmiştir (Hoffmann ve Samuk, 2016:7). Zorunlu göç yaşayan 13 milyon Suriyeliden yarısı kendi ülkelerinde yer değiştirirken, 6 milyondan fazlası komşu ülkelere, Avrupa ve farklı kıtalara sığınmıtır. 15 Mart 2011’de balayan rejim karşıtı protestolar, g hareketlerine yol açmış ve 29 Nisan 2011’de Türkiye, Hatay’ın Yayladağı ilçesinden Cilvegözü sınır kapısından giriş yapan 252 Suriyeli göçmeni kabul ederek geçici koruma kapsamında ilk göçmenleri almaya balamıtır. Türkiye’nin misafirperver yaklaşımı dünya çapında dikkat çekmiş ve uyguladığı açık kapı politikası, Birleşmiş

Milletler ile Avrupa Birliği tarafından övgüyle karşılanmış ve teşekkür edilmiştir. Suriye'deki iç savaşın etkisiyle zorunlu göç edenlerin ve gelecek kaygısı nedeniyle göç eden Suriyelilerin sayısı artarken, terör örgütlerinin özellikle IŞİD'in varlığı, iç karışıklığı derinleştirerek Suriye'deki göç hareketlerini daha da hızlandırmıştır (Erdoğan, 2018: 2-5).

Tablo 2. Yıllara Göre Göçmen Sayıları

Yıl/Yıllar	Gelen Ülke/Ülkeler	Kişi Sayısı
1922-1938	Yunanistan	384.000
1923-1945	Balkanlar	800000
1933-1945	Almanya	800
1979	İran	100000
1988	Irak	51542
1989	Bulgaristan	345000
1991	Irak	467.489
1992-1998	Bosna-Hersek	20000
1999	Kosova	17746
2001	Makedonya	10500
2011-2024	Suriye vd.	4.034.000 bin göçmen**
Toplam		7.131.077

*Sayıları kesin olmamakla birlikte 1.000.000 ile 1.500.000 arasında değişmekte. Kaynak: GİGM ve AFAD

Tablodan görülebildiği üzere Türkiye son asırda büyük bir göç hareketliliği yaşamıştır ve bu süreçte yaklaşık 7.131.077 kişi kitlesel olarak Türkiye'ye göç etmiştir. Güvenlik ve siyasal nedenlerle meydana gelen geniş çaplı kitlesel göç, en tehlikeli göç türü olarak kabul edilmektedir. 2011 yılında Türkiye, Suriye'deki iç savaş nedeniyle güvenlik ve siyasi sebeplerden kaynaklanan bu tür bir göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Güvenlik ve siyasal sebeplerle gerçekleşen bu göçler, hızla büyümüş ve geri dönülmesi imkânsız büyük nüfus hareketlerine yol açmıştır. Sosyal ve güvenlik sorunları

** Detaylı bilgi için bkz. Akyıldız, 2019: 24; <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kacak-gocle-ve-gocmen-kacakcilariyla-mucadeleyi-ihmal-etmiyoruz/3550408>

nedeniyle hükümetler için endişe kaynağı olan bu göçler neticesinde Türkiye’de halihazırda 2 milyon 768 bini geçici koruma statüsündeki Suriyeli, 1 milyon 90 bini ikamet izniyle kalan göçmen, 176 bini de uluslararası koruma altındaki göçmen olmak üzere toplam 4 milyon 34 bin göçmen bulunmaktadır. Özellikle Suriyelilerin Türkiye’ye gelmesinin ardından Avrupa’ya geçmeden önce bile en liberal göçmen politikalarına sahip ülkelerde bile göçmenler için kısıtlayıcı önlemler uygulanmıştır. Bu durum, göç yönetimi ve göçmen politikaları bakımından, Türkiye'nin en liberal ülkeler arasında dahi daha kısıtlayıcı bir tutum sergilediğini göstermektedir (Günay, Atılğan, Serin, 2017:53).

Türkiye, büyük göç dalgası sırasında birçok kişiye yasal statü vererek, bu kişilerin eğitim, çalışma, sağlık ve seyahat haklarından faydalanmasını mümkün kılmıştır (Emin, 2016:13). Siyasal ve sosyo-ekonomik göçler sonucunda büyük nüfus akınlarıyla karşılaşan AB ülkeleri, bu durumla başa çıkabilmek için insan hayatını tehlikeye atan çeşitli yöntemler uygulamaktadır. AB ülkeleri, göç dalgasıyla gelen kişileri sınırda tutar, sınırlarını tel örgülerle kapatarak erişimlerini kısıtlar ve içeri girenlere insani ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınarak geçici ve izole barınma yerleri tahsis eder. Gelişmiş Batı ülkeleri, göçmenleri sınır dışı etmek amacıyla sıkı gözetleme önlemleri alarak göçmen akışını durdurma çabası içine girerler. AB ülkeleri, sınırlarına ulaşan göçmenleri geri gönderebilmek için devletlerarası iş birlikleri yaparak göç politikalarını uygulamaya çalışmaktadır. Batılı ülkeler, göçmenleri geri gönderebilmek için insan hakları ihlallerine aldırış etmemektedir. Türkiye ise, kitlesel göçe yönelik politikasını muhtaçlık gibi insani bir değer üzerine kurarak ve açık sınır politikası izleyerek, siyasal ve sosyo-ekonomik nedenlerle gerçekleşen büyük göç hareketine karşı vicdani bir yaklaşım benimsemiş ve önemli bir insani fark oluşturmuştur. Türkiye, üç buçuk milyon yabancıya önemli kaynaklar ayırarak, göçmenlerin de vatandaşlarına sağlanan ekonomik ve sosyal haklardan yararlanmasını sağlamıştır (Günay, Atılğan, Serin, 2017:54-55). Türkiye, geçmişten günümüze kadar olan göç hareketlerine karşı her zaman ılımlı, destekleyici, kucaklayıcı ve şeffaf bir politika izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de göçmenlere karşı benzer bir anlayış benimsenmişti. Özetle, Türkiye’nin günümüzde göçmenlere kucak açması, sadece bugüne ait bir durum değil, geçmişten gelen köklü bir gelenek ve anlayışın devamıdır (Adaman & Kaya, 2012: 3).

Kısacası Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğundan bu yana çeşitli göç hareketlerine ev sahipliği yapmış ve bu süreçte özellikle komşu ülkelerdeki siyasi değişiklikler ve savaşlar

nedeniyle büyük göç dalgaları yaşanmıştır. 1923-1960 yılları arasında, ulus-devlet kimliğini pekiştirmek amacıyla çeşitli göç politikaları geliştirilmiş ve özellikle Türk kökenli göçmenler ülkeye iskân edilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ile uluslararası göçmenlik statüleri kurumsal bir çerçeveye oturtulmuş ve Türkiye, yalnızca Avrupa Konseyi üyelerinden gelen mültecileri kabul etmiştir. 2013'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türkiye, göçmenlere yönelik daha kapsamlı bir düzenleme yapmış ve geçici koruma statüsü getirmiştir. Türkiye, tarihsel olarak her dönemde göçmenlere kucak açmış, 2011'deki Suriye iç savaşı sırasında ise 3,5 milyon Suriyeliye açık sınır politikası uygulayarak büyük bir insani fark yaratmıştır. AB ülkelerinin göçmenlere karşı kısıtlayıcı politikalar izlerken, Türkiye, insani değerlere dayalı bir yaklaşım benimsemiş ve göçmenlerin sosyal haklardan faydalanmasını sağlamıştır. Türkiye'nin göçmen politikaları, Osmanlı döneminden günümüze kadar süregelen bir gelenek ve anlayışın devamıdır.

1.4. GÖÇÜN NEDENLERİ

1.4.1. Doğal Nedenler

Doğal nedenlerle göç, iklim değişiklikleri, kuraklık, gıda yetersizliği, doğal afetler, taşkınlar, toprak kaymaları, depremler, orman yangınları ve volkanik patlamalar gibi doğa olaylarının etkisiyle insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmeleri olarak tanımlanır (Black vd., 2011:3). Doğa olaylarının göçe neden olduğu örneklerden biri, IV. ve V. yüzyıllarda Hunlar ve Moğolların Orta Asya'daki kuraklık nedeniyle göç etmek zorunda kalmalarıdır. Bir diğer örnek ise, 1994 yılında Kırgızistan'da meydana gelen büyük bir toprak kayması sonucu binlerce insanın göç etmek zorunda kalmasıdır. Ayrıca, Güneydoğu Asya'da meydana gelen bir depremin tsunamiye neden olması ve 2005'te ABD'de meydana gelen şiddetli kasırgaların insanların göç etmesine neden olması, doğal nedenlerle göçün diğer örnekleri arasında yer alır (Bailey, 2008:15). Bununla birlikte, nükleer veya termal enerji tesislerinin projeleri ve bunlarla ilgili yaşanan sorunlar, nükleer kazalar ve savaşlar nedeniyle insan yaşamını tehdit edecek şekilde ortaya çıkan kimyasal atık ve çevre kirliliği de göçün doğal sebepleri arasındadır (Algan ve Künçek, 1998: 97).

1.4.2. Ekonomik Nedenler

Bölgeler ve ülkeler arasında meydana gelen göçlerin en büyük nedeni ekonomik sebeplerdir. Ekonomik nedenlerle göç, insanların daha iyi iş olanakları, gelir düzeyi ve genel yaşam standartlarını artırma isteğiyle gerçekleştirdiği göçler olarak tanımlanabilir (Aksoy, 2012:294). İnsanlar ekonomik zorluklar yaşadıklarında, kendilerine daha iyi imkânlar sağlayacak bölgelere yönelir ve oraya ulaşmak amacıyla yola çıkarlar (Arwen, 2008: 1). Genç nüfustaki yoğun işsizlik, bu göç sürecinin daha fazla yaşanmasına sebep olmaktadır (Kutal, 1992: 66). Göç, büyük ölçüde cazip fırsatlar sunan ve gelişmişlik seviyesi yüksek şehirlere yönelmektedir (Yaylagül, 2011: 4). Tarımsal makineleşmenin sonucu olarak insan gücüne duyulan gereksinimin azalması da ekonomik nedenli göçler arasında yer almaktadır. Tarımsal makineleşmeden olumsuz etkilenen küçük çiftçiler iş bulmakta zorlanmış ve göç etmeye başlamıştır (Akgür, 1997: 60-61).

1.4.3. Siyasal Nedenler

Daha iyi fırsatlar, yüksek maaşlar ve daha kaliteli yaşam şartlarının yanı sıra göç ettikleri yerlerde karşılaştıkları etnik farklılıklardan kaynaklanan ayrımcılık, siyasi belirsizlikler, yönetim değişiklikleri ve vatandaş değişim politikaları gibi siyasi nedenler, göçü tetikler. Hem ülkeler arasındaki farklılıklar hem de bir ülkenin çeşitli bölgelerindeki sorunlar ve dengesizlikler bu duruma neden olabilir (Aksoy, 2012: 294). İnsanlar, siyasi zulümden kaçmak, dini ve dilsel özgürlüklerini güvence altına almak ve ırk ayrımına maruz kalmamak için göçe yönelmektedirler. Göç kararları, siyasi etmenlerle birlikte devletlerin yönetim şekilleri ve demokratik yaklaşımlarıyla yakından ilişkilidir. Göçü artıran nedenlerden biri olarak antidemokratik yönetimlerin etkisi tartışmasızdır. Genellikle özgür, demokratik ve hukuk devleti özelliklerine sahip ülkeler, insanların göç etmek istedikleri yerlerdir (Başel, 2003: 48).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Kafkasya ve Balkanlar'daki toprakların kaybedilmesiyle Anadolu'ya yönelen göçler, siyasi nedenlerle gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Asya ve Afrika'daki pek çok ülkenin sınırlarının yeniden şekillenmesi, o ülkelerde yaşayan pek çok insanın göç etmesine sebep olmuştur. Ayrıca, Yugoslavya'nın dağılmasına yol açan iç savaş sonrasında, 3 milyon kişi yerlerinden edilerek göç etmek zorunda kalmıştır (Mutluer, 2003: 12).

Arap Baharı'nın bir parçası olarak Suriye'deki kriz ve iç savaş, öne çıkan başlıca olaylardan biri olmuştur (Hürriyet, 15 Mart 2013). Türkiye'ye Suriye'den gerçekleşen ilk göç dalgası, 29 Nisan 2011'de yaşanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023). Suriye'den 2011 yılının Nisan ayında itibaren gelenlere, Türkiye açık kapı politikasıyla Geçici Koruma Statüsü tanımıştır. 28 Mart 2022'de yapılan açıklamaya göre, Türkiye'deki Geçici Koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı 3.641.344 kişiye ulaşmıştır. Türkiye'nin kitlesel olarak ilk Suriyeli göçünü 2011 yılının Nisan ayından bu yana karşılaması, yaşanan göçün büyüklüğünü göstermektedir (Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 2019). Suriye'den gelen bu göç dalgası, Türkiye'yi siyasi nedenlerden kaynaklanan büyük ölçekli kitlesel göç ile karşı karşıya bırakmıştır. Suriye kaynaklı bu siyasi göç, son derece hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve geri dönülmesi imkansız büyük bir insan kitlesini kapsamıştır. Türkiye, siyasal göçün hükümetlerde oluşturduğu endişelere rağmen, 3,6 milyon Suriyeliye açık sınır politikasıyla kapılarını açarak büyük bir yabancı nüfusu kabul etmiştir. Avrupa, bu göç dalgasına karşı göçmenlere yönelik kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemiş ve pek çok bireyin hayatını tehlikeye atan yöntemler kullanmıştır. Avrupa ülkeleri, göçmenleri ülkelerine sokmamak için sınırlarda bekletmiş, sınırlarını tel örgülerle kapatmış ve içeri girebilen göçmenlerin insani ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınmıştır. Ayrıca, göçmenleri geçici barınma merkezlerinde izole ederek ve her fırsatta sınır dışı etme politikasını uygulamıştır. Avrupa ülkeleri, göçmenleri geri göndermek için devletlerarası anlaşmalar yapmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Buna karşın, Türkiye, göç eden insanların muhtaçlık durumunu göz önünde bulundurarak, siyasi sebeplerle göç etmek zorunda kalanlara vicdani bir tavır sergileyerek açık sınır politikası uygulamıştır. Türkiye, 3.5 milyon civarında göçmen için büyük kaynaklar ayırarak, göçmenlerin de vatandaşlarına sağlanan ekonomik ve sosyal haklardan yararlanmasını sağlamaya çalışmıştır (Günay, Atılğan, Serin, 2017:54-55).

Avrupa ülkelerinde göçmen hukuku ve göç süreçlerini yöneten kurumlar oldukça gelişmiş olsa da kitlesel göçlerle gelen göçmenlerin genellikle bu haklardan yararlanamadığı görülmektedir. Çoğunlukla yalnızca yasal statüye sahip göçmenler, bu haklardan faydalanabilmektedir. Türkiye'de ise, kitlesel göçlere rağmen çok sayıda insan yasal statü kazanarak eğitim, çalışma, sağlık ve seyahat hakları bakımından Avrupa ülkelerinden daha geniş haklarla karşılanmakta ve bu göçmenlere önemli ölçüde kaynak ayrılmaktadır (Emin, 2016: 13).

1.4.4. Sosyal ve Kültürel Nedenler

Bireyler, daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak, eğitim ve kariyer fırsatlarına erişmek, sağlık hizmetlerine kolayca ulaşmak, ihtiyaçlarını karşılamak ve aileleriyle birlikte olmak gibi arzularla göç etmektedirler. Bu istekler, göçün sosyal ve kültürel nedenleri olarak öne çıkmaktadır (Ekinci, 1982: 22). Sosyal ve kültürel göçün en önemli sebeplerinden biri eğitimidir. Şehir merkezleri, kırsal bölgelere göre daha iyi eğitim olanakları sunmaktadır. Kent merkezlerinde eğitim şartları, taşra bölgelerinden daha gelişmiştir. Bu nedenle, Türkiye'de kırsaldan kente ve aynı zamanda daha gelişmiş ülkelere eğitim amacıyla göçler yaşanmaktadır (Mutluer, 2003: 16-17). Göç etmenin bir diğer sosyal nedeni ise inanç temelli sebeplerdir. Örneğin, Balkanlar'daki Bulgar ayaklanması sırasında, Müslüman Türkler ve Bulgar kökenli Müslümanlar üzerinde din değiştirmeye zorlanmaları, inanç temelli göçlere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, toplumsal yapıyı etkileyen bazı faktörler de göçün sebepleri arasında yer alabilir. Kız kaçırma, akraba evliliği, kan davası ve başlık parası gibi durumlar, göçü tetikleyebilecek sosyal etkenlerdendir (Akgür, 1997: 65).

1.5. GÖÇMEN, SİĞİNMACI, MÜLTECİ, KAYNAK - TRANSİT- HEDEF ÜLKE KAVRAMLARI

Türkiye'de “göçmen”, “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılmakta, bu durum ise kavramsal bir kargaşaya yol açmaktadır. Özellikle “mülteci” ve “sığınmacı” terimleri en çok karıştırılan kavramlardandır. Bu bölümde, söz konusu terimlerin açıklanmasıyla birlikte aralarındaki farklar ortaya konularak kavram kargaşasının giderilmesi amaçlanmaktadır. Zira başta Suriyeli sığınmacılar olmak üzere, ülkemize gelen yabancıların hangi hukuki statüde değerlendirildiği ya da değerlendirileceği; dolayısıyla uluslararası normlar çerçevesinde hangi düzeyde korunma ve temsil hakkına sahip olacakları, son derece önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.1. Göçmen

Göçmen kavramı, tarihin derinliklerine dayanan bir anlam taşır ve bu nedenle çok çeşitli tecrübeleri ve tutumları bünyesinde barındırır (Standing, 2017: 155). Genel

anlamda göç, yer değiştiren insanları ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Özellikle ekonomik ve eğitime dayalı nedenlerle yer değiştiren bireyler, göçmen olarak adlandırılır. Göçmenlik statüsünü belirleyen en önemli unsur, göçün zorlayıcı bir nedene dayanmaksızın gerçekleşmesidir. Bir başka deyişle, “göçmen, ülkesini zulüm göreceği korkusuyla değil; eğitim, iş veya yaşam kalitesini artırma gibi gerekçelerle terk eden bireydir”, (Aktaş ve Öztekin, 2017: 221). Göçmen, göç etme kararı aldığı anda, onu buna zorlayan acil bir tehdit ya da baskı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, kişinin kendi özgür iradesiyle ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşma isteğiyle göç etmesi, onu göçmen kategorisine dahil eder.

Birleşmiş Milletler, göçmen kavramını; göç sebeplerinin, gönüllülük durumunun ya da düzenli veya düzensiz yollarla gerçekleşmesinin bir önemi olmaksızın, yabancı bir ülkede en az bir yıl süreyle yaşayan birey olarak tanımlar (Adıgüzel, 2018: 4). Avrupa Birliği, göçmeni; vatandaş olduğu ülkenin dışında başka bir yerde, ister kendi isteğiyle isterse zorunluluktan dolayı, bir yıldan uzun süre kalma amacı güden kişi olarak tanımlar (Özdağ, 2018: 12). Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre, göçmen, “kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye yerleşen kimse ya da topluluk” şeklinde ifade edilir (TDK, <http://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 13.06.2024). 2006 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda ise göçmen, “Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelen ve kabul edilen, kendi istekleriyle göç eden kişi” olarak tanımlanmıştır. Buna göre göçmenler şu şekilde tasnif edilmiştir:

İskanlı Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu kanun hükümlerine göre taşınmaz verilerek iskânları sağlanan göçmenlere denir (İskân Kanunu, 2006: md. 3/f). **Münferit Göçmen:** Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlere denir (İskân Kanunu, 2006: md. 3/g). **Toplu Göçmen:** Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir (İskân Kanunu, 2006: md. 3/ğ).

İskân Kanunu'nun 4. maddesi, kimlerin göçmen statüsüne sahip olamayacağını da belirlemektedir. Kanuna göre, "Türk soyu ve kültürüyle bağı bulunmayan yabancılar ile Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı olmalarına rağmen sınır dışı edilmiş olanlar ve

güvenlik açısından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen statüsüne alınamazlar" (İskân Kanunu, 2006: md. 4).

2013 yılı öncesinde Türkiye'de göçmen statüsü, yalnızca belli ülkelere gelen kişiler için geçerli olmuş ve bu süreç Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile özel kanunlar çerçevesinde yürütülmüştür. Yasal olmayan yöntemlerle ülkeye giriş yapanlar "kaçak" statüsünde değerlendirilmiştir. 2013'ten önce, Türkiye'de ve uluslararası alanda göçmen kavramına dair genel bir tanım yoktu. Ayrıca, göçmenler; gönüllü göç edenler, kısa veya uzun süreli iş göçmenleri, zorunlu göçle karşılaşan sığınmacılar, mülteciler, ekonomik nedenlerle göç edenler ve çevresel nedenlerle göç etmek durumunda kalanlar olarak kategorilere ayrılmaktaydı (Özdağ, 2018: 12). Göç sürecindeki bireyler ya da topluluklar, vatandaşı oldukları ülkeden ayrıldıklarında, geçiş yaptıkları ülkelerde, varış noktasına ulaştıklarında ya da göç ettikleri ülkede yaşadıkları süre boyunca, ilgili ülkenin yasalarına uygun davranışları veya davranmamalarına bağlı olarak yasal ya da yasadışı göçmen statüsüne sokulabiliyordu (Zhanadilova A. 2018:116).

Göçmen olarak kabul edilen bireylerin göç sonrası bu statülerinin ilerleyen aşamalarda değişme olasılığı bulunmaktadır. Yaşam standartlarını artırmak amacıyla genellikle ekonomik sebeplerle yer değiştirip göç eden bireyler için ekonomik göçmen tabiri kullanılırken, bir ülkeye yasa dışı yollarla giren, vizesinin süresi bitmiş, giriş şartlarını ihlal eden ya da mevcut hukuki statüsünü kaybetmiş bireyler "düzensiz göçmen" olarak tanımlanır. Düzensiz göçmen durumunda olan bir kişi, ülke içinde herhangi bir yerde yetkili makamlar tarafından yakalanırsa, sınır dışı edilme işlemleri başlatılır ve kişi ülke dışına gönderilir (Adıgüzel, 2018: 117).

Göçmen olarak kabul edilen bireylerin göç sonrası bu statülerinin ilerleyen aşamalarda değişme olasılığı bulunmaktadır. Yaşam standartlarını artırmak amacıyla genellikle ekonomik sebeplerle yer değiştirip göç eden bireyler için ekonomik göçmen tabiri kullanılırken, bir ülkeye yasa dışı yollarla giren, vizesinin süresi bitmiş, giriş şartlarını ihlal eden ya da mevcut hukuki statüsünü kaybetmiş bireyler "düzensiz göçmen" olarak tanımlanır. Düzensiz göçmen durumunda olan bir kişi, ülke içinde herhangi bir yerde yetkili makamlar tarafından yakalanırsa, sınır dışı edilme işlemleri başlatılır ve kişi ülke dışına gönderilir (Adıgüzel, 2018: 117).

1.5.2. Sığınmacı

Sığınma hakkı, bir bireyin, vatandaşı olduğu veya yaşadığı ülkede karşılaştığı baskılar veya ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle bu ülkeyi terk ederek, başka bir devletin topraklarına, diplomatik temsilciliklerine, konsolosluklarına, savaş gemilerine veya devlet uçak gemilerine girerek o devletten koruma talep etmesi olarak tanımlanır (Pazarcı, 2005: 185-186).

Diplomatik sığınma, tarihsel süreçte önce gelişim göstererek zamanla yerleşik bir uygulama haline gelmiştir. Diplomatik misyon binalarına sığınan kişiler, kabul eden devletin yetkisi olmadığı için diplomatik sığınma kapsamına girmiştir; ancak bu uygulama zamanla eski önemini kaybetmiş ve ülkesel sığınma daha yaygın bir hale gelmiştir (Acer, Kaya, Gümüş, 2010: 13). Sığınma hakkı, bu bağlamda, sığınmacının başvurduğu devlete ait bir hak olarak kabul edilmektedir. Geleneksel uluslararası hukukta, ülkesel sığınma hakkı, bir devletin, vatandaşlık veya ikamet ettiği ülkedeki baskılardan kaçan yabancıların kendi topraklarına girişine ve orada ikamet etmesine izin verme yetkisini ifade eder (Pazarcı, 2005: 189). Bir devletin bu konuda yükümlülüğü olup olmadığı, ulusal mevzuatı ve taraf olduğu uluslararası anlaşmalar tarafından belirlenir. Devlet, anlaşma gereği bir yükümlülük almışsa, anlaşmanın şartlarını sağlayan yabancılara sığınma hakkı vermelidir. Eğer devlet böyle bir anlaşmanın tarafı değilse, bu konuda kendisine yükümlülük getiren bir teamül veya hukukun genel ilkesi mevcut değildir (Ergüven, Özturanlı, 2013: 1007). Günümüzde "sığınmacı" terimi, genel olarak kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye giderek orada sığınma talep eden kişiyi tanımlamak için kullanılmaktadır (Acer, Kaya, Gümüş, 2010: 14).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. Maddesine göre, "Herkes, ülkesinde gördüğü zulüm sebebiyle başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma imkânlarında yararlanma hakkına sahiptir" ifadesi yer almaktadır. Sığınmacı terimi, ülkesinde işkenceye maruz kalma tehlikesi yaşayan veya savaş ve şiddet olayları nedeniyle hayatı risk altında olan ve bu yüzden bir başka ülkeden mülteci statüsü arayan kişiyi ifade eder (Doğan, 2011: 25). Diğer bir ifadeyle, Avrupa dışındaki ülkelerden gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Maddesindeki tanıma göre İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacı statüsü tanınan yabancı uyruklu ya da vatansız kişi sığınmacı olarak adlandırılmaktadır (Çiçekli, 2007: 213-214).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde, sığınmacı, "başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci" ve "yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse" olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 25.06.2023). Türkiye, Avrupa dışındaki ülkelerden gelen yabancıları sığınmacı olarak kabul etmektedir. Sığınmacı terimi, Türk hukukuna 1994 yılında yürürlüğe giren “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile girmiştir (Bozbeyoğlu, 2015: 64). Sığınmacı, ilgili yönetmeliğe göre, ırk, din, milliyet, belirli bir toplumsal grubun üyesi olma veya siyasi görüşler nedeniyle zulme uğrayacağından endişe duyan ve vatandaşı olduğu ülke dışında kalan, bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen, ya da vatansız olup önceden yaşadığı ülkeye dönmeyen ya da korkudan dönmek istemeyen kişidir (Resmi Gazete, 1994: 20 Temmuz md. 1994/5224). Türk hukukuna göre, sığınmacı, mültecilik başvurusu değerlendirilmekte olan ve bu süreçte geçici koruma kapsamına alınan bireylerdir. Geçici koruma sürecinde bulunan sığınmacılar, mültecilerden daha kısıtlı sosyal haklara sahiptir. Bu çerçevede, "düşünce, ifade ve toplantı hakkı, alıkonmaya karşı korunma hakkı, adil yargılanma hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma hakkı ve ırk ayrımcılığına karşı korunma hakkı" gibi temel haklar koruma altına alınmak zorundadır (Bozbeyoğlu, 2015: 65). 1994’te çıkarılan yönetmelik, 2006’da yapılan düzenlemelerle güncellenmiş ve tekrar yayımlanmıştır. 2014 yılında, Türkiye’de bu konuya ilişkin olarak 6458 sayılı kanun çerçevesinde "Geçici Koruma Yönetmeliği" yayımlanmıştır (Aktaş ve Öztekin, 2017: 226). Yönetmeliğe göre, geçici koruma; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılar sağlanan korumayı ifade eder” (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014: md. 3/f).

Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) göre, geçici koruma, ülkelere geri dönemeyen üçüncü ülke vatandaşlarının kitlesel bir akın oluşturmaları veya böyle bir akının yakın gelecekte gerçekleşme ihtimalinin bulunması durumunda, özellikle korunması gereken bireylerin veya grupların yararına olacak şekilde, sığınma sisteminin düzgün çalışmasını

olumsuz etkilemeden uygulanamaması durumunda devreye giren acil ve geçici bir koruma sağlamayı amaçlayan istisnai bir prosedürdür (Göç Terimleri Sözlüğü, 2023: 19).

Sığınmacı ve mülteci kavramları birbirine oldukça yakın ve benzer anlamlar taşır, ancak hukuki açıdan aralarındaki benzerlik ve farklılıklar net bir şekilde ortaya konabilir. "Mülteci," İngilizce'deki "refugee" ile Fransızca'daki "réfugié" terimlerine karşılık gelir ve bu terimler, şiddet, savaş ya da tehlike gibi sebeplerle ülkelerinden kaçmak zorunda kalan insanları ifade eder. Her iki dilde de bu terim, sığınma arayan ve zorla yerinden edilmiş bireyleri tanımlamak için kullanılır ve uluslararası sözleşmelerde tanımı yapılmış belli bir hukuksal statüyü belirtir. Buna karşılık, "Sığınmacı" terimi, İngilizce'deki "asylum seeker" ve Fransızca'daki "demandeur d'asile" kavramlarına karşılık gelir. Bu terim, hukuki bir statüden ziyade, uluslararası koruma talep eden kişilerin içinde bulundukları durumu ifade eder. Yani, sığınmacı ifadesi, başvurusu henüz sonuçlanmamış olan ve uluslararası koruma talep eden bireylerin fiili durumuna atıfta bulunur. Sığınmacılara tanınan haklar ve sunulan imkanlar, mültecilere kıyasla daha kısıtlıdır (Aybay, 2007: 22).

Sığınmacı, sığınılmak istenilen devletin kanunlarına göre mülteciler gibi kalıcı olarak faydalanmayı içermeyen, geçici bir barınma durumunu ifade eder. Sığınmacılar, mültecilerden farklı olarak, sığındıkları ülkede uzun vadeli koruma yerine, daha kısa süreli bir kalış süreci yaşarlar. Görüldüğü gibi, mültecilik statüsü hukuken (dejure mülteci) kabul edilmesiyle kendisine geçici koruma hakkı tanınan (defacto mülteci) yabancıyı tanımlar (Ergül, 2012: 220).

1990 yılında kabul edilen Dublin Sözleşmesine göre, sığınma başvurusunda bulunan ancak başvurusu henüz karara bağlanmamış bir kişi sığınmacı olarak nitelendirilmektedir. Bu kategoriye, mülteci statüsü kazanabilecek kişiler, başvuruları reddedilebilecek olanlar ve sığınma talebinde bulundukları ülkede belirli bir süreliğine oturma izni almış kişiler dâhildir (Aydoğan, 2006: 20). Sığınmacıların hepsi mülteci olarak tanımlanmaz; ancak başvuruları kabul edildiğinde, bu kişiler artık sığınmacı statüsünden çıkar ve mülteci statüsü kazanmış olur. Her mülteci, sığınmacıdır sayılır, fakat her sığınmacı mülteci statüsüne sahip değildir (Özcan, 2005: 23).

Türk hukukunda, mülteci ve sığınmacı kavramları, uluslararası hukukta tanımlanan ayırımdan farklı şekilde ele alınmaktadır. 1994 tarihli "İltica ve Sığınma

Yönetmeliği’’nde terminoloji karmaşasını gidermek için mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki farklar belirginleştirilmeye çalışılmıştır (Çiçekli, 2009b: 48). 57 Sayılı Genelge'nin 22 Haziran 2006 tarihli Uygulama Talimatına göre, Avrupa ülkelerinden gelen ve 1952 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde belirtilen özellikleri taşıyan yabancı veya vatansız bireyler, İçişleri Bakanlığı tarafından mülteci statüsüne alınmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki tanıma uygun olan ve Avrupa dışından gelen yabancı veya vatansız bireylere İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacı statüsü tanınmakta ve bu kişiler sığınmacı olarak adlandırılmaktadır (22 Haziran 2006 tarihli Uygulama Talimatı Konulu 57 Sayılı Emniyet Genel Müdürlüğü Genelgesi).

Avrupa dışından ülkemize gelen ve mülteci olma şartlarını taşıyan Asyalı ve Afrikalı bireyler, sığınmacı olarak kabul edilecektir. Bu yabancılara sığınmacı statüsü tanındığında, mülteci olarak başka bir ülke tarafından kabul edilene kadar ülkede geçici bir süre ikamet etmelerine müsaade edilmektedir. Yönetmeliğe göre, Avrupa'dan gelen uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılar mülteci olarak kabul edilirken, diğer bölgelerden gelen ve uluslararası koruma isteyenler sığınmacı olarak adlandırılmaktadır (Ergül, 2012: 221).

Türk mülteci hukukunda, uluslararası mülteci hukukundaki mülteci-sığınmacı ayrımı farklı bir biçimde değerlendirilmiştir. Uluslararası mülteci hukukunda, sığınmacının mültecilik şartlarını sağladığı belirlenirse, mülteci statüsü kazanması mümkündür; buna karşın, Türk mülteci hukukunda sığınmacı olarak kabul edilen kişilerin iç hukukta mülteci statüsü elde etmeleri olanaksızdır. Türk hukukunda, uluslararası mülteci literatüründeki defacto ve de jure mülteci farkını yansıtmak için, Avrupa'dan ve diğer bölgelerden Türkiye'ye iltica veya sığınma talebinde bulunan yabancılara ‘başvuru sahibi’, ‘başvuran’ veya ‘iltica/sığınma başvurusunda bulunan kişi’ terimleri kullanılmaktadır (Ergül, 2012: 222).

Uluslararası hukuk çerçevesinde, diplomatik müeyyideler bağlamında bir iltica durumu da söz konusudur. Sığınma ve sığınmacı kavramları, kişilerin statülerine göre farklı durumlar taşır. Sığınma, bir kişinin kendi ülkesinden veya başka bir devletin baskısından kaçmak amacıyla yabancı bir ülkenin diplomatik temsilciliklerine,

konsolosluklarına, savaş gemilerine ya da devlet uçaklarına başvurmasını ve bu şekilde sığındığı ülkenin korumasını sağlamasını belirtir (Özdal, 2018: 12).

Suriyelilerin durumları, göçmen ve mülteci tanımlarının her ikisine de uymamaktadır. Mevzuattaki boşluklar nedeniyle Suriyelilere yönelik “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) hazırlanmış ve Suriyelilerin durumu “geçici koruma” olarak belirlenmiştir. 6458 Sayılı YUKK’un “Geçici koruma” başlıklı 91. Maddesinin 1. Fıkrası şu şekildedir: “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Resmi Gazete, 2013: Md. 91).

1.5.3. Mülteci

Mülteci hukuku, insanlık tarihinin eski dönemlerine kadar uzanmakta olup, uluslararası hukukun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze, pek çok insan grubu, inançları, etnik kimlikleri, baskı ya da şiddet yüzünden farklı bölgelere sığınmak zorunda kalmıştır. Sığınanlara destek sağlamak için oluşturulan kurum ve kuruluşlar, gidilen toplumda bu alandaki yeni normların şekillenmesine ve mülteci hukukunun gelişmesine temel teşkil etmiştir (Odman, 1995: 5).

Çok boyutlu bir mesele olan mülteci sorunu, sosyal, siyasal, hukuki, dini, ahlaki ve insani açılardan değerlendirildiğinde, geçmişten bugüne uluslararası ilişkiler ve insan haklarının merkezinde bulunmaktadır. İnsanlar ve topluluklar tarih boyunca farklı sebepler nedeniyle sığınma zorunda kalmışlardır. Mülteci hukuku ve sığınma kavramlarının tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmese de, uluslararası sınırların netleşmediği ve vatandaşlık, yerli, yabancı gibi kavramların henüz şekillenmediği M.Ö. 2000'lere kadar uzanan bu eski dönemlerde, sığınmacı olgusu ve mülteci kavramları ortaya çıkmıştır (Odman, 1995: 6).

İmparatorlukların dağılmasının ardından kurulan ulus devletler, sınır sorunlarını yeniden tartışmaya açmış ve bu da kitlesel göçlere ve sığınma arayışlarına neden olmuştur. 1867'den 1918'e kadar Orta Avrupa'da varlığını sürdüren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı sonunda yaşanan yenilgi, iç gerilimler ve milliyetçi hareketlerin yükselişi sonucu çökmesine ve dağılmasına yol açmıştır.

İmparatorluğun çöküşü ve sömürge devletlerinin dağılmasıyla oluşan ulus devletler, yeni çizilen sınırlar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sınır anlaşmazlıkları nedeniyle çıkan savaşlar, uluslararası düzeyde milyonlarca insanın yerinden olmasına sebep olmuştur. Ancak, göç ve sığınma hareketlerindeki en büyük hasar, II. Dünya Savaşı sonrası doruk noktasına ulaşmıştır. Avrupa genelinde bu dönemde 20 milyon insanın yer değiştirdiği görülmüştür (Peker, Sancar, 2001: 4-5).

Bu kitlesel insan hareketlerinin artması, uluslararası toplumları çözüm üretmeye mecbur bırakmıştır. Bu süreçte uluslararası bir örgüt mevcut olmadığı için yaşanan sığınma sorununa çözüm getirilememiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan büyük çaplı göç hareketi, kaçınılmaz olarak bir çözüm gerektirmiştir. Bu süreçte mülteci sorunu küresel bir mesele olarak kabul edilmiş ve hem toplumsal hem de yasal zeminde çözümler aranmaya başlanmıştır. Yoğun sığınmacı başvurularına karşı insani destek sağlanmaya gayret edilmiştir. Uluslararası örgütlenme çalışmaları, I. Dünya Savaşı'nın ardından Milletler Cemiyeti döneminde başlamış, II. Dünya Savaşı'nın ardından da sürdürülmüştür. "Birleşmiş Milletler Mülteciler, Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetler Arası Mülteciler Komitesi, Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılandırma Yönetimi, Uluslararası Mülteci Örgütü gibi yapılar kurulmuş, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği oluşturulmuş, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi resmi olarak tanınmış kabul edilmiş ve Mültecilerin Hukuki Statusunu belirleyen Cenevre Sözleşmesi düzenlenmiştir" (Odman, 1995: 14-15).

Mülteci tanımının ve mülteci statüsünün nasıl şekillendirileceğine dair ilk düzenleme, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Cenevre Sözleşmesi ile yapılmıştır. Bu nedenle, mülteci statüsünün nasıl belirleneceği ve hangi kişilerin bu statüye sahip olacağı, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde detaylı olarak açıklanmıştır (Bulut vd., 2016: 4).

Cenevre Sözleşmesine göre mülteci şu şekilde tanımlanır:

“1 Ocak 1951 tarihinden önce yaşanan olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle

dönmek istemeyen kişidir” (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi, md. 1/A/2).

Cenevre Sözleşmesinde geçen ve yukarıda belirtmiş olan bu ifade, sözleşmenin 1. maddesinde yer almış olup sözleşmede bulunan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi ya "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelecek olaylar" veya "1 Ocak 1951'den önce Avrupa veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" şeklinde yorumlanması beklenmiş ve sözleşmeye taraf ülkeler, tanımın kapsamını açıklığa kavuşturacak şekilde beyanlarda bulunmayı kabul etmişlerdir. Ancak, sözleşme coğrafi ve tarihsel kısıtlamalar taşıdığı için kapsamının sınırlı olduğu düşünülmüştür (Özdal, 2018: 15).

Cenevre Sözleşmesinin kapsayıcılığının yetersiz bulunması üzerine, 1967 yılında "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" kabul edilmiştir. Bu protokolde coğrafi ve tarihsel sınırlamalar kaldırılmış ve daha geniş bir tanım benimsenmiştir. 1967 Protokolü uyarınca mülteci, ırk, din, uyruk, toplumsal grup üyeliği veya siyasi görüşler nedeniyle haklı bir zulüm korkusu taşıyan ve bu nedenle vatandaşı olduğu ülke dışında bulunup, o ülke korumasından yararlanmayan kişiyi ifade eder (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 43).

Avrupa Birliği açısından bir kişinin mülteci statüsü kazanma koşulları şu şekilde belirlenmiştir: "Üçüncü bir ülke vatandaşlarından ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşünceleri ve bir sosyal gruba mensubiyeti yüzünden haklı bir zulüm korkusu bulunan ve bu sebeple vatandaşı olduğu ülke topraklarının dışında yaşayan ve bu zulüm korkusu sebebiyle kendi ülkesi tarafından korunmak istemeyen kişiler ile yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve söz konusu korku sebebiyle geri dönmek istemeyen kişiler” mülteci statüsündedir" (Özdal, 2018: 16).

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında onaylamış, ancak 1967'de yenilenen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü, Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi sınırlama ilkesini koruyarak uygulamayı seçmiştir. 1994'te çıkarılan iltica yönetmeliği, 2013 yılına kadar Türkiye'de Avrupa dışından gelen mültecilerin korunması için mevcut olan tek yasal çerçeve olmuştur. Türkiye Cenevre Sözleşmesi'nde bulunan coğrafi kısıtlama ilkesini devam ettirdiği için Avrupa dışından gelen kişiler Türkiye'de mülteci olarak tanınmamaktadır (Aktaş ve Öztekin, 2017: 223).

Mülteci teriminin Türkiye'de ne anlama geldiği, 2013 yılında çıkarılan '6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda belirtilmiştir. Söz konusu kanunun 61. maddesine göre mülteci: "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir" (YUKK, 2013: md. 61).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'nin mülteci tanımını sınırlandırarak Avrupa dışından gelen kişilere mülteci statüsü tanımamaktadır. Bu durum, mülteci statüsünün belirlenmesinde bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizliği gidermek amacıyla, 6458 sayılı Kanun çerçevesinde "Şartlı Mülteci" statüsü getirilmiştir. Şartlı mülteci, Avrupa dışındaki ülkelere gelen, ırkı, dini, tabiiyeti, toplumsal grubu veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrama korkusu taşıyan ve bu sebeple ülkesine dönmek istemeyen kişileri tanımlar. Kanun'un 62. maddesine göre, şartlı mülteci şu şekilde tanımlanmıştır: "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir" (YUKK, 2013: md. 62). Bu statü, Türkiye'de Avrupa dışından gelen kişilere, mülteci statüsüne benzer bir koruma sağlamakta, ancak bu kişiler yasal olarak "şartlı mülteci" olarak kabul edilmektedir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na (YUKK) göre, "vatansız kişiler" belirli koşulları sağladıkları takdirde mülteci veya şartlı mülteci statüsüne sahip olabilirler. Türkiye, uluslararası koruma sağlama yöntemlerinden biri olarak "İkincil Koruma" statüsünü de kabul etmektedir. İkincil koruma, mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmeyen, ancak geri gönderildikleri takdirde ciddi tehditlere, örneğin ölüm cezasına çarptırılma, işkenceye uğrama gibi durumlarla karşılaşacak olan kişilere verilen bir koruma türüdür.

Kanun'un 63. maddesine göre, ikincil koruma statüsü şu şekilde tanımlanmıştır: "Mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir" (YUKK, 2013: md. 63). İkincil koruma, mülteci ve şartlı mülteci statülerine benzer şekilde, Türkiye'ye uluslararası koruma başvurusu yapan, ancak doğrudan mülteci statüsü alamayan kişilere sağlanan bir güvence türüdür. Bu statü, özellikle ciddi tehditlere maruz kalan ancak mülteci statüsü gerekliliklerini karşılamayan kişilerin korunmasına yönelik bir çözüm sunmaktadır.

Uluslararası düzeyde, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), mülteci kavramı altında çeşitli mülteci türlerini ele almaktadır. Bu doğrultuda, mülteci türleri şu şekilde sıralanabilir: "Çevresel Mülteciler", "İklim Mülteciliği", "De Facto Mülteciler", "Dolaşım Halindeki Mülteciler", "Transit Mülteciler" ve "Yerinde Mülteciler". Göç eden insanların hangi mülteci sınıfına girdikleri, göç etme gerekçeleri ve gitmek istedikleri yere göre farklılık göstermektedir (Özdağ, 2018: 16-17).

Türkiye, mülteci konusunda Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (B) fıkrasının 1. bendine göre, sözleşmeye coğrafi çekince koyarak, sadece Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü tanımıştır (Ermumcu, 2013: 66). Türkiye Cumhuriyeti'nin mülteci politikası, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı politikaya kıyasla daha katı olarak değerlendirilebilir. Türkiye Cumhuriyeti, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne "coğrafi çekince" koyarak imzalaması, Soğuk Savaş döneminde anti-komünist politikanın bir parçasıydı (Akdağ, 2005: 164). Böylelikle, Türkiye, komünist zulümden kaçan Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği kökenli kişilere destek sağlamak amacıyla mülteci statüsü tanıyabiliyordu. Türkiye tarafından uygulanan bu politikanın çeşitli siyasi sebepleri vardı. Bu sebeplerden birincisi, Doğu Avrupa'dan gelen mültecilerin sayısının az olması ve Batı'da bir ülkeye yerleşecek olmalarıydı. İkinci sebep ise, Doğu Avrupa'dan gelen mültecilerin konaklama ve yerleştirme masraflarının çoğunlukla BMMYK gibi uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmesi idi. Sonuç olarak, Doğu Avrupalı mültecileri ağırlamanın Türkiye açısından ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan bir sorun teşkil etmediği düşünülüyordu (Latif, 2002: 21).

Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi kısıtlama koymasının bir diğer nedeni, Orta Doğu ve Asya ülkelerinin içinde bulundukları siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle bu ülkelere gelen göçmenlere sınırlı koruma sağlayarak, onların Türkiye'ye gelme kararını engellemeyi amaçlamasıydı (Latif, 2002: 21). Ayrıca, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi kısıtlama getirmesinin bir diğer gerekçesi de güvenlik endişeleriydi. Coğrafi çekincenin altında yatan endişeler, milli güvenlik, egemenlik hakları, kamu düzeni ve sağlığı, sosyal altyapının korunması ve mültecilerin yol açabileceği işsizlik gibi gerekçelere dayanmaktadır (Barkin, 2014: 352). Buna karşın, Türkiye'ye sığınan kişilerin büyük bir kısmı Avrupa haricindeki ülkelere Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve eski Yugoslavya gibi Balkan ülkeleri; İran, Irak, Afganistan, Somali ve Sudan gibi Orta Doğu ülkelerinden gelmektedir. Daha önce açıklandığı üzere, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre, Avrupa ülkeleri haricinde gelen üçüncü ülke vatandaşları, 'şartlı mülteci', 'ikincil koruma' veya 'geçici koruma' statülerine tabi tutulmakta ve bu kapsamda sınırlı koruma almaktadır. Orta Doğu ülkelerinden gelen kişilere Türkiye tarafından mülteci statüsü tanınmasalar da BMMYK vasıtasıyla mülteci statüsüne başvurabilir ve başka bir ülkeye yerleşmeyi isteyebilirler (Latif, 2002: 22).

1.5.4. Kaynak – Transit - Hedef Ülke Kavramları

Kaynak ya da menşei ülke, “Göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) kaynağı durumundaki ülke” olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda kaynak ülkesinden göç edenlerin vatandaşı olduğu devlete de “Menşei devlet” denir (IOM, 2009: 41). Hedef ülke ise, “Göç akınları (yasal ya da yasadışı) için varılacak hedef konumundaki ülke” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 25). Hedef ülkeye göç eden birey, kaynak ülkeden gelmekte ve göç bu ülkede son bulmaktadır. “Transit ülke” ise, “Göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) içinden geçtiği ülke” (IOM, 2009: 57) olarak tanımlanmakla birlikte, esasen kaynak ülke ile hedef ülke arasında olan bir yerdir. Uluslararası hukuk bağlamında kendisine tam olarak bir yer bulamamış olan “transit göç”, 1990'lı yıllardan sonra göç yazınında kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Genellikle düzensiz göç ile birlikte anılan transit göç, göçün başlangıç noktası ile bitiş noktası arasında bulunan, geçilen bir yeri ifade etmektedir. Yabancıların kaynak ülkesinden ayrılarak hedef ülkesine giderken

uğradığı ve geçtiği ara duraklar olduğu için hâlihazırda sonuçlanmamış bir süreç anlamına gelir (Öner, 2015: 17).

Kavramın belki de göç yazınında, kaynak ve hedef ülkeden sonra ara bir nokta olarak tabiri caizse “havada” kalmasının sebebi, göç eden birey için bahsi geçen göç sürecinin tamamlanmamış olamasıdır. Öyle ki, yukarıda bir yolculuğa benzetilen süreçte yabancının hareket ettiği ilk durak kaynak ülke, yolculuğu bitirdiği durak hedef ülke olurken, arada yabancının uğradığı durak veya duraklar ise transit ülke olmaktadır. Burada duraklardan kasıt, birden fazla transit ülke olabileceğidir. Hatta transit ülke olan durağın, yabancının kararındaki değişiklik veya zorunlu nedenler sonrasında son durağa dönüşme ihtimali bulunmaktadır (Şahin, 2020: 12).

Hindistan, Pakistan, Afganistan, Bangladeş, Irak ve İran, yoğun göç veren kaynak ülkeler arasında sayılabilir. Batı Avrupa ülkelerine giden rotada yer aldıkları için Türkiye, Bulgaristan, Polonya, Macaristan, Ukrayna ve Rusya transit ülke olarak değerlendirilebilir; Türkiye, ABD, İngiltere, Kanada, Almanya, Fransa, Japonya ve Avustralya ise yüksek refah düzeyleri nedeniyle hedef ülke olarak kabul edilmektedir (Güneş, 2004: 5).

Kaynak ülke ile hedef ülke arasında göç yazınında, özellikle son yıllarda yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda, farklı kavramlar ön plana çıkmaktadır. Örneğin, yabancının hedef ülkeye uyum sağlarken, kaynak ülke ile olan bağlarını kopartmayarak muhafaza etmeleri durumunda ortaya çıkan “ulusötecilik” (transnationalism) kavramı, kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki hareketin kesin ve tek yönlü olmadığını ifade etmektedir (Barthram, Poros, ve Monforte, 2017: 301). Göçmenler, belirli durumlarda hedef ülkeden veya henüz hedef ülkeye ulaşamamışken transit ülkeden çoğunlukla amaçlarını değiştirerek “geri dönüş göçü” olarak tanımlanan bir göç türünü meydana getirmektedir. Hedef ülke ile kaynak ülke arasındaki bu çok yönlü etkileşim, transit ülkenin de işin içine girmesiyle oldukça karmaşık bir ilişkiler ağına dönüşebilmektedir. Çünkü birçok hedef ülke, kendisinden ayrılan göçmenlerin kaydını tutmamaktadır; kaynak ülkeler ise zaten kendi uyruğundan olan ve geri dönmüş vatandaşlarının geri dönüş olaylarını göç olarak görmemekte ve bu nedenle kayıt altına almamaktadırlar (Barthram, Poros ve Monforte, 2017: 261). Bu nedenlerle, kayıtlardaki eksiklikler ve göçün dinamik bir süreç olması, kaynak, transit ve hedef ülkeler arasındaki etkileşim ve

ilişkinin boyutunun araştırılmasını zora sokmaktadır. Ülkeler arasındaki politika ve uygulama farklılıkları, tutulan kaynakların ve oluşturulan istatistiklerin yeknesak bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımamakta ve karşılaştırmalı bakıldığında tutarsızlıkların oluşmasına neden olmaktadır (Şahin, 2020: 13).

Hedef ülke konumundaki ülkeler, yasal göç kapsamında eğitimli iş gücüne kapılarını açarken, vasıfsız iş gücü kitlesini oluşturan kişilerin yasa dışı göç faaliyetlerini engellemek için sınırlarını her geçen gün daha etkili yöntemlerle denetim altına almaya çalışmaktadır (Gürkan, 2006: 75). Bu şartlar altında, hedef ülkeye ulaşmak isteyen kişiler, yasa dışı yollarla kendilerini o ülkeye sokma sözü veren kaçakçılarla anlaşarak şanslarını denemeye çalışmaktadırlar. Ancak, bu şekilde kaçakçıların tuzağına düşen kişilerin yolculukları genellikle hedef ülkeye varmamaktadır. Bu kişiler, kaçakçılar tarafından hedef ülkeye götürülecekleri vaadiyle kandırılmakta ve kaçakçılara yaptıkları ödemeler ile yolculuk sürecinde yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle mağdur olmaktadır (Günes, 2004: 15).

Uluslararası Göç Örgütü, 2005 yılı Mayıs ayında Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği içinde başlattığı ücretsiz 157 Acil Yardım Hattı sayesinde mağdur edilen kişilerle iletişim kurmayı amaçlamıştır (Arslan, 2006: 65). Yasadışı yollarla ülkeye giriş yaptıkları saptanan bu kişiler sınır dışı edilirken, çoğu zaman kaçakçılar veya insan tacirleri bulunamamaktadır. Bu şekilde göçmen kaçakçıları ve insan tacirlerinin yılda ortalama yedi ila sekiz milyar dolar gelir elde ettikleri tahmin edilmektedir (Mutlu, 2008: 307).

Türkiye, işgücü ücretlerinin ve refah düzeyinin kendi ülkelerine göre daha yüksek olması nedeniyle, Doğu Bloğu ülkeleri vatandaşlarıyla birlikte Afrika'daki iç savaşlardan ve yoksulluktan kaçan Somali, Eritre ve Sudan gibi ülkelerin vatandaşları için bir hedef ülke durumundadır. 1990'lı yıllardan itibaren, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Bangladeş, Irak ve İran gibi ülkelerden Avrupa ülkelerine geçişlerde Türkiye, hem transit ülke hem de hedef ülke olarak önemli bir rol oynamaktadır (Çetin, 2007: 21).

Türkiye'nin esnek vize uygulamaları, asıl hedefleri kaçak çalışma olan ve yasal olarak ülkeye giriş yaptıktan sonra kalış süreleri sona erdiğinde bile ülkeyi terk etmeyen "sözde turistler" ile izin süreleri bitmiş olmasına rağmen yasa dışı olarak çalışan veya kalan yabancıları cezbetmektedir. Yasal olarak ülkeye giriş yaptıktan sonra kalış süresi dolmasına rağmen ülkeden ayrılmayıp yasa dışı olarak kalan kişiler çoğunlukla eski Doğu

Bloğu ülkelerinden, Moldova, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerden gelen kişilerdir (İçduygu, 2004: 29). Türkiye’de düşük ücretli iş gücüne olan talep nedeniyle, kendi ülkelerindeki ücretlerden daha fazla kazanç sağladıkları için, kayıtlı işçilerin ücretlerinden daha düşük bir ücretle çalışmayı kabul eden ve genellikle inşaat, tarım ve konfeksiyon sektörlerinde çalışan yasadışı yabancılar, işverenler için daha avantajlı bir seçenek sunmaktadır. Sosyal güvenlik prim ödemelerinin yapılmaması nedeniyle bu işçiler, vatandaşı veya yasal olarak bulunan işçilere kıyasla işverenler tarafından daha cazip bulunmaktadır (Kırlı, 2010: 3).

1.6. GÖÇ KURAMLARI

Göç olgusu, sosyal bilimlerin önemli inceleme konularından biri haline gelmiştir. Son 50 yıl içerisinde bu olgu, çeşitli kuramsal çerçeveler içinde ele alınarak, göç politikalarına yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Göç olgusunun sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte tam anlamıyla açıklanabildiği "tek bir büyük kuram" yoktur. 20. yüzyıl toplum bilimcileri, göç kavramını açıklamak için farklı varsayımlar, farklı kavramlar ve farklı başvuru kalıpları kullanmış; birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi farklı nedensellik süreçlerine ve farklı irdeleme düzeylerine dayandırılan çeşitli kuramsal modeller geliştirmiştir (Abadan Unat, 2002: 5). Bu durum, göçün çok boyutlu ve karmaşık yapısını ortaya koymaktadır. Göç politikalarının geliştirilmesinde bu farklı kuramsal yaklaşımların dikkate alınması, daha kapsayıcı ve etkili çözümler sunulmasına olanak sağlayacaktır.

Göçlerin nedenlerini anlamak için çeşitli disiplinlerden birçok farklı bakış açısı geliştirilmiştir. Coğrafya, sosyoloji ve ekonomi gibi alanların kesişiminde ortaya çıkan birleştirici kuramlar, göç olgusunu disiplinler üstü bir perspektiften ele almamıza olanak tanımıştır (Sert, 2016a: 508). Göç süreci toplumsal varoluşun tüm boyutlarını kapsar; bu nedenle göçü sadece belirli yönleriyle incelemek yerine, farklı disiplinlerle bütüncül bir şekilde ele almak gerekir. Göç olgusunu tek bir kuramsal çerçeveden incelemek yeterli olmayıp, her göçün kendine özgü ve eşsiz bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Castles ve Miller, 2008: 17).

Göç konusunu inceleyen araştırmacılar, göç olgusunun makro ve mikro düzeydeki süreçler arasındaki etkileşimler sonucunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Makro

düzeyde, göçü düzenleyen yasalar, ekonomik değişimler ve siyasi yapılar gibi etmenler göç dinamiklerini belirlerken; mikro düzeyde, göçmenlerin sahip oldukları kaynaklar ve bireysel bakış açıları göç süreçlerini şekillendirir (Giddens, 2008: 570). Bu doğrultuda, makro düzeydeki araştırmalar genellikle göç akımlarını ve bunların nedenlerini incelerken, mikro düzeydeki araştırmalar ise göçmenlerin sosyo-kültürel deneyimlerine ve bireysel hikâyelerine odaklanır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 35). Bu bağlamda göç olgusuyla ilgili bugüne dek birçok kuram ileri sürülmüştür, ancak bu kuramların hepsi belli yönlerden eksiklikler taşımaktadır. Ekonomik temelli kuramlar, göç süreçlerini değerlendirmede genellikle ekonomik bir çerçeveye odaklanmıştır. Ancak sosyal olayların tek bir nedene indirgenemeyeceği gerçeğinden hareketle, göçün tarihsel, sosyolojik, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla, farklı disiplinlerce ele alınması gerekmektedir. Farklı disiplinlerden gelen yaklaşımlar, göç olgusunu daha derinlemesine açıklamak için gereklidir ve her bir disiplin, kendi perspektifiyle göç ve mülteciler konusunda yeni kavramlar ve bakış açıları kazandırmaktadır. Bu disiplinler, kendi yaklaşımlarını sunarken ilgili alan ve literatüre de yenilikler getirmektedir. Bu değerlendirmeler yapılırken, göç eden bireylerin "insan" olma gerçeği de asla göz ardı edilmemeli ve mesele etraflıca incelenmelidir (Güneş, 2019: 4-5).

Ravenstein'ın göç kuramı, göçün düzenli ve belirli kurallara göre gerçekleştiğini savunurken, İtme-Çekme Kuramı göçün itici ve çekici faktörler üzerinden açıklanmasına odaklanır. Petersen'in kuramı ise göçmenlerin sosyal ve ekonomik faktörlere nasıl tepki verdiklerini inceler. Kesişen Fırsatlar Kuramı ise bireylerin göç kararlarını mevcut fırsatlar ve engeller ışığında değerlendirir. Merkez-Çevre Kuramı, gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki ilişkileri ve göç üzerindeki etkilerini ele alırken, İlişkiler Ağı Kuramı göçmenlerin sosyal ağlarının göç süreçlerindeki rolünü vurgular. İkili İşgücü Piyasası Kuramı, işgücü piyasasının bölünmüş olduğunu ve göçmenlerin genellikle düşük statülü işlerde çalıştığını belirtir. Yeni Ekonomi Kuramı ise göçün bireysel ekonomik kazançlardan ziyade, hane halkının gelir maksimizasyonu stratejilerinin bir parçası olarak görüldüğünü öne sürer. Söz konusu bu kuramlar, göçün karmaşık doğasını anlamak için farklı teorik yaklaşımlar sunar. Her biri, göç süreçlerini etkileyen faktörleri ve göçmenlerin hareketlerini açıklamak için farklı perspektifler sunarak disiplinler arası bir bakış açısı sağlar. Şöyle ki göç olgusunu anlamak için Ravenstein'ın göç kuramı, İtme-Çekme Kuramı, Petersen'in Göç Kuramı, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez-Çevre

Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, İkili İşgücü Piyasası Kuramı ve Yeni Ekonomi Kuramı gibi çeşitli teorik yaklaşımları bir arada değerlendirmek önemlidir. Her biri, göçün farklı yönlerini ve etkilerini açıklamada benzersiz bir perspektif sunar. Ravenstein'in düzenliliği vurgulayan yaklaşımından, işgücü piyasasının bölünmesini ele alan İkili İşgücü Piyasası Kuramı'na kadar, bu teoriler göç olgusunun karmaşıklığını derinlemesine anlamamıza yardımcı olur (Toksöz, 2006:226). Dolayısıyla, göç olgusunu analiz ederken bu teorilerin birlikte ele alınmasının araştırmacılara ve politika yapıcılara geniş bir perspektif sağlayarak daha derinlemesine bir anlayış sunacağı için bu teorilere burada daha geniş bir şekilde yer vermek gerekir.

1.6.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

George Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında Kraliyet İstatistik Topluluğu için hazırladığı "Göç Kanunları (The Laws of Migration)" çalışması, göç konusunda yapılan ilk teorik çalışmalardan biridir. Bu çalışma, William Farr'ın göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadığını savunan düşüncelerine karşı Ravenstein'in temel genel geçer göç kanunlarını belirlemeyi amaçlamıştır (Sert, 2016b: 29).

Ravenstein, İngiltere'de 1871 ve 1881 yıllarında yapılan nüfus sayım verilerini kullanarak yedi göç kanunu ortaya koymuştur. Bu kanunlar, göçün dinamiklerini ve göçmenlerin hareket eğilimlerini açıklamak için temel bir çerçeve sunmuştur. Ravenstein'in bu çalışması, göç araştırmalarında önemli bir kilometre taşı olmuş ve daha sonraki göç kuram çalışmalarına ilham vermiştir (Corbett, 2005: 90).

Ravenstein'in çalışması, göç olgusunu sistematik bir şekilde inceleyerek, göçmen davranışlarını ve göç süreçlerini anlamak için teorik bir temel sağlamıştır. Bugün hala göç araştırmalarında önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmektedir ve göç konusundaki kuramsal çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Ravenstein, göç eğilimlerini ve kalıplarını incelediği "The Laws of Migration" adlı eserinde yedi alt başlıkta açıklamıştır. Bunlar şu şekildedir:

Göçün Mesafesi: Ravenstein'a göre göçmenler, kısa mesafeli göçleri tercih eder. İki yer arasındaki toplam göçmen sayısı, mesafenin uzamasıyla azalır. Yani insanlar, yakın yerlere daha fazla göç eder. Ravenstein'ın mesafe konusundaki ikinci iddiası ise, insanlar daha uzun mesafelere göç ederken büyük şehirleri tercih ederler. Bu durum,

insanların daha uzak yerlere daha az göç etmesine rağmen, uzak mesafelere göç edenlerin genellikle büyük şehirlere yöneldiği anlamına gelir (Çağlayan, 2006: 69).

Göç Basamakları: Sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, kentsel bağlamda meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kentin çevresel alanındaki kırsal bölgede meydana gelen seyrelme, uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin kendi yaşadıkları yerde yarattıkları seyrelme de, o bölgelere daha yakın yerlerden gelenlerle doldurulacaktır. Her bir basamak kente yakınlaştıkça ve kentin avantajları diğer göçmenler tarafından algılandıkça, göç tüm ülkeye yayılacak ve ülkenin her yerinde hissedilecektir. Ekonomik olarak gelişmiş şehirler, çevrelerinden göç alır ve bu durum kademeli olarak tüm ülkeye yayılır (Adıgüzel, 2016: 23).

Göç Zinciri: Ravenstein, göçün zaman içinde zincirleme olarak gerçekleştiğini ve göç alan yerlerin aynı zamanda göç de verdiğini söylemiştir. Böylece her göç dalgası, tetikleyici bir etki göstererek bir diğer göç dalgası oluşturmaktadır. Özetle, her göç dalgası bir sonraki göçü tetikler ve böylece göç zincirleme olarak devam eder (Ela-Özcan, 2014: 189).

Yayılma ve Emme Süreci: Göç sürecinde yayılma ve emme süreci birbirini destekler niteliktedir. Ravenstein'a göre göç, kendi başına bir amaç değildir; bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenler için asıl amaç, kentte oluşan ekonomik ve ticari faaliyetten pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ve daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu iş gücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Ravenstein'ın ortaya koymuş olduğu bu işleyişte görüldüğü gibi, her iki süreç göçle ihtiyaçlarını karşılamakta ve amaç bakımından birliktelik içerisinde hareket etmektedirler (Çağlayan, 2006: 70).

Doğrudan Göç: Ravenstein, ilk dört kanununda basamaklı bir göçten bahsederken, beşinci kanunda doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız başka bir göçü anlatmaktadır. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler büyük ticaret ve endüstri merkezlerine yönelmekte ve basamaksız şekilde, doğrudan bu kentlere yerleşmeyi tercih etmektedirler (Adıgüzel, 2016: 24).

Kır-Kent Farkı: Ravenstein'a göre kentte yaşayanlar, kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yapılan göçler, kentte yaşayan yerleşikleri yerinden etmezken; kırsal kesimden, kırsal kesime yapılan göçler, kırsalda yaşayan yerleşikleri yerinden ederek, basamaklı göçün meydana gelmesine neden olur (Yalçın, 2004: 25).

Kadın-Erkek Farkı: Ravenstein'ın son kanunu cinsiyete yöneliktir. Bu kanuna göre, kadınlar erkeklere oranla daha fazla göç ederler. Ravenstein, 1889 yılında yayımladığı ikinci makalesinde, kadınların genellikle kısa mesafeli ve iç göçlere daha yatkın olduğunu; erkeklerin ise uzun mesafeli ve yurtdışı göçler için daha yüksek bir göç eğilimi taşıdıklarını belirtmektedir (Yalçın, 2004: 25).

George Ravenstein, göç teorisi üzerine yaptığı çalışmalarla, farklı coğrafyalara dair istatistiki bilgiler de sunarak göçün sebeplerini ortaya koymaya çalışmış; göçmenlerin hareket eğilimlerini ve göçün itici ve çekici faktörlerini analiz etmiştir (Yalçın, 2004: 21-22). İstatistiki verilerle desteklenen bu çalışmalar, göçün sadece bireysel tercihlerden ibaret olmadığını, çeşitli sosyo-ekonomik ve politik faktörlerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Ravenstein'in, göçmenlerin genellikle kısa mesafeler kat ettiği ve büyük şehirlerin çekim merkezi olduğu gibi bulguları, modern göç teorilerinin temel taşları haline gelmiştir. Bu nedenle, Ravenstein'in çalışması, hem tarihsel hem de teorik olarak göç araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır (Sert, 2016b: 29).

George Ravenstein'in çalışması, göç konusunda derin ve güçlü bir analiz sunmamasına rağmen, döneminde ve sonrasında göç çalışmaları açısından önemli bir rehber niteliği taşımıştır. Ravenstein, göçün temel dinamiklerini ve göçmenlerin hareket eğilimlerini incelerken, endüstrileşme ve kentleşme gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında önemli rol oynayan olguları temel almıştır. Ravenstein'in çalışması, Sanayi Devrimi sonrası hızla kentleşen toplumların göç dinamiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki teknolojik ve ekonomik değişimlerin, kırsaldan kente göç hareketlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koyan bu çalışma, göç olgusunu sadece bireysel kararlar üzerinden değil, geniş çaplı sosyo-ekonomik faktörler çerçevesinde değerlendirmiştir.

George Ravenstein'in "Göç Kanunları" adlı çalışmasında, göçlerin genellikle kısa mesafelerde gerçekleştiğini öne sürmesine rağmen, sanayileşme sürecinin etkisiyle uzun

mesafeli göçlerin de ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Ravenstein, 19. yüzyılın ortalarında sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin hız kazanmasıyla birlikte, iş gücü ihtiyaçları ve ekonomik fırsatlar nedeniyle insanların daha uzak mesafelere göç etme eğiliminde olabileceğini ifade etmiştir. Ravenstein'ın kuramına göre, göç hareketlerinin sebepleri arasında baskıcı yasalar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları gibi zorlayıcı faktörler önemli bir rol oynar. Ancak özellikle ekonomik açıdan bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme isteği, göçün en temel sebebi olarak öne çıkmaktadır (Ravenstein, 1889: 286). Ravenstein, göçü bireysel tercihlerden ziyade, dönemin toplumsal, ekonomik ve politik yapıları çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır.

Ravenstein'a göre, kadınların kısa mesafeli göçlere eğilim göstermelerinin arkasında genellikle ailevi bağlar, iş gücü talepleri veya yerleşik toplum yapıları gibi faktörler etkili olmaktadır. Öte yandan, uzun mesafeli göçler genellikle ekonomik veya sosyal fırsatlar peşindeki göç hareketleridir ve büyük şehirlerde doğan kadınların bu tür göçlerde daha aktif rol oynamalarının sebepleri, bu şehirlerin sağladığı iş imkânları, eğitim ve sosyal ağlar gibi çekici faktörlerle ilişkilidir. Ravenstein'ın bu gözlemleri, göçün toplumsal ve demografik dinamiklerini anlamada önemli bir katkı sağlamaktadır. Göç hareketlerinin cinsiyet üzerindeki etkilerini ve göçmen profillerini belirlemeye yönelik bu tür analizler, göç teorilerinin ve göç politikalarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Ravenstein, 1889: 287).

George Ravenstein'ın kuramına göre, sanayileşme ve kentleşme süreci, göç hareketlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu süreçler, sanayideki gelişmelerin iş imkânlarını artırmasıyla birlikte, insanların doğdukları topraklardan ayrılarak Amerika ve Avrupa'nın iç bölgelerine göç etmelerine neden olmuştur (Ela-Özcan, 2014: 188). Ravenstein'ın kuramı, göçün temel dinamiklerini ekonomik fırsatlar ve iş gücü talepleri üzerinden açıklar. Sanayi Devrimi sonrası fabrikaların ve endüstriyel tesislerin yoğunlaşması, özellikle kırsal bölgelerden kentlere ve daha sonra da ulusal sınırların ötesine göçleri tetiklemiştir. Bu süreç, göçmenlerin ekonomik olarak daha avantajlı bölgelere yönelmelerini ve yaşam standartlarını iyileştirmeyi hedeflemelerini teşvik etmiştir.

1.6.2. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Teorisi:

Kesişen Fırsatlar Kuramı (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance), Amerikalı coğrafyacı Samuel A. Stouffer tarafından 1940 yılında geliştirilmiştir. Bu kuram genel olarak mikro düzeyde olup, göç konusunda bireylerin kararları ve bu kararlara iten sebepler üzerine yoğunlaşan, sosyal aktör olarak göçmeni ön plana çıkaran bir kuramdır. Stouffer, bu kuramıyla bireylerin göç kararlarını verirken sadece iki yer arasındaki mesafeyi değil, aynı zamanda bu iki yer arasında bulunan fırsatları da dikkate aldıklarını ileri sürmüştür. Stouffer, bu çalışmasında Cleveland (Ohio)'ın şehir merkezine ait nüfus istatistiklerini kullanmış ve bu istatistiklere dayanarak evlerinden taşınan bireyleri veri kabul ederek çalışmasını geliştirmiştir (Stouffer, 1940: 846). Kurama göre göç olgusunda belirleyici olan en önemli faktör mesafe değil, iki yer arasındaki alternatif olanakların veya fırsatların sayısı ve niteliğidir. Yani göçmen, hedeflediği yere ulaşmadan önce karşılaştığı başka bir yerde yeterli fırsatla karşılaşır, göçü orada sonlandırabilir. Bu nedenle göç, yalnızca hedeflenen mesafeye bağlı olarak değil, karşılaşılan fırsatların cazibesi doğrultusunda şekillenmektedir. Stouffer'ın kuramı, bireylerin göç kararlarında rasyonel seçimler yaptığını ve bu kararların sosyal ve ekonomik bağlamdaki fırsatlarla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Stouffer, herhangi iki merkeze yönelecek olan göçte çekme faktörlerinin önemli olduğunu, fakat bu faktörlerin önemini belirleyen temel noktanın da mesafe olduğunu dile getirmektedir. Buna göre, belli bir mesafeye göç edecek kişilerin sayısı, bu mesafedeki iş imkânlarının çokluğuyla doğru orantılıdır. Ayrıca göç edilecek hedef yerle yerleşik bulunulan yer arasındaki mesafenin kısa olması da, göçe yönelecek olan kişiyi göç için cesaretlendirmekte ve göçü olumlu anlamda etkilemektedir. Yani göç edilecek yerdeki iş imkânlarının çokluğu ve göç mesafesinin kısalığı, o çekim merkezine göç eden kişilerin sayısını artıran faktörlerdir (Jansen, 1970: 11).

Stouffer, 1960 yılında yayımladığı yeni çalışmasına “rekabet eden göçmenler” (competing migrants) değişkenini eklemiştir. Böylelikle yeni modelinde, belirli bir zaman aralığında A şehrinden B şehrine göç edenlerin sayısının; B şehrindeki fırsatlarla doğru, A ve B şehirleri arasında kesişen fırsatlarla ters ve yine B şehrinde fırsatlar için birbirleriyle rekabet eden göçmenlerin sayısı ile da ters orantılı olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Stouffer'ın öngörüsü, belirli bir mesafeye göç eden bireylerin sayısının bu

mesafedeki, yani çekim merkezindeki istihdam fırsatlarıyla doğru orantılı olduğu şeklindedir. Bunun yanında, çıkış noktası ile varış noktası arasındaki mesafenin kısa olmasının da göçü olumlu etkilediğini belirtmektedir.

Çok geniş kapsamlı ve yaygın kullanılan bir kuram olmamakla birlikte, bu kuramın özellikle ekonomik temelli göçlerde ve işçi göçü çalışmalarında daha sıklıkla kullanılabileceği görülmektedir. Buna göre, bir bölgede yaratılan iş imkânı ve bu imkânların yarattığı cazibe, kuramın temel işleyiş biçimini oluşturur. Yaratılan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden yerleşik işçilerin sayısı, yaşanacak göçün büyüklüğünü belirleyecektir. Özellikle çağımızda, kişileri ve kitleleri göçe yönelten "fırsat" olarak nitelendirilebilecek etmenlerin hayli farklılaştığı ve çoğaldığı açıktır. Küreselleşme olgusunun etkileriyle birlikte, iş gücünün göçü ya da dolaşımı, iyi eğitilmiş ve nitelikli kişilerin ucuza çalıştırılması şeklinde yürümektedir. Dolayısıyla, Hintli bir bilgisayar mühendisinin İrlanda'da yerli mühendislerden daha ucuza çalışma isteği, işe alımda tercih nedeni olarak görülmekte ve işverenler tarafından da bu durum desteklenmektedir. Fakat vasıfsız bir Hintli göçmen işçi için İngiltere'deki kayıt dışı işler ne kadar ve nasıl bir fırsattır? Bu "fırsat" olarak nitelendirilebilecek durum, hangi araçlarla ölçülecek, hangi dolayimlarla anlaşılmalı çalışılacaktır? (Çağlayan, 2006: 78)

Göç olgusunun çok mekanik bir süreçmiş gibi kurgulandığı Kesişen Fırsatlar Kuramı'nın uluslararası göç olgusuna en önemli katkısı, göç kavramını mesafeye bağlı olarak ve göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak değerlendirmesidir (Yalçın, 2004: 92). Nitekim aşılacak mesafeler ve sınırlardan geçişler, göç üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Çünkü aşılacak her sınır, beraberinde ayrı bir kontrol mekanizması getirmektedir. Bu durum, ulusötesi göçü zorlaştıran bir sınırlama anlamına gelmektedir (Develioğlu, 2023: 49).

1.6.3. Arthur Lewis'in Göç Teorisi

Arthur Lewis, 1954 yılında kaleme aldığı "Sınırsız İşgücü Arzı ile Ekonomik Kalkınma" (*Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*) adlı makalesiyle, sınırsız işgücü arzı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu doğrultuda kendi teorisini oluşturmuştur. Lewis, gelişmemiş ülkelerde işgücünün bolluğuna ve üretkenliğin düşüklüğüne dikkat çekerek, bu durumun emek ücretlerini nasıl etkilediğini

açıklamaya çalışmıştır. Bu kurama göre, göçler emek arzı ve talebi alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Emek fazlasına sahip ülkeler düşük ücret düzeyine sahipken; buna karşılık, sermaye fazlası olmasına rağmen sınırlı emek arzına sahip ülkelerde ücretler daha yüksek olmaktadır. Ücret farklılıklarından doğan bu uçurum nedeniyle, düşük ücretli işçiler yüksek ücretli ülkelere göç etmektedir. Bu demografik hareketin bir sonucu olarak, emek zengini ülkelerde emek arzı azalarak ücretler yükselmekte; sermaye zengini ülkelerde ise işgücü arzı artarak ücretler düşmektedir ve böylece bir denge oluşmaktadır. Sonuç olarak, Lewis, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarındaki farklılıkların göçün temel nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda uluslararası göçün hacminin, ücret farklılıklarının boyutuyla yakından ilişkili olduğunu da vurgulamaktadır (Robinson, 1978: 4-5).

Lewis, uluslararası göçün, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü piyasası dengesizliğinin ve ücret farklılıklarının bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısının ortaya koyduğu süreç, işgücü arzı ve talebi arasındaki ücret dengesizlikleriyle sonuçlanan, zengin ve fakir ülkeler arasındaki emek ve sermaye kaynaklarında görülen faktör donanım farklılıklarıdır. Bu farklılıklar sonucunda fakir ülkelere göç gerçekleşmektedir. Fakir ülkeler, sermayeye göre daha fazla işgücü arzına sahipken; zengin ülkeler, işgücüne göre daha fazla sermaye arzına sahiptir. Bu da işgücünün zengin ülkede, fakir ülkeye oranla daha yüksek ücrete sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu durum, fakir ülkeden zengin ülkeye doğru bir göçü tetiklemektedir. Göç sonucu, işgücü arzı fakir ülkede azalmaya, zengin ülkede artmaya başlar ve fakir ülkede ücret oranlarının yükselmesine, zengin ülkede ise ücret oranlarının azalmasına yol açmaktadır (Wei, 2010: 10).

Bu kuramın en önemli varsayımı, uzun dönemde göç alıp verme yoluyla işgücü maliyetlerinin kendiliğinden ayarlanmasıdır. Kısaca, uluslararası ücret dengesini sağlayan çok uluslu bir ücret dinamiği bulunmaktadır. Uluslararası dengeye ise, göç akışının yönü değiştiği anda ulaşılmaktadır. Lewis, tarımsal olmayan sektörlerde ücretlerin tarımsal sektöre kıyasla yaklaşık %30 daha yüksek olduğunu ve bu sektörlerin sermaye birikimini artırarak işgücü fazlasını kendine çektiğini ifade eder. Lewis, ekonomik kalkınmanın ana kaynaklarını küçük ölçekli ticaret, geçimlik tarım, gündelik işler, ev işleri ve artan nüfus olarak belirler. Bu faktörlerin göç hareketliliğini ve ekonomik yapıyı nasıl etkilediğini detaylandırır. Göçmenlerin kentlerde üretim

süreçlerine katkı sağladıklarını, kırsal alanlardaki üretimi etkilemeden veya artırarak marjinal üretkenliği yükseltebileceklerini vurgular (Lewis, 1954: 139). Lewis'in bu görüşleri, göçün ekonomik gelişmeye olan katkılarını ve işgücü piyasalarındaki dinamikleri anlamamıza olanak tanır. Gelişmekte olan ülkelerde emeğin dönüşümünü ve ücretlerin belirlenmesindeki faktörleri ele alarak, ekonomik kalkınmanın sosyal ve yapısal boyutlarını açıklar. Ancak Lewis'in teorisi, göçün yeniden tersine dönmesini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ücretlerin, göç veren ve göç alan ülkeler arasında eşit bir seviyede süreklilik arz etmesi durumunda, kuramsal olarak göçün azalması ve uluslararası göçün durması gerekmektedir (Bozdağ, 2009: 164).

1.6.4. Peterson'in Beş Göç Tipi Teorisi:

William Petersen tarafından 1958 yılında oluşturulan "Göçün Genel Tipolojisi" (*A General Typology of Migration*) adlı makale, göçü belirli bir sınıflandırma içinde inceleyen ve göç fenomenini genel bir tipoloji olarak ele alan önemli bir çalışmadır. Petersen, göçün farklı tiplerini tanımlayarak, göçün nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için bir çerçeve sunmuştur. Bu tipoloji, göç etme sürecinin çeşitliliğini ve göç hareketlerinin farklı motivasyonlarını anlamak için kullanışlı bir araç sağlar. Petersen'in bu çalışması, göç araştırmalarında önemli bir referans noktası olarak kabul edilir ve göçün genel yapısal özelliklerini anlamak için temel bir kaynaktır. Petersen'in tanımladığı beş göç tipi, göç edenlerin farklı sosyal, ekonomik veya politik koşullar altında nasıl hareket ettiğini ve bu koşulların göç sürecine nasıl etki ettiğini açıklar. Bu tipoloji, göç edenlerin profillerini ve göç süreçlerini anlamak için kullanılan birçok çalışmada temel bir çerçeve oluşturur (Akyıldız, 2019: 20–26).

Henry Pratt Fairchild, Petersen'in göç olgusunu sınıflandırma konusunda önemli katkılarda bulunan isimlerden biri olarak bilinir. Fairchild, göç edenleri kültürel seviyelere göre ve göç hareketinin barışçıl mı yoksa savaşçı mı olduğuna göre sınıflandırmıştır. Göçün barışçıl bir antlaşma veya kolonizasyon şeklinde mi gerçekleştiği, yoksa savaş ve istila gibi savaşçı koşullar altında mı olduğu, Fairchild'ın analizinde önemli bir ayrımı temsil etmektedir. Öte yandan, William Petersen, 1958 yılında yayımladığı "Göçün Genel Tipolojisi" adlı çalışmasında, Fairchild'ın yaklaşımını temel alarak göçü beş farklı tip altında sınıflandırmıştır. Petersen'in bu tipolojisi, göç edenlerin motivasyonlarına, sosyal koşullarına ve göç sürecinin doğasına dayalı olarak

göçü anlamak için geniş bir çerçeve sunar. Petersen'in çalışması, uluslararası göç çalışmalarında temel bir referans olarak kabul edilir ve göç olgusunu daha geniş bir perspektiften ele almayı sağlar. Bu karşılaştırma, göç araştırmalarında farklı metodolojik yaklaşımların nasıl kullanıldığını ve göçün farklı yönlerinin nasıl analiz edildiğini ortaya koymaktadır. Fairchild ve Petersen'in çalışmaları, göçün çok boyutlu ve karmaşık doğasını anlamak için önemli birer kaynaktır ve bu çalışmaların günümüzdeki göç politikaları ve toplumsal entegrasyon stratejilerine olan etkileri büyüktür (Petersen, 1958: 256–257).

Göç analistleri, genellikle insanların yerleşik oldukları yerden zorunlu kılınana kadar sabit kaldıklarını vurgularlar ki bu da insanların göç etme kararlarının genellikle dışsal etkenlere bağlı olduğunu gösterir. Ancak bu durum, bazen insanların içsel seyahat tutkusu veya fırsat arayışıyla da göç edebileceklerini öne sürer. Buna rağmen, göç olgusunu anlamak için temel bir soru ortaya çıkar: Neden bazı insanlar göç ederken, bazıları etmez? William Petersen, 1958 yılında yayımlanan çalışmasında bu soruya odaklanarak, göçün farklı tiplerini tanımlamış ve göç edenlerin motivasyonlarını sınıflandırmıştır. Petersen'in tipolojisi, göç edenlerin sosyal, ekonomik ve politik koşullara göre nasıl farklı tepkiler verdiğini açıklar. Bu yaklaşım, göçün karmaşıklığını anlamak için önemli bir çerçeve sunar ve göç eden bireylerin çeşitliliğini hesaba katar. Petersen'in çalışması, göç etme kararlarının altında yatan dinamikleri ve bu dinamiklerin göç olgusuna nasıl yansıdığını anlamak için değerli bir kaynaktır. Bu bağlamda, göç araştırmaları, insan hareketliliğinin çeşitli nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için kapsamlı bir perspektif sunar (Petersen, 1958: 258).

William Petersen, göç olgusunu anlamak için tarihsel bir perspektifin önemini vurgularken, göçün arkasındaki itme-çekme faktörlerini ve ekonomik etkilerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Ona göre, göç edenleri belirli bir zaman diliminde itici olan unsurlar, farklı zamanlarda çekici hale gelebilir ve ekonomik faktörler göç kararlarında her zaman belirleyici bir rol oynar. Petersen'in tarihselci yaklaşımı, zamanın ve koşulların göç olgusunu nasıl etkilediğini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Petersen'in göçü sınıflandırma içinde ele alması, farklı göç tiplerini belirlemek ve göç edenlerin motivasyonlarını anlamak için kullanışlı bir çerçeve sunar. Bu perspektif, göç olgusunun karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü anlamak için önemlidir. Petersen'in yaklaşımı, göç araştırmalarının temel bir dayanağı olarak kabul edilir ve günümüzdeki göç

politikalarının ve toplumsal entegrasyon stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynar (Çağlayan, 2006). William Petersen'in Beş Göç Tipi teorisinin sınıflandırması şu şekildedir:

1. İlkel veya Ekolojik Göç: William Petersen'in göç tipleri sınıflandırmasında ilk olarak "İlkel veya Ekolojik Göç" tipi öne çıkar. Bu göç tipinde, doğa olayları ve coğrafi şartlar gibi fiziksel çevreden kaynaklanan itici ve çekici faktörler etkilidir. Petersen, bu tip göçte önemli olanın, doğanın olumsuz etkileriyle başa çıkmak için yapılan toplu göçler olduğunu vurgular. Örneğin heyelanlar, kuraklık gibi doğal afetler veya zorlayıcı çevresel şartlar, insanları yer değiştirmeye zorlayabilir. Bu göç tipinde, doğal çevrenin etkisiyle ortaya çıkan hareketlilik, genellikle bireylerin ve grupların yaşadıkları yerleri terk etmelerine yol açar. Bu tür göçlerde, doğal afetler veya çevreyle ilgili değişimler gibi doğal faktörlerin baskın olduğu görülür (Adıgüzel, 2016: 23).

2. Zorlayıcı veya Zoraki Göç: Toplumsal durumlardan kaynaklanan itici ve çekici etmenlerin ön plana çıktığı bu göç tipinde, göç kararının genellikle göçmenlerin inisiyatifinden ziyade hükümetlerin veya toplumsal olayların etkisi altında olduğu belirtilir (Jackson, 2010: 12). Bu tür göçlerde, politik istikrarsızlık, toplumsal çatışmalar, savaş veya ekonomik kriz gibi faktörler insanları zorla yer değiştirmeye iter. Örneğin, siyasi baskılar altında yaşayan insanlar, ülkelerini terk ederek güvenlik arayışına girerler. Bu tip göçlerde, hükümetlerin politikaları veya toplumsal olayların baskın rol oynadığı görülür. Göçmenler genellikle kendilerini korumak veya yaşam kalitelerini iyileştirmek için göç etmek zorunda kalırlar. Bu durum, göç olgusunun sadece bireysel tercihlere değil, geniş sosyal ve politik dinamiklere de bağlı olduğunu gösterir.

Petersen'in göç tipleri sınıflandırmasında bu tür göçlerin de ele alınması, göç olgusunu daha kapsamlı bir perspektiften anlamamıza yardımcı olur. Bu tipoloji, göçmenlerin motivasyonlarını ve göç süreçlerinin karmaşıklığını anlamak için önemli bir çerçeve sunar. William Petersen, göç tipleri sınıflandırmasında zorunlu veya zoraki göçü, genellikle devlet veya kamusal baskıların sonucunda gerçekleşen ve göçmen gruplarının göç kararlarında herhangi bir inisiyatife sahip olmadığı durumlar olarak tanımlar. Bu göç tipinde, toplumsal baskılar

veya siyasi zorlamalar, bireylerin veya grupların göç etmeye zorlanmasına neden olur. Göçmenlerin ellerindeki karar hakkı kısıtlanmış veya tamamen ortadan kaldırılmış olabilir. Petersen, Nazi Almanyası'nda Yahudilerin antisemitist politikalar ve yasalarla göçe zorlanmalarını, toplama kamplarına sürülmelerini zorunlu veya zoraki göçün bir örneği olarak verir. Bu tür göçlerde, göçmenler genellikle güvenliklerini veya hayatlarını riske atmamak için ülkelerini terk etmek zorunda bırakılırlar. Zorunlu veya zoraki göç, göç araştırmalarında insan hakları, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal adalet gibi önemli konuları da ele almak için kullanılır. Bu perspektif, göçmenlerin yaşadıkları zorlayıcı koşulları ve göç politikalarının insan yaşamı üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Çağlayan, 2006: 67).

3. Yöneltilmiş Göç: Yöneltilmiş göç, bireylerin kendi ülkelerindeki politik uygulamalardan duydukları rahatsızlık veya hoşnutsuzluk sonucu başka bir ülkeye yerleşme durumunu ifade eder. Bu göç tipinde, göç eden topluluk veya bireylere göç etme kararı verme ve tercih etme hakkı tanınır. Bu topluluklar, göç etme sürecinde karar mekanizmalarını ve kontrol güçlerini kullanabilme özgürlüğüne sahiptirler. Nazi Almanyası, 1933–1938 yılları arasında çıkardığı çeşitli yasalarla Yahudileri göç etmeye teşvik etmiştir. Bu dönemde Yahudilere yönelik ayrımcı politikalar ve yasalar, onları kendi ülkelerinden ayrılmaya zorlamıştır. Bu durum, yöneltilmiş göçün tipik bir örneğidir, çünkü göç edenlerin karar verme yetkisi kısıtlanmış veya etkilenmiştir. Petersen'in göç tipleri sınıflandırmasında bu tür yöneltilmiş göçler, zorunlu veya zoraki göçlerden farklı olarak, göç edenlerin bazı ölçüde karar verme yetkisine sahip oldukları durumlar olarak ele alınabilir. Bu perspektif, göç olgusunu anlayanın ve göç süreçlerinin karmaşıklığını değerlendirmenin bir yoludur (Yalçın, 2004: 21).

4. Serbest Göç: Serbest göç, bireylerin kendi özgür iradelerini kullanarak gerçekleştirdikleri göç türünü ifade eder. Bu göç tipinde, genellikle bireylerin veya grupların kendi ülkelerindeki idari ve politik uygulamalardan duydukları memnuniyetsizlik veya bireysel arayışlar sonucu başka bir ülkeye yerleşme kararı aldıkları belirtilir. Örneğin, 19. yüzyılda Avrupa'dan farklı bölgelere yapılan göçler bu türün en iyi örneklerindendir. Serbest göçte bireyler veya

gruplar üzerinde herhangi bir baskı veya zorlayıcı güç bulunmaz. Göçmenlerin karar verme sürecindeki temel faktörler genellikle kişisel tercihler ve yaşam kalitesini iyileştirme istekleri olabilir. Bu göç tipi, bireylerin kendi özgür iradeleriyle ve daha iyi bir yaşam arayışıyla gerçekleştirdikleri bir harekettir. Petersen'in göç tipleri sınıflandırmasında serbest göç, göç olgusunu anlamının ve göç edenlerin motivasyonlarını değerlendirmenin bir yoludur. Bu perspektif, göç araştırmalarında bireysel tercihlerin ve sosyo-politik faktörlerin etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Yalçın, 2004: 22).

5. **Kitlesel Göç:** Kitlesel göçler, genellikle zorunlu sebeplerden kaynaklanan bir göç türüdür ve ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Serbest göçmenlerin bir ülkeden başka bir ülkeye geçmeleri ve daha sonra orada yeni bağlantılar kurmaları, göçün artmasına ve kitlesel bir hal almasına yol açabilir. Bu süreç, göçün üçüncü aşaması olarak kabul edilir ve göçün kolektif bir durum haline gelmesini sağlar. Petersen'e göre, Avrupa ve Amerika'ya yapılan bireysel göçlerin ilerleyen zamanlarda kitlesel göçlere dönüşmesi önemli bir süreçtir. Serbest göçmenlerin yeni kültürel yaşam tarzlarını benimsemeleri ve bu yaşam tarzlarını topluluklarına aktarmaları, iletişim ve ulaşım imkânlarının artmasıyla daha yaygın hale gelir. Bu durum, yeni göçmenlerin cesaretlenmesine ve kitlesel göçlerin artmasına katkıda bulunur. Bu ağlar zamanla daha da güçlenerek göç sürecini hızlandırabilir ve genişletebilir; bu da kitlesel göçlerin ortaya çıkmasına ön ayak olabilir. Bu perspektif, göçün toplumsal ve kültürel dinamiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Çağlayan, 2006: 80).

1.6.5. Wolpert'in Göç Teorisi

1965 yılında Amerikalı coğrafyacı Julian Wolpert tarafından geliştirilen bu teori, bireylerin göç kararlarını psikolojik ve bilişsel süreçler üzerinden ele alır. Teoriye göre, insanlar göç kararlarını verirken yalnızca ekonomik ve rasyonel faktörleri değil, aynı zamanda psikolojik, sosyal ve kişisel algılarını da dikkate alırlar. Wolpert'in yaklaşımı, geleneksel ekonomik göç teorilerine bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Ona göre, bireyler her zaman rasyonel ve ekonomik kararlar vermeyebilirler. Aksine, insanların göç kararları, içinde bulundukları durumla ilgili algılarına, beklentilerine ve kişisel

deneyimlerine göre şekillenir (Wolpert, 1965: 159). Wolpert'in Göç Teorisinin temel özellikleri ve varsayımları aşağıdaki gibidir:

Bilişsel Mesafe: Wolpert, bireylerin göç kararlarını verirken fiziksel mesafe kadar “bilişsel mesafe” kavramını da dikkate aldığını savunur. Bilişsel mesafe, bir bireyin göç etmeyi düşündüğü yer hakkında sahip olduğu bilgi, algılar ve deneyimlerle ilgilidir. Eğer bir kişi, gitmeyi düşündüğü yer hakkında olumlu bilgilere ve deneyimlere sahipse, göç kararı daha kolay verilebilir (Wolfel, 2005: 10).

Algılanan Fayda ve Maliyet: Bireylerin göç kararları, göç etmeyi düşündükleri yer hakkında sahip oldukları algılara dayanır. Bu algılar; ekonomik fırsatlar, sosyal çevre ve yaşam koşulları gibi faktörlerle şekillenir. Bireyler, göç ettikleri yerden elde edecekleri faydayı ve maruz kalacakları maliyeti kendi algıları doğrultusunda değerlendirirler (Wolfel, 2005: 11).

Kişisel Deneyimler ve Beklentiler: Göç kararı, bireylerin kişisel geçmişleri, sosyal çevreleri ve beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. İnsanlar, geçmiş deneyimlerine ve çevrelerinden edindikleri bilgilere dayanarak göç etmeyi düşündükleri yerle ilgili karar verirler. Bu nedenle, iki kişinin aynı ekonomik fırsatlara sahip bir yere bakışı ve göç kararı farklı olabilir (Bennett ve Gade, 1979: 20).

İrrasyonel Kararlar: Wolpert'in teorisine göre, insanlar her zaman rasyonel ve ekonomik faydaya dayalı kararlar vermezler. Göç kararlarında duygusal faktörler, ailevi bağlar, sosyal ilişkiler ve bireysel tercihler de önemli rol oynar. Bu nedenle, bazı insanlar daha az ekonomik fırsatlar sunan bir yere göç edebilir; çünkü o yer hakkında sahip oldukları kişisel algılar ve duygular ağır basabilir (Hagen-Zanker, 2008: 10).

Wolpert'in Göç Teorisi, göç kararlarını yalnızca ekonomik çıkarlar ve rasyonel hesaplamalarla açıklamak yerine, insan davranışını psikolojik ve sosyal faktörlerle birlikte ele alan kapsayıcı bir yaklaşım sunar. Bu teoriye göre, göç eden bireylerin kararları bilişsel süreçler ve kişisel algılar üzerine kuruludur; dolayısıyla göç, yalnızca fiziki bir hareket değil, aynı zamanda duygusal ve kişisel bir süreçtir. Her bireyin geçmişi, beklentileri ve çevresel algıları farklı olduğundan, aynı koşullar altında bile farklı göç kararları alınabilir. Bu durum, göçmenlerin çeşitliliğini ve bireysel karar alma süreçlerinin karmaşıklığını anlamak açısından önemlidir. Sonuç olarak, Wolpert'in yaklaşımı göçü, bireylerin yaşadıkları ve gitmeyi düşündükleri yerlerle ilgili bilgi, algı ve

deneyimlerinin şekillendirdiği çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirir (Simmons, 1980: 150).

1.6.6. Everett Lee'in İtme Çekme Teorisi:

Everett Lee tarafından 1966 yılında ortaya konan *A Theory of Migration* (Göç Kuramı), göç olgusunu bireylerin kendi toplumlarından ayrılmalarına sebep olan “itici” faktörler ile gitmeyi tercih ettikleri yerlere yerleşmelerine sebep olan “çekici” faktörlerin etkileşimi olarak tanımlar. Bu kuram, göç süreçlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar ve göç eden bireylerin hareketlerini bu iki tür faktörün etkisi altında değerlendirir. Göçmenlerin kendi toplumlarından ayrılmalarına neden olan itici faktörler genellikle ekonomik zorluklar, politik istikrarsızlık, doğal afetler gibi olumsuz koşulları ifade ederken; çekici faktörler ise daha iyi iş fırsatları, eğitim imkânları, sosyal ağlar gibi, göç hedefi olarak görülen avantajları temsil eder. Lee'nin kuramı, göçmenlerin kararlarını bu itici ve çekici faktörler arasında dengelemeye çalıştıklarını ve göçün dinamiklerini bu denge üzerinden açıkladığını öne sürer. Bu çerçeve, göç süreçlerini ve göçmenlerin yerleşim tercihlerini anlamak için geniş bir perspektif sunar ve göçün sosyal, ekonomik ve politik dinamiklerini etkileyen faktörleri anlamak için analitik bir araç olarak kullanılır (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016: 20).

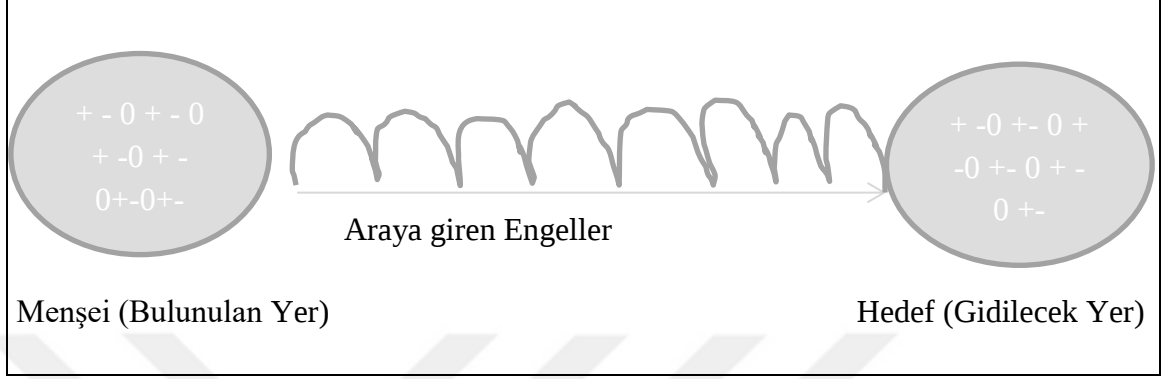
Everett Lee'nin göç olgusunu açıklamak için öne sürdüğü faktörler şunlardır:

Bulunulan yer ile ilgili faktörler: Göçmenin mevcut yaşadığı yerdeki ekonomik, sosyal ve politik koşullar bu faktörler arasında yer alır. Örneğin, işsizlik, düşük gelir seviyeleri veya politik istikrarsızlık gibi etkenler göç kararını etkileyebilir.

Gidilecek yer ile ilgili faktörler: Göçmenin hedeflediği yeni yerdeki iş fırsatları, yaşam kalitesi, eğitim imkânları gibi çekici unsurlar bu kategoriye girer. Örneğin, daha iyi bir iş bulma imkânı veya daha yüksek bir yaşam standardı, göçmenin hedef olarak belirlediği yerleri seçmesinde önemli rol oynar.

Araya giren engeller: Göçmenin kararını etkileyen ve göç sürecini zorlaştıran faktörlerdir. Bu engeller; vize gereklilikleri, yasal düzenlemeler, sınır güvenliği gibi unsurları içerir. Bu tür engeller, göçmenlerin planladıkları yerlere güvenli bir şekilde ulaşmalarını veya yerleşmelerini engelleyebilir.

Bireysel faktörler: Göçmenin kişisel özellikleri ve durumu bu başlık altında değerlendirilir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyal ağlar gibi bireysel faktörler göç kararını etkileyebilir. Örneğin, genç ve eğitilmiş bireylerin göç eğilimlerinin daha yüksek olduğu gözlemlenebilir (Lee, 1966: 49-50).

Kaynak: E. Lee, 1966: 50'den alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 1. İtme-Çekme Kuramı

Şekilde, göç eyleminin etkilerini değerlendirmek için "+", "-" ve "0" faktörleri belirlenmiştir. "+" işareti çekici faktörleri, "-" işareti itici faktörleri simgelerken, "0" (nötr) faktör ise herkes için etkisiz ya da fark yaratmayan durumları temsil eder. Örneğin, göç edilecek yerde iyi bir eğitim sistemi bulunması, çocuklu aileler için çekici bir faktörken, vergi yükümlülüğü olmayan ev sahipleri açısından olumsuz bir faktör olabilir. Her bireyin durumuna göre bu faktörlerin çekici ya da itici etkileri değişebilir. Bu çerçevede, göç etme kararları bireylerin yaşam koşulları ve kişisel tercihlerine bağlı olarak şekillenir (Lee, 1966: 50).

Çekici faktörler genellikle ekonomik gelişmişlik, yüksek gelir düzeyleri, güvenli yaşam ortamı ve işgücü piyasasına erişim kolaylığı gibi unsurları içerir. Buna karşılık, itici faktörler; ekonomik zorluklar, işsizlik, düşük gelir düzeyleri, ağır vergi yükleri gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra, sosyal ve politik kısıtlamalar, yoksulluk, ayrımcılık ile dini ya da düşünsel özgürlüklerin kısıtlanması gibi sosyal ve politik nedenler ile kötü iklim ve doğal koşullar olarak sıralanabilir (Gurieva ve Dzhioev, 2015: 102). Bu faktörler, bireylerin göç tercihlerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan, mesafenin uzaklığı, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı ve tehlikeli yol şartları da göç önünde ciddi engeller oluşturur. Bu tür engeller, bireylerin ulaşmak istedikleri yerlere erişimini zorlaştırabilir, hatta imkânsız hale getirebilir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan insanlar

için mesafe, temel hizmetlere erişimi kısıtladığı için büyük bir engel teşkil eder. Aynı şekilde, yetersiz ulaşım imkânları; iş, eğitim ve diğer günlük gerekliliklere erişimi sınırlandırırken, tehlikeli yol koşulları güvenlik endişesi yaratarak seyahat cesaretini azaltabilir ya da tamamen ortadan kaldırabilir. Bu nedenle, söz konusu engeller sosyal ve ekonomik gelişimin önünde duran önemli sorunlar olarak görülmekte ve çözümlenmesi gereken öncelikli alanlar arasında yer almaktadır (Rani, 2018: 8).

Gidilecek yerle ilgili maliyetler, konaklama masrafları ile sosyal ve kültürel farklılıklar, seyahat etmeyi engelleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Seyahat eden bireyler için, gidilecek yerdeki yaşam maliyetleri ve konaklama seçenekleri belirleyici bir rol oynar. Yüksek maliyetler, kişilerin seyahat planlarını ertelemelerine ya da tamamen vazgeçmelerine neden olabilir. Bunun yanı sıra, sosyal ve kültürel farklılıklar da önemli bir engel oluşturur. Yabancı bir kültürde karşılaşılan farklı davranış normları ya da dil bariyerleri, bireylerin uyum sağlamasını zorlaştırabilir ve seyahat deneyimini olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla, bu tür engeller seyahat özgürlüğünü kısıtlayabilir ve bireylerin seyahat planlarını şekillendirirken göz önünde bulundurmaları gereken önemli etkenler arasında yer alır (Aktaş, 2015: 37).

Göç kararını etkileyen faktörler, bireysel düzeyde sabit olabileceği gibi, yaşam döngüsü ve farklı hayat aşamalarıyla da yakından ilişkilidir. Everett Lee tarafından vurgulandığı üzere, kişisel duyarlılıklar, bireysel anlayış ve göç edilmek istenen yerdeki koşullara dair bilinç, göç kararını şekillendiren temel unsurlar arasındadır. Örneğin, bireyin mevcut yaşam alanındaki sosyal, ekonomik ya da politik koşulların değişmesi ya da başka bir yerde daha iyi fırsatlar bulma arzusu göçü teşvik edebilir. Ancak bu süreçte, devletlerin uyguladığı katı göç politikaları ve hukuki engeller de belirleyici bir rol oynar. Sınır kapılarının kapatılması ya da göçmenlere yönelik kısıtlayıcı yasaların yürürlüğe girmesi, bireylerin hareket özgürlüğünü sınırlandırabilir ve göç kararını zorlaştırabilir. Lee'nin de belirttiği gibi, bazı bireyler göç ettikten sonra yeni yaşam koşullarına uyum sağlamakta güçlük çekerken, bazıları bu değişime daha açık olabilir. Kişisel özellikler ve bireysel direnç düzeyleri, göç eden bireylerin yeni çevreye nasıl tepki vereceklerini belirleyen önemli faktörlerdir. Bu çerçevede, göç kararlarını etkileyen çok sayıda değişken bulunduğu ve tüm bu değişkenlerin, göçün bireysel ve toplumsal boyutlarını etkileyen karmaşık bir ağ oluşturduğu söylenebilir.

Everett Lee'nin ortaya koyduğu itici ve çekici göç faktörleri, toplumsal ve sosyal hayatla derin bir biçimde örtüşmektedir. Ancak, her bireyin, sınıfın ve toplumun bu faktörlerle kurduğu ilişki ve etkileşim kişisel düzeyde değerlendirilmelidir; zira herkesin yaşam beklentileri, arzuları ve göç etme nedenleri farklılık gösterebilir. İnsanların göç etme eğilimlerine odaklanan itme-çekme teorileri, bireylerin gönüllü olarak verdikleri göç kararlarını şekillendiren dinamikleri anlamak açısından önemli bir çerçeve sunar. Göç kararı, bireylerin içinde bulunduğu koşullar, çevresel etkenler ve kişisel beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. Ekonomik fırsatlar, iş bulma olanakları ya da politik istikrar gibi çekici faktörler, göç etme isteğini artırabilirken; yüksek işsizlik oranları, ekonomik krizler veya siyasi baskılar gibi itici faktörler de göç kararını tetikleyebilir. Bu bağlamda, göç süreçlerini doğru anlamak ve etkili şekilde yönetmek için bireylerin ve toplumların göç kararlarını etkileyen çok çeşitli dinamiklerin ve kişisel faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Her göçmenin motivasyonları ve göç sürecine ilişkin deneyimleri farklıdır; dolayısıyla göç politikaları ve toplumsal entegrasyon stratejileri, bu çeşitliliği göz önünde bulunduracak şekilde tasarlanmalıdır (Castles ve Miller, t.y.: 35).

1.6.7. Mabogune'ın Göç Sistemleri Teorisi

Göç Sistemleri Teorisi, uluslararası göçleri ekonomik ve siyasi etkileşimler temelinde analiz eden bir yaklaşımdır. 1970 yılında ortaya atılan bu teori, ülkeler arasındaki göçmen değişimlerinin, ticari ilişkilerin ve siyasi bağların önemli bir bileşeni olduğunu vurgular. Temel olarak, göç hareketlerinin ülkeler arasındaki ticari yakınlıkları güçlendirdiği ve siyasi ilişkileri şekillendirdiği kabul edilir. Akin Mabogunje tarafından ilk kez bölgesel kalkınma bağlamında ortaya atılan bu teori, başlangıçta yeterli ampirik temele dayanmasa da, daha sonra Kritiz ve Zlotnik tarafından yeniden ele alınarak genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Bu gelişim sürecinde, göç sistemlerinin karmaşıklığı ile ülkeler arası ilişkilerin dinamikleri üzerindeki etkileri daha derinlemesine incelenmiştir (Develi, 2017: 1343). Göç Sistemleri Teorisi, uluslararası göçleri yalnızca bireylerin yer değiştirmesi olarak değil, aynı zamanda ülkelerin ekonomik ve politik yapılarını etkileyen çok yönlü bir süreç olarak ele alır. Bu bağlamda, göç hareketlerinin ülkeler arası işbirliği, ticaret ilişkileri ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerine odaklanan kapsamlı bir analiz sunar.

Göç Sistemleri Teorisi, uluslararası göçlerin tarihsel ve yapısal ilişkiler üzerinden anlaşılmasını sağlayan bir çerçeve sunar. Bu teori, göçmen değişimlerinin yalnızca bireyler arası ilişkilerle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda milletler arası ilişkiler, politik ekonomi, kolektif eylem ve kurumsal faktörler gibi daha geniş bir perspektifte ele alınması gerektiğini savunur. Teori, birden fazla ülke arasında gerçekleşen göçmen değişimleri üzerinden açıklamalarda bulunur. Bu değişimlerin, ülkeler arası tarihsel birikimlerden ve yapısal ilişkilerden etkilendiği, ayrıca uzun vadede mevcut ilişkileri daha da güçlendirebileceği öngörülmektedir (Fawcett, 1989: 671).

Göç Sistemleri Teorisi, göç hareketlerini yalnızca demografik bir olgu olarak değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını ve ekonomik bağları şekillendiren dinamik bir süreç olarak ele alır. Bu teoriye göre göç, politik ekonominin ve uluslararası politikaların bir yansımasıdır ve bu çerçevede değerlendirilmelidir (Akyıldız, 2016: 127).

Göç hareketlerinin uzun vadeli etkileri ele alındığında, tarihsel birikimlerle oluşan sıkı bağların göçmen değişimlerini nasıl şekillendirdiği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, Göç Sistemleri Teorisi, göçmen hareketlerinin geri dönüşü olmayan etkiler yaratabileceğini ve uluslararası ilişkilerde derinleşme sağlayabileceğini öne sürer (Görgün, 2017: 1317).

Göç Sistemleri Teorisi, insanların akış ve karşı akışlarını içeren bir dizi yer ve ülkeden oluşan dinamik bir süreç olarak tanımlanır. Bu teori, göçü yalnızca bireysel kararlarla değil, aynı zamanda farklı bölgeler arasındaki yapısal ilişkiler ve değişimlere duyarlı dinamiklerle birlikte ele alır (Castles ve Miller, 2008: 43). Teori, bölgesel ya da uzak bölgeler arasındaki göç sistemlerinin analizine odaklanan bir yaklaşım olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, göçmen hareketlerinin sadece kaynak ve hedef ülkeler arasındaki ilişkilerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda bu hareketlerin karşılıklı etkileşimlerini de içerdiği vurgulanır. Göç Sistemleri Teorisi'nin temel amacı, göçmen değişimlerini birbirleriyle ilişkili ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulunan bir sistem çerçevesinde değerlendirmektir. Bu yaklaşım, göçmen hareketlerinin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için tarihsel, yapısal ve sosyal faktörleri bir araya getirerek, uluslararası göçün karmaşıklığını açıklamaya çalışır (Fawcett, 1989: 679).

Göç Sistemleri Teorisi'ne göre, göç hareketlerinde coğrafi yakınlık genellikle belirleyici bir faktör değildir; bunun yerine siyasal ve ekonomik yakınlık ön plandadır.

Teori, ülkeler arasındaki göçmen değişimlerinin coğrafi uzaklıktan çok siyasal ilişkiler, ekonomik bağlar ve kültürel etkileşimler gibi unsurlar doğrultusunda şekillendiğini savunur. Güllüpınar'ın da belirttiği gibi, ABD ile Meksika arasındaki göç örneği, iki ülkenin coğrafi yakınlığına rağmen göç hareketlerinin temelinde siyasal ve ekonomik faktörlerin yer aldığını ortaya koyar. Benzer şekilde, Fransa ile Afrika arasındaki göç zinciri de, aradaki coğrafi uzaklığa karşın, sömürgecilik sonrası dönemde gelişen siyasal ve ekonomik ilişkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bağlamda, Göç Sistemleri Teorisi, uluslararası göçün karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamak adına coğrafi mesafe yerine siyasal, ekonomik ve kültürel faktörlerin analiz edilmesini gerekli görür ve göçmen hareketlerinin doğasını anlamak için bu faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgular (Güllüpınar, 2012: 57).

Göç Sistemleri Teorisi'ne göre, göç eylemi çoğu zaman önceden var olan bir ilişkiye dayanmaz; ancak göçü önceliklendiren bir ilişki temeli üzerine inşa edilebilir. Bu ilişki; ticari, ekonomik, siyasi, kültürel ya da askeri bağlardan kaynaklanabilir. Castles ve Miller'in belirttiği gibi, Meksika ile ABD arasındaki göç ilişkisi, ABD'nin ucuz iş gücü ihtiyacı ve kültürel etkileşimler üzerine kurulmuştur. Öte yandan, ABD'nin Güney Kore ile olan göç ilişkisi, askeri işgal temeline dayanmaktadır. Benzer şekilde, Almanya ile Türkiye arasındaki göç ilişkisi de Göç Sistemleri Teorisi kapsamında değerlendirilebilir. Bu ilişki, Türkiye kökenli işçilerin Almanya'ya iş gücü sağlaması ve devamında gelişen aile birleşimi gibi dinamikler üzerine kurulmuştur. Bu örnekler, göçmen alıcı ve verici ülkeler arasındaki ilişkilerin ne denli karmaşık ve çeşitli olabileceğini ortaya koymaktadır. Göç Sistemleri Teorisi, göç hareketlerinin nedenlerini ve sonuçlarını anlayabilmek için bu çok boyutlu ilişkilerin kapsamlı biçimde analiz edilmesini gerekli görmektedir (Castles ve Miller, 2008: 47).

Thomas Faist'in göç sistemleri teorisi üzerine görüşleri, dünya sistemleri teorisi ile ağ kuramını birleştirerek uluslararası göç dinamiklerini anlamada önemli bir geçiş teorisi olarak öne çıkar. Faist'e göre göç sistemleri teorisi üç temel özelliğe dayanır: İlk olarak, göç sistemleri farklı mekânları—genellikle ulus-devletleri—birbirine bağlayan yapılar oluşturur ve bu bağlar ticari anlaşmalar, güvenlik düzenlemeleri, kolonyal geçmiş gibi ilişkiler aracılığıyla mal, hizmet, bilgi ve fikir akışlarını içerir. İkinci olarak, göç süreci tek seferlik bir olay değil, zaman içinde gelişen, bir parçadaki değişikliğin tüm sistemi etkileyebileceği karmaşık ve döngüsel bir süreçtir; bu bağlamda öncü göçmenler, maddi

ve manevi maliyetleri azaltarak sonraki göçmenler için uyum sürecini kolaylaştırırlar. Üçüncü olarak, bireyler, hane halkları ve aileler, ekonomik eşitsizlikler ve göç alan ülkelerin politikalarına bağlı olarak kalma ya da gitme kararları için stratejiler geliştirirler ve bu stratejiler toplumsal ağlar üzerinden şekillenir. Faist'in çalışmaları, göç olgusunu yalnızca ekonomik ya da siyasi değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutlarıyla da ele alarak disiplinler arası bir yaklaşımı ön plana çıkarır (Faist, 2003: 57-60).

Göç Sistemleri Teorisi, göç olgusunu incelemede diğer teorilere kıyasla daha kapsamlı ve disiplinler arası bir yaklaşım sunar. Bu teori, göç hareketlerini yalnızca ekonomik nedenlerle değil, aynı zamanda göç edilen ve göç edilecek yerler arasındaki derin sosyal, kültürel ve tarihsel bağlarla da açıklar. Castles ve Miller'in de vurguladığı gibi, göç eylemleri çoğunlukla geçmişten gelen devletler arası ilişkiler, sömürgecilik deneyimleri, ticari ve kültürel etkileşimlere dayanır. Bu bağlamda, Göç Sistemleri Teorisi, göçü anlamak için yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda göçmenlerle göç alan toplumlar arasındaki çok katmanlı ilişkilerin de dikkate alınması gerektiğini savunur. Göçmenlerin tercihlerinde ekonomik güdülerin yanı sıra ailevi bağlar, sosyal ağlar ve kültürel etkileşimler gibi unsurlar da belirleyici rol oynar. Teori, göçmenlerin yeni bir ülkede yerleşme ve topluma entegrasyon süreçlerini incelerken, aynı zamanda göçün, göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki mevcut ilişkileri nasıl etkilediğini de analiz eder. Bu yönüyle göçü yalnızca bireysel düzeyde değil, uluslararası ilişkiler, kültürel etkileşimler ve tarihsel süreçlerin bir ürünü olarak değerlendirir. Dolayısıyla, göçmenlerin ve göç alan toplumların kimlikleri üzerindeki etkilerini, ekonomik dinamiklerin ötesinde, derin ve karmaşık sosyal ve kültürel boyutlarıyla anlamak için Göç Sistemleri Teorisi kapsamlı bir çerçeve sunar (Castles ve Miller, 2008: 48).

1.6.8. Wallerstein'in Merkez-Çevre (Dünya sistemi) Teorisi:

Immanuel Wallerstein'in 1974 yılında ortaya koyduğu *The Modern World System* adlı çalışması, uluslararası göçün temellerini dünya pazarının evrimi ve sömürgecilikle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Wallerstein, bu kuramında sömürgecilik ve kapitalist dünya ekonomisinin gelişimiyle birlikte, ekonomik ve politik sistemler arasındaki ilişkilerin göç hareketlerini nasıl etkilediğini analiz eder. Ona göre uluslararası göç, yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur ve hem ekonomik hem de yapısal-sosyolojik bakış açılarıyla incelenmelidir. Wallerstein'in

yaklaşımı, göçmenlerin köken ve hedef ülkeleri arasındaki sosyal ve ekonomik bağların, küresel güç ilişkileri ve yapılar tarafından şekillendiğini vurgular. Bu bağlamda, Wallerstein'ın çalışması, uluslararası göçün analizinde tarihsel ve yapısal bir çerçeve sunarak göç olgusunu daha derinlemesine anlamamıza katkı sağlar (Mutluer, 2003: 20).

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan Immanuel Wallerstein'ın kuramında, göç olgusu modernleşme süreciyle değil, daha çok gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yönelik işgücü hareketi olarak tanımlanır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerde işgücü kaybına yol açarak, potansiyel olarak ekonomik kalkınmayı engelleyebilir (Güllüpinar, 2012: 67). Wallerstein'ın *The Modern World System* kuramı, göç hareketlerini genellikle üçüncü dünya ülkelerinin birinci dünya ülkelerine ekonomik ve politik olarak bağımlı kalmasının bir sonucu olarak değerlendirir. Bu süreç, gelişmekte olan ülkelerin kaynakları ile iş gücünün, gelişmiş ülkelerin ekonomik ve endüstriyel ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde yönlendirilmesini sağlar. Dolayısıyla, Wallerstein'ın kuramı, göçün uluslararası güç ilişkileri ve ekonomik bağımlılık bağlamında ele alınmasını teşvik eder; bu da gelişmekte olan ülkeler için bir tür bağımlılık ve sınırlılık durumu yaratabilir (Castles ve Miller, 2008: 35).

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren göç, sosyal, çevresel, politik ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kesintisiz bir biçimde süregelen bir fenomendir. Homo erectus'un Afrika'dan ayrılmasıyla başlayan bu süreç, çağdaş devletler arasında sürekli insan hareketliliğine ve bu hareketliliğin doğurduğu çok boyutlu etkilere işaret eder. Dünya sistemler analizi, bu karmaşık süreci anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunar; modern kapitalizmin nasıl ortaya çıktığını ve insan topluluklarının diğer ülkelerle olan etkileşimlerini nasıl şekillendirdiğini inceler (Kardulias ve Hall, 2007). Bu analiz, uluslararası ticaret, göç, kültürel alışveriş ve politik ilişkiler gibi alanları kapsar. Günümüzde ekonomik kaynakların dağılımı, iş gücü hareketliliği ve küresel politik dengeler, göçü etkileyen temel dinamikler olarak öne çıkar. Bu bağlamda göç, yalnızca demografik bir hareketlilik değil; aynı zamanda kültürel, ekonomik ve politik bağamların iç içe geçtiği çok yönlü bir olgudur.

Bağımlılık yaklaşımı, 1960'lı yıllarda tarihçi ve sosyologlar arasında ortaya çıkan önemli bir paradigma değişimini temsil eder. Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank gibi düşünürler tarafından dünya sistemleri analizleri çerçevesinde geliştirilen bu

yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik yapılarının, tarihsel olarak küresel ekonomik sistem içerisindeki bağımlı konumlarıyla şekillendiğini savunur (Hennings, 2013: 19). Bu bağlamda, Wallerstein'in *Modern Dünya Sistemi* kuramı, dünya ekonomisindeki merkez-çevre ilişkilerini ve bu ilişkilerin doğasında bulunan yapısal bağımlılığı anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunar. Bağımlılık yaklaşımı, dünya sistemini merkez ve çevre olmak üzere iki temel bölgeye ayırır. Merkez ülkeler, sermaye yoğun, gelişmiş sanayiye sahip ve küresel ekonomik sistemden en yüksek kazancı elde eden bölgelerdir. Buna karşılık, çevre ülkeler genellikle emek yoğun, düşük teknolojiye sahip ve ekonomik olarak merkez ülkelere bağımlı konumdaki bölgelerdir (Sorinel, 2010: 222; Saenz, 2012: 191). Bu yapı sadece ekonomik değil, aynı zamanda coğrafi ve kültürel farklılıkları da içerecek biçimde düzenlenmiştir. Merkez bölgeler, kapitalist dünya ekonomisinin ana kazananları olarak öne çıkarken; çevre bölgeler, sınırlı kaynaklara sahip olmaları ve merkezle kurdukları bağımlı ilişkiler nedeniyle sistemin dışlayıcı yapısında dezavantajlı bir konumda bulunurlar. Bu çerçevede, Wallerstein'in dünya sistemleri analizi, uluslararası ilişkiler ve küresel ekonomi literatüründe önemli bir yer tutar ve günümüz küresel eşitsizliklerini anlamak için güçlü bir analiz aracıdır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de merkez ülkelerinin çevre ülkeleri üzerindeki nüfuzu, artık doğrudan kolonyal sistemler aracılığıyla değil, neokolonyal devlet yapıları ve çok uluslu şirketler üzerinden gerçekleşmektedir. Merkez ülkelerin çevreye olan bağımlılığı; ucuz işgücü, doğal kaynaklar ve tarım arazileri gibi unsurlar temelinde şekillenmektedir. Bu sürecin arkasında, merkez ülkelerin çevre bölgelerden yüksek kâr elde etme ve daha büyük servet biriktirme arzusu yatmaktadır. Kapitalist firmaların sahipleri ve yöneticileri, bu ekonomik fırsatlardan yararlanmak amacıyla çevre ülkelere yönelmektedir (Arango, 2000: 290; Massey, 1993: 444-445). Bu durum, "neokolonyalizm" olarak tanımlanan, formel kolonyalizmin yerini alan ve ekonomik, politik ve kültürel bağımlılık ilişkilerini içeren yapısal bir sistemi ifade eder. Bu bağlamda, Wallerstein'in dünya sistemleri analizi, söz konusu yapısal eşitsizlikleri ve bağımlılık ilişkilerini anlamak açısından güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır.

Dünya sistemler analizi ya da merkez-çevre kuramı bağlamında göç hareketliliği, çoğunlukla kapitalist ekonomilerin gelişmekte olan ülkelere giriş yaparak etki alanlarını genişletme çabalarıyla ilişkilendirilir (Garip, 2000: 7-8). Bu hareketlilik, merkez ülkelerin ekonomik, politik ve kültürel etkilerinin çevre ülkeler üzerinde yarattığı sonuçlardan

biridir. Özellikle daha iyi yaşam koşulları, yüksek gelir ve iş olanakları arayışındaki bireyler veya gruplar, merkez ülkelere yönelmektedir. Bu tür göçler, işgücü talepleri, sermaye yatırımları ve küresel ticaret ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu süreç, gelişmekte olan ülkelerdeki yerel ekonomik yapıları, sosyal düzeni ve demografik dengeleri etkileyebilir. Dolayısıyla, göç hareketliliği merkez-çevre ilişkilerinin önemli bir dinamiğini oluşturur ve Wallerstein'in dünya sistemleri analizi, bu tür hareketliliklerin ekonomik ve sosyal eşitsizlikler üzerindeki etkilerini anlamak için güçlü bir teorik araçtır.

Merkez-çevre ilişkileri bağlamında, merkez ülkeler genellikle çevre ülkelerden hammadde, ucuz iş gücü gibi kaynaklar sağlamakta ve bu kaynaklara bağımlı hale gelmektedir. Aynı zamanda, çevre ülkelerin merkeze olan bağımlılığı ise kendi ekonomik gelişimlerini tamamlamak ve refah düzeylerini artırmak gibi nedenlerle şekillenmektedir (Çağlayan, 2006: 80). Bu bağlamda, merkez ülkelerin ekonomik talepleri ve gerçekleştirdikleri yatırımlar, çevre ülkelerdeki ekonomik yapıların dönüşümünde belirleyici rol oynamaktadır. Çevre ülkeler, merkez ülkelerden gelen yatırımlar ve teknolojik transferler sayesinde endüstriyel gelişimlerini hızlandırmaya çalışsalar da, bu süreçte çoğunlukla merkez ülkelerin belirlediği koşullara bağımlı hale gelirler. Bu durum ise mevcut ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açabilir. Wallerstein'in dünya sistemleri analizi, söz konusu bağımlılık ilişkilerini kavramak ve küresel ekonomik yapının işleyişini değerlendirmek açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunar.

Dünya sistemler teorisine göre, kapitalist gelişme sürecinde göç, merkez ülkelerin ekonomik genişlemesi ve çevre ülkelerin ekonomik bağımlılığıyla doğrudan ilişkilidir. Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya gibi merkez ülkeler, ekonomik kontrol ve etkileri aracılığıyla çevre ülkelerin işgücü, hammadde ve arazi gibi kaynakları üzerinde belirleyici bir rol oynarlar. Bu süreç, çevre ülkelerde ekonomik dengesizlikler ve fırsat eşitsizlikleri yaratarak, daha iyi iş ve yaşam koşulları arayışıyla merkez ülkelere yönelik göç akımlarını artırır. Göç, ekonomik kaynakların ve fırsatların eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkar ve kapitalist ekonominin küresel ölçekte genişlemesiyle yakından bağlantılıdır (Massey vd., 1993: 445).

1.6.9. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi:

İlişkiler Ağı Kuramı'nın kökeni, 1970'li ve 1980'li yıllarda göç üzerine yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Göç teorisinde önemli bir yere sahip olan bu kuram, Douglas Massey ve onunla birlikte çalışan sosyal bilimciler tarafından geliştirilmiştir. Massey ve meslektaşları, özellikle 1980'li yıllarda göçmen ağlarının göç süreçlerini nasıl şekillendirdiğini inceleyerek, göçün yalnızca ekonomik nedenlerle açıklanamayacağını, sosyal ilişkiler ve ağlar üzerinden de gerçekleştiğini ortaya koymuşlardır. Bu kurama göre, göçmen ağları göçün maliyetlerini düşürür, risklerini azaltır ve bilgi akışını artırarak göç sürecini kolaylaştırır. Böylece göç, kendini yeniden üreten bir süreç haline gelir.

Göçmen ilişki ağları teorisi, göçün yalnızca başlangıç nedenlerine değil, aynı zamanda göçmenler arasındaki sosyal ilişkilerin nasıl sürdüğüne ve bu ilişkilerin göç akışlarını nasıl teşvik ettiğine odaklanır. Teoriye göre, öncü göçmenler yeni gelenler için bir köprü görevi görür; yerleştikleri yerdeki diğer göçmenlerle kurdukları ilişkiler aracılığıyla yeni göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırırlar (Adıgüzel, 2016: 31). Göçmen ilişki ağları şu temel prensiplere dayanır:

Göçe Eğilimi Artırma: Göçmenler arasında oluşan iletişim ağları, göçe olan eğilimi artırır ve göçmenlerin karşılaşılabileceği maliyetleri ile riskleri azaltır. Bu ağlar zamanla kurumsallaşır, kendilerini yeniden üretir ve göç sürecinde önemli bir rol oynar (Abadan-Unat, 2017: 65).

Sosyoekonomik Etki: Göçmen ilişki ağları, sosyoekonomik entegrasyona katkı sağlar ve yerel düzeyde ekonomik fırsatlar yaratır. Göçmenler arasındaki sosyal sermaye, iş bulma süreçlerine ve ekonomik başarıya önemli ölçüde katkıda bulunur (Kindler vd., 2015: 6).

Kontrol Zorlukları: Ağların genişlemesiyle birlikte, hükümetlerin göç akışlarını kontrol etmesi giderek zorlaşır. Bu durum, göç politikalarının etkisiz kalabileceği ve öngörülemeyen göç örüntülerinin oluşmasına neden olabilir (Massey vd., 1993: 450; De Haas, 2008: 19-20).

Bu teori, göçmenler arasındaki sosyal ağların göç sürecindeki belirleyici rolünü vurgulayarak, göçün yalnızca ekonomik, politik ya da bireysel tercihlerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koyar. Göçmenler arasında

zamanla gelişen ve güçlenen sosyal ilişkiler, yeni göç akımlarını teşvik eder, göç etme kararlarını kolaylaştırır ve bu süreci sürdürülebilir kılar. Bu ağlar; bilgi, deneyim, maddi destek ve duygusal dayanışma gibi birçok unsurun paylaşılmasını sağlayarak hem bireysel düzeyde riskleri azaltır hem de topluluk düzeyinde göçün yaygınlaşmasına neden olur.

Teori, bu yönüyle sadece göçün nasıl başladığını değil, nasıl devam ettiğini ve zamanla nasıl kurumsallaştığını da açıklar. Ayrıca, sosyal ağların bu denli güçlü hale gelmesi, devletlerin uyguladığı göç politikalarının etkinliğini azaltabilir. Çünkü bu tür politikalar çoğu zaman bireysel kararları hedef alırken, ilişkisel ve kolektif dinamikleri göz ardı edebilir. Bu da, kontrol edilmesi güç göç örüntülerinin ortaya çıkmasına yol açar. Dolayısıyla İlişkiler Ağı Kuramı, göçün dinamiklerini anlamak, göç akışlarını doğru analiz edebilmek ve küresel göç politikalarının sınırlarını fark edebilmek açısından son derece önemli ve işlevsel bir teorik çerçeve sunar.

1.6.10. Ekonomi Temelli Göç Teorileri

Ekonomi temelli göç teorileri, bireylerin yaşadıkları yerleri ekonomik gerekçelerle terk etmelerini ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla başka bölgelere ya da ülkelere göç etmelerini açıklamaya yönelik önemli bir perspektif sunar. Bu teorilere göre, göç hareketlerinin temelinde işsizlik, düşük gelir düzeyleri, geçim zorlukları gibi itici ekonomik faktörler ile daha yüksek ücretler, iş fırsatları, ekonomik refah gibi çekici faktörler yer alır. Bireyler ya da hane halkları, bu ekonomik koşulları karşılaştırarak daha kazançlı buldukları yerlerde yaşamak üzere göç etmeye karar verirler. Ekonomi temelli yaklaşımlar, özellikle kalkınmakta olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olan işgücü göçünü anlamada açıklayıcı bir rol oynar ve göçün rasyonel bireysel tercihlere dayandığını varsayar. Bu çerçevede göç, ekonomik faydanın maksimize edilmeye çalışıldığı bir strateji olarak değerlendirilir.

1.6.10.1. Neoklasik Ekonomi: Makro Yaklaşım

Neo-klasik ekonomi perspektifine göre, emek ve sermaye piyasalarının coğrafi dağılımındaki farklılıklar, devletler arasındaki iş imkânları ve ücret seviyelerindeki farklılıkların temel nedenini oluşturur. Bu modele göre, iç göç ve uluslararası göçün

kaynağı, emek ve sermayenin arz-talep dengesinin coğrafi olarak farklılık göstermesidir (Unat, 2002: 6). Emek piyasalarının bu farklı yapıları, ekonomik fırsatların coğrafi dağılımı ile yakından ilişkilidir ve göçün ekonomik temellerini anlamada önemli bir açıklama sunar.

Modelde, düşük ücretli bölgelerde işgücü arzının fazla olması işsizlik veya düşük gelir sorunlarına yol açarken, sermaye yoğun ve daha gelişmiş bölgelerde ise işgücü talebinin fazla olması nedeniyle ücret düzeyleri daha yüksektir. Bu durum, düşük ücretli ülkelerdeki işçilerin daha yüksek ücret ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla yüksek ücretli ülkelere yönelmesine neden olur. Göç hareketleri sonucunda, işgücü fazlası olan bölgelerde emek piyasası daralırken, işgücü açığı olan bölgelerde bu açık kısmen kapanır; böylece hem kaynak hem de hedef ülkelerde ekonomik dengeler üzerinde belirgin etkiler oluşur (Unat, 2002: 6-7). Neo-klasik teori bu yönüyle, göçü bireylerin ekonomik fayda beklentisine dayalı rasyonel bir tercih olarak değerlendirir ve göç hareketlerini piyasa mekanizmaları çerçevesinde anlamaya çalışır.

Neo-klasik makroekonomik kuram, uluslararası göçün nedenlerini analiz ederek, göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki yaşam koşulları, iş olanakları, eğitim düzeyi ve ücret farklılıklarının belirleyici rolüne dikkat çeker. Bu kurama göre, söz konusu faktörler uluslararası göç hareketlerinin temel dinamiklerini oluşturur ve bireylerin göç kararlarını şekillendirmede kritik bir etkiye sahiptir. Kuram, göçü emek ve sermaye arz-talep dengesi çerçevesinde değerlendirir; bireylerin, ekonomik faydayı maksimize etmek amacıyla daha iyi koşullara sahip bölgelere göç ettiklerini savunur. Bu bağlamda, göç hareketleri ekonomik fırsat arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Neo-klasik makroekonomik kurama göre, uluslararası göç hareketlerinin temelinde devletler arasındaki maaş ve ücret farklılıkları yer almaktadır. Bireyler, daha yüksek ücret ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla göç etmeyi tercih ederler. Bu nedenle, söz konusu ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması durumunda, göç hareketlerinin azalması beklenir; çünkü göçmenlerin ekonomik tercihlerini şekillendiren temel motivasyon olan ücret avantajı ortadan kalkar. Kuram, özellikle işgücü piyasasındaki dengesizlikleri göçün başlıca nedeni olarak görürken, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının göç üzerindeki etkisinin daha sınırlı olduğunu savunur. Ayrıca, nitelikli işçilerin göç hareketliliği, niteliksiz işçilere göre farklı dinamikler gösterebilir. Bu çerçevede ister işgücü gönderen ister işgücü alan ülkeler

olsun, devletlerin hem göçmenlerin entegrasyonunu sağlama hem de işgücü piyasasını düzenleme konusunda sorumluluğu bulunmaktadır (Faist, 2003: 60).

1.6.10.2. Neoklasik Ekonomi: Mikro Yaklaşım

Borjas, Sjaastad ve Todaro tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre, bireyler kendi yaşam koşulları çerçevesinde kâr-zarar hesapları yaparak göç etme ya da etmeme kararını verirler. Uluslararası göç hareketleri, bireylerin bu kişisel hesaplarının toplamı olarak değerlendirilir (Unat, 2002: 7). Bu çerçevede göç, bireylerin kendilerine yaptıkları bir yatırım olarak görülmektedir. Daha iyi yaşam koşulları ve daha yüksek gelir elde etme amacıyla yola çıkan bireyler; dil öğrenme, konaklama, taşınma, yolculuk, adaptasyon süreci ve kabul edilip edilmeme gibi birçok maddi ve manevi zorlukla karşılaşabileceklerini bilerek bu sürece yatırım yaparlar (Unat, 2002: 7-8). Bu yaklaşım, bireylerin göç kararlarını yalnızca ekonomik kazanç üzerinden değil, aynı zamanda potansiyel zarar ve riskler üzerinden de rasyonel biçimde değerlendirdiğini öne sürer. Göçmen adaylarının sahip olduğu nitelikler—eğitim düzeyi, mesleki beceri, dil bilgisi gibi unsurlar—onların insan sermayesini oluşturur. Bu insan sermayesi, göç ettikleri ülkelerde daha kolay iş bulabilmeleri ve daha yüksek gelir elde etmeleri açısından belirleyici bir rol oynar (Özdil, 2019: 226).

Bireylerin göç kararı, göç edecekleri ülkede iş bulma olasılıkları ve bu işten elde edilebilecek en yüksek gelir düzeyinin, kendi ülkelerinde kazandıkları gelirle karşılaştırılması; ayrıca göç sürecinde ve sonrasında karşılaşılabilecek siyasal, ekonomik ve psikolojik sorunların hesaplanıp değerlendirilmesi sonucunda şekillenir. Bu hesaplamaların sonucu olumlu ise birey göç etmeye karar verir, olumsuz ise göç eylemi gerçekleşmez. Sonuç olarak, göçmen aday, yaptığı kâr-zarar değerlendirmesi doğrultusunda kendisi için en yüksek kazancı sağlayacak seçeneğe yönelir (Massey ve diğerleri, 2014: 13-14).

1.6.10.3. Yeni Ekonomi Yaklaşımları

Stark ve Bloom'un *The New Economics of Labor Migration* adlı makalesi, işgücü göçünü yalnızca bireylerin gelirlerini maksimize etme çabasıyla açıklayan geleneksel yaklaşımların ötesine geçerek, göçün aynı zamanda riskleri minimize etme ve aile

refahını artırma amacı taşıdığını savunur. Bu yaklaşıma göre göç kararları, bireysel kazanç odaklı değil; aile içinde alınan, diğer aile bireylerinin refahını da gözetken kolektif bir sürecin ürünüdür. Göç eden bireyler, yalnızca daha yüksek gelir elde etmeyi hedeflemekle kalmaz, aynı zamanda ekonomik dalgalanmalara karşı bir güvenlik mekanizması oluşturmak üzere hareket ederler. Bu teori, göçün nedenlerini değerlendirirken sadece ekonomik faydayı değil, aynı zamanda sosyal güvenlik, ailevi dayanışma ve geleceğe yönelik istikrar arayışını da dikkate alır. Bu yönüyle, işgücü göçü sadece bireysel bir ekonomik tercih değil; aynı zamanda sosyal bağlamda şekillenen ve risk yönetimi içeren çok boyutlu bir süreç olarak ele alınır. Göç eden bireylerin kararları, yalnızca kendi yaşamlarını değil, ait oldukları ailenin genel ekonomik durumunu ve geleceğini de doğrudan etkileyen stratejik bir hamledir. Stark ve Bloom'un yaklaşımı, göçün arkasındaki temel dinamikleri bireysel motivasyonlarla sınırlamadan, aile içi roller, sosyal ağlar ve ekonomik güvencesizlik gibi unsurları da içeren bütüncül bir çerçeve sunar. Böylece göç hareketlerinin yalnızca ekonomik getirilerle değil, sosyal güvenlik ve risk azaltma stratejileriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar (Bozdağ ve Atan, 2009: 165).

İşgücü göçünün yeni ekonomi kuramı, göç kararlarını yalnızca bireysel kazanç beklentileri üzerinden değil, daha geniş bir çerçevede ailelerin ve hane halklarının kolektif çıkarları doğrultusunda alınan stratejik kararlar olarak değerlendirir. Stark ve Bloom'un çalışması, göçün ekonomik ve sosyal boyutlarını birleştirerek, göçmenlerin yalnızca işgücü piyasasında daha iyi fırsatlar aramadıklarını, aynı zamanda riskleri azaltarak aile refahını artırma amacı taşıdıklarını vurgular. Bu kurama göre, göçmenlerin kararları bireysel gelir artışıyla sınırlı değildir; aynı zamanda içinde bulundukları ülkelerdeki piyasa başarısızlıkları, ekonomik zorluklar ve sosyal güvencesizlik gibi etkenler de dikkate alınır. Göç, hedef ülkelerde daha yüksek gelir ve istihdam olanakları sunması nedeniyle cazip hale gelirken, aynı zamanda göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki ekonomik dalgalanmalara karşı bir güvenlik stratejisi olarak da işlev görür. Bu bağlamda, Stark ve Bloom'un yaklaşımı, göçün sadece birey odaklı bir ekonomik karar değil, aile temelli bir güvenlik ve dayanışma stratejisi olduğunu savunur. Göç eden bireyler, yalnızca kendi refahlarını değil, aynı zamanda ailelerinin ekonomik güvenliğini ve geleceğini koruma amacı taşırlar. Bu yönüyle göç, sosyal bağları ve sorumlulukları da içeren çok boyutlu bir süreçtir. Sonuç olarak, işgücü göçünün yeni ekonomisi kuramı, göç

hareketlerini yalnızca ekonomik kazançlarla açıklamaktan öte, ekonomik riskleri yönetme, sosyal güvenlik sağlama ve aile refahını artırma amacı taşıyan karmaşık bir toplumsal süreç olarak ele alır. Göçmenlerin kararları, bireysel tercihlerden ziyade, aile yapısı, toplumsal ilişkiler ve piyasa eksikliklerine karşı geliştirilen kolektif stratejilerle şekillenmektedir. Bu yaklaşım, göç olgusunu anlamada çok boyutlu ve daha gerçekçi bir perspektif sunar (Taylor, 1999: 74).

Stark ve Bloom'un ortaya koyduğu *İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı*, göç kararlarının yalnızca bireylerin kendi ekonomik kazançlarını artırma amacına dayanmadığını, aksine ailelerin ve hane halklarının kolektif refahını gözetten stratejik bir karar sürecinin ürünü olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre, bireyler göç kararı verirken sadece hedef ülkede elde edecekleri geliri değil, aynı zamanda geldikleri ülkedeki göreceli yoksunluğu, piyasa başarısızlıklarını ve ekonomik güvencesizlikleri de dikkate alırlar (Stark ve Bloom, 1985: 176). Göç, yalnızca bireysel çıkarları maksimize etmeyi değil, aynı zamanda aileye ekonomik güvenlik sağlama ve riskleri en aza indirme çabasını da kapsar.

Kuram, göçmenlerin karar alma sürecinde mutlak gelir düzeylerinden çok, göreceli farklara odaklandığını vurgular. Yani göçmenler, hedef ülkedeki maaşların mutlak seviyesinin yanı sıra, bu gelirin kendi toplumlarında ne kadar değer ifade ettiğini ve yoksullukla mücadelede nasıl bir fark yaratacağını hesaba katarlar. Ayrıca bu yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik, ekonomik istikrarsızlık ve sosyal güvencesizlik gibi piyasa eksikliklerinin, bireyleri daha güvenli işgücü piyasalarına yönelttiğini ortaya koyar. Göç edenler bu süreçte yalnızca kendi yaşam standartlarını değil, aynı zamanda ailelerinin ekonomik geleceğini de güvence altına almayı hedefler.

Stark ve Bloom'un kuramı, göçmenlerin sadece ekonomik getiriler için değil, aynı zamanda sosyal sorumluluk ve bağlılıkla hareket ettiklerini de göstermektedir. Göçmenler, ailelerine düzenli finansal destek sağlayarak hem ekonomik kriz dönemlerinde bu yükü hafifletir hem de sosyal bağlarını güçlendirirler (Stark ve Bloom, 1985: 174; Loschmann ve Siegel, 2015: 38). Bu finansal transferler, sadece ekonomik işlev taşımakla kalmaz; aynı zamanda göçmen ile ailesi arasındaki dayanışma, sadakat ve karşılıklı güven ilişkilerini de pekiştirir. Sonuç olarak, bu kuram, göçün bireysel kazanç

odaklı değil, çok katmanlı sosyal, ekonomik ve duygusal bağlamlara dayanan kolektif bir karar süreci olduğunu vurgular.

1.6.10.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, Michael Piore tarafından 1970’li yıllarda geliştirilmiş ve özellikle kentsel alanlarda dezavantajlı grupların, özellikle de siyahilerin karşılaştığı yapısal sorunlara odaklanmıştır. Piore’un (1972) yaklaşımı, sosyoekonomik hareketliliği anlamak ve bu hareketliliği etkileyen faktörleri açıklamak amacıyla işgücü piyasasını iki temel sektöre ayırır: birincil ve ikincil sektör.

Birincil sektör, yüksek maaşlar, iyi çalışma koşulları, yükselme olanakları, iş güvencesi ve adil yönetim yapısıyla karakterize edilirken; ikincil sektör, düşük ücretler, zor ve sağlıksız çalışma koşulları, kişisel ilişkilerin belirleyici olduğu yönetim biçimleri ve istikrarsız istihdam yapısıyla tanımlanır. Bu yapı, özellikle ikincil sektörde işgücü devrinin yüksek olmasına ve işgücü piyasasında dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olur.

Kurama göre, birincil sektörde genellikle yerli ve yüksek vasıflı işgücü istihdam edilirken; ikincil sektörde ise büyük oranda göçmen işçiler çalıştırılır. Bu durum, göçmenlerin vasıfsız ve güvencesiz işlere yönlendirilmesini sistematik bir yapının sonucu olarak değerlendirir (Piore, 1979; Kumpikaite & Zickute, 2012). Blaauw ve Uys (2006) ise birincil sektörün yüksek iş güvencesi ve sosyal haklara sahipken, ikincil sektörün bu haklardan yoksun olduğunu vurgular. Birincil piyasada sermaye yoğun ve nitelik gerektiren işler yaygınken, ikincil piyasada emek yoğun ve düşük nitelikli işler öne çıkar (Jennisen, 2004: 33; Piore, 1979: 37). Bu bağlamda, uluslararası göç, gelişmiş ülkelerdeki sanayi sektörlerinin niteliksiz işgücü ihtiyacıyla doğrudan ilişkilidir (Grubanov-Boskovic ve Natale, 2017: 58). Kuram, göçmenlerin ikincil piyasaya yönelmesinin bireysel tercih değil, yapısal bir zorunluluk olduğunu ileri sürer.

Piore (1993), uluslararası göçün nedenlerini incelediği çalışmasında, göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki düşük maaş ve yüksek işsizlik gibi itici faktörlerin, göç hareketliliğini belirlemede tek başına yeterli olmadığını vurgular. Ona göre, göçü esas olarak tetikleyen unsur, göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki çekici faktörlerdir; özellikle iş

gücü piyasasında ortaya çıkan sürekli ve kaçınılmaz ihtiyaçlar göçü teşvik etmektedir (Massey, 1993: 25; Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 13).

Talep yönlü göç hareketleri, gelişmiş sanayi toplumlarının ve ekonomilerinin dört temel özelliğinden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, **yapısal enflasyon ve ücret yapısı**, ücretlerin yalnızca arz ve talep koşullarıyla değil, aynı zamanda toplumsal prestij ve statüyle belirlendiğini gösterir. Bu nedenle, yerli işgücü düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışmak istememekte, bu işler daha çok göçmenlere bırakılmaktadır. İkinci olarak, **motivasyon sorunları**, iş gücü hiyerarşisinin alt kademelerinde yer alan işlerde yerli çalışanların düşük motivasyon sergilemesi nedeniyle bu boşlukların göçmen işçiler tarafından doldurulmasına neden olmaktadır. Üçüncü olarak, **ekonomik düalizm ve iş güvencesi**, birincil sektörde kalifiye işçilerin işten çıkarılmasının maliyetli olması sebebiyle, işverenlerin daha esnek ve güvencesiz olan ikincil sektöre yönelmesine yol açar. Göçmen işçiler bu sektörde esnek istihdam açısından tercih edilmektedir. Dördüncü unsur ise **işgücü arzının demografik yapısıdır**; düşük ücretli, geçici ve istikrarsız işlerde sıklıkla kadınlar ve gençler istihdam edilmekte, bu durum da sürekli bir işgücü talebi yaratmaktadır. Kadınların iş gücüne artan katılımı, toplumsal yapıda değişimlere neden olurken, iş gücü piyasasında yeni demografik dinamikleri de beraberinde getirmiştir (Piore, 1993: 27; Abadan-Unat, 2002: 9; Massey, 1993: 25; Gheasi ve Nijkamp, 2017: 4).

1.7. GÖÇ KURAMLARI ARASINDA KAVRAMSAL BAĞLANTILAR

Göç, yalnızca bireysel bir karar ya da ekonomik bir zorunluluk değil, çok katmanlı yapısıyla tarihsel, yapısal, kültürel, ekonomik ve psikolojik etkenlerin iç içe geçtiği karmaşık bir toplumsal olgudur. Bu nedenle göçü açıklamak üzere geliştirilen kuramların çeşitliliği, aslında göçün farklı boyutlarına işaret eder. Her bir kuram, göçü belirli bir perspektiften anlamaya çalışırken, kimi zaman diğer kuramlarla örtüşen yönler taşır, kimi zaman ise birbirini tamamlayıcı ya da eleştirel bir zemin oluşturur. Bu bağlamda, kuramlar arasında bağlantılar kurmak, yalnızca göç olgusunu daha iyi anlamakla kalmaz; aynı zamanda daha tutarlı ve etkili göç politikalarının oluşturulmasına da katkı sunar. Nitekim göç olgusunu açıklamak için geliştirilmiş kuramlar, hem zaman içinde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve politik dinamiklere hem de farklı düzeylerdeki analiz ihtiyaçlarına göre çeşitlenmiştir. Bu teorik çerçeveler ilk bakışta birbirinden kopuk ya da kendi bağlamları içinde sınırlı görünse de daha derinlemesine bir analiz, aralarında güçlü

kavramsal bağlar ve tamamlayıcı unsurlar olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda göç kuramlarını, makrodan mikroya, ekonomik olandan sosyo-kültürele, yapısal olandan bireysel kararlara uzanan bir spektrum üzerinde karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirmek mümkündür.

İlk kuramsal yaklaşım olarak kabul edilen **Ravenstein’in Göç Kanunları**, göçün mekânsal düzenine ve hareketlilik eğilimlerine odaklanmış, göçün belirli kurallarla gerçekleştiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, daha sonra geliştirilen **Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Teorisi** ile doğrudan ilişkilidir; çünkü her iki kuram da göçün mesafe, fırsat ve yönelim gibi mekânsal boyutlarına vurgu yapar. Ravenstein göçün daha çok kısa mesafeli ve büyük kent merkezlerine doğru olduğunu savunurken, Stouffer bu hareketliliği fırsatlarla açıklayarak mikro düzeyde bireysel karar alma süreçlerini ön plana çıkarır. Bu geçiş, göçü yalnızca fiziksel hareketlilik olarak gören yaklaşımdan, karar verme süreçlerine yönelen daha bireyseldi teorilere evrilmenin bir örneğidir.

Lee’nin İtme-Çekme Teorisi ise bu iki kuramı kavramsal olarak birleştiren bir geçiş noktasıdır. Çünkü Lee, hem Ravenstein gibi coğrafi dağılım ve yönetime, hem de Stouffer gibi bireyin karşılaştığı fırsat ve engellere dikkat çeker. Lee’nin bu sentezleyici yaklaşımı, daha sonra gelişecek olan ekonomik ve yapısal teoriler için de kavramsal bir köprü işlevi görür. Özellikle **Neoklasik Ekonomi Kuramı** (hem mikro hem makro versiyonlarıyla), göçün nedenlerini bireyin fayda-maliyet analizine bağlayarak Lee’nin çekici ve itici faktörlerini rasyonelleştirmiştir. Aynı şekilde **Yeni Ekonomi Yaklaşımları**, bu fayda-maliyet çerçevesini bireyden haneye genişleterek kolektif karar alma dinamiklerini vurgulamıştır.

Bu noktada, **Wolpert’in Bilişsel Davranışsal Göç Teorisi** de bu sürece yeni bir katman ekler: bireylerin göç kararlarında sadece nesnel faydaların değil, öznel algıların da belirleyici olduğunu savunur. Bu bağlamda, mikro düzeydeki rasyonalist modeller ile psikolojik temelli yaklaşımlar arasında bir bütünlük kurmak mümkündür. Örneğin, ekonomik kazanç beklentisi yüksek olsa bile, Wolpert’in ortaya koyduğu “bilişsel mesafe” olgusu, algılanan risk veya güvensizlik nedeniyle göç kararının ertelenmesine neden olabilir. Bu durum, bireysel düzeyde göçün yalnızca objektif koşullarla değil, sübjektif algılarla da şekillendiğini gösterir.

Makro düzeye çıkıldığında ise **Lewis'in Sınırsız İşgücü Arzı Teorisi**, **Wallerstein'in Merkez-Çevre Kuramı** ve **Piore'un İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı**, göçün yapısal nedenlerine odaklanır. Lewis, sermaye-emek dengesizliğini temel alarak göçün ekonomik rasyonaliteyle yürüdüğünü savunurken; Piore, bu göçün gelişmiş ülkelerdeki ikili işgücü piyasalarının yapısal bir sonucu olduğunu vurgular. Wallerstein ise bu süreci, küresel kapitalist sistemin periferiden merkeze kaynak transferi bağlamında okur. Bu üç kuram arasındaki ortak nokta, göçün bireysel değil, sistemsel bir ihtiyaç olduğu varsayımdır. Örneğin, Piore'un vurguladığı gibi gelişmiş ülkelerdeki ikincil işgücü ihtiyacı, Lewis'in öngördüğü şekilde az gelişmiş ülkelerdeki işgücü fazlasıyla birleştiğinde, Wallerstein'in sistemsel bağımlılık zincirleri üzerinden işlemeye başlar.

Bu yapısal kuramların tamamlayıcısı ise **Göç Sistemleri Teorisi** ve **İlişkiler Ağı (Network) Teorisi** olur. Sistemler teorisi, göçün yalnızca yapısal bir çıkış ve varış meselesi değil; aynı zamanda ülkeler arasında süregelen tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlarla şekillenen bir değişim süreci olduğunu savunur. Bu çerçevede, örneğin Almanya ile Türkiye arasında gelişen göç sistemi, yalnızca işgücü ihtiyacının bir sonucu değil; aynı zamanda tarihsel işgücü anlaşmaları, kültürel bağlar ve siyasal ilişkilerin şekillendirdiği çok katmanlı bir süreçtir. Bu ilişkiler, zaman içinde göçmenler arasında kurulan ağlarla (Network Teorisi) daha da pekişir ve kendini yeniden üreten bir döngüye dönüşür. Dolayısıyla göç yalnızca başlamaz, aynı zamanda süreklilik kazanır. Bu da göçün başlangıç nedenlerinden çok, sürekliliğini sağlayan mekanizmaların analiz edilmesini gerekli kılar. Son olarak, **Petersen'in Beş Göç Tipi Kuramı**, tüm bu teorik çerçeveleri tipolojik düzeyde sınıflandırarak hem bireysel hem de yapısal nedenlerle ortaya çıkan göç hareketlerini anlamlandırma fırsatı sunar. Serbest göçten zoraki göçe kadar uzanan bu tipoloji, hem itme-çekme kuramlarını hem de sistem ve ağ kuramlarını içine alabilecek şekilde geniş bir çerçeve sunar.

Sonuç olarak, göç kuramları arasında yüzeyde farklılaşmalar görülse de, bu kuramlar belirli kavramsal geçiş noktalarında birbirini tamamlayıcı nitelikler taşır. Mikro düzeyde başlayan bireysel rasyonalite, psikolojik algılarla zenginleşir; makro düzeydeki yapısal eşitsizlikler ise ağlar ve tarihsel bağlar aracılığıyla süreklilik kazanır. Bu bağlamda, göç kuramlarının birbirinden kopuk değil, aksine birbirini destekleyen ve açıklama gücünü artıran bir yapıda olduğu söylenebilir. Bu nedenle, göç politikalarının

ve akademik analizlerin bütüncül bir yaklaşımla, bu teorilerin kesişim noktalarını göz önünde bulundurarak kurgulanması büyük önem taşımaktadır.

1.8. GÖÇ ÇALIŞMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI: TEMATİK BİR SINIFLANDIRMA YAKLASIMI

Göç olgusu, tarih boyunca toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapıları çok yönlü şekilde etkileyen karmaşık bir sosyal harekettir. Bu olgunun giderek artan bir akademik ilgiyle ele alınması, farklı disiplinlerden bilim insanlarının katkılarıyla zenginleşen geniş bir literatür doğurmuştur. Ancak bu literatürün dağınık yapısı, çoğu zaman göç çalışmalarının kuramsal ve ampirik çerçevede bütüncül bir değerlendirme ile sunulmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, var olan literatürü tematik bağlantılar çerçevesinde sınıflandırmak, konuya ilişkin kuramsal yaklaşımlar ile uygulamalı analizleri mantıksal bir düzen içerisinde bir araya getirerek anlamlı bir bütün oluşturmaktır. Bu kapsamda literatür, aşağıdaki temalar altında yeniden yapılandırılmıştır:

1. Göç Olgusunun Teorik Temelleri ve Tarihsel Arka Planı
2. Göç ve Kamu Yönetimi: Politikalar, Kurumlar ve Yasal Düzenlemeler
3. Göç ve Ekonomik Etkiler
4. Göç ve Sosyo-Kültürel Uyumu
5. Suriyeli Mülteciler ve Güncel Sorunlar
6. Göç ve Sosyal Politikalar: Sağlık, Eğitim ve Konut
7. Düzensiz ve Transit Göçler: Afganistan Örneği ve Uluslararası Perspektif

Her tema altında, konuya dair benzer nitelikteki çalışmalar birlikte sunulularak kavramsal derinlik ve analitik bağlantı sağlanmıştır. Bu yaklaşımla literatür taramasının dağınıklığı giderilmiş, hakem eleştirilerinde belirtilen "bütünlük eksikliği" sorununa yapısal bir düzen kazandırılmıştır.

1.8.1. Göç Olgusunun Teorik Temelleri ve Tarihsel Arka Planı

Bu tema altında sunulan çalışmalar, göçün tarihsel seyri ile kavramsal ve kuramsal çerçevesini irdeleyerek literatürün teorik temellerine bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Göç olgusunun nedenlerini açıklamaya yönelik geliştirilen teoriler, zaman içerisinde

dönemin ekonomik ve politik koşullarına bağlı olarak çeşitlenmiştir. Bu bağlamda Güllüpınar (2012), göçün tarihsel gelişimini uluslararası göç kuramları çerçevesinde ele almakta; göç hareketlerinin arkasında yatan sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi nedenlerin yanı sıra, bu hareketlerin dönemin ekonomik politikalarıyla ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Benzer şekilde Adıgüzel (2018), göç kuramlarını bireylerin daha iyi sosyo-ekonomik ve kültürel olanaklara erişme arzusu çerçevesinde değerlendirerek göçü, bireysel ve toplumsal fayda temelli bir hareketlilik olarak yorumlamaktadır.

Çağlar (2018) ise göçle ilgili kavramsal karmaşayı gidermeyi amaçladığı çalışmada, Uluslararası Göç Örgütü kaynaklarını esas alarak göç literatüründe yer alan tanımları sistematik biçimde açıklamaya çalışmıştır. Bu yönüyle çalışması, teorik temellerin kavramsal bir bütünlükle desteklenmesine katkı sağlamaktadır.

Güler ve Özer (2017) göç tarihini Osmanlı'dan günümüze kadar değerlendirerek, Osmanlı dönemindeki hoşgörü esaslı iskân politikalarından günümüz Avrupa Birliği uyum sürecindeki göç politikalarına kadar uzanan dönüşümü gözler önüne sermektedir. Bu tarihsel perspektif, Türkiye'nin göç politikalarının evrimini anlamak açısından önem arz etmektedir.

1.8.2. Göç ve Kamu Yönetimi: Politikalar, Kurumlar ve Yasal Düzenlemeler

Bu tema altında sunulan çalışmalar, göç yönetiminin sadece hukuki ve idari düzenlemelerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda kurumlar arası eşgüdüm, yerel yönetimlerin rolü ve uluslararası normlarla uyumun önemini vurgulamaktadır. Göç olgusunun etkili biçimde yönetimi, sadece göç eden bireylerin değil, aynı zamanda göç alan ülkelerin de sosyal ve kurumsal yapıları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Demirhan ve Aslan (2015), Türkiye'deki göç politikasının oluşum sürecinde ulusal ve uluslararası aktörlerin rolünü ele alarak yerel yönetimlerin özellikle belediyelerin aktif katılımının önemine vurgu yapmaktadır.

Ekici ve Tuncel (2015), göçün sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında, etkin bir göç yönetiminin ülkeler için dinamizm sağlayabileceği gibi, kötü yönetildiğinde önemli krizlerin tetikleyicisi olabileceğini savunmaktadır. Benzer şekilde Bali ve Gündoğdu (2017), göç politikalarının

belirlenmesinde kamu idareleri arasındaki koordinasyon eksikliklerine dikkat çekerek bu alandaki yapısal boşluklara işaret etmektedir.

Parlak (2017), Türkiye'nin göç mevzuatını Avrupa Birliği'nin göç politikalarıyla karşılaştırmalı olarak incelemekte ve Türkiye'nin uluslararası göç rejimi ile tam anlamıyla uyum sağlayamadığını belirtmektedir. Yaylı ve Coştan (2017) ise özellikle Suriyeli göçmenler özelinde Türkiye'nin geliştirdiği beş temel göç politikasını irdelemekte ve bu politikaların idari yapıya etkilerini ortaya koymaktadır.

Uzun (2017), tarihsel süreçte Osmanlı'dan günümüze göç politikalarının idari yapılanmalar üzerindeki etkilerini incelerken, göç danışmanlık şirketlerinin denetimsizliğinden kaynaklanan sorunlara dikkat çekmekte ve bu şirketlerin kamu kurumlarıyla entegre edilmesini önermektedir.

1.8.3. Göç ve Ekonomik Etkiler

Bu çalışmalar, göçün ekonomi üzerindeki çok katmanlı etkilerini hem makroekonomik hem de mikro düzeyde ele alarak literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Çünkü göç hareketlerinin ekonomik boyutu, göç alan ve veren ülkeler için birbirinden farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu çerçevede Sevinç vd. (2016), gelişmekte olan ülkeler özelinde göç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiş ve göçün kalifiye işgücü dinamikleri bağlamında pozitif ya da negatif etkiler yaratabileceğini ortaya koymuştur. Yıldız (2017) ise Suriyeli göçmenlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini büyüme, işsizlik ve kamu bütçesi çerçevesinde değerlendirmiş, göçmenlerin döviz transferlerinin olumlu etkilerine karşılık kayıt dışı istihdam ve kira artışı gibi olumsuz sonuçlara da dikkat çekmiştir.

Aydın ve Özcan (2017), Türkiye'den en çok göç edilen 15 OECD ülkesini inceleyerek göçün belirleyici ekonomik faktörlerini (işsizlik oranı, sağlık harcamaları, kentleşme oranı) analiz etmişlerdir. Taş (2017) da göçün sosyal ve ekonomik etkilerine odaklanarak halkın göçmenlere yönelik tutumlarının ekonomik korkular ve kültürel mesafelerle şekillendiğini belirtmektedir.

Engin ve Konuk (2020), göçün ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisini analiz etmiş, göçün ekonomik kalkınmayı desteklerken işsizliği artırabildiğini ortaya koymuştur. Dursun (2017) da benzer biçimde göçün işsizlik ve GSYH üzerindeki

etkilerini 22 OECD ülkesi için modellemiş, pozitif ekonomik etkiler tespit etmiştir. Köstekçi ve Akyıldız (2017) ise kamu harcamaları üzerindeki etkileri değerlendirerek dış göçün kısa vadede mali yük oluşturduğunu vurgulamıştır.

1.8.4. Göç ve Sosyo-Kültürel Uyumu

Bu tema altında yer alan çalışmalar, göçün sosyo-kültürel etkilerini toplumsal uyum, aidiyet ve kimlik krizleri bağlamında değerlendirerek kültürel entegrasyonun önemine dikkat çekmektedir. Zira göç sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal yapının dönüşümünü de beraberinde getirir. Uzun (2017), göçün sosyal bütünleşme süreçlerine etkisini inceleyerek kamu politikalarının kültürel uyumu destekleyici biçimde kurgulanması gerektiğini belirtmektedir. Uygur (2017) de kültürlerarası uyumun güçlü olduğu toplumlarda göçle bağlantılı sosyal sorunların daha az yaşandığını savunur.

Özkan (2019), göçün ortaya çıkardığı sosyolojik sorunları (kimlik bunalımı, aidiyet eksikliği, kültürel uyumsuzluk) analiz ederek bu sorunların özellikle genç kuşaklar üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Genç vd. (2019) ise kültürel uyumun gecikmesinin kentleşme ve kalkınma sürecini olumsuz etkileyebileceğini, bölgesel yatırımlarla göç baskısının azaltılabileceğini ileri sürmektedir.

1.8.5. Suriyeli Mülteciler ve Güncel Sorunlar

Bu tema altında yer alan çalışmalar, Türkiye'nin Suriyeli mültecilerle karşı karşıya kaldığı idari, ekonomik ve sosyal sorunları somut örneklerle ortaya koymakta, çözüm önerileri sunmaktadır.

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, Türkiye'nin göç rejimini en çok etkileyen gelişmelerden biri olmuştur. Tuncer vd. (2017), Türkiye'de Suriyeli mültecilerin kamu kurumları, özel sektör ve sosyo-kültürel yaşamdaki etkilerini kapsamlı biçimde analiz etmiştir. Sarı (2017), mültecilerin yaşam koşulları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi gibi konuları ele alarak bu grupların kayıt altına alınması, entegrasyonu ve kriz merkezlerinin kurulması gibi somut öneriler sunmuştur.

Dağdeviren (2017), Suriyeli mültecilerin Türkiye'nin dış politikası ve kamu yönetimi üzerindeki etkisini değerlendirirken, bu sorunun kalıcı ve bölgesel çözümlerle ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Düşükcan vd. (2017) ise mültecilerin sağlık

hizmetlerine erişimini merkeze alarak, kamplar ile şehir yaşamı arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir.

1.8.6. Göç ve Sosyal Politikalar: Sağlık, Eğitim ve Konut

Göçmenlerin sosyal hizmetlere erişimi, göç politikalarının sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Demir vd. (2017), Elâzığ ili özelinde göçün sosyal güvenlik ve sağlık sistemi üzerindeki etkilerini değerlendirirken, kayıt dışı istihdam ve sağlık harcamalarının arttığını belirtmektedir. Hatipler ve Daşkiran (2021), göçün sosyopsikolojik etkilerini ele alarak bireylerin ruh sağlığına yönelik destekleyici sosyal politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Yıldız (2017) ve Cankara & Çerez (2020) de konut politikaları, kamusal harcamalar ve ekonomik yük konularında kapsamlı analizler sunmaktadır. Bu çalışmalar, göçmenlerin barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişiminin düzenlenmesinin toplumsal uyum açısından elzem olduğunu göstermektedir.

1.8.7. Düzensiz ve Transit Göçler: Afganistan Örneği ve Uluslararası Perspektif

Düzensiz ve transit göç, özellikle Türkiye gibi geçiş ülkelerinde önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Şişman ve Balun (2020), Türkiye'nin transit göçle ilgili yaşadığı hukuki ve sosyo-ekonomik sorunları teorik bir çerçevede ele alırken, statüsüzlük, ayrımcılık ve güvencesizlik gibi olgulara dikkat çekmektedir. Bu tema, düzensiz ve transit göçün çok katmanlı yapısını, hem mikro düzeydeki bireysel motivasyonlarla hem de makro düzeydeki uluslararası politikalarla ilişkilendirerek ele almaktadır.

Tümtaş (2022), Afganistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen düzensiz göç hareketini sahaya dayalı analizlerle değerlendirmiş ve Afgan göçmenlerin İstanbul'u tercih etme nedenlerini ekonomik fırsatlar, sosyal ağlar ve uluslararası korumaya duyulan güvensizlikle açıklamıştır.

Günay vd. (2017) ise Türkiye'nin göç politikasını, diğer ülkelerin dışlayıcı göç politikaları ile karşılaştırmalı olarak analiz etmiş, Türkiye'nin insani yaklaşımını vurgulamıştır. Saçlı (2017), Türkiye'nin göç politikalarındaki dönüşümü AB uyum süreci bağlamında değerlendirmiştir.

Sonuç olarak g olgusu, yalnızca bireylerin bir yerden başka bir yere hareketi olarak değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıları dönüştüren, kamusal politikaları yeniden şekillendiren ve kültürel dokuyu etkileyen çok yönlü bir süreç olarak ele alınmalıdır. Bu alışma kapsamında gerçekleştirilen tematik literatür taraması, g üzerine yapılan çalışmaların dağınık yapısına karşı bütüncül bir ereve sunmayı amaçlamış, kuramsal temellerden güncel uygulamalara kadar geniş bir yelpazede derinlikli analizler sunan akademik üretimleri başlıklar altında gruplandırmıştır.

Gn teorik temelleri ve tarihsel arka planına odaklanan çalışmalar, gn dönemsel koşullardan etkilenen dinamik bir olgu olduğunu ortaya koyarken; kamu yönetimi eksenli araştırmalar, g politikalarının kurumsal koordinasyonla uyum içinde geliştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Ekonomik etkiler başlığında yer alan literatür, gn hem pozitif kalkınma aracı olabileceğini hem de kaynaklar üzerinde baskı yaratabileceğini belirtmiştir. Sosyo-kültürel uyum, toplumsal bütünleşme açısından stratejik bir alan olarak öne çıkarken, Suriyeli mlteciiler özelinde yapılan alışmalar Türkiye'nin karşılaştığı güncel idari, ekonomik ve insani sorunlara ışık tutmuştur. Sosyal politikalar başlığında, sağlık, eğitim ve konut alanında geliştirilecek stratejilerin toplumsal uyumun sağlanması açısından önemi vurgulanmıştır. Düzensiz ve transit g konulu araştırmalar ise göçmenlerin statüsüzlük, ayrımcılık ve güvencesizlik gibi problemlerle karşı karşıya kaldığını ve bu durumun hem bireyler hem de toplumlar için yapısal sorunlar oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede g üzerine yapılan çalışmaların bir bütünlük içinde ele alınması, hem akademik üretim daha etkili kullanılmasını sağlayacak hem de politika yapıcılar için çok boyutlu ve uygulanabilir çözüm nerileri geliştirilmesine katkı sunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MÜLTECİLER BAĞLAMINDA ULUSAL, ULUSLARARASI HUKUKİ DÜZENLEMELER İLE İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLAR

2.1. GÖÇ VE MÜLTECİLER HAKKINDA ULUSLARARASI HUKUKİ DÜZENLEMELER

Göç ve mülteciler konusu, uluslararası hukukun önemli ve karmaşık bir alanını oluşturur. Uluslararası düzeyde bu konuya ilişkin pek çok hukuki düzenleme ve anlaşma bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, göçmenlerin ve mültecilerin haklarını korumayı, uluslararası toplumun bu konudaki sorumluluklarını belirlemeyi ve uluslararası iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Göçmenlerin ve mültecilerin haklarına ilişkin en önemli belgelerden biri, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme, mültecilerin temel haklarını korur ve uluslararası koruma gereksinimlerini belirler. Ayrıca, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışmaları da göçmenlerin haklarına ilişkin temel ilkeleri içermektedir. Bunların yanı sıra, bölgesel düzeyde Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin mülteciler ve göçmenlerle ilgili çeşitli hukuki düzenlemeleri bulunmaktadır. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AB'nin Dublin Yönetmeliği, Avrupa'da göç ve mültecilerle ilgili düzenlemeler sunmaktadır (Batchelor, 1995: 258-259).

2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilmiş önemli bir belgedir. Bu beyannamede, bütün insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu, akıl ve vicdan sahibi oldukları ve birbirlerine karşı kardeşlik ruhuyla hareket etmeleri gerektiği belirtilir (Birleşmiş Milletler, 1948: madde 2). İHEB ayrıca, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka bir statü bakımından ayırım gözetilmeksizin herkesin bu beyannamede yer alan haklardan eşit şekilde yararlanma hakkına sahip olduğunu vurgular. Bu haklar arasında yaşama hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, işkence ve zalimane muamele yasağı, kölelik ve köle ticaretine karşı korunma

hakkı, keyfî tutuklama ve sürgüne karşı korunma hakkı, yargı önünde eşitlik ve yasa önünde eşitlik gibi temel haklar yer almaktadır. İHEB, insan haklarının evrenselliği ve bu hakların herkes için geçerli olması gerektiği ilkesini savunur, böylece insanların yaşamlarında ideal bir ölçüt oluşturmayı ve haklarını etkin şekilde kullanmalarını teşvik eder (Saraçlı, 2011: 68). Sığınma hakkı, uluslararası alanda ilk kez İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde tanımlanmış olmasına rağmen, aslında kökenleri çok daha eski dönemlere dayanmaktadır. Örneğin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1936 Anayasası'nda sığınma hakkı konusunda anayasal düzenleme yapılmıştır. Anayasaya göre, "SSCB, emekçi halkın çıkarlarını savundukları, bilimsel faaliyetleri veya ulusal kurtuluş mücadeleleri nedeniyle kovuşturmaya uğrayan yabancı yurttaşlara sığınma hakkı tanıyacaktır" (Tanilli, 1976: 602-606). Bu düzenleme, sığınma hakkının uluslararası hukukta yer edinmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Sığınma hakkı kavramı, ulusal düzeyde çeşitli anayasal ve yasal düzenlemelerle desteklenmiş ve zamanla uluslararası insan hakları standartlarına dönüşmüştür (Odman, 1995: 28).

Başka ülkelere göç edebilme hakkı, insan haklarının temel bir parçası olarak kabul edilmektedir ve bu hak, uluslararası belgelerde de yer almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesi, bu hakkı vurgulayan önemli bir ifade sunmaktadır. Maddede, "Bir ülkeden başka bir ülkeye sığınma hakkı" tanındığı belirtilir ve bu hak, bireylerin güvenliği ve özgürlüğü için kritik bir koruma sağlar (Saraçlı, 2011: 68). Bu bağlamda, insan hakları çerçevesinde sığınma hakkı, bireylerin yaşam, düşünce ve ifade özgürlükleri gibi diğer haklarını korumak için önemli bir araç olarak işlev görür.

Sığınma hakkı, uluslararası hukuk çerçevesinde önemli bir yer tutmasına rağmen, devletlerin egemenlik hakları çerçevesinde değerlendirilir ve uygulanır. Bu hak, genellikle zulüm gören bireylerin korunması için öngörülse de, siyasi nitelik taşımayan suçlar veya Birleşmiş Milletler'e aykırı eylemler nedeniyle kovuşturmaya uğrayan kişiler bu haktan mahrum kalabilirler. Uluslararası hukuk, devletlerin sığınmacıları ülkelerine kabul etme veya etmeme konusunda egemenliklerini koruma haklarını tanır (Öztürk-Övünç, 2012: 187). Bu durum, sığınma hakkının uluslararası ilişkilerde hassas bir denge gerektiren bir konu olduğunu ve devletlerin ulusal güvenlik ve iç düzenlerini koruma ihtiyacıyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Sığınma hakkı ve mülteci tanımı konusunda uluslararası düzenlemelerde yaşanan belirsizlikler, mültecilerin haklarının ve korunmalarının net biçimde tanımlanmasını güçleştirmekte ve bu bireylerin bulundukları ülkelerde yabancı uyruklu kişiler olarak sahip oldukları hakların uygulanmasında sorunlara yol açabilmektedir. Bu durum, mülteci statüsünün belirlenmesi ve haklarının korunması konularında uluslararası düzeyde süregelen çabaların, özellikle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi kuruluşlar aracılığıyla yürütülen diplomatik girişimlerin önemini ortaya koymaktadır (Özkan, 2011: 299). Bu bağlamda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), her ne kadar bağlayıcı bir yasal belge olmasa da içerdiği temel insan hakları ilkeleriyle uluslararası toplumda örf ve âdet hukuku niteliğinde kabul görmekte ve devletler için uyulması gereken standartları belirlemektedir. İHEB'in evrensellik ilkesine dayanan bu yaklaşımı, mülteciler de dâhil olmak üzere tüm bireylerin doğuştan sahip oldukları hakların korunmasına yönelik evrensel bir çerçeve sunmakta ve devletlerin bu haklara saygı gösterme sorumluluğunu hatırlatmaktadır (Özkan, 2014: 61). Bunun yanı sıra İHEB'in içerdiği prensipler, daha sonraki dönemlerde imzalanan birçok ulusal ve uluslararası belgeye referans olarak alınmış, bu sayede sığınma hakkının korunması ve tanınması yönünde önemli adımlar atılmasına olanak sağlamıştır (Yılmaz Eren, 2017: 26). Türkiye'de de bu belge Bakanlar Kurulu kararıyla resmen kabul edilmiş, yayımlanmış ve eğitim kurumlarında okutulması kararlaştırılmıştır. Beyannamenin 14. maddesinde yer alan, zulüm gören bireylerin başka bir ülkeye sığınma hakkı, hem bireysel özgürlüklerin korunması açısından hem de insan haklarının evrenselliği bağlamında kritik bir ilke olarak değerlendirilmiştir (www.danistay.gov.tr, Erişim Tarihi: 13.07.2022). Bu gelişmeler, İHEB'in Türkiye'de insan hakları bilincinin gelişmesine katkı sağladığını ve uluslararası hukukun bir parçası olarak kabul edilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

2.1.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi

Mülteci hukuku, uluslararası hukukun temel unsurlarından biri olarak insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007). Tarihsel süreçte göç eden ve korunma arayışında olan bireylerin haklarını güvence altına alma amacı taşıyan bu hukuk dalı, etik ve yasal ilkelerle şekillenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası toplum, kitlesel göç

hareketleri karşısında yeterli bir çözüm üretememiş; uluslararası örgütlerin yetersiz müdahaleleri milyonlarca insanın büyük acılar yaşamasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise Avrupa başta olmak üzere birçok bölgede milyonlarca insan mülteci konumuna düşmüş, kendi topraklarından uzaklaşarak güvenli yaşam alanları aramaya başlamıştır (Özcan, 2005: 7). Bu tarihsel tecrübeler, mültecilere yönelik korunma ihtiyacının uluslararası düzeyde ele alınmasını zorunlu kılmış ve devletleri, mültecilerin haklarını güvence altına alan bağlayıcı sözleşmeler yapmaya sevk etmiştir. Böylece uluslararası toplum, temel insanlık değerlerini esas alarak, mülteciliğe dair hukuki bir çerçevenin gerekliliğini kabul etmiş ve bu çerçeve doğrultusunda ortak normlar geliştirilmiştir (www.goc.gov.tr. Erişim Tarihi: 18.07.2024).

1951 yılında Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcilerinden oluşan bir komite tarafından hazırlanan mülteci tanımı, dönemin koşulları doğrultusunda şekillenmiş ve belirli tarihsel ile coğrafi sınırlamalara tabi tutulmuştur. Komite, gelecekte yaşanabilecek yerinden edilme durumlarını öngöremediği için tanımda yalnızca 1951 öncesinde meydana gelen olaylardan etkilenen bireyleri mülteci statüsünde değerlendirmiştir. Ayrıca tanım, sadece Avrupa'daki olaylardan kaynaklanan göçleri kapsayacak şekilde coğrafi olarak sınırlandırılmıştır. Bu durum, mülteci kavramının hukuki statüsünü belirlerken hem zaman hem de mekân bağlamında dar bir çerçeveye oturtulmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, bu tanımın kapsamı uluslararası alandaki dinamik gelişmeler ve değişen insan hareketliliğiyle birlikte sürekli tartışma konusu olmuş ve uygulamada esnek yorumlara ihtiyaç duyulmuştur (Odman, 1995: 36).

Ulusal ve uluslararası düzeyde uzun süren tartışmaların ardından mülteci kavramı, "haklı bir nedene dayanan zulüm korkusu" üzerine şekillendirilmiştir. Ancak, mültecilerin uluslararası korumasını belirleyen 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, bazı önemli çekincelerle imzalanmıştır. İlk çekince, tarihle belirli olup, 1 Ocak 1951'den önceki olaylar sonucunda mülteci statüsünün verilmemesini öngörmektedir; bu da sözleşmenin belirli şartlarını taşıyan mağdurları kapsam dışında bırakmaktadır. İkinci çekince ise coğrafi sınırlamalara dayalıdır; imzacı devletlere yalnızca Avrupa ile sınırlı bir mülteci tanımı yapma seçeneği sunulmuş ve isteyen devletler, coğrafi sınırlamadan vazgeçme hakkına sahip olmuştur, ancak bu durum için bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Sözleşmenin en önemli yönlerinden biri ise mültecilerin zulüm riski taşıyan yerlere geri gönderilmemesini güvence altına alan "Geri Gönderilemezlik" ilkesinin

hukuki bağlayıcılığıdır ve bu ilke, uluslararası koruma rejiminin temel taşlarından biridir. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na göre, Cenevre Sözleşmesi 28 Temmuz 1951'de imzalanmış ve 22 Nisan 1954'te 43. madde uyarınca yürürlüğe girmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı, Mart 2018).

Mülteci tanımı, uluslararası hukuk çerçevesinde, savaş, şiddet ve zulüm gibi sebeplerle kendi doğal yaşam alanlarından ayrılmak zorunda kalan kişileri kapsayan bir kavramdır. Bu tanım, mülteci statüsü alan bireylerin haklarını ve sığındıkları ülkenin yükümlülüklerini belirleyen uluslararası anlaşmalar bağlamında ele alınır. Uluslararası sözleşmeler, mültecilere insan onuruna yakışır bir yaşam sağlama, eğitim, çalışma ve sağlık gibi temel hakları garanti ederken, sığındıkları ülkeye de bu hakları koruma ve sığınmacıların refahını gözetme yükümlülüğü getirir. Bu bağlamda, mültecilerin güvenli bir yaşam alanına sahip olmaları ve insan haklarına saygı gösterilmesi, uluslararası toplumun ortak sorumluluğudur (Dost, 2014: 27). Cenevre Sözleşmesi'nin temel amacı, mültecilerin ülkelerine geri gönderilmemelerini veya zulme maruz kalacakları başka bir ülkeye gönderilmemelerini sağlayarak onlara uluslararası koruma sağlamaktır. Madde 33, bu geri göndermeme ilkesinin temelini oluşturur ve mültecilerin sığınma talepleri değerlendirilirken ve sığınma statüsü aldıktan sonra dahi, korunmalarını ve güvenliklerini sağlamada kritik bir rol oynar. Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin korunmasına yönelik önemli bir çerçeve sunar. Madde 33/2, hiçbir devletin mültecileri ırkı, dini, politik düşüncesi gibi nedenlerle başka bir ülkeye gönderemeyeceğini belirtir, ancak bu koruma, ev sahibi ülkeye güvenlik tehdidi oluşturan kişiler için geçerli değildir. Ayrıca, Madde 32, yasal olarak bulunan sığınmacıların başka bir ülkede koruma aramaları durumunda, kanuna uygun olarak ülkeden sınır dışı edilemeyeceğini ifade eder (Taneri, 2012: 54).

Geri gönderme yasağı, uluslararası mülteci hukukunun temel bir ilkesidir ve mültecilerin korunmasında kritik bir rol oynar. 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin sığınma taleplerini değerlendirme ve koruma sağlama konusunda devletlere önemli yükümlülükler getirmiştir. Ancak, sözleşme metni içerisinde geri gönderme yasağının uygulanmasıyla ilgili bazı belirsizlikler ve istisnalar bulunmaktadır. Bu durum, mültecilerin perspektifinden bakıldığında, geri göndermeye karşı etkili bir koruma sağlanmasını zorlaştırabilir. Mültecilerin güvenliğini ve insan haklarını korumak için uluslararası toplumun bu açıklıkları kapatması ve geri gönderme

kararlarını denetleyen etkili mekanizmalar geliştirmesi önemlidir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi uluslararası kuruluşlar, mültecilerin güvenli bir şekilde sığınma haklarını kullanabilmeleri için devletlerle iş birliği yaparak çözümler üretebilirler. Ayrıca, mültecilerin geri gönderilme riski altında olduklarında adil ve bağımsız bir inceleme süreci sağlanması da önem arz etmektedir. Sonuç olarak, geri gönderme yasağının etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve mültecilerin korunmasının sağlanabilmesi için uluslararası iş birliği ve mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu, mültecilerin insan haklarına saygı gösterilmesini ve güvenliklerinin sağlanmasını temin etmede kritik bir adımdır (Morgenthau, 1985: 297).

Mülteci statüsü verilebilmesi için kabul edilebilirlik ve kanıt gerekliliklerinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Mültecilerin başvurularının değerlendirilmesinde, hem 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi hem de diğer uluslararası hukuk belgeleri çerçevesinde geri göndermeye karşı koruma taleplerini destekleyen insanlık dışı eylemlerin tespit edilmesi önem taşımaktadır. Geri göndermeye karşı koruma, mültecilerin maruz kaldığı potansiyel tehlikeleri ve insan hakları ihlallerini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu koruma ilkesi, mültecilerin zulüm, işkence, keyfi hapis veya ölüm tehdidi gibi ciddi zararlarla karşılaşma risklerini değerlendirirken kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, mültecilerin başvuruları incelenirken bu tür insanlık dışı eylemlerin varlığı veya potansiyeli, geri gönderme yasağının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için temel dayanak teşkil etmektedir (Gündür, 2018: 10, 11, 23).

Sözleşmede belirtilen haklar, birinci aşamada mültecilerin yalnızca bir taraf devletin topraklarında bulunmaları durumunda uygulanabilir, hatta bu mevcudiyet yasa dışı olsa bile. Din özgürlüğü (Madde 4), mülkiyet hakları (Madde 13), ilköğretim hakkı (Madde 22), mahkemelere erişim hakkı (Madde 16) gibi haklar bu kapsamda yer almaktadır. Ancak, özgürce hareket etme hakkı (Madde 31/2), haklı kısıtlamalara tabi tutulabilir. Hakların ikinci aşaması ise mültecilerin ev sahibi ülkede yasal olarak bulundukları süreçte serbest meslek hakkını da içermektedir (Altınışık ve Yıldırım, 2002: 82).

Mülteci statüsünün tanınmasıyla birlikte, mültecilere tanınan haklar belirgin bir şekilde artar. Bu haklar arasında çalışma izni, serbest meslek sahibi olma, din özgürlüğü, mülkiyet hakları, ilköğretim ve mahkemelere erişim gibi temel insan hakları

bulunmaktadır (Madde 17). Ancak, sözleşmede "yasal olarak bulunma", "yasal olarak kalma" veya "yasal olarak ikamet etme" kavramlarının kesin olarak tanımlanmaması, devletlere geniş bir takdir yetkisi tanır. Bu durum, devletlerin mültecilere sağlanan bu hakları nasıl ve ne ölçüde uygulayacaklarını belirlemede önemli bir rol oynar. Uygulamada, devletler mültecilere çalışma izni ve serbest hareket hakkı gibi hakları sürekli veya geçici olarak tanıyabilir veya reddedebilirler. Bu durum, mültecilerin sosyal ve ekonomik entegrasyon süreçlerini önemli ölçüde etkiler ve mültecilerin yaşamlarını yeniden kurmalarını zorlaştırabilir. Bu nedenle, mültecilerin korunması ve haklarının güvence altına alınması konusunda uluslararası iş birliği ve standartların daha da güçlendirilmesi gerekmektedir (Helton, 2003: 22).

Günümüzde, savaşlar, iç çatışmalar ve menşe devletlerin belirli etnik veya dini gruplara yönelik politikaları gibi faktörler, milyonlarca insanın zorla yerinden edilmesine ve mülteci statüsüne başvurmasına yol açmaktadır. Bu durum, Cenevre Sözleşmesi'nin resmi mülteci tanımıyla ilgili bazı temel soruları gündeme getirmektedir. Sözleşme, mülteci olarak kabul edilen kişiyi, "ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal grubu veya siyasi görüşleri nedeniyle korku içinde yaşamak zorunda kalan ve bu nedenle vatanını terk etmek zorunda kalan kişi" olarak tanımlar. Ancak günümüzdeki yerinden edilme nedenleri ve bu süreçlerin karmaşıklığı, bu tanımın uygulama alanını ve etkinliğini sorgulatmaktadır. Özellikle savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve toplu zulüm gibi durumlar, mülteci tanımının genişletilmesi ve uluslararası toplumun daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, mülteci statüsü ve uluslararası koruma sistemleri, küresel siyasi ve insani gelişmelere paralel olarak sürekli olarak gözden geçirilmeli ve güncellenmelidir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1034).

Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, sadece Avrupa'daki olaylar nedeniyle değil, dünya genelinde herhangi bir bölgede meydana gelen gelişmeler sonucunda ortaya çıkabilecek sığınmacılık durumları için de mülteci statüsü tanıma yolunu açmıştır. Bu, sözleşmenin evrensel niteliğini ve uluslararası koruma sistemlerinin geniş kapsamlı olarak uygulanabilirliğini vurgular. Günümüzde savaşlar, iç çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve doğal afetler gibi birçok faktör, milyonlarca insanın vatanlarını terk etmesine neden olmaktadır. Bu durum, mültecilik tanımının zamanla evrilen ve genişleyen bir kavram haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle 1951 Sözleşmesi'nin amacı,

mültecere uluslararası koruma sağlamak ve onların temel haklarını güvence altına almak olduğundan, bu tür gelişmeleri de içeren durumlar için de geçerli olabilecek esneklik ve adalet prensipleri içermektedir. Sözleşmenin bu evrensel ve esnek yaklaşımı, uluslararası toplumun çeşitli coğrafi bölgelerdeki insanlık trajedilerine karşı duyarlılık göstermesini ve mültecilerin haklarının korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, devletlerin mülteci statüsüne başvuran bireyleri dikkatle değerlendirerek uluslararası koruma standartlarını uygun şekilde uygulamaları önem taşımaktadır. Cenevre Sözleşmesi, mültecilik durumunu tanımlayan üç temel koşula dayanmaktadır. İlk koşul, mültecinin doğum veya vatandaşlık bağı ile ilişkili olduğu ülkenin dışında bulunmasıdır. İkinci koşul ise, bu kişinin belirli bir nedenle zulüm görmekten haklı olarak korkmasıdır. Bu zulüm korkusu, ırk, tabiiyet, din, belirli bir sosyal gruba ait olma veya politik görüş gibi belirli nedenlere dayanabilir. Üçüncü koşul ise, bu zulüm korkusunun belirli bir ırk, tabiiyet, din veya sosyal gruba mensubiyet veya politik düşünce nedeniyle olması gerektiğidir. Özellikle "ırk" kavramı, soy, renk, etnik veya ulusal kökene atıfta bulunur ve kişinin kendisinin veya başkalarının ona yönelik algısını da içerecek şekilde yorumlanabilir. Bu tanımlar, mülteci statüsünün belirlenmesi sürecinde başvuru sahiplerinin yaşadıkları zulmün doğasını ve nedenlerini dikkate alır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin bu koşulları, mültecilerin uluslararası koruma altına alınmasını ve haklarının güvence altına alınmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede, devletlerin mültecilerin taleplerini dikkatle değerlendirmesi ve uluslararası standartlara uygun olarak hareket etmesi önem arz etmektedir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1034).

Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne yönelik yaklaşımı, uluslararası mülteci hukukunda önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, sözleşmeye 1961 yılında imza atarak onaylamış ve uluslararası toplumun mültecilere sağladığı korumaya katkıda bulunmuştur. Ancak, Türkiye'nin bu sürece "Avrupa kıtasında yaşanan gelişmeler nedeniyle" şeklinde coğrafi bir sınırlama getirmesi, ülkenin sığınma politikalarını ve yasalarını biçimlendiren temel bir faktördür. Bu sınırlama, Soğuk Savaş dönemi koşullarının uluslararası güvenlik bağlamında yapılmış stratejik bir tercihi yansıtmaktadır. Türkiye'nin daha sonra "Avrupa Konseyi üye devletleri" ifadesini kullanarak bu sınırlamayı güncellemesi, uluslararası normlara uyum sağlama ve işbirliği vurgulayan bir adım olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin mülteci politikaları, bu çerçevede şekillenmiş ve zaman içinde değişmiştir. Ülke, mültecilerin kabul edilmesi, korunması ve entegrasyonu konularında uluslararası

standartlarla uyumlu bir çaba göstermekle birlikte, sığınmacıların sayısal ve coğrafi dağılımı gibi faktörler de politika oluşturulmasında belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye'nin uluslararası mülteci koruma rejimine katkısı ve karşılaştığı zorluklar, ülkenin insan haklarına olan bağlılığını ve uluslararası iş birliğine olan taahhüdünü yansıtan önemli bir göstergedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin mülteci haklarına ve koruma mekanizmalarına yönelik politika geliştirme sürecini anlamak, ülkenin uluslararası arenadaki rolünü ve yükümlülüklerini derinlemesine değerlendirmeye olanak tanır (Çiçekli, 2014: 222).

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni "Avrupa kıtasında yaşanan gelişmeler nedeniyle" şeklinde yorumlayarak getirdiği coğrafi sınırlama, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu sınırlama, sadece Avrupa Konseyi üyesi devletlerden gelen sığınmacıların mülteci statüsüne başvurabilmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de sığınma başvurusu yapanların mülteci statüsü kazanabilmesi için bu coğrafi kriteri karşılaması gerekmektedir. Bu politika, Türkiye'nin uluslararası mülteci hukukuna yönelik özgün bir yaklaşımını yansıtmaktadır. Avrupa dışından gelen sığınmacılar için farklı bir değerlendirme ve prosedür uygulayan Türkiye, bu sınırlamayı etkili bir şekilde uygulayan tek ülke konumundadır. Bu durum, Türkiye'nin mülteci kabul politikalarını, uluslararası normlardan farklı bir perspektiften şekillendirdiğini ve sığınmacıların ülkeye kabul edilmesi konusunda özel bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Türkiye'nin bu politikası, uluslararası toplumda tartışmalara yol açmakla birlikte, ülkenin güvenlik, ekonomik ve sosyal dinamikleri göz önünde bulundurularak mülteci kabul ve yönetimi politikalarını şekillendirme çabasını da yansıtmaktadır.

2.1.3. 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuksal Statüsü' ne Dair Protokol

Cenevre Sözleşmesi, mülteci kavramını uluslararası alanda tanımlayarak geniş bir kabul görmüştür. Ancak, sözleşme ile getirilen coğrafi ve tarihi sınırlamalar, sığınma talebinde bulunanların sadece belirli koşulları sağlayanları kapsamamasına neden olmuştur. Bu durum, mülteci korumasının daha geniş bir kesimi kapsayacak şekilde etkili olmasını engellemiştir. Özellikle Avrupa kıtası dışındaki ülkelerde yaşanan krizler ve zulümler karşısında, sözleşmenin coğrafi sınırlamaları bazı sığınmacıların korunmasını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, uluslararası toplumun mülteci koruma rejimini genişletme ve daha kapsayıcı hale getirme çabaları önem kazanmaktadır. Türkiye gibi ülkelerin bu

sınırlamaları kendi mülteci politikalarına yansıtarak farklı bir uygulama sergilemeleri, uluslararası mülteci hukukunun evrensel standartlarının yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte, mültecilerin korunması ve haklarının güvence altına alınması için uluslararası iş birliğinin ve normların güçlendirilmesi önem arz etmektedir (Çiçekli, 2014: 223). Cenevre Sözleşmesi'nin 1951 tarihinde imzalanması, o dönemdeki tarihsel koşulların ve Avrupa odaklı mülteci algısının bir yansıması olarak değerlendirilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmeler ise mülteci sorununun sadece Avrupa kıtasıyla sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Savaşın etkileri ve ardından yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümler, mülteci krizlerinin küresel boyutta yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ancak Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla birlikte tanınan haklar, sadece belirli coğrafi ve tarihsel koşulları karşılayan mültecilere yöneliktir. Bu durum, zaman içinde dünya genelinde yaşanan mülteci hareketliliğinin ve krizlerin büyümesiyle birlikte eleştirilere neden olmuş ve uluslararası toplumun daha kapsayıcı ve evrensel bir mülteci koruma rejimi oluşturma çabalarını teşvik etmiştir. Bahadır Akkaya'nın (2019: 67) belirttiği gibi, Türkiye gibi ülkeler de uluslararası mülteci hukukunu yorumlama ve uygulama süreçlerinde bu tarihsel sınırlamaları göz önünde bulundurarak kendi göç politikalarını şekillendirmekte ve krizlere yanıt vermektedirler.

Cenevre Sözleşmesi'nin beklentileri karşılamadığı ve mülteci sorununa pratik çözümler sunamadığı değerlendirilerek, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği öncülüğünde hazırlanan 1967 tarihli protokol, bu eksiklikleri gidermeyi amaçlamıştır. BM Genel Kurulu'nda imzalanan ve 2 Ekim 1967'de yürürlüğe giren bu protokol, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin bazı maddelerini güncelleyerek ve genişleterek uluslararası mülteci koruma standartlarını artırmayı hedeflemiştir. Bu yeni düzenlemeler, mülteci tanımını genişleterek ve koruma ihtiyacı olan bireylerin haklarını güçlendirerek uluslararası toplumun tepkisini almıştır (Akkaya, 2019: 67).

1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımında yaptığı tarih ve coğrafi sınırlandırmaları kaldırmasına rağmen, mülteci statüsünün kazanılmasında temel bir değişiklik getirmemiştir. Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci statüsüne ulaşmak için belirlenen "zulüm korkusu" kriteri, 1967 Protokolü'nde de aynı şekilde korunmuştur. Bu korku, savaş, doğal afetler veya iç karışıklıklar gibi olaylar nedeniyle ülkesini terk eden kişiler için geçerli değildir; bu kişiler nesnel bir zulüm korkusu göstermedikleri sürece

mülteci tanımı dışında kalmaya devam etmektedir. Bu durum, birçok insanın ülkesinde can güvenliğini tehlikede hissetmesine ve büyük korkular yaşamasına rağmen, uluslararası koruma alamamasına neden olmaktadır. Bu görüş, mülteci tanımının sınırlarını ve bu sınırların birçok mağdurun korunmasız kalmasına yol açtığını açıkça ortaya koymaktadır (Özcan, 2010: 16).

1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesi'ni daha geniş bir uygulama alanına yaymak amacıyla coğrafi sınırlamaları ortadan kaldırmış olsa da temel olarak Avrupa merkezli mülteci tanımının ötesine geçememiştir. Özellikle Afrika ve Güney Amerika gibi bölgelerde hızla artan mülteci hareketlerine karşı yetersiz kalan bu sözleşmeler, yerel krizlere etkin bir şekilde yanıt verme yetisini kaybetmektedir. Bu durum, bazı uzmanlar tarafından Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün mülteci tanımlarının, yerel çapta oluşan krizlere çözüm üretemeyen çalışmalardan ibaret olduğu şeklinde eleştirilmektedir. Sonuç olarak, bu eksiklikleri gidermek ve bölgesel mülteci sorunlarına daha uygun çözümler sunabilmek için Cartagena Bildirisi ve Afrika Birliği Örgütü gibi bölgesel çalışmalar ortaya konmuştur. Bu tür bölgesel yaklaşımlar, belirli coğrafyalardaki mülteci hareketlerine daha duyarlı ve etkili politikalar geliştirmeyi amaçlamaktadır (Yılmaz, 2016: 26).

Türkiye, 1968 yılında 1967 Protokolü'nü imzalarken, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne eklediği coğrafi sınırlamaların Protokol'de de geçerli olacağını belirterek bu adımı attı. Bu, Türkiye'nin Protokol'ü yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda mülteci olan bireylere uygulanacak şekilde kabul ettiğini ifade etmektedir. Günümüzde, Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olan tek Avrupa Konseyi üyesi ülke Türkiye'dir. Kongo, Monako ve Madagaskar ise coğrafi sınırlama uygulayan diğer ülkelerdir. Türkiye'nin bu tutumu, mülteci politikasında belirli bir bölgesel odaklanmayı koruduğunu ve küresel mülteci hareketlerine karşı daha sınırlı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir (Dost, 2014: 36).

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne getirdiği coğrafi sınırlama nedeniyle, iltica politikaları yeterince geliştirilmemiş ve bu alanda uzun yıllar boyunca kapsamlı yasal düzenlemeler yapılmamıştır. Bu durum, Türkiye'nin sığınma hareketleri karşısında daha çok idari kararlarla çözüm üretmeye çalışmasına yol açmıştır. Coğrafi sınırlama, Türkiye'nin mülteci politikasında belirli bir bölgesel odaklanmayı

korumasına neden olmuş ve ulusal düzeyde kapsamlı bir iltica politikasının oluşturulmasını geciktirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin mülteci krizlerine verdiği yanıtlar genellikle geçici ve idari tedbirler üzerine kurulmuş, uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümler oluşturmakta yetersiz kalmıştır (Erdoğan, 2015: 45).

2.1.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AİHS'nin 3. Maddesi, bir devletin yargı yetkisindeki bir yerde ya da sınırında, bir bireyi geri çevirmesini ve böylece ilgili bireyi insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve işkence veya ceza riskiyle karşı karşıya bırakmasını yasaklamıştır. AİHS çerçevesinde, koruma taleplerinin işlenmesi sırasında sığınmacıların statülerini düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, sığınmacıların talepleri iç hukuk kapsamında işleme alınır ve bölgede kalmalarına izin verilip verilmediğini değerlendirmek gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, bir giriş, ulusal makamlar tarafından resmi bir şekilde izin verilinceye kadar 'izinsiz' kabul edilir (Hathaway, 2005: 44).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa devletlerinin hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, sosyal kalkınmayı ve insan haklarını desteklemek amacıyla 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa Konseyi kurulmuştur. Bu bağlamda, İtalya'nın Roma şehrinde imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. AİHS'nin 19. maddesi uyarınca, Avrupa ülkelerinin Sözleşme'de belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuştur. AİHS'nin 1. maddesi, devletlerin Sözleşme ile tanınan hakları "kendi yetki alanlarındaki herkes" için "güvence altına almalarını" şart koşar. Bu madde kapsamında yabancılar da korunmakta olup, belirli durumlarda yargı yetkisi bir devletin sınırlarının ötesine geçebilir. AİHS'ne taraf olan bir devlet, yetki alanındaki herhangi bir ihmal veya fiilin iç hukukun bir sonucu olup olmadığına veya uluslararası yükümlülüklerle uyma gerekliliğine bakılmaksızın, tüm bağlı organlarının eylem ve ihmallerinden sorumludur. Bu hüküm, devletlerin ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları yükümlülüklerine tam anlamıyla uymalarını zorunlu kılmaktadır (Gammelthoft-Hansen, 2011: 21).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 4. maddesi, kölelik ve zorla çalıştırma yasağını getirirken, devletlere insan ticareti şüpheleri durumunda soruşturma başlatma ve

mağdurları korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirir. Bu madde, devletlerin yalnızca insan ticaretiyle mücadele etmekle kalmayıp, aynı zamanda bu tür suçlara maruz kalan kişilere yönelik etkili koruma tedbirleri de geliştirmelerini zorunlu kılar (https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_tur Erişim Tarihi: 12.07.2024).

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, devletlerin insan ticareti mağdurlarına sağlamak zorunda oldukları korumaları belirleyen önemli bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede, şüpheli mağdurlara bir iyileşme ve düşünme süresi verilmesi gerektiği, sözleşmenin 14. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu süre, mağdurların yaşadıkları travmanın etkilerinden kurtulmalarını ve gelecekleri hakkında bilinçli kararlar almalarını sağlamak amacı taşır. Ayrıca, sözleşmenin 10. maddesi, yetkili makamların, kişinin insan ticareti mağduru olduğuna dair makul gerekçeleri varsa, o kişinin mağduriyet durumu belirlenene kadar sınır dışı edilmemesi gerektiğini vurgular. Bu düzenleme, mağdurların haklarını koruma ve onlara adil muamele sağlama açısından kritik bir öneme sahiptir. İnsan ticaretiyle mücadelede bu hukuki çerçeve, sadece mağdurların korunmasını değil, aynı zamanda devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlar. J. C. Hathaway'ın *The Rights of Refugees under International Law* adlı eserinde, bu tür hukuki düzenlemelerin nasıl etkin bir koruma sağladığı ve mağdurlara verilen bu sürelerin, insan ticaretinin önlenmesinde nasıl bir araç olarak işlediği ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Hathaway, devletlerin mağdurları koruma yükümlülüklerinin, uluslararası hukuk çerçevesinde yerine getirilmesi gereken temel bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Bu hukuki ilkeler, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin insan ticaretiyle mücadeleye olan kararlılığını ve mağdurlara sağlanacak korumanın önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, insan haklarına saygı gösterilmesi ve mağdurların yeniden topluma kazandırılması gerektiğini savunmaktadır (<https://fra.europa.eu/en/theme/trafficking> Erişim Tarihi: 12.07.2024).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), doğrudan vatandaşlık hakkına yer vermezken, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), keyfi olarak yapılan vatandaşlık başvurusu reddi işlemlerinin insan haklarına aykırı olabileceğini belirtmiştir. AİHS'nin 8. Maddesi, vatandaşlık hakkının keyfi bir şekilde reddedilmesinin, yasalarla güvence altına alınan bir hakkın ihlali olabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, AİHS'nin 2. ve 3. Maddeleri, herhangi bir bireyin işkence veya insanlık dışı muamele görme riskiyle karşı

karşıya kaldığında, geri gönderilmesinin kesinlikle yasak olduğunu vurgular. Bu durum, vatandaşlık başvurularının adil ve objektif bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini zorunlu kılar (<https://www.echr.coe.int> Erişim Tarihi: 13.07.2024).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. Maddesi, bir bireyin yaşam hakkını tehdit eden durumlarda o kişiyi sınır dışı etmeyi kesin bir şekilde yasaklar. Aynı şekilde, 3. Madde de işkence, aşağılayıcı ya da insanlık dışı muamele veya ceza riski taşıyan durumlarda sınır dışı etmeyi yasaklamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu maddelerin ihlaliyle ilgili davaları değerlendirirken, bireylerin sınır dışı edilmesi durumunda karşılaşılabilecek muameleyi dikkate alır (<https://www.echr.coe.int> Erişim Tarihi: 14.07.2024).

2.1.5. Diğer Uluslararası Düzenlemeler

Bölgesel düzeyde mültecilerin ve sığınmacıların korunmasına yönelik bir dizi önemli sözleşme ve anlaşma bulunmaktadır. Bu sözleşmeler, mültecilerin haklarının güvence altına alınması ve uluslararası koruma standartlarının yerel düzeyde nasıl uygulanacağı konusunda önemli bir yol gösterici işlevi görmektedir.

Avrupa'da, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan Avrupa Mülteci Sözleşmesi, mültecilerin haklarını güvence altına alırken, Avrupa Konseyi üyesi devletler için mülteci kabul süreçlerinde belirli yükümlülükler ve sorumluluklar getirmektedir. Bu sözleşme, mültecilerin uluslararası hukuktan doğan haklarını ihlal etmeksizin, bölgesel düzeydeki koşullara göre nasıl korunması gerektiğine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Avrupa'da, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yanında, yerel uygulamalar ve mahkeme kararları da sığınmacıların haklarını daha etkin bir şekilde savunmaktadır.

Afrika'da ise, 2019 yılında kabul edilen Afrika Birliği Mülteci ve Kişiler Arası Göç Politikası, kıta genelindeki mültecilerin ve göçmenlerin haklarını korumayı hedeflemekte ve bu hakların yerel düzeydeki pratiklerle uyumlu şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. Bu politika, Afrika kıtasındaki mülteci sorununa dair benzersiz çözümler geliştirmeyi amaçlamakta ve bölgedeki ülkeler için mülteci kabul süreçlerini, yardım ve korunma çabalarını daha etkin hale getirmeyi hedeflemektedir.

Amerika kıtasında, 1984 tarihli Cartagena Deklarasyonu, Amerikan İnsan Hakları Sistemi çerçevesinde mültecilerin ve sığınmacıların korunmasına dair bölgesel bir

sözleşme olarak önemli bir yer tutmaktadır. Bu sözleşme, Amerika kıtasındaki mülteci hareketlerinin tarihi bağlamını dikkate alarak, özellikle Orta Amerika ve Karayipler bölgesindeki sığınmacıların korunmasına yönelik özel bir yaklaşım sunmaktadır. Cartagena Deklarasyonu, mültecilerin tanımını genişleterek, bölgesel düzeyde daha fazla kişiyi kapsayacak şekilde sığınma taleplerini değerlendirmeye almayı amaçlamaktadır.

Bu bölgesel düzenlemeler, küresel düzeydeki mülteci hakları ve korunmasıyla ilgili uluslararası çerçeveleri desteklerken, aynı zamanda yerel bağlamlarda karşılaşılan özgül sorunlara dair daha uygun çözümler sunmaya yönelik birer rehber işlevi görmektedir. Bu çerçevede, uluslararası toplumun mültecilerin haklarını koruma konusundaki sorumluluğu, sadece genel evrensel düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, her bölgenin özgün koşullarına göre de şekillenmektedir (<https://www.globalpanorama.org/2020/04/uluslararasi-multeci-hukukuna-kisa-bir-bakis/> Erişim Tarihi: 20.07.2024)

2.2. GÖÇ İLE İLGİLİ ÇALIŞMA YAPAN ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Göç, küresel çapta önemli bir insanlık olayı ve sosyal fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde milyonlarca insan, ekonomik, sosyal, siyasi veya çevresel nedenlerden dolayı yer değiştirmekte ve yeni yaşam koşulları aramaktadır. Bu karmaşık süreç, yalnızca bireyler ve aileler için değil, aynı zamanda ülkeler ve toplumlar için de büyük bir sosyal, ekonomik ve kültürel değişim anlamına gelmektedir. Göçmenler, genellikle daha iyi bir yaşam umuduyla yer değiştirmekte ve bu süreç, göçmenlerin yalnızca ekonomik fırsatlar arayışını değil, aynı zamanda temel insan hakları, güvenlik ve özgürlüklerini de güvence altına almayı amaçlayan bir olgu olarak şekillenmektedir.

Bu karmaşık süreç, uluslararası alanda birçok kuruluşun dikkatini çekmiş ve göçmenlerin haklarını korumaya yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmesine yol açmıştır. Uluslararası kuruluşlar, göçmenlerin güvenliği, entegrasyonu ve insan haklarının korunması konularında önemli roller üstlenerek küresel düzeyde politika geliştirme ve uygulama süreçlerine katkı sağlamaktadırlar. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Avrupa Konseyi gibi kurumlar, göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek, onları korumak ve uluslararası düzeyde göç politikaları oluşturmak için aktif bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu kuruluşlar, göçmenlerin karşılaştığı zorlukları aşabilmeleri için yasal, sosyal ve ekonomik destek

sağlamanın yanı sıra, göç politikalarının evrensel insan hakları standartlarına uygun olmasını temin etmek için de önemli bir denetleyici rol oynamaktadırlar.

Bunların yanı sıra, birçok ülke, göçmenlerin kabulü ve entegrasyonu konusunda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası iş birlikleri aracılığıyla daha insancıl ve sürdürülebilir çözümler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu küresel çabalar, göçün sadece bir kriz değil, aynı zamanda daha adil, eşitlikçi ve güvenli bir dünya kurma yolunda bir fırsat olarak görülmesini teşvik etmektedir.

2.2.1. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (UNRRA):

İkinci Dünya Savaşı, dünya çapında büyük bir insani krize yol açarak zulme uğramış, evsiz ve vatansız bir insan kitlesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu savaş mağdurlarına yönelik yardım ve tedbirlerin planlanması, koordine edilmesi ve yönetilmesi amacıyla 1943 yılının Kasım ayında Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (UNRRA) kurulmuştur. Lisa Haushofer'a göre, UNRRA, 1945-1947 yılları arasında Almanya'daki yerinden edilmiş kişiler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklarla mücadelede kritik bir rol üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler üye devletlerinin temsilcilerinden oluşan bir konsey tarafından yönetilen UNRRA, ABD, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği ve Çin'in temsilcilerinin yer aldığı Merkez Komite tarafından denetlenmiştir. Bu dört ülke, ajansın bütçesinin büyük bir kısmını finanse ederken, UNRRA'nın ana görevi özellikle Almanya'daki kamplarda bulunan yerinden edilmiş kişilerin bakımını ve rehabilitasyonunu sağlamaktır. 1946 yılında, UNRRA dünya çapında beş ofis ve misyonla faaliyet gösterirken, yaklaşık 25.000 çalışanı ile operasyonlarını yürütmüştür (Haushofer, 2010: 993-994).

Mayıs 1944'te UNRRA ekipleri, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin rehabilitasyonu görevine başlamıştır. Bu süreçte, Yunanistan, Arnavutluk, İtalya ve Yugoslavya'dan gelen 37.000 mülteciyi barındıran kampların yönetimine katılan UNRRA, Filistin, Suriye ve Mısır'daki bu kamplarda da faaliyet göstermiştir. Yıl sonuna gelindiğinde, UNRRA, Akdeniz, Afrika ve Orta Doğu'daki kamplarda bulunan toplam 74.000 mültecinin bakımını üstlenmişti. Özellikle İtalya'da, iki hastane ve dört kamp dahil olmak üzere, 6.000 mülteciye hizmet verilmiştir (Reinisch, 2011: 259).

1945 yılında savaşın sona ermesiyle birlikte dünya, büyük insanî dramlarla yüzleşti. Birleşmiş Milletler Kurtarma ve Rehabilitasyon İdaresi (UNRRA), milyonlarca evsiz mülteciye ve mağdur olmuş ailelere destek olmak için büyük bir sorumluluk üstlendi. Savaşın yarattığı fiziksel yıkımın yanı sıra, milyonlarca insanın ruhsal olarak da iyileşmeye ihtiyacı vardı. Binlerce çocuk yetim kaldı, aileler parçalandı. Bu dönemde insanlık, yeniden inşa edilmesi gereken hayatları ve toplulukları kucaklamak için büyük çaba sarf etti (Haushofer, 2010: 995). Aynı yılın sonunda savaşın sona ermesiyle UNRRA, büyük insanî zorluklarla karşı karşıya kaldı. Milyonlarca insanın temel ihtiyaçları olan giysi ve yiyecek sıkıntısıyla mücadele edilirken, salgın hastalıkların yayılması da büyük bir tehdit oluştuyordu. Ayrıca, dil engeli gibi pratik zorluklar da UNRRA çalışanları için büyük engeller teşkil ediyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'da büyük bir insani kriz yaşanmış ve milyonlarca insan yerinden edilmiştir. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler Kurtarma ve Rehabilitasyon İdaresi (UNRRA), savaşın yarattığı yıkımın ardından mültecilerin ve mağdur olmuş ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir rol üstlenmiştir. UNRRA, Avrupa'daki Amerikan, İngiliz ve Fransız makamlarıyla yapılan anlaşmalar doğrultusunda hızlı bir şekilde organizasyonunu güçlendirmiş ve müttefik güçlerin işgali altındaki bölgelerdeki askeri komutanlıklarla koordinasyon içinde çalışarak, yardım faaliyetlerini etkin bir biçimde yürütmüştür. 1945 yılından sonra, özellikle Avrupa'da, UNRRA, temel ihtiyaçlardan yiyecek ve giysi teminine kadar birçok alanda çalışmalarını sürdürmüş, ancak savaşın ardından yaşanan pratik zorluklar, özellikle dil engelleri ve salgın hastalıklar, kurumun işlevselliğini zora sokmuştur. 1947 yılı itibarıyla, UNRRA'nın Avrupa'daki rolü kademeli olarak azalmış ve yerinden edilmiş kişilerin sorumluluğu, Uluslararası Mülteci Örgütü Hazırlık Komitesi'ne devredilmiştir. ABD'nin yardım kesintileri ve mültecilerin geri dönüş süreçlerinde karşılaşılan zorluklar, UNRRA'nın işlevsizleşmesine neden olmuştur. 1948'de, Avrupa, Asya, Avustralya, Orta ve Güney Amerika'daki ofislerini kapatan UNRRA, faaliyetlerini sonlandırarak tarihe karışmıştır (Reinisch, 2011: 260; Özcan, 2005: 7).

2.2.2. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO):

Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO), İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan büyük mülteci sorununu çözmek amacıyla 15 Aralık 1946 tarihinde Birleşmiş Milletler

Genel Kurulu tarafından kabul edilen Uluslararası Mülteci Örgütü Anayasası ile kurulmuştur. Bu anayasa, IRO'nun temel kurucu belgesi olarak, örgütün görev ve yetki alanlarını belirlemiş ve mülteci krizine yönelik uluslararası bir çözüm sunmayı amaçlamıştır. IRO, Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşlarından biri olarak, Mülteciler İçin Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi'nin (UNRRA) birçok işlevini devralmıştır. Özellikle Avrupa dışındaki bölgelerde, Afrika ve Asya'da mültecilerin durumunu iyileştirme çabalarına odaklanmıştır (Höschler ve Jah, 2021: 11).

Uluslararası Mülteci Örgütü Anayasası, kabul edilmesi sırasında önemli tartışmalara neden olmuştur. Bu anayasa, doğum ülkelerinden sınır dışı edilmiş veya sınır dışı edilme tehdidi altındaki "Alman etnik kökenli kişileri", "Örgüt'ün endişesi olmayacak" bireyler olarak tanımlamıştır (Reinisch, 2011: 259). Bu tanım, II. Dünya Savaşı sonrası yerinden edilmiş milyonlarca Avrupalı arasında önemli bir kesimi, özellikle sayıca diğer tüm yerinden edilmiş Avrupalıların toplamını aşan bir grubu kapsam dışında bırakmıştır. IRO'nun faaliyetleri, Sovyetler Birliği ve Batılı müttefikler arasındaki siyasi çekişmeler nedeniyle ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Örgüt, yalnızca Batı işgal güçlerinin kontrolündeki bölgelerde faaliyet gösterebilmiş ve bu nedenle Sovyetler Birliği'nin kontrolü altındaki bölgelerdeki mültecilerle ilgilenememiştir (Höschler & Jah, 2021: 12). Bu sınırlamalar, IRO'nun hem kapsamını hem de etkinliğini ciddi şekilde daraltmış ve örgütün hedeflerine ulaşma çabalarını engellemiştir. IRO'nun bu kısıtlamalarla faaliyet göstermesi, Batı ve Doğu Blokları arasındaki soğuk savaş gerilimlerinin mülteci sorunlarına olan etkisini de gözler önüne sermektedir. Bu durum, mülteci krizinin çözümüne yönelik uluslararası iş birliğinin ne denli zor olduğunu ve politik çekişmelerin insani yardım faaliyetlerini nasıl sınırlayabildiğini ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Afrika ve Asya'da da çok sayıda insanın yerinden edilmesine yol açmıştır. Bu bölgelerdeki mülteci krizleri de son derece büyük boyutlardaydı. Ancak, Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) kurulduğunda, odak noktası ağırlıklı olarak Avrupa'daki mültecilerin bakım ve yerleşimine yönelmiştir. Bu durum, Asya ve Afrika'daki mültecilerin IRO'nun yetki alanına girmemesine ve bu coğrafyalardaki krizlerin yeterince ele alınamamasına neden olmuştur (Oxford: OUP, 2012: 26-27). Bu sınırlama, IRO'nun faaliyetlerinin coğrafi kapsamını ciddi şekilde daraltmış ve örgütün küresel mülteci

krizine yönelik bütüncül bir çözüm sunma kapasitesini engellemiştir. IRO'nun Avrupa merkezli yaklaşımı, Afrika ve Asya'daki mülteci krizlerinin göz ardı edilmesine ve bu bölgelerdeki insani ihtiyaçların yeterince karşılanamamasına yol açmıştır. Bu durum, küresel mülteci krizine karşı geliştirilen uluslararası işbirliği çabalarının dengesizliğini ve yetersizliğini de gözler önüne sermektedir.

Uluslararası Mülteci Örgütü'nün (IRO) misyonu, yerinden edilmiş kişiler için yalnızca geçici barınma sağlamakla sınırlı değildi. Örgütün esas amacı, dünya genelinde göç etmeye istekli olan bu kişileri çeşitli hedef ülkelere yerleştirerek, uzun vadeli olarak entegrasyonlarını sağlamaktı. Bu süreç, mültecilerin yeni ülkelerinde iş bulmalarını, topluma uyum sağlamalarını ve nihayetinde vatandaşlık elde etmelerini içermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası birçok ülkenin yaşadığı ciddi işgücü kıtlığı, IRO'nun bu hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıran bir faktör oldu. Savaş sonrası dönemde pek çok ülke, ekonomilerini yeniden inşa etmek için iş gücüne ihtiyaç duyuyordu ve bu da mültecilerin entegrasyonu için uygun bir zemin hazırladı. IRO'nun bu kapsamlı entegrasyon politikası, mültecilerin sadece geçici koruma altına alınması yerine, yeni yaşamlarına kalıcı ve sürdürülebilir bir şekilde başlamalarını hedefliyordu. İşgücü kıtlığı, mültecilerin yeni ülkelerde iş bulma sürecini hızlandırdı ve ekonomik katkılarının hemen hissedilmesine olanak tanıdı. Ayrıca, vatandaşlık elde etme süreci, mültecilerin yasal ve sosyal statülerinin güçlendirilmesini sağladı, böylece entegrasyon süreçleri daha sağlam temellere oturtuldu. Bu strateji, mülteci krizine daha uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümler sunmayı amaçlayan yenilikçi bir yaklaşımı yansıtmaktadır. IRO'nun bu vizyonu, mültecilerin yeniden inşa edilen ekonomilere katkıda bulunmalarını ve toplumların yeniden yapılanma süreçlerine aktif olarak katılmalarını teşvik etti (Höschler & Jah, 2021: 13).

Savaş sonrası dönemde, Avrupa'da ve dünya genelinde birçok ülke, yerinden edilmiş mültecilerin kabul edilmesi konusunda belirli koşullar ve politikalar belirlemişti. Özellikle teknik uzmanlar, mühendisler gibi meslek grupları dışında kalan kol ve tarım işçileri büyük talep görmekteydi. Bu talebin temelinde, savaşın ardından ekonomik yapıların yeniden inşası ve işgücü açığının giderilmesi yatmaktaydı. Batı Avrupa ülkeleri, yerleşim politikalarını kendi ekonomik ihtiyaçlarına göre şekillendirerek sıkı kontrol mekanizmaları uygulamıştı. ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkeler ise daha liberal bir yaklaşım benimsemiş ve genellikle genç, sağlıklı, bekâr ve eğitilmiş

bireyleri tercih etmişti. Bu ülkeler, ekonomik büyümelerini hızlandırmak ve toplumsal entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla bu profildeki mültecilere öncelik vermişlerdi. Özellikle tarım ve kol işçileri gibi fiziksel emek gerektiren alanlarda büyük bir iş gücü açığı bulunması, bu tür işçilerin kabul edilmesini ve göçmen politikalarının bu yönde şekillenmesini sağlamıştı. Aynı zamanda, teknik bilgi ve beceriye sahip mültecilerin aranması da sanayi ve altyapı projelerinin hızla ilerlemesine olanak tanımıştı. Bu politikaların uygulanması, savaş sonrası dönemde mültecilerin entegrasyonunu sağlamanın yanı sıra ekonomik büyüme ve gelişme için önemli bir faktör olmuştur. ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerin liberal göç politikaları, uzun vadede ekonomik ve sosyal kalkınmalarını destekleyen stratejiler olarak öne çıkmıştır (Wyman, 1989: 28).

Savaş sonrası dönemde, uluslararası göç ve mülteci kabul politikaları büyük bir çeşitlilik göstermiştir ve bu süreçte Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) önemli bir rol oynamıştır. IRO'nun kurulması, yerinden edilmiş milyonlarca insan için geçici barınma ve uzun vadeli yerleşim imkânları sağlamayı amaçlamıştır. Ancak, bu süreçte ulusal kökenler ve ülkeler arası göç politikaları da büyük bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle ABD gibi göçmenler için popüler destinasyonlar, ulusal kökenlere göre belirlenmiş kotalar ve üst sınırlarla düzenlenmiştir. 1948'de kabul edilen ve 1950'de değiştirilen “Yerinden Edilen Kişiler Yasası” ABD'nin mülteci kabul politikalarını genişletmiş ve farklı ulusal kökenlere sahip mülteciler için yeni fırsatlar sunmuştur (Höschler & Jah, 2021: 14). Diğer taraftan, Avrupa ülkeleri daha sıkı kontroller ve işgücü ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş yerleşim politikaları izlemiş, özellikle kol ve tarım işçileri gibi meslek gruplarına yönelik talep, iş gücü açığının karşılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu, göç politikalarının şekillenmesine katkı sağlamıştır. IRO'nun çabaları yalnızca mültecilerin acil ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda uzun vadeli entegrasyonlarını sağlamayı da hedeflemiştir. Uluslararası iş birliği ve göçmen haklarına saygı, savaş sonrası dönemde göçmenlerin statüsünün güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu süreçte, her ülkenin koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenen politikalar, mültecilerin kabul edilme süreçlerinde belirleyici olmuştur ve uluslararası göç yönetimine önemli katkılar sağlamıştır.

Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO), II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir mülteci krizinin çözülmesinde önemli bir rol oynamıştır. IRO'nun kuruluşu, sadece yerinden

edilmiş kişilere geçici barınma sağlamayı değil, aynı zamanda onları güvenli bir şekilde alıcı ülkelere yerleştirerek uzun vadeli entegrasyon süreçlerini desteklemeyi de amaçlamıştır. Bu süreçte, IRO'nun operasyonel yetenekleri büyük bir önem taşımıştır. Mültecilerin seyahatlerini organize etmek için kiralık gemi ve uçaklarla taşımacılık yapılmış, ve bu işlemler için özel bir bütçe tahsis edilmiştir. IRO'nun işbirliği ve koordinasyon çabaları sayesinde, mülteciler sadece acil ihtiyaçları açısından değil, aynı zamanda güvenli ve uzun vadeli entegrasyonları açısından da desteklenmiştir (Özcan, 2005: 7-8).

IRO'nun himayesinde bulunan mülteciler yalnızca Nazi zulmünden kaçanlar değil, aynı zamanda Sovyet etki alanındaki ülkelere siyasi baskılardan kaçan Orta ve Doğu Avrupa'dan gelen çok sayıda kişiyi de kapsamaktadır. Bu dönemde, özellikle entelektüel kesimler, siyasi baskılar ve sınır dışı edilme tehditleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Sovyet yönetimi altında özgür düşünce ve ifade hakları kısıtlanmış, pek çok aydın ve politik muhalif zulme uğrama veya tutuklanma riskiyle yaşamıştır. IRO'nun koruması altındaki mülteciler için sağlanan yeni yaşam fırsatları, güvenli yerleşim ve entegrasyon imkanları, bu kişilerin yeniden inşa edilen dünyaya uyum sağlamalarına olanak tanımıştır. Savaş sonrası dönemde, özellikle Sovyet etki alanından gelen mülteciler, genellikle ülkelerine dönmek istememişlerdir çünkü bu ülkelerdeki siyasi baskılar ve kötü yaşam koşulları onları geri dönmekten alıkoymuştur. Batılı Müttefikler, Sovyetler Birliği'nin kontrolündeki bölgelerden gelen mültecileri geri göndermemek konusunda isteksizdi. Bu bağlamda, IRO'nun sağladığı göç imkanları, mülteciler için yeni bir başlangıç ve güvenli bir gelecek umudu anlamına gelmiştir. Özellikle genç, eğitilmiş ve çalışma gücüne sahip mülteciler, göç politikalarında avantajlı konumda olmuşlardır. IRO'nun sunduğu bu fırsatlar, mültecilerin sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda onların insan haklarına saygı gösterilmesi ve siyasi zulümlerden kaçan bireylerin korunmasına da önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çabalar, savaş sonrası dünya düzeninin şekillenmesinde ve mültecilerin yeni yaşamlarına entegrasyonlarında kritik bir rol oynamıştır (Höschler & Jah, 2021: 15-17).

2.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), göç konularında uluslararası düzeyde koordinasyon ve destek sağlayan önemli bir kuruluştur. Kökenleri, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'dan gelen mültecilerin yönetimi ve rehabilitasyonu için kurulan Avrupa'dan Göçmenleri Hareketleri için Geçici Hükümetlerarası Komite'ye dayanır. 1951 yılında kurulan bu komite, kısa bir süre sonra Avrupa Göçü için Hükümetlerarası Komite olarak adını değiştirerek, göçmenlerin rehabilitasyonu ve yerleştirilmesi süreçlerinde uluslararası işbirliği ve koordinasyonun merkezi haline gelmiştir. 1980 yılında Hükümetlerarası Göç Komitesi ve 1989 yılında Uluslararası Göç Örgütü olarak adını değiştiren kuruluş, günümüzde de dünya çapında göç yönetimi, insani yardım ve göçmenlerin korunması gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. IOM'un misyonu, insani ve düzenli göçün teşvik edilmesi ve bu süreçlerin göçmenler, kaynak ülkeleri ve hedef toplumlar için faydalı olmasını sağlamaktır. Örgüt, göçle ilgili sorunları ele alırken, uluslararası standartlara uygun şekilde hareket eder ve üye ülkeler arasında işbirliği ve koordinasyonu teşvik eder. Bu çerçevede, IOM'un faaliyetleri göçmenlerin yasal haklarının korunması, güvenli ve düzenli göç yollarının oluşturulması, acil durum müdahalelerinin koordinasyonu ve göç politikalarının geliştirilmesi gibi alanlarda odaklanmaktadır. Ahmet Özcan'ın belirttiği gibi, IOM'un çalışmaları uluslararası toplumun ortak çabası olarak insani değerlere ve göçmenlerin haklarına saygı gösterme temelinde yürütülmektedir. Bu bağlamda, örgütün tarihçesi ve evrimi, küresel göç yönetimi ve göç politikalarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır (Özcan, 2005: 8).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), ülkeler arası bir örgüt olarak göçmenlik konularında uluslararası işbirliği ve koordinasyonu teşvik eden önemli bir aktördür. Örgüt, uluslararası toplumun ortaklarıyla işbirliği yaparak, göçmenlerin karşılaştığı operasyonel zorlukları aşmaya yönelik çözümler geliştirmeyi ve uygulamayı hedeflemektedir. Bu çabalar, göçmenlerin refahını ve insanlık onurunu koruma amacını gütmektedir. IOM'un misyonu, göç süreçlerini önceden anlama ve bu süreçlerde etkin bir rol oynayarak ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etme çabalarını içerir. Özellikle göç yoluyla ekonomik fırsatlar sunarak toplumların kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Bu çerçevede, IOM, göçmenlerin haklarını koruma ve onların insani ihtiyaçlarını

karşılama konusunda uluslararası standartları uygulamak ve geliştirmek için çeşitli programlar yürütmektedir. *Journal of Ethnic and Migration Studies*'de belirtildiği gibi, IOM'un çalışmaları, göçün yönetimi ve etkileri konusunda derinlemesine araştırmalar yapmayı, politika önerileri sunmayı ve uluslararası topluluğun göçle ilgili sorunları ele almasına yardımcı olmayı içermektedir (Pécoud, 2018: 1623).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da milyonlarca insan yerinden edilmiş ve bu durum "aşırı nüfus" olarak adlandırılan bir meydan okuma ortaya çıkmıştır. Savaşın yol açtığı bu büyük insan hareketliliği, devletler için önemli bir sorun haline gelmiş ve Avrupa'nın sosyo-ekonomik ve siyasi iyileşmesine yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu dönemde, yerinden edilmiş insanlar için barınma, iş ve temel yaşam koşulları sağlanması gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde, bu büyük göç dalgası ülkeler arası gerilimlere ve kaynakların yetersizliğine neden olmuştur. Aynı zamanda, yerinden edilmişlerin entegrasyonu ve toplum içinde yerleşmeleri, sosyal ve ekonomik dengeleri olumsuz etkilemiştir. *Journal of Ethnic and Migration Studies*'de belirtildiği gibi, bu süreç Avrupa'da göç ve yerinden edilme konularının derinlemesine incelenmesini ve bu olayların devletlerin politika yapım süreçlerine nasıl yansıdığını anlamayı gerektirmiştir. Bu bağlamda, savaş sonrası Avrupa'da yaşanan bu büyük göç dalgası hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geniş çaplı politika ve insani müdahalelerin geliştirilmesine yol açmıştır (Koch, 2018: 911).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), kuruluşundan itibaren Avrupalıların dünya genelindeki göçlerini yönetme ve destekleme misyonu üzerinde odaklanmıştır. Ancak örgüt, kuruluş aşamasında fon sağlanması ve göçün kontrolü konusunda bazı kararsızlıklarla karşılaşmıştır. Kurucu devletler, yeni bir örgüte mali destek sağlama ve göçmenlik konularında egemen haklarını nasıl koruyacakları konusunda tereddüt etmişlerdir. Antoine Pécoud'un belirttiği gibi, IOM başlangıçta daha çok lojistik destek sağlama rolünde yer almış ve Avrupa'nın "aşırı nüfus" sorununu çözmesi durumunda dağıtılması üzerine anlaşmalar yapılmıştır. Ancak zamanla örgütün teknik yetkileri genişlemiş ve göçmenlerin belirlenmesi, işe alınması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması gibi daha karmaşık görevleri üstlenmiştir. Bu süreçte, IOM sosyo-ekonomik entegrasyonlarını destekleyerek göçmenlerin alıcı toplumlara uyum sağlamasını teşvik etmekte ve gönderen ile alan devletler arasında politik anlaşmaların geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, IOM'un evrimi ve görev alanının

genişlemesi, uluslararası göç yönetimi ve göç politikalarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamış ve küresel göçmenlikle ilgili karmaşık sorunların ele alınmasına yardımcı olmuştur (Pécoud, 2018: 1624).

Soğuk Savaş döneminde, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) kuruluşu, büyük ölçüde Soğuk Savaş rekabeti ve Avrupa'nın savaş sonrası yeniden yapılanmasıyla şekillenmiştir. Bu dönemde, Avrupa'nın yeniden inşası için gerekli olan kaynakların ve çalışma gücünün sağlanması, büyük bir göç dalgasının varlığıyla tehdit edilmekteydi. "Aşırı nüfus" olarak nitelendirilen bu göç, Batılı devletler tarafından ekonomik iyileşmeyi ve demokratik sistemlerin güçlenmesini engelleyebilecek potansiyel bir risk olarak görülmüştür. Batılı devletler, bu göç dalgasının aynı zamanda komünizmin yayılmasını kolaylaştırabileceği endişesiyle hareket etmişlerdir. Bu bağlamda, IOM'un misyonu, Avrupa'daki potansiyel sosyal ve politik gerilimleri azaltarak hem komünizmin etkisini sınırlamak hem de Avrupa'nın istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. Örgüt, göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırarak, alıcı toplumlarla uyumlarını artırmayı ve göç süreçlerini düzenleyerek, bu stratejik hedeflere hizmet etmeyi amaçlamıştır. IOM'un kuruluşundaki bu stratejik hedefler, uluslararası ilişkilerde ve göç yönetiminde önemli bir rol oynamış ve Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplumun göç konusundaki yaklaşımlarını etkilemiştir. Bu süreç, göç yönetimi ve uluslararası iş birliği açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (UNCHR, 2013: 55).

Antoine Pécoud'un "What do we know about the International Organization for Migration?" başlıklı makalesinde, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) kuruluşunun ve faaliyetlerinin büyük ölçüde Batı merkezli ve kapitalist devletlerle ilişkili olduğu, bu durumun Asya ve Afrika gibi yeni bağımsız ülkelerin dışlanmasına yol açtığı belirtilmektedir. Makalede, IOM'un üyeliğinin serbest dolaşımı destekleyen devletlerle sınırlı olduğu ve benzer düşüncedeki hükümetleri bir araya getirdiği vurgulanmaktadır. Başlangıçta teknik görevlerle sınırlı olan IOM'un zamanla politik bir örgüt haline geldiği ve bu süreçte Batılı devletlerle yakın ilişkiler geliştirdiği ifade edilmektedir. Pécoud'a göre, IOM "bir BM kuruluşu olmanın ötesinde bir işletmenin işleyişini hatırlatacak şekilde verimli, sonuç odaklı, uygun maliyetli ve esnek bir kuruluş olarak ön plana çıkmıştır", Pécoud ayrıca, IOM'nin geniş yetkilerinin, göçmenler için kapsamlı bir tanıma dayandığını ve bu sayede kuruluşun "çok ötesinde ve çok çeşitli durumları kapsamaya yönelik faaliyet göstermesini sağladığını" belirtmektedir (Pécoud, 2017: 1623-1627).

International Organization for Migration (IOM), Türkiye'de 1991 yılında Körfez Savaşı sonrasında faaliyete geçmiş olup bugün Ankara ve İstanbul'da iki ofis ile hizmet vermektedir. Türkiye Hükümeti ile yapılan anlaşma, IOM'un 2004 yılında resmen Türkiye'nin bir üyesi haline gelmesini sağlamıştır. IOM'nin Türkiye'deki öncelikli hedefi, Türkiye'nin göçle ilgili sorunlarını insan hakları odaklı ve kapsamlı bir yaklaşımla ele almasına destek olmaktır. Bu çerçevede, acil durum mülteci yardımı, gönüllü geri dönüş merkezleri, yasal göç, göçmen sağlığı ve göç yönetimi gibi konularda faaliyet göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'de ve diğer ülkelerde yeniden yerleşim programları yürütmekte olup, özellikle Irak ve İran'dan gelen mültecilerin ABD, Avustralya, Kanada ve Avrupa'ya yerleştirilmesine destek vermektedir (UNHCR, 2003: 89).

2.2.4. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecilerin haklarının korunması ve uluslararası düzeyde bu korumanın sağlanması adına önemli çalışmalar yapan bir kuruluştur. Uluslararası Göç Örgütü'nün işlevini devretmesinin ardından, Birleşmiş Milletler tarafından 1949 yılında kurulan BMMYK, 1951 yılında çalışmalarına başlamıştır (Uzun, 2016: 60). Mülteciler konusunda liderlik rolü üstlenen BMMYK, bu alandaki kritik misyonunu yerine getirirken, diğer kurum ve kuruluşlara da öncülük etmektedir. BMMYK, sadece yeni bir oluşum değil, aynı zamanda Milletler Cemiyeti döneminden itibaren mültecilerin ayrı bir konu olarak ele alınmasından bu yana gelişen kurumsal sürecin bir ürünü olarak kabul edilmektedir (Uzun, 2016: 61).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mülteci göçünün yoğun olduğu bölgelerde krizlerin önlenmesi için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler arasında, sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi ve demokratikleşme süreçlerinin desteklenmesi ile çatışmaların önüne geçmek önemli bir yer tutmaktadır. BMMYK, krizlerin önceden engellenmesi amacıyla sivil toplum kuruluşlarıyla sürekli iş birliği ve iletişim halinde çalışmaktadır. Türkiye örneğinde, BMMYK'nin çabalarıyla 1995 yılında Türkiye Mülteciler ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği kurulmuş, bu dernek Türkiye'deki mülteci ve göçmenlerin haklarını savunan önemli bir sivil toplum kuruluşu haline gelmiştir. Ayrıca, BMMYK liderliğinde Türkiye'de mülteci haklarının koordinasyonu için çeşitli sivil toplum kuruluşları oluşturulmuş ve bu süreçlerde aktif bir rol üstlenilmiştir (Kirişçi, 2012: 69).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin Latin Amerika ve Afrika gibi bölgelerde bölgesel yasal düzenlemelerle güçlendirilmesi, mültecilere yönelik koruma çabalarında önemli bir ilerleme sağlamıştır. Bu süreçte kurulan yeni örgüt, özellikle Avrupa'daki mültecilere sunduğu yardımlarla dikkat çekmiş ve bu başarısıyla 1954 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Örgüt, ödül aldığı sırada görev süresi henüz 1950'li yılların sonuna kadar uzatılmıştı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecilere dünya çapında yardım sağlama konusundaki teşvik edici rolü nedeniyle 1981 yılında Nobel Barış Ödülü'nü ikinci kez kazanmıştır. Bu ödül, örgütün karşılaştığı politik engellemelere rağmen verilmiştir. Kuruluşunda sadece 34 çalışanı bulunan BMMYK, günümüzde 126 ülkede faaliyet gösteren 396 ofisi ve yaklaşık 7.685 personeliyle dünya genelinde mültecilerin korunması ve yardım edilmesi çabalarını sürdürmektedir. Bu ofislerin 135'i bölge ve şube ofisleri iken, 279'u alt ve saha ofislerinden oluşmaktadır. BMMYK'nin faaliyetleri, özellikle kriz bölgelerinde sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak demokratikleşmeyi ve çatışmaların önlenmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye örneğinde, BMMYK'nin öncülüğünde kurulan Türkiye Mülteciler ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği gibi sivil toplum kuruluşları, mülteci haklarının korunması ve koordinasyonunda önemli roller üstlenmiştir (<http://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr> Erişim Tarihi: 23.07.2024).

2.2.5. Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD):

1993 yılında kurulan Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD), yenilikçi, kapsamlı ve sürdürülebilir göç politikalarının teşviki amacıyla göçün çeşitli boyutları üzerinde çalışmalar yapmaktadır. ICMPD, özellikle kilit göç yolları ve sistemlerinin araştırılması, hükümetler arası göç diyaloglarına destek sağlanması, teknik iş birliği ve kapasite geliştirmenin tüm göç konularında teşvik edilmesi gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. ICMPD'nin temel amacı, uluslararası düzeyde göç politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunarak, göç yönetimi konusunda bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak ve etkili çözümler üretmektir. Bu çerçevede, ICMPD'nin çalışmaları hem Avrupa hem de diğer bölgelerdeki göç politikalarının şekillenmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Akkaya, 2008: 57).

Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD), 1993 yılında Avusturya ve İsviçre'nin öncülüğünde kurulan ve günümüzde 20 üye devlete sahip uluslararası bir

kuruluştur. Merkezi Viyana'da bulunan ICMPD'nin Brüksel'de bir misyon ofisi, Malta'da bir bölge ofisi ve dünya genelinde 90'dan fazla ülkede proje ofisleri bulunmaktadır. Yaklaşık 480 personeliyle faaliyet gösteren ICMPD, Birleşmiş Milletler nezdinde gözlemci statüsüne sahiptir ve Avrupa Birliği kurumları ile BM kuruluşları dâhil olmak üzere 700'den fazla ortakla iş birliği yapmaktadır. ICMPD, 20 üye devlete sahip uluslararası bir kuruluş olarak göç politikaları ve yönetimi alanında küresel çapta etkinlik göstermektedir. Dünya genelinde 90'dan fazla ülke ve bölgede faaliyet gösteren ICMPD, göç yolları boyunca verimli iş birlikleri ve ortaklıklar kurarak göç yönetimi konusunda çözümler üretmeyi hedeflemektedir. Kuruluş, göçmenlerin ve diaspora örgütlerinin kapsayıcı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde olumlu katkılarını artırmak için hem hükümetlerle hem de sivil toplum kuruluşlarıyla yakın iş birliği içindedir. ICMPD'nin amaçları arasında, göçmenlerin entegrasyonunu desteklemek, göç politikalarının etkinliğini artırmak ve uluslararası düzeyde göç yönetimi konularında liderlik rolü üstlenmek bulunmaktadır. Bu çerçevede ICMPD, sürdürülebilir kalkınma ve küresel göç yönetimi için yenilikçi ve kapsamlı politikaların geliştirilmesinde önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır (<https://enhancerproject.com/wp-content/uploads/2023/02/Istihdam-Yaratma-Odakli-Kooperatif-Hibe-Programi-Rehberi.pdf> Erişim Tarihi: 02.08.2024)

ICMPD, Afrika-Avrupa Diaspora Kalkınma Platformu (ADEPT) üzerinde yaptığı çalışmalarla Afrika'daki kalkınma faaliyetlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. ADEPT, Afrika diasporasının kapasitesini ve etkisini geliştirmeye yönelik olarak kurulmuş bir platformdur. Bu platform, diaspora örgütlerini bir araya getirerek, onların kalkınma projelerinde daha etkili olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. ICMPD'nin desteğiyle ADEPT'in kuruluş süreci ve faaliyetleri, Afrika'daki diaspora gruplarının kendi ülkelerine yaptıkları katkıları artırmak ve bu süreçte uluslararası işbirliği ve destek mekanizmalarını güçlendirmek amacıyla önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede ICMPD, göç ve kalkınma ilişkilerini güçlendirerek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada diaspora gruplarının potansiyelini ortaya çıkarmayı ve kullanmayı teşvik etmektedir (<https://www.icmpd.org> Erişim Tarihi: 03.08.2024).

2.3. TÜRKİYE’DE GÖÇ İLE İLGİLİ HUKUKSAL DÜZENLEMELER

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca önemli bir göç yolu üzerinde yer almış ve farklı göç dalgalarına ev sahipliği yapmıştır. Hem tarihsel hem de kültürel geçmişi, farklı toplumların ve kültürlerin bir arada varlık gösterdiği bir ülke olmasına olanak sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin göçmenlere yönelik hukuksal düzenlemelerini özellikle önemli kılmaktadır. Göçmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel entegrasyonunu sağlamak, ulusal güvenliği temin etmek ve insan haklarını korumak, Türkiye'nin göçle ilgili hukuksal çerçevesinin temel ilkelerini oluşturmaktadır. Türkiye'nin göç politikaları, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamakta olup, bu süreçler sürekli olarak değişen küresel göç dinamiklerine adapte olacak şekilde geliştirilmiştir.

Türkiye'nin göçmenlik politikaları, özellikle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla uyumlu şekilde şekillenmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye, mülteciler ve sığınmacılar konusunda kapsamlı bir yasal çerçeveye sahip olup, zaman içinde bu alandaki düzenlemelerini iyileştirerek, hem yerel hem de küresel düzeyde yaşanan gelişmelere tepki vermektedir. Özellikle son yıllarda, Suriye iç savaşı ve bölgedeki diğer krizler nedeniyle Türkiye, milyonlarca mülteciye ev sahipliği yapmaktadır ve bu durum, göçle ilgili hukuksal düzenlemelerin önemini daha da arttırmıştır. Türkiye'nin göçmenleri kabul etme, barındırma ve entegre etme süreçleri, ulusal güvenlik endişeleriyle birlikte sosyal uyumun sağlanmasını amaçlayan bir dengeyi hedeflemektedir.

Göçmenlerin haklarını korumak, yasal statülerini belirlemek ve aynı zamanda sosyal entegrasyonlarını sağlamak için Türkiye, uluslararası hukukun normlarına dayanarak, yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin göç politikaları, yalnızca mültecilerin insani ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmaya da katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin göçmen politikalarının uluslararası iş birliği ile şekillenmesi, sadece ülke içindeki göçmenlerin haklarının güvence altına alınmasını değil, aynı zamanda küresel düzeyde daha adil ve sürdürülebilir göç yönetiminin sağlanmasını da hedeflemektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin göçle ilgili hukuksal düzenlemeleri, dinamik bir şekilde evrilmeye ve gelişen dünya şartlarına göre sürekli olarak güncellenmektedir.

2.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Küresel düzeydeki artan istikrarsızlıklar, göç hareketlerini doğrudan etkileyerek Türkiye'yi hem transit hem de hedef ülke konumuna getirmiştir. Türkiye'nin ekonomik büyümesi, istikrarı ve insani yaklaşımı, ülkemizi göçmenler için cazip bir destinasyon haline getirmiştir. Bu nedenle, çağımızın dinamik göç koşulları altında, göç alanını daha etkin bir şekilde yönetmek için köklü değişikliklere ihtiyaç duyulmuştur (T.B.M.M İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Göç ve Uyum Raporu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı Mart 2018).

Bu ihtiyaç doğrultusunda, Türkiye 04.04.2013 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu' ile göç politikalarını güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından 10.04.2013 tarihinde onaylanan bu kanun, 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682-20130401.pdf> Erişim Tarihi: 03.08.2024). Bu yasal düzenleme, Türkiye'nin göç alanındaki stratejik konumunu hem transit hem de hedef ülke olarak, daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Türkiye'nin artan ve çeşitlenen göç hareketlerine güvenlik ile hak ve özgürlüklerin dengelenmesi amacıyla sağlam bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Bu kanun, göç ve uluslararası koruma (iltica) alanlarında stratejik yaklaşımların belirlenmesini, uyum süreçlerinin etkin yönetilmesini ve insan hakları temelli, yönetilebilir ve kurumsal bir yapılanmanın oluşturulmasını hedeflemektedir. 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK, Türkiye'de göç yönetimi ve uluslararası koruma alanında önemli bir hukuki ve kurumsal çerçeve sağlamış olup, bu süreçlerin etkin bir şekilde düzenlenmesine olanak tanımaktadır. Kanun üç ana bölümden oluşmaktadır: Yabancılar, Uluslararası Koruma ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Bu çerçevede başlıca düzenlemeler arasında Türkiye'ye giriş ve çıkış hükümleri, vize düzenlemeleri, ikamet izni çeşitleri, vatansız kişilerin hakları, sınır dışı etme süreçleri, kabul ve barınma merkezleri ile geri gönderme merkezleri, uluslararası koruma çeşitleri, geçici koruma, uyum süreçleri ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu ve görevleri bulunmaktadır. YUKK, Türkiye'nin göç ve uluslararası koruma politikalarında uluslararası standartlara uygun bir çerçeve oluşturmuştur. Kanun, uluslararası koruma sürecinde olan kişiler için başvuru şartlarını belirleyerek, başvuru sürecinin yönetilmesini

ve başvuru sahiplerine sunulan barınma ve idari himaye hakkında düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca, uluslararası koruma başvurularının incelenmesi, görüşülmesi, karar verilmesi ve bu kararlara itiraz süreçlerini düzenleyerek, bu işlemleri belirli kurallara bağlamıştır. Kanunun temel amacı, yabancıların ve yurttaşların birlikte yaşamlarını mümkün kılacak bir politika öngörmektir; bu da ülkede yaşayan herkesin haklarını koruma ve entegrasyon süreçlerini destekleme anlamına gelmektedir (Ergüven & Özturanlı, 2013: 1033).

Ülkemiz, tarihsel süreçte birçok göç hareketine tanıklık etmiş ve bu göçmenlere karşı güçlü bir misafirperverlik geleneği geliştirmiştir. Bu geleneği daha da güçlendiren bir adım, 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) olmuştur. GİGM, Türkiye'nin içişleri politikalarının göç ve uluslararası koruma boyutlarını yöneten, uzmanlaşmış bir kurum olarak, uluslararası standartlara uygun sağlam bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Bu kanun, geçici veya uluslararası koruma talebinde bulunan bireylerin iltica süreçlerini düzenlerken, GİGM bu süreçlerin etkin bir şekilde yönetilmesi ve uluslararası işbirliğinin sağlanması amacıyla kurulmuştur. GİGM, başvuru sahiplerinin belgelerini düzenler ve göç ile iltica konularında hukuki altyapıyı oluşturur, aynı zamanda İçişleri Bakanlığı'na stratejik bilgi sunarak göç politikasının oluşturulmasına katkı sağlar. Özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde atılan adımlar doğrultusunda, uluslararası koruma için gereken koşulları belirleyip geliştirmektedir. Kanun, kitlesel göç durumlarına yönelik "geçici koruma" kavramını yasal bir temele oturtarak Türkiye'nin bu alandaki yönetim kapasitesini güçlendirmiştir. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin göç ve uluslararası koruma politikalarını modernleştirerek, daha yapılandırılmış bir yönetim imkânı sunmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'nin göç ve iltica politikalarını uluslararası standartlara uyumlu hale getirme çabalarının önemli bir adımı olmuştur. Kanunla birlikte göçmen ve mültecilerin hakları detaylı bir yasal çerçeveye oturtulmuş ve 94 Yönetmeliği gibi düzenlemelerle desteklenmiştir. Bu reformlar, Türkiye'nin göç yönetim kapasitesini güçlendirmiş ve uluslararası toplum içinde daha etkin bir aktör olmasına katkı sağlamıştır. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye İlerleme Raporu'nda da vurgulandığı gibi, bu düzenlemeler, Türkiye'nin göç ve iltica politikalarındaki önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu, 2014: 18).

2.3.2. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

Türk Vatandaşlığı Kanunu, 5901 sayılı ve 29 Mayıs 2009 tarihinde çıkarılan bir mevzuatla, Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Bu kanun, vatandaşlık başvurularını yönetirken, aynı zamanda vatandaşlık kazanma ve kaybetme süreçlerini belirleyen hukuki bir çerçeve sunar. Türk vatandaşlığının kazanılması için gerekli şartları açıkça belirleyen bu düzenleme, başvuru süreçlerinin düzenli ve şeffaf bir şekilde yürütülmesine olanak tanırken, vatandaşlık hukukunun temel prensiplerini korur ve adil bir yaklaşım sağlar. Kanun, vatandaşlıkla ilgili iki ana kavramı tanımlar: "asli vatandaşlık" ve "müktesep vatandaşlık", Asli vatandaşlık, doğumla edinilen vatandaşlık iken, müktesep vatandaşlık, yetkili mercilerin kararı, evlat edinme veya seçilme gibi yollarla elde edilen vatandaşlık türüdür. Bu düzenlemeler, vatandaşlık süreçlerini adil bir şekilde yönetmeye olanak tanır ve vatandaşlık haklarının korunmasına katkı sağlar. Türkiye’de vatandaşlık işlemlerinin şeffaf bir şekilde yürütülmesi, hukuki çerçevenin netleşmesi açısından büyük önem taşır (Bozatay-Anbarlı, 2010: 165).

Türkiye’de, milli güvenlik ve kamu düzenini tehlikeye düşürmeyecek koşullarda, Cumhurbaşkanlığı kararıyla yabancılara vatandaşlık verilmesi mümkündür. Ayrıca, ülkenin sanayi, bilim, teknoloji, ekonomi, sosyal alanlarında veya kültürel ve sanatsal alanlarda hizmet etmiş ya da edecekleri düşünülen kişilere bakanlıklar aracılığıyla vatandaşlık teklif edilebilir. İskân Kanunu kapsamında belirtilen göçmenlere de özel durumlar dahilinde vatandaşlık verilebilir. Bu düzenlemeler, Türkiye’nin ulusal çıkarları ve gelişim hedefleri doğrultusunda stratejik öneme sahip bireyleri ülkeye çekmek ve entegrasyonlarını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Böylece, ülkenin ekonomik büyümesine, sosyal yapısının güçlenmesine ve kültürel zenginliğine katkı sağlayabilecek yeteneklerin Türk vatandaşlığına geçişi teşvik edilmek istenmektedir. Türk vatandaşlığına evlenme veya evlat edinme yoluyla geçiş ise belirli kurallara tabidir. Evlilik yoluyla vatandaşlık başvurusunda bulunacak yabancının, Türk vatandaşı eşiyse en az 3 yıllık bir evlilik süresi geçirmiş ve evliliğin devam ediyor olması gerekmektedir. Ayrıca, çiftin Türkiye’de aile birliği içinde yaşadıklarını belgelemeleri beklenir. Evlat edinme yoluyla vatandaşlık kazanmak içinse, Türk vatandaşı tarafından evlat edinilecek kişinin milli güvenlik ve kamu düzenini tehdit etmemesi ve ergin olmaması

gerekmektedir. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu). Bu düzenlemeler, Türkiye'nin vatandaşlık işlemlerini düzenlerken güvenlik ile sosyal entegrasyon arasında denge kurmayı amaçlar. Böylece, ülkeye uzun süreli ve pozitif katkı sağlayabilecek bireylerin Türk vatandaşlığına geçiş süreçleri kontrollü ve adil bir şekilde yönetilmektedir (Köşgeroğlu, 2017: 169-170). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun, amacı, Türk vatandaşlığını elde etme veya kaybetme koşullarını belirleyerek bu süreçlerin usul ve esaslarını netleştirmektir. Bu düzenleme, vatandaşlık başvurularının nasıl yapılacağını, hangi şartların yerine getirilmesi gerektiğini ve vatandaşlık kazananların haklarını açıklığa kavuşturur.

Kanunun 12. maddesi, "Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller" başlığı altında, özel durumlar için özel düzenlemeler sunmaktadır. Bu madde, göçmen olarak kabul edilen kişilerin Türk vatandaşlığını kazanabilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak, bu kişilerin milli güvenlik ve kamu düzeni açısından bir engel teşkil etmemeleri şartı aranır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararıyla, göçmen statüsündeki kişiler Türk vatandaşlığını alabilirler. Bu düzenleme, mültecilerin durumu ile ilgili de önemli bir esneklik sunmaktadır. Mülteciler, göçmenlerden farklı bir statüde olmalarına rağmen, "göçmen olarak kabul edilen kişiler" ifadesinin yoruma açık olması nedeniyle mülteciler de bu kapsama alınabilir. Bu durumda, mülteciler belirli şartları yerine getirdiklerinde Türk vatandaşlığına geçiş hakkını elde edebilirler. Bu madde, mültecilerin entegrasyonu ve vatandaşlık kazanma sürecine yönelik bir fırsat sunmaktadır (Resmi Gazete, Tarih: 12/6/2009 Sayı : 27256).

2.3.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu

5682 Sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatlerine Dair Kanun, Türkiye'de seyahat ve ikamet düzenlemelerini kapsayan önemli yasal düzenlemelerdir. Pasaport Kanunu'nun 2. maddesi, Türk vatandaşları ile yabancı uyrukluların Türkiye'ye giriş ve çıkışlarında geçerli bir pasaport veya onun yerine geçecek belgeleri ibraz etme zorunluluğunu öngörür. Bu düzenleme, ülke sınırlarının güvenliğini sağlamak ve yasal seyahat düzenlemelerini yönetmek amacıyla yapılmıştır. Kanunun 4. maddesi ise, Türkiye'ye pasaport veya uygun belge olmaksızın giren yabancı

uyrukluların iadesini ve gerektiğinde devlet dairelerine yönlendirilerek yardım sağlanmasını düzenler. Ayrıca, seyahatleri sırasında pasaportlarını kaybeden yabancılar için ilgili mahalli idare müdürünün belirlediği yerde geçici ikamet etme imkânı tanır. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin ulusal güvenliğini koruma, düzenli göç yönetimi sağlama ve yabancıların Türkiye'ye güvenli ve düzenli şekilde seyahat etmelerini temin etme amacını taşır. Ayrıca, seyahatler sırasında karşılaşılan acil durumlar için gerekli prosedürleri belirleyerek, yabancıların haklarını koruma ve gerektiğinde yardım sağlama görevini üstlenir (Ruhi, 2007: 330).

Bahsi geçen kanun, Türkiye'ye ikamet etmek üzere pasaportlu veya pasaportsuz olarak giren kişilerin kabulünü düzenlemektedir. Pasaportsuz giriş yapanlar için ceza uygulanmamakta ve hareketleri sınırlanmamaktadır. Bu kişilere, durumları düzeldiğinde veya başka bir ülke tarafından kabul edildiklerinde kadar belirli şartlarla ülkede kalma izni verilmektedir. Bu süreçte, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti döneminde kullanılan "Nansen Pasaportu" gibi uluslararası belgelerle mültecilere geçici seyahat imkânı sağlanmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi ise sözleşmeye taraf devletler için mültecilere seyahat belgesi verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu belgeler, mültecilerin ülkelerindeki düzenli ikametlerini sürdürebilmelerini ve gerektiğinde güvenli bir şekilde seyahat edebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu düzenlemeler, mültecilerin temel insan haklarını korumayı, uluslararası toplumun mülteci krizlerine insanca ve adil çözümler bulmayı taahhüt etmesini sağlamaktadır. Ayrıca, mültecilerin güvenliğini ve onurunu koruyarak uluslararası taahhütler doğrultusunda hareket etmeyi amaçlamaktadır (Odman, 1995: 173).

5682 Sayılı Pasaport Kanunu, Türkiye'de göçmenlerin statüsünü ve seyahat düzenlemelerini belirleyen önemli bir yasal metindir. Kanun, Türk vatandaşları ile yabancıları ayıran ve seyahat belgelerinin düzenlenmesi, geçerliliği ve kullanımı konusunda detaylı kurallar içeren bir çerçeve sunar. Özellikle, geçerli olmayan pasaportlara sahip kişilerin durumlarıyla ilgili olarak hangi işlemlerin uygulanacağını açıkça belirler. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin sınırlarını koruma, ulusal güvenliği sağlama ve düzenli göç yönetimi sağlama amacı güder. Aynı zamanda, uluslararası taahhütler doğrultusunda hareket ederek, mültecilerin haklarını koruma ve seyahatlerini güvenli ve düzenli bir şekilde yapmalarını sağlama görevini üstlenir. A.C. Ruhi'nin vurguladığı gibi, kanun, geçersiz pasaportlara sahip kişilere karşı nasıl işlemler yapılacağı

konusunda net prosedürler belirler. Bu çerçevede, Pasaport Kanunu, Türkiye'de yaşayan yabancıların seyahat özgürlüklerini düzenlerken, aynı zamanda ülkenin ulusal güvenliği ve düzenli göç yönetimi için kritik bir role sahiptir (Ruhi, 2007: 338-339).

2.3.4. 2510 ve 5543 Sayılı İskân Kanunu

Cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye, göçmen kabul etmeye devam etmektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, Yunanistan ile gerçekleştirilen mübadele anlaşması çerçevesinde Türk grupları Türkiye'ye yerleşmiştir. Bu dönemde, Bulgaristan'dan gelen Türk nüfusunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamış bazı diğer etnik gruplar da ülkeye göç etmek zorunda kalmıştır. Türk diline ve kültürüne yakınlıklarıyla bilinen bu grupların göçü, genç Cumhuriyetin homojen yapısını güçlendirmek ve ulus-devlet inşa etme hedefi doğrultusunda devlet tarafından teşvik edilmiştir. 1923-1997 yılları arasında Bulgaristan'dan yaklaşık 800 bin, Yunanistan'dan ise 400 bin kişi Türkiye'ye yerleşmiştir. Ayrıca, Kafkasya'dan gelen Müslümanlar ve Tatarlar da bu dönemde ülkeye göç etmiştir. Bu süreçte Türkiye'ye yerleşen göçmen sayısının 1,6 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye'nin göç politikasını düzenleyen ilk hukuki metinlerden biri olarak 885 Sayılı ve 31 Mayıs 1926 tarihli İskân Kanunu yürürlüğe girmiştir. Dönemin koşulları, Türkiye Cumhuriyeti'ni ulus-devlet olma sürecinde izlediği politikaları uygulamaya yöneltmiştir (Erder, 2007: 6).

Türkiye'nin göç politikalarına ilişkin temel ilke ve usuller, 1934 yılında çıkarılan 2510 Sayılı İskân Kanunu'nda belirlenmiştir. Bu kanun, Türk soyundan ve kültüründen gelen grupların tanımlanması konusunda siyasi otoritelere geniş yetkiler tanımış ve bu grupların göçmen olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, dış konjonktüre bağlı olarak bazı Müslüman grupların da göçmen olarak kabul edilmesini mümkün kılmıştır. Diğer etnik ve kültürel gruplarla karşılaştırıldığında, İskân Kanunu Türk soyu ve kültüründen gelenlere ayrıcalık tanımaktadır (Sarı, 2010: 163). Örneğin, Türk soyundan gelen göçmenlere vatandaşlık verilmesi kolaylaştırılırken, diğer etnik gruplar için ikamet iznine ilişkin kurallar çok daha katı ve kısıtlayıcıdır. Ayrıca, Türkiye'ye göç eden diğer etnik gruplar "yabancı" olarak sınıflandırılırken, sadece Türk soyundan ve kültüründen gelenlere "göçmen" statüsü verilmiştir (İçduygu, 2010: 12).

1934 tarihli İskân Kanunu'nun 17. maddesi, göçmen ailelerine yönelik önemli düzenlemeler getirmiştir. Bu maddeye göre, göçmen ailelerin çiftçi olması durumunda arazi, hayvan ve tarım aletleri sağlanacağı, tüccar ve zanaatkârlar için ise sermaye temin edileceği belirtilmiştir. Bu hüküm, göçmenlere mali kaynak sağlanmasının devletin sorumluluğu olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. 1934 tarihli Kanun'un yerine 2006 yılında yürürlüğe giren 5543 Sayılı İskân Kanunu, göçmenlerin Türkiye'ye yerleştirilmesini düzenleyen temel yasal metin haline gelmiştir (Erder, 2007: 7). Bu kanun, yurt dışından gelen göçmenlerin haklarını koruma amacıyla çıkarılmıştır. Kanunda göçmen tanımı yapılırken, önceki iskân kanunlarında olduğu gibi etnik köken ve Türk kültürüne bağlılık dikkate alınmıştır. Göçmen olarak kabul edilecek kişilerin Türk soyundan olmaları veya Türk kültürüne bağlılıklarının belirlenmesi yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. Bu tanıma göre, göçmen kavramı yurt dışından Türkiye'ye yerleşmek isteyen Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı kişilerle sınırlıdır (İskanKanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pd>, Erişim Tarihi: 19.08.2024).

Göçmenler, Türkiye'deki hukuki düzenlemelere göre iki kategoriye ayrılmaktadır: serbest göçmenler ve iskânlı göçmenler. Serbest göçmenler, Türk soyundan gelen veya Türk kültürüne bağlı olan, Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelen ancak Devletten iskân yardımı talep etmeyen kişilerdir. Diğer taraftan iskânlı göçmenler, Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek üzere Türkiye'ye gelen ve Devlet tarafından taşınmaz mal verilerek iskân edilen kişilerdir. İskânlı göçmenlere verilen taşınmazlar, karşılıksız veya borç şeklinde verildiği için Devlet açısından maddi bir külfet oluşturur. Bu nedenle, iskânlı göçmen kabulü belirli hallerde yapılmakta ve hangi dönemlerde ne kadar iskânlı göçmenin kabul edileceği konusunda devlet yetkilileri karar vermektedir (İnan, 2016: 27).

Yürürlükten kaldırılan 2510 Sayılı İskân Kanunu, mültecilerin muhacir statüsüne geçebileceğini öngören hükümler içermektedir. Ancak 5543 Sayılı İskân Kanunu, mültecilerin statüsüyle ilgili herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Mültecilerin Türk vatandaşlığına geçişi veya mülteci statüsüne ilişkin hükümlerin bu kanunda yer almamasının nedeni, bu konuların uluslararası sözleşmelerle düzenlenmiş olmasıdır. Dolayısıyla, iskân kanunları aracılığıyla Türk vatandaşlığı kazanılması artık mümkün değildir (Yılmaz, 2017: 255).

2.3.5. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatlerine Dair Kanun

15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen bu kanun, yabancıların Türkiye’de ikamet etmeleri ve seyahat etmeleriyle ilgili kuralları belirlemek amacı taşımaktadır. Kanuna göre, Türkiye’de bir aydan fazla süre kalacak yabancıların, ikamet tezkeresi almak için yetkili güvenlik birimlerine başvurmaları gerekmektedir. Başvurunun bir ay içinde yapılması durumunda, başvuru süreci herhangi bir harç veya vergiye tabi tutulmamaktadır. Ayrıca, Türkiye’ye konferans, konser gibi kültürel etkinlikler için gelen yabancılar, bir ayı geçmemek kaydıyla bu şarttan muaf tutulmaktadır (Akkaya, 2019: 92).

5683 Sayılı Kanun, Türkiye’de yabancıların ikamet ve seyahat düzenlemelerini içeren ilk yasal metinlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, siyasi mültecilerle ilgili hükümler barındıran ilk yasal düzenlemelerden biri olması, bu kanunu daha da önemli kılmaktadır. Kanunun 17. Maddesi, siyasi mültecilerin Türkiye’deki statüsünü ele almakta ve bu kişilerin yalnızca İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen bölgelerde ikamet etmelerine izin verildiğini ifade etmektedir. Bu düzenleme, siyasi sebeplerle Türkiye’ye sığınan kişilerin güvenlik ve kamu düzeni açısından kontrol altında tutulması amacıyla getirilmiştir (Arslan, 2014: 2-3).

2.3.6. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, Türkiye’de yabancıların çalışma izinlerinin düzenlenmesine ilişkin kapsamlı bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Kanunun amacı, yabancıların Türkiye’deki çalışma durumlarını yasal bir çerçevede düzenlemek ve bu kişilere verilecek çalışma izinlerine ilişkin kuralları belirlemektir. 1. Madde, bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak yasada belirtilen düzenlemeleri ortaya koyar. 4. Madde ise, belirli durumlarda çalışma izninin verileceği esasları belirler ve ülke menfaatleri veya mücbir sebepler gerektirdiğinde, işe başlamadan önce ilgili merciye bilgi verilmesi şartıyla, işe başladıktan sonra çalışma izni verilmesini öngörür.

Bu düzenleme, Türkiye’nin göç yönetim sistemi içinde önemli bir yer tutar ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte temel hukuki metinlerden biri olarak kabul edilir. Çalışma izni veren yetkili kurum ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’dır. Ancak bu kanun, yabancılara verilen çalışma izinlerini, altı farklı türdeki

ikamet izninden ayrı olarak düzenlemektedir. Bu ayrım, yasa koyucunun yabancılara yönelik çalışma izinlerinin alınmasını daha kolay ve anlaşılır hale getirme amacı taşıdığını gösterir. Yabancıların Türkiye’de çalışma hakları, bu düzenlemelerle güvence altına alınmış ve iş gücü piyasasında daha düzenli ve denetimli bir ortamın oluşturulması sağlanmıştır (Akkaya, 2019: 93).

2.3.7. 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu

4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu, Türkiye'nin ekonomik büyümesini desteklemek amacıyla doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmeyi, yabancı yatırımcıların haklarını korumayı ve uluslararası standartlara uygun bir yatırım ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Kanun, yabancı yatırımların düzenli ve şeffaf bir şekilde Türkiye’ye çekilmesini sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, doğrudan yabancı yatırımlar için bildirimle dayalı bir sistem oluşturarak, yatırımcıların haklarını güvence altına alırken, yerleşik politikalar aracılığıyla yabancı yatırımları artırmayı amaçlamaktadır. Kanunun temel amacı, yabancı yatırımlara uygulanacak muamelelerin düzenlenmesi ve yatırımcıların karşılaştıkları engellerin kaldırılmasıdır.

Kanunun 2. Maddesinin A bendinde, Türkiye'de doğrudan yatırım yapan yabancı yatırımcılar şu şekilde tanımlanmıştır: birincisi, yabancı uyruklu gerçek kişiler ve yurt dışında yerleşik Türk vatandaşları, ikincisi ise yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş yabancı tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlardır. Bu yatırımcılar, Türkiye'de yatırım yapma özgürlüğüne sahip olmakla birlikte, yerli yatırımcılarla eşit muamele görme hakkına da sahiptirler. Kanunun 3. Maddesi, yatırım yapma özgürlüğü ve ulusal muameleleri belirler. Özellikle bu madde, uluslararası anlaşmalar ve özel kanunlar tarafından öngörülmediği sürece yabancı yatırımcıların Türkiye’de serbestçe yatırım yapmalarını ve yerli yatırımcılarla aynı haklardan faydalanmalarını sağlamaktadır. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin uluslararası düzeydeki ekonomik rekabet gücünü artırmayı ve küresel yatırımcıları ülke pazarına çekmeyi amaçlayan stratejilerin temel taşlarını oluşturur (Arslan, 2014: 2-3).

2.3.8. 1994 Göç Yönetmeliği

1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği, Türkiye'nin iltica ve sığınma konusundaki iç hukuki düzenlemelerini geliştiren önemli bir metin olup, hazırlık sürecinde 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün hükümleri temel alınmıştır. Ancak, bu yönetmelik sadece uluslararası belgelerle sınırlı kalmayıp, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun olarak iltica kavramının yanı sıra sığınma kavramını da kapsamına almıştır. Yönetmelik, sığınmacı ve mülteci terimlerini ayrı ayrı tanımlayarak, iç hukukta mevcut olan kavramsal belirsizlikleri gidermeyi amaçlamıştır. Bu düzenleme, iltica başvurularının daha net bir şekilde işleme alınmasını sağlamak ve başvuranların haklarını güvence altına almak için önemli bir adım teşkil etmektedir (Çiçekli, 2003: 129).

Yönetmelik, 14 Eylül 1994 tarihli 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiş ve 30 Kasım 1994 tarihli 22127 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 20 Temmuz 1994 sayı/5224 İltica Yönetmeliği). Yönetmelik, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek İçin Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" olarak adlandırılmıştır. Özellikle, bu yönetmelik Türkiye'ye doğrudan sığınma veya iltica taleplerine ilişkin düzenlemeleri içeren ilk hukuki metin olarak önem taşır. 1994 Yönetmeliği'nin hazırlanma nedeni, 1991 Körfez Savaşı sırasında Irak'tan gelen kitlesel sığınma talepleridir. Bu nedenle, yönetmelik bireysel ve kitlesel sığınma olaylarına karşı devletin alacağı önlemleri ve sığınmacılara sağlanacak hakları düzenlemiştir (Kaya ve Eren, 2015: 22).

Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği ilk dönemde, Türkiye'ye sığınma başvurularının ülkeye giriş yaptıktan sonra 10 gün içinde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu süre "hak düşürücü" olarak kabul edilmiş ve süresi içinde başvuruda bulunmayan kişilerin sınır dışı edilmesi gündeme gelmiştir. Ancak, bu süre içinde başvuru yapmayan kişilerin sığınmacı statüsüne engel teşkil etmeyeceği yönündeki mahkeme kararları, sınır dışı kararlarının iptaline neden olmuştur (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1027).

Bu uygulamanın yol açtığı mağduriyetler ve hukuki sorunlar göz önüne alınarak, 2006 yılında 9938 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yönetmelikte değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle, 10 günlük süre sınırı kaldırılmış ve başvuruların "gerekli başvuruların

gecikmeden yapılması" ve "makul olan en kısa sürede başvuruların gerçekleştirilmesi" şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'nın mülakat yetkisi valiliklere devredilmiş ve sığınmacılarla ilgili karar verme ve itirazları değerlendirme yetkisi olan personelin eğitilmiş olması gerektiği belirtilmiştir (Resmî Gazete, 2006: 9938 Sayılı Yönetmelik).

2.3.9. Diğer Hukuki Düzenlemeler

Türkiye, düzensiz göç akışlarının yönetimi ve uluslararası standartlara uyum sağlama konusunda çeşitli uluslararası sözleşmelere ve düzenlemelere taraf olmuştur. Bu uluslararası hukuki belgeler, Türkiye'nin göç ve insan hakları konularındaki taahhütlerini şekillendirmektedir. Başlıca uluslararası belgeler şunlardır:

- **“Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi** (onay tarihi: 30 Mart 1962)”,
- **“Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü** (katılım tarihi: 31 Temmuz 1968)”,
- **“Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme** (onay tarihi: 27 Eylül 2004)”,
- **“İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol** (onay tarihi: 25 Mart 2003)”,
- **“Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol** (onay tarihi: 25 Mart 2003)”,
- **“Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme** (onay tarihi: 16 Eylül 2002)”,
- **“Ulus Ötesi Örgütlü Suçların Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi** (onay tarihi: 25 Mart 2003)”,
- **“Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme** (onay tarihi: 23 Eylül 2003)”,
- **“Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi** (onay tarihi: 23 Eylül 2003)”,
- **“Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi** (katılım tarihi: 20 Aralık 1985)”,

- “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesine İlişkin Sözleşme (onay tarihi: 25 Haziran 1999)”,
- “Çocuk Hakları Sözleşmesi (onay tarihi: 4 Nisan 1995)”,
- “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (onay tarihi: 18 Mayıs 1954)”,

Ulus aşırı örgütlü suçlarla mücadeleye yönelik olarak, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Sözleşme ve iki Ek Protokol – İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol ve Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol – önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Türkiye, bu protokolleri 25 Mart 2003 tarihinde onaylamıştır. Ayrıca, Türkiye 1999 yılında imzalanan Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin BM Sözleşmesi’ni Haziran 2004’te onaylamış ve İnsan Ticaretine karşı Eylem Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ni Mart 2009’da imzalamıştır”, Bu belgeler, Türkiye’nin insan ticareti ve kaçakçılıkla mücadele konusundaki kurumsal kapasitesini, özellikle yargı mensupları, savcılar ve kolluk kuvvetleri için verilen eğitimlerle güçlendirmeyi amaçlamaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012: 21).

2.3.10. Türkiye’de Göç ile İlgili Hukuksal Düzenlemeler Hakkında Değerlendirme

Türkiye’de Göç ile İlgili Hukuksal Düzenlemeler başlıklı bölümde, Türkiye’nin tarihsel, siyasal ve hukuki bağlamda göç olgusuna verdiği yanıtları sistematik biçimde incelenerek, göç yönetimi alanındaki normatif zeminin evrimini kapsamlı şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hem tarihsel süreklilik hem de normatif kırılma noktaları açısından zengin bir içeriğe sahip olan bu bölümde Türkiye’nin göç hukukunun temel taşlarını oluşturan yasa, yönetmelik ve uluslararası sözleşmeleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Öncelikle, bölümün tarihsel boyutu Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden itibaren devam eden kitlesel nüfus hareketlerinin Cumhuriyet dönemindeki yasal karşılıkları, özellikle 1926 tarihli 885 Sayılı İskân Kanunu ve ardından gelen 1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, “göçmen” statüsünün etno-kültürel tanımlar üzerinden şekillendiği ve özellikle Türk soylu nüfuslara yönelik ayrıcalıklı yerleşim politikalarının ulus-devlet inşası süreciyle ilişkisi isabetli

biçimde vurgulanmıştır. 2006 yılında yürürlüğe giren 5543 Sayılı İskân Kanunu'nun, selef düzenlemelerin devamlılığı niteliğinde olmakla birlikte, göçmen tanımını daha dar bir çerçevede yeniden yorumladığı değerlendirilerek literatürle uyumlu bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, bölümde yer verilen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) ayrıntılı analizi, modern Türkiye'nin göç politikalarının kurumsal ve hukuki yeniden inşasını anlamak açısından katkı sunmaktadır. YUKK'un sadece göçmenlerin yasal statülerini belirlemekte kalmayıp aynı zamanda iltica süreçleri, geçici koruma rejimi, geri gönderme merkezleri, uyum politikaları ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve görevleri gibi alanlarda kapsamlı bir kurumsal yapı sunduğu açık biçimde ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, Türkiye'nin göç yönetimini yalnızca güvenlik temelli bir perspektife indirgemeyen, aynı zamanda insan hakları ve idari etkinlik ilkeleriyle dengeleyen bir anlayışa yöneldiği gözlemlenmektedir.

Bölümde ayrıca, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun istisnai vatandaşlık düzenlemeleri ve 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un iş gücü piyasasıyla ilişkisi ele alınmış; bu iki yasa aracılığıyla göç yönetimi ile ekonomik kalkınma hedefleri arasındaki ilişkinin hukuki düzlemde nasıl kurulduğu analiz edilmiştir. Özellikle göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyon süreçlerine katkı sağlayabilecek bireylerin vatandaşlık ve çalışma hakkına erişiminde gözetilen kriterler, stratejik bir göç politikası tasarımının ipuçlarını vermektedir.

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nin, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün hükümlerine dayandığı ve Türkiye'nin bireysel ve kitlesel sığınma durumlarına karşı verdiği kurumsal tepkileri somutlaştırdığı vurgusu, yapılan yasal düzenlemelerin uluslararası hukukla kurduğu bağa işaret etmektedir. Ayrıca yönetmeliğin zaman içinde değişikliğe uğraması ve hak düşürücü süre uygulamasının kaldırılması, Türkiye'nin göç hukukunun insan haklarına duyarlılığının gelişimini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Son olarak, 5682 ve 5683 Sayılı Kanunlarla şekillenen ikamet ve seyahat düzenlemeleri ile 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu'nun göç bağlamında ele alınması, çalışmanın odak noktalarından olan insani göç dinamiklerinin yanı sıra ekonomik göç dinamiklerine de atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin çok katmanlı göç gerçekliğini yansıtan bütüncül bir perspektif hedeflenmiştir. Bu

bağlamda bölümde normatif, tarihsel ve kurumsal açılardan yapılandırılarak göç politikalarının dinamik doğasını ve bu süreçlerin hukukla kurduğu karmaşık ilişkiyi ortaya koymayı hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇMENLER TARAFINDAN TÜRKİYE’NİN HEDEF ÜLKE OLARAK TERCİH EDİLMESİNİN KURAMSAL ANALİZİ

3.1. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLER İÇİN GÜVENLİ BİR ÜLKE OLMASI

Güvenlik kavramı, yalnızca askeri tehditlere karşı korunma anlamına gelmeyip, bireylerin ve toplulukların yaşamlarını sürdürebilme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Etimolojik olarak Latince “securus” kelimesinden türeyen bu kavram, “endişeden arınmışlık” ve “özgürlük hali” gibi bireysel hislerle yakından ilişkilidir (Oxford Latin Dictionary, 1968: 1722). Modern güvenlik anlayışı ise bu temel anlamın ötesine geçerek, bireyleri ve toplulukları etkileyen ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasal tehditleri de kapsayan çok boyutlu bir yapıya evrilmiştir (Dedeoğlu, 2008: 21). Bu dönüşümle birlikte güvenlik, devlet merkezli bir koruma anlayışından uzaklaşıp birey merkezli bir yapıya bürünmüştür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) 1994 tarihli İnsani Güvenlik Raporu, güvenliği yalnızca devletin güvenliğine indirgemeyen, bireylerin fiziksel, ekonomik ve siyasal güvenliğini önceleyen bir çerçeve sunmuştur. Bu raporda tanımlanan yedi temel güvenlik türü – ekonomik, gıda, sağlık, çevresel, kişisel, toplumsal ve siyasal güvenlik – bireyin bütüncül refahını güvence altına almayı hedeflemektedir (UNDP, 1994: 24).

Bu kuramsal çerçeve göç olgusuyla birlikte düşünüldüğünde, bireylerin ülkelerini terk etme nedenleri arasında kişisel güvenlik kaygılarının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle savaş, iç çatışma, otoriter yönetimler, siyasal baskılar ve organize şiddet gibi unsurlar, bireylerin yalnızca fiziksel değil, psikolojik ve sosyoekonomik güvenliklerini de tehdit etmektedir (Gasper & Gomez, 2015: 2). Bu bağlamda göç, sadece mekânsal bir hareket değil, temel insan haklarına ve güvenliğe erişme çabası olarak da değerlendirilmelidir (Waever, 1995: 49).

Tarih boyunca Anadolu coğrafyası, göç hareketlerinin hem geçiş hem de hedef noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren bu topraklar, farklı etnik ve dini grupların güvenli limanı olmuş; İspanya’dan sürgün edilen Yahudiler, 1848 İhtilalleri sonrası gelen Macar ve Leh mülteciler ve Ekim Devrimi’nden kaçan binlerce

kişi Türkiye'ye sığınmıştır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 56; Kara ve Korkut, 2010: 50). Bu tarihsel miras, Türkiye'nin günümüzdeki göçmen kabul politikalarının sosyo-kültürel zeminini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminde de Türkiye, sığınma hareketlerinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. 1923 Lozan Antlaşması sonrasında gerçekleşen mübadele, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçler, 1980'lerden itibaren artan Afgan göçü ve 2011 sonrası Suriye krizi, Türkiye'nin göç tarihinde belirleyici eşikler olmuştur. Bugün Türkiye, başta Suriyeliler olmak üzere birçok ülkeden gelen milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmaktadır (Koç ve Eryurt, 2017: 129; Şener, 2017: 2). Bu süreçte Türkiye'nin göçmenler açısından bir hedef ülke haline gelmesinde en önemli etkenlerden biri, sunduğu göreceli güvenlik koşullarıdır. Everett Lee'nin itici-çekici faktörler kuramı çerçevesinde güvenlik, hem göç edilen ülkeyi terk etme nedenleri arasında yer almakta hem de tercih edilen yeni ülkeye yönelimin temel belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır (Lee, 1966). Bu bağlamda Türkiye, fiziksel, siyasal, sosyal ve hukuki güvenlik açısından göçmenler için cazip bir ortam sunmaktadır.

Fiziksel güvenlik bakımından Türkiye, kamu düzeninin korunmasına yönelik yürüttüğü asayiş ve güvenlik politikalarıyla göçmenlerin yaşam ve beden bütünlüğünü güvence altına almaktadır. Emniyet güçleri ve yerel yönetimlerin koordinasyonu ile yürütülen çalışmalar, suç oranlarının düşük tutulmasına katkı sunmakta ve bu durum göçmenlerin gündelik yaşamlarını güven içinde sürdürebilmelerini sağlamaktadır (Yılmaz, 2014: 16).

Siyasal güvenlik bağlamında Türkiye, istikrarlı iç siyaseti ve düzenli göç politikalarıyla göçmenlere uzun vadeli planlar yapma fırsatı tanımaktadır. Özellikle geçici koruma ve ikamet rejimleri kapsamında geliştirilen yasal düzenlemeler, göçmenlerin hukuki statü belirsizliklerini azaltmakta ve sosyal entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4).

Sosyal güvenlik ise göçmenlerin temel ihtiyaçlarına erişimini sağlayan en kritik boyuttur. Türkiye, sosyal yardım mekanizmaları, sağlık hizmetleri ve çocukların eğitime erişimini kapsayan kamu politikalarıyla göçmenlerin sosyal refahını artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda sosyal güvenlik sistemleri, göçmenlerin ekonomik

krizlere ve toplumsal dışlanmaya karşı korunmasına yardımcı olmaktadır (UNDP, 1994: 24).

Hukuki güvenlik açısından Türkiye, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile göçmenlerin haklarını uluslararası normlara uygun şekilde güvence altına almıştır. Bu kanun, başvuru süreçlerinin şeffaflığı, karar mekanizmalarının denetimi ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin sunulması gibi birçok alanda göçmenlere yasal koruma sağlamaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1033).

Sonuç olarak, Türkiye'nin sunduğu güvenlik koşulları, göçmenlerin sadece geçici koruma için değil, aynı zamanda kalıcı yerleşim ve sosyal entegrasyon için bu ülkeyi tercih etmelerinde belirleyici olmaktadır. Birey merkezli güvenlik anlayışıyla geliştirilen politikalar, göçmenlerin yaşamsal tehditlerden uzak, istikrarlı ve onurlu bir yaşam kurma çabalarına yanıt verebilmekte; bu da Türkiye'yi göç yönetimi alanında örnek alınabilecek bir ülke konumuna taşımaktadır (Koç ve Eryurt, 2017: 129; UNDP, 1994: 30).

3.2. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE SAĞLADIĞI BARINMA İMKANLARI

Barınma hakkı, insan onuruna yaraşır bir yaşamın temel bileşenlerinden biridir ve uluslararası hukuk belgelerinde açıkça tanımlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) uygun bir yaşam düzeyini herkesin hakkı olarak belirtirken, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (EKSHS) bu hakkı somut biçimde “konut edinme” ve “barınma” şeklinde güvence altına almıştır. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin EKSHS'nin 11. maddesine ilişkin 4 No'lu Genel Yorumu'nda, barınmanın yalnızca fiziksel bir çatıdan ibaret olmadığı; güvenli, barış içinde ve insan onuruna yakışır yaşam alanlarını kapsadığı belirtilmiştir (BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1991: Par. 7-8).

Devletler, bireylerin barınma hakkını gerçekleştirmekle yükümlü tutulmakta ve bu hak, ayrımcılıktan uzak, herkes için geçerli bir sosyal hak olarak tanımlanmaktadır (BM EKSHK, 1991: Par. 6). Ayrıca, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 21. maddesi uyarınca mültecilere konut edinme hususunda ev sahibi ülkenin yabancı uyruklulara sağladığı en az muamelenin sağlanması gerekmektedir. Ancak, bu düzenleme, konutu yalnızca edinme hakkı çerçevesinde ele almakta; barınma hakkının bir sosyal hak olarak devletin

aktif müdahalesini zorunlu kılan niteliğini tam anlamıyla yansıtmamaktadır (Kaboğlu, 2002: 333).

Avrupa Birliği'nin 2001/55/EC sayılı Geçici Koruma Direktifi, geçici koruma altındaki kişilere barınma sağlanmasını üye devletlere yükümlülük olarak tanımlamıştır. Türkiye'de ise Suriyelilere yönelik barınma uygulamaları, öncelikle 1994 Yönetmeliği ve sonrasında Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak uygulamada bu düzenlemeler çoğunlukla anlık, geçici ve plansız müdahalelerle yürütülmüştür (Mazlumder, 2013: 9). Suriye krizinin ardından Türkiye'ye sığınan ilk grupların Hatay'da kurulan geçici barınma alanlarında konaklamaya başlamasıyla birlikte, devlet eliyle kurulan çadırkentler ve konteynerkentler mülteci barınma politikasının merkezine yerleşmiştir. Bu alanlar Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Göç İdaresi Başkanlığı gibi kurumlar tarafından yönetilmekte, temel yaşam ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak özellikle yüksek nüfus yoğunluğu ve sınıra yakınlık, güvenlik ve yaşam koşulları açısından önemli sorunlara yol açmaktadır (BM EKSHK, 1991: Par. 8; Mazlumder, 2013: 11).

Barınma hakkının uluslararası standartlara uygun biçimde uygulanabilmesi için yalnızca fiziksel altyapının yeterli olması değil, aynı zamanda güvenliğin sağlanması, sosyal hizmetlere erişim ve insan onuruna uygun yaşam koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin geçici koruma altındaki göçmenlere yönelik barınma politikaları değerlendirildiğinde, yasal çerçeve var olmakla birlikte, uygulamada kurumsal kapasitenin zaman zaman yetersiz kaldığı görülmektedir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 93). Bu bağlamda, barınma meselesi sadece bir ulusal politika sorunu değil, aynı zamanda küresel eşitsizliklerin de bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Immanuel Wallerstein'in Merkez-Çevre Kuramı, gelişmiş (merkez) ülkelerin yüksek barınma standartlarına sahipken, gelişmekte olan (çevre) ülkelerin bu alanda kaynak ve altyapı bakımından sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır (Wallerstein, 1974:87). Merkez ülkelerde sosyal konut politikaları, şehir planlaması ve sosyal güvenlik uygulamaları kapsamlı ve kalıcı çözümler sunarken, çevre ülkelerde barınma sorunu geçici önlemlerle yönetilmektedir (Garip, 2000: 7-8).

Türkiye, bu kuram çerçevesinde konumlandığında, hem merkez ülkelerle entegre olmaya çalışan hem de çevre ülkelerden yüksek oranda göç alan bir ülke olarak çift yönlü

bir baskı altında kalmaktadır. Özellikle sınırlı bütçe, hızlı nüfus artışı, plansız kentleşme ve dış politikadaki gelişmeler, Türkiye'nin barınma politikalarının sürdürülebilirliğini zorlamaktadır. Sosyal konut projeleri, yerel yönetimlerin girişimleri ve uluslararası kuruluşlardan alınan destekler, mevcut kapasitenin artırılması yönünde önemli adımlar olsa da özellikle geçici koruma rejimi altında yaşayan göçmenlerin uzun vadeli barınma ihtiyaçlarına kalıcı çözüm getirilmesi gerekmektedir (Koç ve Eryurt, 2017: 129).

Türkiye'nin uluslararası kurumlarla yaptığı iş birlikleri, barınma hizmetlerinin genişletilmesine ve hizmet kalitesinin artırılmasına katkı sağlasa da bu yardımların etkili ve sürdürülebilir hale gelebilmesi için barınma hakkının anayasal düzeyde ve sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde yeniden ele alınması elzemdir. Göçmenlere yönelik barınma politikalarının yalnızca insani yardım çerçevesinde değil, sosyal adalet ve insan hakları ekseninde yapılandırılması, Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir (Şener, 2017: 2; Erdoğan ve Kaya, 2015: 56).

3.3. TÜRKİYE'NİN GÖÇMENLERELERE SAĞLADIĞI ÇALIŞMA İMKÂNLARI

Günümüzde zorunlu göç olgusu, sadece insani bir kriz değil, aynı zamanda devletlerin sosyal, ekonomik ve hukuksal yapılarını doğrudan etkileyen karmaşık bir gerçekliktir. Mültecilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, sadece barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmamakta; bireyin kendi yaşamını bağımsız şekilde idame ettirebilmesi açısından çalışma hakkı da büyük önem taşımaktadır. Mültecilerin geldikleri ülkelerde topluma entegre olabilmeleri, üretken bireyler haline gelmeleri ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmamaları, büyük ölçüde çalışma hakkına erişimleriyle mümkündür (UNHCR, 2023). Ancak göçmenler ve mülteciler, çoğu zaman hukuki statülerinin belirsizliği, bürokratik engeller, kayıt dışı istihdam ve toplumsal önyargılar nedeniyle bu haktan yeterince yararlanamamaktadır. Özellikle geçici koruma altındaki bireylerin, ülkede uzun süre kalmalarına rağmen hukuki olarak çalışma yaşamına katılımda çeşitli sınırlamalarla karşılaşmaları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi sonuçlar doğurabilmektedir.

Türkiye, 2000’li yıllardan itibaren yalnızca iş gücü ihraç eden bir ülke değil, aynı zamanda göç alan bir ülke haline gelmiştir. Bu dönüşüm, Türkiye’nin uluslararası göç politikalarını yeniden şekillendirmesine ve yabancı iş gücüne ilişkin yasal düzenlemeleri gözden geçirmesine neden olmuştur. 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, bu bağlamda atılan en önemli adımlardan biridir. Bu yasa ile yabancıların çalışma izinleri merkezi bir yapıya kavuşturulmuş, kayıt dışılığın önlenmesi ve yabancı iş gücünün ekonomik sisteme entegrasyonu amaçlanmıştır (Güzel & Bayram, 2007; 158-203; Arslan, 2014: 5-6).

Ancak 2011 yılındaki Suriye kriziyle birlikte, Türkiye’ye yönelik göç dalgası niteliksel bir değişim göstermiştir. Geçici koruma statüsü altında Türkiye’ye kabul edilen milyonlarca Suriyelinin hukuki durumu ve çalışma hakkı, yeni bir düzenleme gerektirmiştir. Bu bağlamda 2016 yılında yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, sadece yabancı işgücünü değil, aynı zamanda mültecilerin de iş gücü piyasasına entegrasyonunu düzenlemiştir. 11 Ocak 2016 tarihli 2016/8375 sayılı yönetmelik ise, geçici koruma altındaki kişilere belirli şartlar altında çalışma izni verilmesini öngörmüştür. Bu yönetmeliğe göre, geçici koruma kimlik kartına sahip ve altı aydır Türkiye’de bulunan bireyler, yalnızca kayıtlı oldukları ilde ve işverenin e-devlet üzerinden yaptığı başvuru aracılığıyla çalışma izni alabilmektedir (Resmî Gazete, 2016; Çelikel & Gelgel, 2017: 193-194).

Türkiye’de mültecilerin ve düzenli göçmenlerin önemli bir kısmı kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu durum, sosyal güvenlik mahrumiyet, düşük ücret, güvencesizlik ve iş kazalarına karşı korumasızlık gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Özellikle ev içi hizmetler, tarım, inşaat ve tekstil gibi düşük vasıf gerektiren sektörlerde bu kayıt dışı istihdam yoğun biçimde gözlenmektedir (Dedeoğlu, 2011: 32; İçduygu, 2007:212-213).T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2023 yılı verilerine göre, 2004’te 7.302 olan çalışma izni sayısı 2023’te yaklaşık 195.000’e ulaşmıştır. Bu artış olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir; ancak Türkiye’de bulunan 4 milyona yakın mülteci göz önünde bulundurulduğunda, kayıt dışı çalışanların oranının hâlâ oldukça yüksek olduğu görülmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

Arthur Lewis’in Göç Teorisi, Bu kurama göre, göçler emek arzı ve talebi alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde işgücü

fazlasının, daha yüksek ücret ve üretkenlik sunan ülkelere yönelmesini açıklamaktadır. Türkiye de bu bağlamda, çevre ülkelerden gelen göçmenler için cazip bir hedef haline gelmiştir. Ancak bu çekicilik, genellikle düşük ücretli ve emek yoğun sektörlerle yönlendirme üzerinden gerçekleşmektedir. Göçmenler, Türkiye işgücü piyasasında iş gücü açıklarını kapatmakla birlikte, marjinalleşme, dışlanma ve sömürü riski ile karşı karşıya kalmaktadır (Lewis, 1954; Lordoğlu, 2005: 103).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 49, 50 ve 55. maddeleri çalışma hakkını, iş güvenliğini ve adil ücret ilkesini güvence altına almaktadır. Anayasa'nın bu hükümleri yalnızca vatandaşları değil, hukuken ülkede ikamet izni bulunan yabancıları da kapsamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler de bu hakların korunmasını zorunlu kılmaktadır (T.C. Anayasası, 1982; Göç-Der & ESHİD, 2013: 15).

Sonuç olarak Türkiye'nin mülteci ve göçmen politikaları, uluslararası normlara uyum sağlama amacıyla son yirmi yılda önemli değişiklikler geçirmiştir. Gerek 4817 sayılı yasa gerekse 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ile birlikte çalışma izinlerinin verilmesi süreci merkezileştirilmiş ve daha sistematik hale getirilmiştir. Ancak uygulamada yaşanan bürokratik zorluklar, kayıt dışı çalışma yaygınlığı ve sektörlerdeki ayrımcılık gibi sorunlar hâlâ ciddi bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Göçmenlerin üretici bireyler olarak topluma entegre olabilmesi, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, bu düzenlemelerin etkin ve adil biçimde uygulanmasıyla mümkündür. Türkiye, göçmen emeğinin kayıtlı ve güvenli biçimde ekonomiye dahil edilmesi noktasında daha kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalara ihtiyaç duymaktadır. Aksi takdirde hem göçmenlerin hak kayıpları hem de toplumsal uyum sürecindeki kırılganlıklar daha da derinleşebilir.

3.4. TÜRKİYE'NİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI MÜLKİYET EDİNME HAKKI

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye, yabancıların taşınmaz edinmesi konusunda oldukça sınırlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu sınırlamalar, 1924 tarihli Köy Kanunu, 1927 tarihli Askerî Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu ile 1934 tarihli Tapu Kanunu gibi çeşitli yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış, Lozan Antlaşması'na taraf olmayan devletlerin vatandaşlarının Türkiye'de taşınmaz edinmesi yasaklanmıştır. Taraf devlet vatandaşlarına ise yalnızca mülteciyet esasına dayalı olarak ve belirli

coğrafi sınırlamalara tabi olmak üzere bu hak tanınmıştır. Özellikle köy sınırları ile askerî yasak bölgelerde taşınmaz edinimi tamamen yasaklanmıştır (Ertaş & Öztürk, 2017: 443).

Bu katı uygulama, 1984'te yapılan bazı değişikliklerle esnetilerek, belirli ülke vatandaşlarına Bakanlar Kurulu kararıyla taşınmaz edinme hakkı verilmiştir. Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreciyle birlikte 2000'li yıllarda mülkiyet politikalarında daha radikal adımlar atılmıştır. 2003 yılında yürürlüğe giren düzenlemelerle yabancıların taşınmaz edinimine yönelik yasal koşullar hafifletilmiş, 2012 yılında ise mütakabiliyet ilkesi tamamen kaldırılarak yabancıların Türkiye'de taşınmaz ediniminin önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır (Davarcıoğlu & Özaktaş, 2019: 136). Böylece Türkiye, özellikle yatırım yoluyla yabancı ilgisini çekmeyi hedefleyen daha liberal bir mülkiyet politikası geliştirmiştir.

Günümüzde Türkiye'de yabancı uyruklu bireyler, bazı ülke vatandaşları hariç olmak üzere, kişi başına 300.000 metrekareyi ve ilgili mahallenin toplam yüzölçümünün %10'unu geçmeyecek şekilde taşınmaz edinme hakkına sahiptir. Bu istisnalar arasında Suriye, Ermenistan, Küba, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi vatandaşları yer almaktadır. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte taşınmaz edinimine dair yetkiler Cumhurbaşkanlığı'na devredilmiştir (GYODER, 2019: 6). Bununla birlikte, taşınmaz edinimi Türk vatandaşlığına geçişte de bir avantaj olarak sunulmaktadır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 12. maddesine göre, Türkiye'de en az 250.000 ABD doları değerinde taşınmaz edinip, bu mülkü üç yıl boyunca satmama taahhüdü veren yabancılar, Cumhurbaşkanlığı kararıyla Türk vatandaşlığına hak kazanmaktadır (Resmî Gazete, 2018).

Yasal düzenlemelerdeki bu değişim, konut piyasasında da doğrudan etkisini göstermiştir. TÜİK verilerine göre, 2012 sonrası dönemde yabancılara yapılan konut satışlarında kayda değer bir artış yaşanmış, 2013–2019 yılları arasında bu artış %273,39 oranına ulaşmıştır. Bu yükseliş, yabancı yatırımcıların Türkiye konut pazarında önemli bir yer edinmeye başladığını göstermektedir (TÜİK, 2020). Söz konusu eğilim yalnızca ekonomik gücü yüksek ülkelerle sınırlı kalmamış, Afganistan gibi ekonomik açıdan kırılgan ülkelere gelen göçmenlerin de Türkiye'de taşınmaz edinmeye yöneldiği gözlemlenmiştir. 2019 yılı itibarıyla Afgan vatandaşları, Türkiye'de toplam 2.191 konut satın alarak yabancılara konut satışı sıralamasında beşinci sırada yer almıştır.

Afganistan'ın kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılasının yalnızca 510 dolar olduğu dikkate alındığında, bu durum göçmenlerin Türkiye'yi sadece bir geçiş ülkesi değil, kalıcı yerleşim ve güvenli yaşam alanı olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020; TÜİK, 2020).

Afgan göçmenlerin Türkiye'de taşınmaz edinme eğilimleri, yalnızca ekonomik bir yatırım kararı değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve yerleşim arzusu ile de ilişkilidir. Bilecik ilinde yapılan bir alan araştırmasında, halkın %46,11'i Afgan göçmenlerin kiralık konut piyasasında fiyat artışına neden olduklarını belirtmiştir (Cankara, 2018: 62). Bu durum, göçmenlerin mülkiyet veya kira yoluyla konut piyasasında talep yarattıklarını ve toplumsal etkiler oluşturdıklarını göstermektedir. Ancak bu etki, aynı zamanda mülkiyet ediniminin sosyal yönünü ve toplumsal kabul sürecini de beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin Türkiye'de taşınmaz edinme hakkı, göç teorileri çerçevesinde de analiz edilebilecek çok katmanlı bir olgudur.

Mabogunje'nin göç sistemleri yaklaşımı, göçün yalnızca demografik ve insani nedenlerle değil; uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerle de şekillendiğini savunur. Türkiye'nin göçmenlere sunduğu mülkiyet edinme hakkı hem dış yatırım politikaları hem de uluslararası ekonomik sistemle entegrasyon stratejileri bağlamında değerlendirilmelidir (Mabogunje, 1970). Aynı şekilde, göç sistemleri kuramı da mülkiyet hakkını sadece bireysel düzeyde bir kazanım değil, devletlerin dış politika hedefleriyle de ilişkili olarak konumlandırır. Türkiye'nin mülkiyet politikaları hem AB ile uyum süreci hem de uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde şekillenmektedir (Castles & Miller, 2009).

Göçmenlerin taşınmaz edinimi, sadece hukuki ve ekonomik bir hak olarak değil, aynı zamanda toplumsal uyumun ve kalıcı yerleşimin bir aracı olarak da değerlendirilebilir. Kalıcı bir konuta sahip olmak, göçmen bireylerde aidiyet duygusunu güçlendirmekte ve yerel topluluklarla olan etkileşimi artırmaktadır. Özellikle Türkiye gibi göçmen nüfusunun hızla arttığı ülkelerde, bu tür hakların tanınması toplumsal istikrarın sağlanmasına da katkı sunmaktadır (Erdoğan, 2020). Bu bağlamda, Stark ve Bloom'un "İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi" kuramı mülkiyet edinimini daha geniş bir perspektiften değerlendirmemizi sağlar. Bu kurama göre, göç kararı yalnızca bireyin ekonomik kazanç arayışıyla değil, aynı zamanda ailenin refahı, sosyal güvenliği ve

geleceği düşünülerek alınan kolektif bir karardır. Göçmenlerin Türkiye’de taşınmaz edinme eğilimleri, bu teorik yaklaşımla birebir örtüşmektedir. Türkiye, göçmenler tarafından sadece ekonomik fırsatlar sunan bir ülke olarak değil; aynı zamanda ailelerin güvenle yerleşebileceği, sosyal bağ kurabileceği bir yaşam alanı olarak tercih edilmektedir (Stark & Bloom, 1985; Taylor, 1999: 74).

Sonuç olarak Türkiye’nin göçmenlere tanıdığı mülkiyet edinme hakkı, sadece bireysel hak ve özgürlükler düzeyinde değil, aynı zamanda makro düzeyde ekonomik ve sosyal entegrasyon açısından da önem arz etmektedir. Hukuki çerçevenin liberalleştirilmesi, yabancı yatırımcıların ve göçmenlerin ilgisini artırmakta; mülkiyet edinimi, göçmenlerin Türkiye’yi uzun vadeli bir hedef ülke olarak tercih etmelerinde etkili bir unsur haline gelmektedir.

3.5. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI İKAMET HAKKI

Türkiye’nin göç politikaları çerçevesinde ikamet hakkı, göçmenlerin hukuki statülerini tanımlayan ve topluma entegrasyonlarını mümkün kılan en temel unsurlardan biridir. Bu hak, yalnızca bireylerin ülkede kalışlarını meşrulaştırmakla kalmaz; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama katılımlarının ön koşulu olarak işlev görür. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 26. maddesi uyarınca, mültecilere ev sahibi ülkede seyahat ve ikamet özgürlüğü sağlanması yükümlülüğü getirilmiş; bu hakların diğer yabancılara tanınan haklarla en azından eşit düzeyde olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu düzenleme, mültecilere tanınan hakların keyfi sınırlandırmalarla değil, uluslararası insan hakları normları doğrultusunda belirlenmesini zorunlu kılmaktadır (Çelik, 2015: 92).

Türkiye’de yabancıların ikamet işlemleri 11 Nisan 2014 itibarıyla Emniyet Genel Müdürlüğü’nden alınarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiş ve bu tarihten itibaren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çerçevesinde düzenlenmeye başlanmıştır. Bu kanun kapsamında ikamet izinleri; kısa dönem, aile, öğrenci, uzun dönem, insani ve insan ticareti mağduru ikamet izinleri olmak üzere altı farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Kısa dönem ikamet izni, taşınmaz edinme, turizm ya da ticari amaçlarla başvuran kişilere iki yıla kadar verilen geçici bir statü sunarken; aile ikamet izni, Türk vatandaşlarının veya mülteci statüsündeki bireylerin aile üyelerine yönelik üç yıla kadar geçerli bir hak tanımaktadır. Öğrenci ikamet izni örgün öğretim

kurumlarında eğitim gören yabancılara verilirken; uzun dönem ikamet izni ise Türkiye’de kesintisiz sekiz yıl yaşamış kişilere süresiz olarak tanınan bir haktır. İnsani ikamet izni, diğer statülere dahil edilemeyen ve Türkiye’den ayrılması mümkün olmayan bireyler için, insan hakları temelli özel bir uygulamadır. İnsan ticareti mağduru ikamet izni ise mağdur kişilerin korunmasını ve rehabilitasyonunu sağlamak amacıyla üç yıla kadar verilebilmektedir (YUKK, 2014).

2005 yılında Türkiye’de ikamet izniyle bulunan yabancı sayısı 178.964 iken, bu sayı 2019 yılı itibarıyla 1.101.030’a ulaşarak %515’lik bir artış göstermiştir. Bu dikkate değer yükseliş, Türkiye’nin sadece geçici bir göç güzergâhı olmaktan çıkıp, kalıcı bir hedef ülkeye dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin çeşitlendiğini ve süreklilik kazandığını da göstermektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Bu süreçte Afganistan uyruklu göçmenlerin ikamet izinlerinde gözlenen dramatik artış ise dikkat çekicidir. 2013 yılında 2.778 olan Afganlara verilen ikamet izni sayısı, 2020 yılı itibarıyla 41.095’e ulaşarak %1379’luk bir artış göstermiştir. Bu veriler, Türkiye’nin ekonomik ve güvenlik açısından görece istikrarlı yapısının, özellikle siyasi krizler ve sosyal çöküntü yaşayan ülkelerden gelen göçmenler açısından bir cazibe oluşturduğunu göstermektedir (GİGM, 2013; 2016; 2017; 2020). Bununla birlikte, Türkiye’de ikamet hakkı ile düzensiz göç arasındaki ilişki de önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. 2019 yılında Türkiye’de yakalanan düzensiz Afgan göçmen sayısı 201.437 iken, aynı yıl verilen ikamet izni sayısı 39.241’dir. Bu fark, Afganistan uyruklu bireylerin büyük kısmının ikamet izinlerinden ziyade düzensiz yollarla Türkiye’ye giriş yaptığını ve burada yaşamayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Bu eğilim, göçmenlerin düzenli statüler elde etmeye yönelik karşılaştıkları yapısal ve hukuki engellerin, onları düzensiz göç yollarına sevk ettiğini göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin ikamet politikaları, düzenli göçün teşviki kadar, düzensiz göçün önlenmesini sağlayacak sosyal ve yapısal mekanizmaları da içermelidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

Douglas Massey ve çalışma arkadaşlarının geliştirdiği İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, bu süreci açıklamak için güçlü bir kuramsal zemin sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre göçmen ağları, göç sürecini kolaylaştıran ve sürdürülebilir hale getiren sosyal yapılardır. Önceden göç etmiş bireyler tarafından oluşturulan bu ağlar, yeni gelen göçmenlerin barınma, iş bulma, hukuki destek ve kültürel adaptasyon gibi konularda

yönlendirilmesini sağlar. Türkiye’deki göçmen toplulukları, özellikle aynı etnik ya da coğrafi kökenden gelen bireyler arasında dayanışma zeminini oluşturarak, ikamet sürecinin daha sağlıklı işlemlerini mümkün kılmaktadır (Massey et al., 1993). Göçmenlerin Türkiye’de ikamet hakkından yararlanma süreci, yalnızca hukuki statüyle sınırlı kalmamakta; sosyal ağlar ve göçmen topluluklarının ilişkiler ağı çerçevesinde şekillenmektedir.

Göçmenlerin ikamet izinleri çerçevesinde Türkiye’de kalıcı olabilmeleri, büyük ölçüde bu ilişkiler ağlarının sunduğu ekonomik ve sosyal destekle kolaylaşmaktadır. Göçmenler, toplumsal kaynaklara erişimlerini bu sosyal ağlar aracılığıyla sağlayarak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha güçlü bir konum elde edebilmektedirler. Bu ağlar, aynı zamanda bilgi paylaşımı, iş imkânlarına yönlendirme, çocukların eğitimi, sağlık hizmetlerine erişim gibi konularda da etkili olmaktadır. Böylece, Türkiye’nin sunduğu ikamet hakkı, göçmenlerin yalnızca fiziksel olarak ülkede kalmalarını değil, aynı zamanda sosyal olarak da entegre olmalarını sağlayan bir araca dönüşmektedir (Erdoğan, 2020).

Sonuç olarak Türkiye’nin göçmenlere tanıdığı ikamet hakkı, yalnızca bireysel düzeyde bir hak değil; göç yönetimi açısından stratejik bir enstrüman olarak değerlendirilmelidir. İkamet izinlerinin kapsamı ve niteliği hem düzenli göçü teşvik etmekte hem de göçmenlerin topluma entegrasyon sürecini desteklemektedir. Özellikle göçmen topluluklarının sosyal ağlarıyla birleştiğinde, bu hak; bireylerin yaşamlarını sürdürebilir kılmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal uyumun ve toplumsal bütünleşmenin altyapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’nin ikamet politikaları, sadece güvenlik odaklı değil; insan haklarını, sosyal uyumu ve göçmenlerin bireysel kapasitelerini önceleyen çok boyutlu bir çerçevede ele alınmalıdır.

3.6. TÜRKİYE’NİN GÖÇMENLERE TANIDIĞI VATANDAŞLIK HAKKI

Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık edinme süreçleri, yasal çerçeve bakımından belirli yollarla tanımlanmış olsa da uygulamada birçok sınırlama ve belirsizlik içermektedir. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, vatandaşlık; genel başvuru, evlenme yoluyla ve istisnai durumlarda olmak üzere üç ana yöntemle kazanılabilir. Ancak bu süreçlerin tamamı, başvurusunun hukuki koşulları sağlamanın yanı sıra, idarenin

takdir yetkisine bağlıdır. Özellikle “kamu düzeni” ve “milli güvenlik” gibi muğlak ifadeler, yetkili makamların karar alma süreçlerinde geniş bir yorum alanı yaratmakta, bu da başvuruların sonucunu belirsiz hale getirmektedir (5901 sayılı Kanun, 2009).

Genel olarak vatandaşlık başvurusunda bulunabilmek için başvuran kişinin Türkiye’de kesintisiz beş yıl yasal olarak ikamet etmesi, Türkçeyi yeterli düzeyde konuşabilmesi, geçimini sağlayacak düzeyde gelir ya da bir meslek sahibi olması ve Türkiye’de kalma niyetini istikrarlı biçimde göstermesi gerekmektedir. Bu niyet; iş kurma, mülk edinme ya da Türk vatandaşı bir bireyle evlenme yoluyla ortaya konabilmektedir. Ayrıca Türk vatandaşlarıyla aile bağlarının (anne, baba, kardeş, çocuk) bulunması ya da Türkiye’de belirli bir süre eğitim alınmış olması da başvuru için destekleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Ancak uluslararası koruma statüsünde bulunan mülteciler için, sığınma sürecinde geçirilen zaman bu beş yıllık yasal ikamet süresine dahil edilmemektedir. Bu nedenle mültecilerin vatandaşlık başvurusu yapabilmeleri, ancak koruma statüsünden çıkarak farklı bir ikamet iznine geçmeleri durumunda mümkün olabilmektedir (Aslanhan, 2006: 65).

Evlilik yoluyla vatandaşlık başvurusu ise en az üç yıl boyunca “aile birliği” içinde yaşanmış olması şartına bağlıdır. Evliliğin şeklen değil, fiilen sürdüğünün kanıtlanması aranmaktadır. Öte yandan, istisnai vatandaşlık uygulaması, daha çok sanayi yatırımı yapan, bilim, teknoloji, kültür, sanat veya spor gibi alanlarda Türkiye’ye katkı sağlayan ya da Türk soyu ve kültürüne mensup olduğu değerlendirilen bireyler için devreye girmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen koşulları sağlayan yabancı yatırımcılara da belirli bir yatırım miktarını taahhüt etmeleri halinde istisnai vatandaşlık hakkı tanınmaktadır. Bu kapsama giren bireylerin eş ve çocukları da vatandaşlığa dahil edilebilmektedir (5901 sayılı Kanun, 2009). Ancak uygulama verileri, bu yollarla vatandaşlık kazanmanın göçmenler için oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve çalışma izniyle istihdam edilen sığınmacıların büyük bölümü, kayıt dışı çalıştıkları için istikrarlı gelir koşulunu sağlayamamakta, ayrıca ikamet süresine dair belgeleri eksik ya da geçersiz sayılabilmektedir. Bu durum, özellikle Afganistan, İran ya da Afrika ülkelerinden gelen ve Suriyeli olmayan göçmenlerin vatandaşlık başvuru süreçlerinde ciddi engellere yol açmaktadır. Nitekim 2018 yılında yatırım yoluyla vatandaşlık kazanan 2.611 yabancıya rağmen, Afgan yatırımcılara verilen vatandaşlık sayısı yalnızca 240, Iraklılara ise 327

olarak kayda geçmiştir (Aslanhan, 2006: 65). Bu rakamlar, ekonomik ya da akademik açıdan öne çıkamayan mültecilerin vatandaşlık hakkına erişiminin büyük ölçüde sınırlandığını ortaya koymaktadır.

Suriyeli mültecilerin durumu ise daha farklı bir çerçevede şekillenmektedir. Türkiye’de geçici koruma statüsüyle yaşayan Suriyeliler, bu statü nedeniyle ikamet izni elde edememekte ve genel başvuru yoluyla vatandaşlık kazanma imkânından yoksun kalmaktadır. 2019 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği’nde yapılan bir değişiklikle, bu kişilerin belirli koşullar altında diğer ikamet türlerine geçişlerinin önü açılmış olsa da, bu geçişler hem bürokratik süreçler hem de idarenin inisiyatifi nedeniyle oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, md. 12). Suriyelilerin vatandaşlık kazanımı bu nedenle daha çok istisnai yollarla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Türkiye’ye ekonomik, akademik veya kültürel katkı sağladığı değerlendirilen bireyler ve aileleri Cumhurbaşkanlığı kararıyla vatandaşlık kazanabilmektedir. 2019 yılı itibarıyla vatandaşlık kazanan Suriyelilerin sayısı yaklaşık 110 bin olup, bunun 57 bini çocuk, 53 bini yetişkinlerden oluşmaktadır. Bu gruptaki bireyler; Türk vatandaşlarıyla evlenmiş, Türkiye’de eğitim almış ya da mesleki açıdan yüksek niteliklere sahip olan kişilerden oluşmaktadır (Erdoğan, 2019: 8).

Vatandaşlık hakkına erişemeyen ve her iki ülkenin vatandaşlığını da kazanamayan çocuklar üzerinden yeni bir sorun alanı doğmuştur. Türkiye’de doğan ancak ne Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ebeveyne ne de Suriye devletinin vatandaşlığını devralabilecek bir statüye sahip olmayan yüzbinlerce çocuk, “vatansız” (haymatlos) konumunda yaşamaktadır. 2019 sonu itibarıyla bu sayının 450 bini aştığı ve her gün ortalama 465 çocuğun vatansız olarak dünyaya geldiği tahmin edilmektedir (Erdoğan, 2019: 9). Bu durum hem hukuki hem de toplumsal düzeyde kayıp bir nesil oluşmasına yol açma potansiyeline sahiptir.

Vatandaşlık edinim süreçlerinin ekonomik ve mesleki yeterliliğe göre şekillenmesi, mülteci toplulukları içinde yeni bir toplumsal hiyerarşi ve ayrışma yaratmaktadır. Eğitimli ve ekonomik kaynaklara erişimi olan bireyler vatandaşlığa erişebilirken, yoksul ve düşük profilli mülteciler bu haktan uzak kalmakta; bu da entegrasyon sürecini zorlaştırmakta ve toplumsal uyumu engellemektedir (Göksel, 2019: 203). Bu bağlamda, vatandaşlık politikalarının daha eşitlikçi, erişilebilir ve öngörülebilir hale getirilmesi

büyük önem taşımaktadır. Yerel toplumun hassasiyetleri gözetilerek yapılacak farkındalık çalışmaları hem vatandaşların hem de göçmenlerin bu süreçteki algılarını dönüştürebilir ve daha kapsayıcı bir vatandaşlık modelinin inşa edilmesine katkı sunabilir (Şimşek, 2019: 183).

Bu süreçleri kuramsal açıdan değerlendirmek için A. Stouffer'ın Kesişen Fırsatlar Teorisi yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu teoriye göre, göçmenler göç kararlarını verirken yalnızca fiziki mesafeyi değil; farklı yerlerdeki fırsatların niteliğini ve erişilebilirliğini de dikkate alırlar. Türkiye'nin vatandaşlık politikaları da bu çerçevede, göçmenlere daha erişilebilir sosyal ve ekonomik fırsatlar sunduğu ölçüde cazip hale gelmektedir. Vatandaşlık hakkı, sadece hukuki bir statü değil; aynı zamanda eğitim, sağlık, barınma ve istihdam gibi temel haklara ulaşımı da sağlayan bir geçiş kapısı olarak değerlendirilmektedir. Mesafenin azalması ve fırsatların artması, Türkiye'yi birçok göçmen için "hedef ülke" konumuna taşımaktadır (Stouffer, 1940).

Sonuç olarak Türkiye'nin vatandaşlık politikaları, göçmenlerin entegrasyonu, toplumsal uyumu ve yasal güvencelerle donatılması açısından kilit bir rol oynamaktadır. Ancak bu politikanın daha adil, şeffaf ve kapsayıcı biçimde yeniden yapılandırılması hem toplumsal barışı destekleyecek hem de göçmenlerin insan onuruna yakışır bir yaşam kurmalarını sağlayacaktır.

3.7. TÜRKİYE'NİN GÖÇMENLERE SAĞLADIĞI SOSYAL HAKLAR

Sosyal haklar, modern refah devletinin temel taşlarından biri olarak, bireylerin insanca bir yaşam sürdürebilmeleri için devlet tarafından sağlanması gereken haklar bütünüdür. Bu haklar, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan toplumsal yıkımlar ve eşitsizliklerle mücadele amacıyla hızla gelişmiş, savaş sonrası dönemin yeniden yapılandırma sürecinin merkezine yerleşmiştir. Fransa (1946), İtalya (1948), Türkiye (1961) ve Almanya (1949) gibi ülkelerde kabul edilen anayasal metinler, sosyal hakları yalnızca bir ideal olarak değil, devletlerin yerine getirmesi gereken yükümlülükler olarak tanımlamış ve anayasal düzleme taşımıştır (Güzel, 2000: 284; Grellois, 2002: 291). Böylece sosyal haklar, ulus devletin meşruiyetini güçlendiren bir zemin haline gelmiştir.

Bu gelişmelerin uluslararası düzeydeki yansıması, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) ile somut bir hâl almıştır. İHEB, bireylerin yalnızca siyasal

haklara değil, sosyal refahı sağlayacak ekonomik, kültürel ve sosyal haklara da sahip olduğunu ilan etmiştir. 25. maddesi ile herkesin, kendisi ve ailesi için sağlıklı beslenme, giyinme, barınma ve sağlık hizmetlerini içeren "yeterli bir yaşam düzeyine" sahip olma hakkı tanınmıştır (Özdek, 1994: 33). Bu ilke, daha sonra 1976 yılında yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) ile uluslararası hukukun bağlayıcı bir normu haline getirilmiştir. Sözleşme, devletlerin bu hakları sağlamak üzere hem ulusal politikalar hem de uluslararası iş birliği çerçevesinde yükümlülük altına girmesini şart koşturmaktadır (Omay, 2019: 13).

Sosyal hakların evrenselliği, bu hakların coğrafi sınırların ötesinde tüm bireyleri kapsamalarını sağlar. Bu bağlamda, mülteciler de sosyal hakların öznesi haline gelir. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin en azından ev sahibi ülkedeki yabancılara tanınan sosyal haklardan faydalanmasını öngörmektedir. Ayrıca 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi özel grupları ilgilendiren uluslararası belgeler de, mülteci statüsündeki bireylerin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve barınma gibi alanlarda korunmasını amaçlamaktadır (Özdek, 2011: 34).

Sosyal hakların gelişimi yalnızca vatandaşlara yönelik değil, dezavantajlı grupların korunmasını da merkeze almıştır. Mülteciler ise, çoğunlukla sosyal haklara erişim konusunda en fazla dışlanan gruplardan biridir. Uluslararası belgelerde "herkes" ifadesiyle tanımlanan sosyal haklar, aslında ayırım gözetilmeksizin tüm bireyleri kapsama iddiası taşır. Bu yönüyle sosyal haklar, yalnızca vatandaşlık bağıyla değil, insan haklarının evrenselliği ilkesiyle tanımlanan bir koruma alanıdır. Bu hakların mültecilere de tanınması, insani yardım anlayışından öte, devletlerin hukuki sorumluluklarının bir gereğidir (Tanör, 1978: 40-41; Özveri, 2011: 210).

Türkiye, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler çerçevesinde mültecilerin sosyal haklarına saygı gösterme ve bu hakların uygulanmasını sağlama yükümlülüğü altındadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin yanı sıra, ESKHS'nin 11. maddesi de barınma, beslenme ve sağlık gibi temel hakların devlet tarafından sağlanmasını zorunlu kılar. Bu yükümlülük, sadece bireysel değil, aynı zamanda kolektif sosyal refahı artırmayı amaçlar. Söz konusu yükümlülükler, yalnızca vatandaşlara değil, ülkede yaşayan tüm bireylere yöneliktir. Bu bağlamda, Türkiye'nin mülteciler için sunduğu sosyal haklar; eğitim,

sağlık hizmetleri, sosyal yardım, barınma ve istihdam destekleri gibi alanlarda değerlendirilmektedir (Grahl-Madsen, 1966: 86).

Mültecilerin sosyal haklara erişimi, aynı zamanda onların yaşadıkları zorlukların bir sonucu olarak şekillenmektedir. Sosyal haklardan yoksunluk, bazen bireyleri mülteci olmaya iten temel nedenlerden biri haline gelebilmektedir. Bu nedenle, Cenevre Sözleşmesi'nin günümüz koşullarına göre genişletici yorumlanması gerektiği yönündeki görüşler önem kazanmaktadır. Sosyal hakların sistematik biçimde ihlali, bireylerin yaşamlarını sürdürebilme koşullarını ortadan kaldırarak mülteci statüsüne geçişi tetikleyebilir. Bu bağlamda, “zulüm korkusu” kavramı, yalnızca siyasal değil, sosyal baskı ve dışlanmayı da içerecek biçimde yorumlanmalıdır (Özveri, 2011: 212).

Türkiye’de mültecilerin sosyal haklara erişimi ise pratikte pek çok engelle karşılaşmaktadır. Sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerde mültecilere yönelik bazı düzenlemeler bulunmakla birlikte, uygulamadaki sınırlılıklar ve idari belirsizlikler, bu hakların etkin biçimde kullanılmasını engellemektedir. Geçici koruma altındaki Suriyeliler için sunulan ücretsiz sağlık hizmetleri ve çocukların eğitim sistemine entegrasyonu, önemli adımlar olsa da aynı imkânlar diğer uluslararası koruma başvurusu sahipleri için her zaman geçerli olamamaktadır. Bu durum, mülteciler arasında da haklara erişimde eşitsizlik yaratmakta ve sosyal adalet ilkesini zedelemektedir (Erdoğan, 2020: 15).

Bu noktada Ravenstein’in 19. yüzyılda geliştirdiği “Göç Kanunları” kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Ravenstein’a göre göç, yalnızca ekonomik sebeplerle değil, aynı zamanda sosyal fırsatlar ve hizmetlere erişim gibi nedenlerle de gerçekleşmektedir (Sert, 2016b: 29). Göçmenlerin büyük kentlere yönelmesi, sadece iş arayışıyla değil, daha gelişmiş sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere ulaşma arzusuyla da açıklanabilir. Bu çerçevede, sosyal haklar yalnızca mültecilerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri için değil, göç hareketlerinin yönünü ve biçimini belirleyen bir unsur olarak da ele alınmalıdır. Dolayısıyla sosyal haklar, hem göçün itici-çekici faktörleri arasında yer almakta hem de mültecilerin yerleşim ve entegrasyon kararlarını doğrudan etkilemektedir (Ravenstein, 1885; 1889).

Ravenstein’in öne sürdüğü çekici faktörler arasında daha iyi sağlık sistemleri, eğitim imkânları ve sosyal güvenlik hizmetleri önemli yer tutar. Türkiye’nin büyük

şehirlerinde mülteci nüfusunun yoğunlaşmasının bir nedeni de bu bölgelerde sunulan sosyal imkânların kırsal alanlara göre daha cazip olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal hakların sağlanması yalnızca bireysel refahı değil, aynı zamanda göçmenlerin yöneldiği bölgelerin belirlenmesini de şekillendirmektedir. Bu da sosyal politika ile göç yönetimi arasında doğrudan bir bağ kurmayı gerektirir.

Sonuç olarak sosyal haklar, yalnızca vatandaşlara özgü ayrıcalıklar değil, uluslararası insan hakları hukukunun evrensel ilkeleri gereği, ülkede bulunan her bireye tanınması gereken haklardır. Mültecilerin sosyal haklara erişimi, insan onuruna yakışır bir yaşamın ve başarılı bir entegrasyonun temelini oluşturmaktadır. Türkiye, bu hakların korunması ve uygulanması bakımından hem ulusal mevzuatını hem de uluslararası yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak hareket etmeli; mültecilere yönelik sosyal hizmetleri kapsayıcı, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir zeminde sunmalıdır. Bu yaklaşım, sadece sosyal adaletin tesisi açısından değil, aynı zamanda toplumsal uyumun sağlanması ve mültecilerin göç sonrası hayata katılımının artırılması bakımından da hayati bir öneme sahiptir.

3.8. TÜRKİYE’DE SAĞLIK SİSTEMİNİN GÖÇMENLERE SAĞLADIĞI İMKANLAR

Uluslararası hukuk çerçevesinde sağlık hakkı, her bireyin onurlu bir yaşam sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir unsur olarak tanımlanır. Bu hak, başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), 1951 Mülteci Sözleşmesi ve çeşitli bölgesel belgelerle devletlerin pozitif yükümlülükleri arasında yer almaktadır. ESKHS’nin 12. maddesi, her bireyin mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkını tanımakta ve taraf devletlerin bu hakkın hayata geçmesini sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Türkiye, bu sözleşmeyi 2000 yılında imzalamış ve 2003’te onaylayarak bu yükümlülükleri iç hukuk sistemine dahil etmiştir (BM ESKHK, 2000; Özveri, 2011: 210).

Göçmenler ve sığınmacılar, sağlık hizmetlerine erişimde sıklıkla yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin 14 No’lu Genel Yorumu, sağlık hakkının “ayırım

gözetilmeksizin” uygulanmasını zorunlu kılar. Bu yorum, yalnızca vatandaşlar için değil; göçmenler, sığınmacılar ve vatansız bireyler gibi grupların da bu hizmetlere eşit biçimde erişimini garanti altına almayı hedefler. Dolayısıyla, devletler sağlık sistemlerini kurgularken bu eşitlik ilkesini göz önünde bulundurmakla yükümlüdürler (BM ESKHK, 2000: Genel Yorum No.14).

Türkiye’nin göçmenlere sunduğu sağlık hizmetleri hem ulusal düzenlemeler hem de uluslararası yükümlülükler çerçevesinde şekillenmiştir. 1982 Anayasası’nın 17. ve 56. maddeleri, yaşama hakkı ve sağlık hakkı kapsamında devletin bireylerin maddi-manevi varlıklarını koruma ve sağlıklı çevrede yaşama hakkını güvence altına almasını öngörmektedir. Bu haklar, vatandaşlık statüsüne bakılmaksızın, Türkiye sınırları içindeki tüm bireyler için geçerli kılınmalıdır (T.C. Anayasası, 1982: md. 17, 56). Türkiye’de göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanma biçimi, sahip oldukları statüye göre değişiklik göstermektedir. Geçici koruma altındaki Suriyeliler, 2013 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı ve AFAD’ın genelgeleriyle kamu sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma hakkına sahip olmuşlardır. Özellikle 2013/8 sayılı AFAD Genelgesi ile bu hak ülke geneline yayılmış ve kayıtlı tüm Suriyelilerin kamu hastanelerinde tedavi olabilmeleri sağlanmıştır (AFAD, 2013). Bunun yanında, Türk Eczacılar Birliği ile yapılan protokoller çerçevesinde serbest eczanelerden temin edilen ilaçların bedeli de AFAD tarafından karşılanmaktadır. Ancak, bu sistem yalnızca geçici koruma kimliği bulunan Suriyeliler için geçerli olup, kayıt dışı göçmenler bu kapsamda yer almamaktadır (Şimşek, 2020: 118).

Uluslararası koruma başvurusu yapan veya statü sahibi olan diğer mülteciler için ise durum daha karmaşıktır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sosyal yardım ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda genel ilkeleri belirlemiş, ancak uygulamada bu hizmetlere ulaşım çoğu zaman yönetmeliklerin ve valilik kararlarının insiyatifine bırakılmıştır. YUKK’un 89. maddesi, sağlık güvencesi olmayan koruma başvurusu sahiplerinin genel sağlık sigortası kapsamına alınabileceğini öngörmektedir. Ancak, bu uygulamanın detaylarını belirleyen ikincil mevzuatın eksikliği, göçmenlerin sağlık sistemine bütüncül şekilde entegre olmasını zorlaştırmaktadır (YUKK, 2013: md. 89; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Bu noktada, sağlık hizmetlerine erişimin yalnızca hukuki düzenlemelere bağlı kalmaması, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve yönetsel faktörlerle de desteklenmesi gerektiği açıktır. 5510 sayılı

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında sığınmacıların SGK'ya bildirilerek tedavi haklarının açılması, önemli bir kazanım olmakla birlikte, çoğu zaman bu bildirimin zamanında yapılmaması veya eksik yapılması nedeniyle uygulamada aksaklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'nın 2006 tarihli genelgesiyle, sosyal güvencesi olmayan göçmenlerin sağlık giderlerinin SYDV bütçesinden karşılanabileceği öngörülmüş olsa da, bu destek genellikle yeterli ve sürekli değildir (Çiçekli, 2009: 191; Özkan, 2014: 322).

Geçici koruma dışındaki diğer göçmen gruplarının sağlık hakkına erişimi, özellikle kamp dışı yerleşimlerde yaşayanlar için daha da sınırlı kalmaktadır. AFAD ve Sağlık Bakanlığı iş birliğiyle oluşturulan sağlık birimleri genellikle kamp merkezlerine yoğunlaşmakta, bu da şehir merkezlerinde yaşayan göçmenlerin sağlık sistemine erişimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, sağlık hizmetlerine erişimde mekânsal eşitsizlikler yaratarak, kamplar dışındaki göçmenleri dezavantajlı konuma düşürmektedir (Erdoğan, 2020: 79).

Türkiye'nin sunduğu sosyal haklar ile göçmenlerin yaşam standartlarını artırma çabası, Immanuel Wallerstein'in Merkez-Çevre Kuramı çerçevesinde de analiz edilebilir. Türkiye, hem çevre ülke konumunda olup göç gönderen ülkelere komşudur hem de geçici koruma ve sığınma talepleriyle karşılaşan bir transit ve hedef ülke durumundadır. Bu nedenle, sosyal devlet reflekslerini devreye sokarak sağlık hizmetleri, eğitim ve barınma gibi temel hizmetleri sağlama yönünde adımlar atmak zorundadır. Ancak bu hizmetlerin sürdürülebilirliği, büyük ölçüde uluslararası destek, kurumlar arası eşgüdüm ve sosyal kabul mekanizmalarının işlerliğiyle yakından ilişkilidir (Wallerstein, 1974; Şen, 2018: 143).

Sonuç olarak Türkiye'deki sağlık sistemi, mülteciler ve göçmenler için çeşitli yasal düzenlemelerle desteklenen ancak uygulamada eşitsizlikler barındıran bir yapıya sahiptir. Hukuki düzlemde tanınan haklar ile pratikte sunulan hizmetler arasındaki boşluk, göçmenlerin sağlık hakkına erişimini sınırlamakta; bu durum ise hem insan hakları hem de kamu sağlığı açısından riskler yaratmaktadır. Bu nedenle, sağlık hakkının göçmenler açısından daha etkili ve erişilebilir hale gelmesi için, mevzuatın netleştirilmesi, yönetim yapısının sadeleştirilmesi ve kamu kurumlarının koordinasyonunun artırılması gerekmektedir.

3.9. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİNİN ÖĞRENCİLERE SAĞLADIĞI HAKLAR

Eğitim hakkı, bireylerin toplumsal entegrasyonunun sağlanması ve temel insan haklarından yararlanabilmeleri açısından hayati öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 13 No'lu Genel Yorumu, eğitimi sadece bireysel gelişim için değil, aynı zamanda tüm diğer insan haklarının gerçekleşmesinin temel koşulu olarak tanımlar. Bu çerçevede, mülteci ve sığınmacıların eğitim hakkı, ayırım gözetilmeksizin tanınmalı ve uygulanmalıdır (CESCR, General Comment No. 13, 1999).

Uluslararası insan hakları belgeleri de eğitim hakkını tüm bireyler için güvence altına almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesi, eğitimin herkes için bir hak olduğunu, ilköğretimin ücretsiz ve zorunlu olması gerektiğini açıkça belirtir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. maddesi ise, devletlerin ilköğretimi parasız sağlama yükümlülüğünü ve yükseköğretimin liyakata dayalı olarak erişilebilir olması gerektiğini hükme bağlamaktadır. Ayrıca, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. ve 29. maddeleri, çocukların eğitim hakkını korurken, bu eğitimin çocuğun kültürel kimliği ve toplumsal uyumu gözetilerek yapılandırılması gerektiğini vurgular (UN, 1948; UN, 1966; UNCRC, 1989).

Mültecilerin eğitim hakkına ilişkin en açık hükümlerden biri, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 22. maddesinde yer alır. Bu madde, taraf devletlerin mültecilere temel eğitimde vatandaşlarla aynı muameleyi uygulamakla yükümlü olduğunu belirtir. Temel eğitim dışındaki yükseköğrenim ve mesleki eğitim gibi alanlarda da, mültecilere diğer yabancılara sağlanan en az eşdeğer olanakların sunulması gerekmektedir. Sözleşme, ayrıca diplomaların tanınması, harç muafiyetleri ve burs gibi desteklerin de mülteciler için sağlanmasını öngörmektedir (UNHCR, 1951).

Türkiye'nin anayasal düzenlemeleri de eğitim hakkının evrenselliğini ve kapsayıcılığını vurgulamaktadır. 1982 Anayasası'nın 42. maddesi, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağını ifade ederken, bu hakkın Atatürk ilkeleri ve çağdaş bilim esasları doğrultusunda düzenlenmesini şart koşar. Bu bağlamda, anayasa sadece vatandaşları değil, Türkiye'de bulunan yabancıları da kapsayacak biçimde eğitim hakkını tanımaktadır (T.C. Anayasası, 1982, md. 42). Türkiye'de uluslararası koruma

özneleri olan mülteci ve sığınmacıların eğitim hakkı, hem temel eğitim hem de yükseköğretim düzeyinde iç hukuk ve uluslararası belgelerle güvence altına alınmıştır. İlköğretim çağındaki tüm çocukların zorunlu eğitim kapsamında devlet okullarına kaydolma hakları bulunmaktadır ve bu eğitim ücretsizdir. Ayrıca, kitaplar ücretsiz temin edilmekte, ancak diğer okul araç-gereçleri için resmi yardım sunulmamaktadır (Dinçer vd., 2013: 25).

Yükseköğrenim ve mesleki eğitim alanında da düzenlemeler mevcuttur. Türkiye’de mülteci statüsündeki bireyler, öğrenim vizesi aranmaksızın üniversitelere başvurabilirken, geçici koruma kapsamındakiler için bazı sınırlamalar söz konusudur. Ancak, 2013 yılında YÖK tarafından çıkarılan bir genelge ile geçici koruma altındaki Suriyelilerin belirli üniversitelerde "özel öğrenci" statüsünde kayıt yaptırabilmeleri mümkün kılınmıştır. 2014-2015 eğitim öğretim yılında yayımlanan başka bir karar ile Suriye ve Mısır’dan gelen öğrencilerin yatay geçiş başvurularının da belirli koşullar altında kabul edilmesi sağlanmıştır (YÖK, 2013; YÖK, 2014). Ayrıca, Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim ile yaygın eğitim programları da uluslararası koruma öznelerine açılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın yürüttüğü halk eğitim merkezleri ve belediyelerin sunduğu meslek edindirme kursları, yabancı uyruklu bireylerin katılımına açıktır. Bu durum, mültecilerin hem toplumsal uyumunu hem de ekonomik hayata entegrasyonunu desteklemektedir (Resmî Gazete, 2004; Dinçer vd., 2013: 25).

Suriyeli mülteciler özelinde eğitim politikaları daha da ayrıntılandırılmıştır. Başlangıçta yalnızca kamp içinde eğitim hizmeti sunulurken, zamanla kamp dışında yaşayan Suriyeliler de devlet okullarına kabul edilmiştir. İkamet izni olanlar doğrudan devlet okullarına kayıt yaptırabilirken, ikameti bulunmayanlar misafir öğrenci statüsünde eğitim alabilmektedir. Ayrıca, yerel yönetimler ve STK’lar tarafından Arapça eğitim sunan gayriresmî okullar da kurulmuştur, ancak bu okulların sayısı sınırlıdır (Dinçer vd., 2013: 26).

Yükseköğretimde ise Türkiye, mülteci öğrenciler için uluslararası ortalamaların çok üzerinde imkânlar sunmaktadır. TBMM raporlarına göre, Suriyeli öğrencilere verilen yükseköğrenim ve dil bursları sayesinde mültecilerin üniversiteye erişim oranı %6’ya ulaşmış, bu oran dünya ortalaması olan %1’in oldukça üzerindedir. Ayrıca, Suriyeli

çocukların Türk çocuklarıyla aynı sınıflarda eğitim alması sağlanarak, entegrasyon süreci desteklenmiştir (TBMM, 2018).

Göç kuramları bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye'nin eğitim olanaklarının göç kararları üzerindeki etkisi, William Petersen'in "Göçün Genel Tipolojisi" çalışmasında tanımlanan "serbest göç" tipiyle örtüşmektedir. Serbest göç, bireylerin herhangi bir zorlama ya da baskı olmaksızın daha iyi yaşam koşulları arayışıyla gerçekleştirdikleri göçleri ifade eder. Eğitim olanaklarının cazibesi, bazı birey ve ailelerin Türkiye'yi tercih etmelerinde belirleyici olabilmektedir. Bu tercihte zorunluluk değil, eğitim yoluyla sosyal hareketlilik sağlama arzusu ön plana çıkmaktadır (Petersen, 1958; Yalçın, 2004). Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin eğitim sisteminin sunduğu haklar ve olanaklar, yalnızca uluslararası koruma öznelerinin temel insan haklarından yararlanmasına katkı sunmakla kalmamakta; aynı zamanda Türkiye'nin göçmenler tarafından gönüllü ve istekli biçimde tercih edilen bir hedef ülke olmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim yoluyla toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesi hem bireylerin yaşam kalitesini artırmakta hem de göçün yönetilebilirliğini kolaylaştırmaktadır.

3.10. TÜRKİYE'DE GÖÇMENLERE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNDE SAĞLANAN YAŞAM ŞARTLARI

Türkiye'de göçmenlerin idari gözetim altında tutulduğu geri gönderme merkezleri, göç yönetiminin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 2014 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, idari gözetim süreçlerine dair yasal çerçeve netleşmiş ve bu merkezlerin hukuki temeli güçlendirilmiştir. YUKK'a göre geri gönderme merkezleri, idari gözetim altına alınan yabancıların geçici olarak tutulduğu, temel yaşam ihtiyaçlarının karşılandığı ve haklarının korunduğu kurumsal yapılardır (YUKK, m.3/1-h; m.58/1).

YUKK öncesi dönemde, idari gözetim altındaki yabancıların tutulduğu yerlerle ilgili hukuki bir düzenleme bulunmamakta, uygulama daha çok genelgeler ve yönetmeliklerle yürütülmekteydi. Bu dönemde yabancılar genellikle emniyet birimlerinin misafirhanelerinde tutulmakta ve bu uygulama Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından

eleştirilmekteydi (ECRI, 2010). Bu eleştiriler üzerine, Türkiye 2005 tarihli İçişleri Bakanlığı kararı ve 2010/18 sayılı Genelge ile sınır dışı edilecek yabancıların geri gönderme merkezlerinde tutulmasını karara bağlamıştır (ECRI Komisyon Raporu, 2010).

Yasal çerçevenin oluşmasının ardından, geri gönderme merkezlerinin fiziksel altyapıları ve insani koşulları da iyileştirilmiştir. Türkiye'nin birçok şehrinde modern donanımlı geri gönderme merkezleri inşa edilmiş, göçmenlerin barınma, sağlık, hijyen, gıda ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu merkezlerde sunulan hizmetlerin, mültecilerin insan onuruna yakışır koşullarda barınmasını sağlayacak şekilde şekillendirildiği görülmektedir (DGMM, 2021). Geri gönderme merkezlerinde sunulan yaşam koşulları, aynı zamanda uluslararası hukuki standartlarla da uyum içinde olmak zorundadır. Bu bağlamda Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ilkeleri ve Avrupa Birliği ile yürüttüğü geri kabul süreçleri çerçevesinde yükümlülük altındadır. Özellikle 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması, geri gönderme süreçlerinde göçmenlerin haklarının korunmasına yönelik normatif çerçeveyi sağlamaktadır (UNHCR, 2017; Avrupa Geri Kabul Anlaşması, 2014).

Mabogunje'nin Göç Sistemleri Teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, geri gönderme merkezleri yalnızca göçmenlerin geçici barınma mekânları olarak değil, aynı zamanda uluslararası göç sisteminin yapısal bir parçası olarak işlev görmektedir. Mabogunje'ye göre göç, yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda küresel ekonomik ve politik sistemlerin işleyişiyle şekillenir. Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinin niteliği de, Türkiye'nin Avrupa ile olan politik ve ekonomik ilişkileri, göç yönetimi kapasitesi ve uluslararası fon mekanizmaları ile doğrudan ilişkilidir (Mabogunje, 1970).

Geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşulları bu sistemsel bağlamda ekonomik kaynaklara ve siyasi karar alma süreçlerine bağlı olarak şekillenir. Türkiye, bu merkezlerin finansmanı için hem ulusal bütçeden hem de Avrupa Birliği desteklerinden faydalanmakta; örneğin, Avrupa Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde fonlanan projelerle altyapı yatırımları yapılmaktadır (European Commission, 2020). Bu durum, Mabogunje'nin ulus-ötesi ekonomik etkileşimlerin göç süreçlerine yön verdiği görüşünü pekiştirir. Ayrıca geri gönderme merkezlerinde, göçmenlerin sadece fiziksel ihtiyaçları

değil, psikolojik ve hukuki hakları da gözetilmektedir. Sağlık hizmetlerine erişim, tercüman desteği, psikososyal destek ve avukat temini gibi uygulamalar, Türkiye'nin uluslararası standartlara uyum çabalarının bir parçasıdır. Ancak uygulamada bazı merkezlerde yaşanan kapasite sıkıntıları, hizmet kalitesinde farklılıklara ve zaman zaman hak ihlallerine yol açabilmektedir (Human Rights Watch, 2015; Amnesty International, 2016).

Uluslararası gözlemcilerin raporlarına göre, Türkiye bazı merkezlerde yüksek standartlara ulaşsa da özellikle kapasite fazlası dönemlerde yaşanan aşırı kalabalık, kaynak yetersizliği ve personel eksikliği gibi yapısal sorunlar nedeniyle zaman zaman eleştirilmektedir. Bu durum, Mabogunje'nin göç sistemlerinin dinamik ve kırılgan yönlerine dair vurgusuyla örtüşmektedir (Mabogunje, 1970; HRW, 2015).

Sonuç olarak Türkiye'deki geri gönderme merkezleri, sadece barınma ve gözetim alanları değil; aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini, göç yönetimi kapasitesini ve politik reflekslerini yansıtan çok boyutlu yapılardır. Mabogunje'nin Göç Sistemleri Teorisi bağlamında ele alındığında, bu merkezlerin varlığı ve niteliği, Türkiye'nin hem ekonomik kaynakları hem de uluslararası aktörlerle kurduğu ilişkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu yapılar, göçmenlerin temel haklarının korunması kadar, Türkiye'nin küresel göç sisteminde nasıl bir aktör olduğuna dair de ipuçları sunmaktadır (Mabogunje, 1970; DGMM, 2021; ECRI, 2010).

3.11. TÜRKİYE'DE GÖÇMENLERE YABANCI DÜŞMANLIĞI YAPILMAMASI

Yabancı düşmanlığı ya da ksenofobi, topluma ya da ulusal kimliğe yabancı olarak algılanan bireylere yönelik dışlayıcı, önyargılı ve ayrımcı tutumları ifade eder. Kavram, uluslararası literatürde kesin bir tanıma kavuşmamış olsa da 2001 Durban Irkçılık Konferansı'nda detaylı şekilde ele alınmıştır. Ksenofobi, genellikle yabancıların toplum düzeni, istikrarı ve kültürel yapısı için tehdit oluşturduğu algısına dayanır (Taran vd., 2016: 65).

İrkçılıkla ksenofobi arasında çoğu zaman net bir ayrım yapılamaz. Irkçılık, ırk temelli üstünlük inancını barındırırken, ksenofobi daha çok yabancılığın getirdiği farklılıktan duyulan korku ve güvensizliğe dayanır. Bu iki olgu, çoğu zaman iç içe geçerek yabancıya karşı ayrımcılık ve ötekileştirme pratiklerine neden olur (Perruchoud,

2004: 51).Kültürel ötekileştirme süreci, tarihsel olarak medeniyet çatışmaları ve aidiyet üzerinden beslenmiştir. Huntington (2017: 180), medeniyet içi ve medeniyet dışı ayrımının insanlık tarihi boyunca süregelen bir unsur olduğunu ifade ederken, Bauman (2017: 196) bu ayrımın heterofobiye, yani farklıdan duyulan korkuya dönüştüğünü belirtir. Fromm (1995: 113) ise uluslararası ilişkilerde nesnelliğin nadir olduğuna ve kendi kimliğimizi diğerlerinden üstün görme eğilimine vurgu yapar.

Yabancıya yönelik önyargılar, sıklıkla kimlik üzerinden şekillenir. Bauman (2013: 51), yabancıya atfedilen kimliğin tektipleştirici ve damgalayıcı olduğuna işaret eder. Lean (2012: 35), bu sürecin liderler tarafından kimlik farklılıklarını siyasallaştırmak suretiyle kullanıldığını belirtir. Bu, yabancı düşmanlığının yalnızca bireysel algılarla değil, aynı zamanda politik söylemlerle de beslendiğine işaret eder.

Göçmenlerin topluma entegrasyonundaki zorluklar ve bu zorluklara yönelik önyargılar da yabancı düşmanlığının yayılmasında etkili olmaktadır. Bajt ve Pajnik (2010: 3-4), Slovenya örneğinde, medyada "biz" ve "onlar" ayrımının bu algıyı güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Crush ve Ramachandran (2009: 6), farklı göçmen gruplarının farklı derecelerde yabancı düşmanlığına maruz kaldığını belirtmiştir. Medya söyleminin bu noktada ayrımcı kalıpları yeniden ürettiği görülmektedir.

Uluslararası örgütler, yabancı düşmanlığıyla mücadelede çok yönlü politikalar önermiştir. ILO, IOM ve UNHCHR (2001) tarafından geliştirilen ilkeler; hukukun üstünlüğü, ayrımcılığın yasadışı kabul edilmesi, idari hesap verebilirlik, izleme mekanizmaları, çeşitliliğe saygı, çok kültürlülük, liderlerin sorumluluğu, olumlu imaj üretimi ve eğitime yönelik uygulamalar gibi başlıklarda somut öneriler sunmuştur. Ancak Türkiye, tarihsel ve toplumsal hafızasında yabancıya karşı daha hoşgörülü bir tutuma sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren farklı etnik ve dini gruplara yönelik misafirperver yaklaşım, göçmenlere kucak açan bir toplumsal yapı inşa etmiştir. Bugün de bu geleneksel misafirperverlik, Türkiye'yi yabancı düşmanlığının görece az görüldüğü bir hedef ülke konumuna getirmektedir (Maalouf, 2009: 21).

Wolpert'in "Behavioral Migration Theory"si, bireylerin göç kararlarında sadece rasyonel ekonomik faydanın değil, aynı zamanda sosyal, psikolojik ve kültürel algıların da etkili olduğunu öne sürer. Bu teoriye göre, bireyler yalnızca ekonomik sebeplerle

değil; göç edecekleri ülkedeki toplumsal kabul, hoşgörü, güvenlik ve aidiyet hissi gibi faktörlere göre karar verirler (Wolpert, 1965).

Bu bağlamda, Türkiye'nin tarihsel misafirperverliği ve kamu politikalarının ötekileştirici tutumlardan uzak olması, Wolpert'in teorisiyle uyumludur. Göçmenler, yalnızca ekonomik gerekçelerle değil, aynı zamanda sosyal kabul ve psikolojik güvenlik sağlayan ülkeleri tercih etmektedir. Türkiye'nin hedef ülke olarak tercih edilmesi hem tarihsel hem de kültürel olarak yabancıya kapılarını kapatmayan bir anlayışla ilişkilidir (Wolpert, 1965; Maalouf, 2009). Türkiye'de sivil toplumun da göçmenlere yönelik olumlu katkılar sunduğu unutulmamalıdır. Birçok STK ve gönüllü grup, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini desteklemekte ve toplumsal önyargılarla mücadele etmektedir. Bu durum, devletin resmi politikalarının yanı sıra toplumsal zeminin de ksenofobik eğilimlere direnç gösterdiğini ortaya koymaktadır (Crush ve Ramachandran, 2009).

SONUÇ

Küreselleşen dünyada göç olgusu, artık yalnızca bireylerin fiziki olarak bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınmasını ifade eden basit bir hareketlilik değil; çok boyutlu, dinamik ve karmaşık bir toplumsal dönüşüm süreci haline gelmiştir. Bu süreç, ekonomik eşitsizliklerden politik istikrarsızlıklara, çevresel krizlerden güvenlik kaygılarına, kültürel aidiyet arayışlarından bireysel özgürlük taleplerine kadar birçok yapısal ve öznel faktörün kesişiminde şekillenir. Modern devletler, bu akışkan ve belirsizliklerle dolu süreci sınır kontrolü, entegrasyon politikaları ve sosyal uyum stratejileri aracılığıyla yönetmeye çalışırken; bireyler ve aileler ise çoğu zaman hayatta kalma güdüsüyle, daha istikrarlı, özgürlükçü ve umut vaat eden bir yaşam için yola çıkmaktadır. Bu bağlamda göç, salt yer değiştirme eylemi olarak değil, aynı zamanda bir seçme ve seçilme süreci olarak değerlendirilebilir. Göçmenlerin bir ülkeyi hedef ülke olarak belirlemeleri tesadüfi ya da rastlantısal değil; ekonomik fırsatlar, siyasi istikrar, toplumsal hoşgörü, hukuki güvenceler ve kültürel yakınlık gibi unsurların bilinçli biçimde tartıldığı ve değerlendirildiği bir karar alma sürecinin sonucudur. Dolayısıyla göç, bireylerin mevcut hayat koşulları ile tahayyül ettikleri yaşam arasında kurdukları bir köprü işlevi görürken, aynı zamanda küresel eşitsizliklerin ve farklılaşmaların da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, göçmenlerin Türkiye’yi neden hedef ülke olarak tercih ettiklerini sosyolojik bir perspektiften kuramsal olarak derinlemesine analiz etmektir. Göç olgusunu yalnızca istatistiksel verilerle sınırlı bir nüfus hareketi olarak değil, aynı zamanda insanların yaşamlarını dönüştüren, kimliklerini yeniden şekillendiren ve kültürel etkileşimleri artıran bir toplumsal deneyim olarak ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin göçmenler nezdinde bir cazibe merkezi haline gelmesi, tesadüfi bir durumdan ziyade, belirli yapısal özelliklerin ve tarihsel birikimin sonucudur. Ülkenin sosyo-ekonomik potansiyeli, siyasi yapısı, kültürel çeşitliliği, sosyal hizmet altyapısı ve göçmenlere yönelik hukuki düzenlemeleri gibi çok sayıda unsur, göçmenlerin karar alma sürecinde etkili olmaktadır. Araştırma boyunca, Türkiye’nin sahip olduğu ekonomik imkanlar, sosyal destek sistemleri, sağlık ve eğitim alanında sunduğu hizmetler, siyasi istikrar ortamı, tarihsel misafirperverlik geleneği ve jeopolitik konumu gibi faktörler bütünsel bir yaklaşımla ele alınmış, bu faktörlerin göçmenlerin ülkeye yönelik tercihleri

üzerindeki etkisi kuramsal boyutta irdelenmiştir. Bu bağlamda, sadece devlet politikaları değil; aynı zamanda göçmenlerin öznel algıları, kültürel bağ kurma biçimleri ve Türkiye'deki sosyal karşılanma pratikleri de analiz edilmiştir. Çünkü göç kararı, yalnızca dışsal koşulların değil, bireyin içinde bulunduğu sosyo-kültürel bağlamın da bir sonucudur (Castles, de Haas & Miller, 2014; Massey et al., 1993; İçduygu, 2021).

Göçmenlerin bir ülkeyi hedef ülke olarak belirlemeleri, sadece ekonomik imkânların cazibesine dayanan bir yönelim değil, aynı zamanda siyasal istikrar, kültürel yakınlık, hukuki koruma, sosyal kabul düzeyi ve tarihsel ilişkiler gibi çok boyutlu etkenlerin birlikte devreye girdiği bir tercihtir. Göç, bir yönüyle mekânsal hareketliliği ifade etse de, diğer yönüyle insanın sosyal aidiyet ve güvenlik ihtiyacına yanıt aradığı derin bir yeniden yerleşim deneyimidir. Bu nedenle bireyler, sadece “daha zengin” ya da “daha gelişmiş” ülkelere değil, aynı zamanda kendilerini daha az “yabancı” hissedecekleri, daha kolay uyum sağlayabilecekleri ve uzun vadeli bir gelecek kurabileceklerini düşündükleri ülkelere yönelmektedirler. İşte Türkiye de bu bağlamda, hem jeopolitik konumu hem de tarihsel olarak sürdürdüğü “misafire kucak açan” kültürü ile göçmenler için yalnızca bir transit geçiş noktası değil, kalıcı bir yaşam alanı haline gelmektedir.

Göç literatüründe bu çok katmanlı karar alma sürecini anlamak için kullanılan teorik çerçeveler, bireysel tercihler ile yapısal koşullar arasındaki ilişkiye odaklanır. Örneğin Wolpert’in Davranışsal Göç Kuramı, bireylerin göç kararlarını sadece ekonomik rasyonaliteye göre değil, aynı zamanda duygusal bağlar, kültürel yakınlık, sosyal destek ve kişisel algılar üzerinden şekillendirdiğini vurgular (Wolpert, 1965). Benzer şekilde Mabogunje’nin Göç Sistemleri Teorisi de göçü, bireyin yalnız başına verdiği bir karar olmaktan çıkararak, uluslararası ekonomik ve politik sistemlerin bir çıktısı olarak yorumlar (Mabogunje, 1970). Bu teorik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin göçmenler için bir “hedef ülke” haline gelmesi hem bireysel hem de yapısal etkenlerin eşzamanlı etkileşiminin sonucudur (Castles et al., 2014; İçduygu, 2021).

Türkiye’nin göçmenler açısından cazip bir hedef ülke olarak öne çıkmasında, çok katmanlı ve birbirini tamamlayan dinamiklerin etkili olduğu görülmektedir. Ekonomik fırsatlar, istihdam imkânlarının çeşitliliği ve girişimcilik ortamı, özellikle düşük gelirli ya da çatışma bölgelerinden gelen göçmenler için hayati öneme sahiptir. Türkiye, gelişmekte

olan bir ülke olarak sanayi, hizmet, inşaat, tarım ve turizm sektörlerinde önemli ölçüde iş gücüne ihtiyaç duymakta; bu ihtiyaç, göçmenlere yönelik istihdam alanlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda Arthur Lewis'in İkili İşgücü Piyasası Teorisi'nin ortaya koyduğu biçimiyle, göçmenler sıklıkla düşük statülü, düşük ücretli ve yerli nüfusun tercih etmediği sektörlerde istihdam edilmekte, bu durum ise göçün ekonomik yapı ile doğrudan ilişkisini gözler önüne sermektedir (Lewis, 1954; Massey et al., 1993). Ancak göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmesinde yalnızca ekonomik etkenler değil; sosyal hizmetlere erişim, eğitim olanakları, barınma desteği ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği de büyük rol oynamaktadır. Türkiye'nin özellikle uluslararası koruma kapsamındaki bireyler için sunduğu kamu hizmetleri, göçmenlerin yaşam kalitesini artırarak ülkede kalıcı olma isteğini güçlendirmektedir. Eğitim hakkı, mülteci çocukların devlet okullarına kayıt olabilmesi; sağlık hizmetleri, temel sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanabilme imkânı ve sosyal yardımlar, özellikle belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen destek mekanizmaları bu kapsamdadır (UNHCR, 2022; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Dolayısıyla, Türkiye sadece bir geçiş ülkesi değil, göçmenler açısından aynı zamanda sosyal hakların ve temel hizmetlerin erişilebilir olduğu bir hedef ülke haline gelmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin sunduğu sosyal koruma düzeyinin, göçmenlerin günlük yaşam deneyimlerini ve geleceğe dair planlarını doğrudan etkilediği açıktır (Kirişçi, 2007; Erdoğan, 2020).

Barınma ve sosyal hizmetler bakımından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin göçmenlere sunduğu imkânlar, yalnızca mevcut hizmetlerin niceliğiyle değil, aynı zamanda bu hizmetlerin entegrasyon sürecine sağladığı katkıyla da önem arz etmektedir. Bu bağlamda Immanuel Wallerstein'in Merkez-Çevre Kuramı, Türkiye'nin küresel göç sistemindeki yerini anlamak açısından açıklayıcı bir teorik çerçeve sunar. Wallerstein'a göre, merkez ülkeler yüksek ekonomik refah seviyeleri, gelişmiş altyapıları ve kurumsallaşmış sosyal destek sistemleriyle küresel düzenin belirleyici aktörleridir. Çevre ülkeler ise bu merkezlerin ekonomik ve politik etkisi altında kalan, çoğunlukla düşük gelirli ve hizmet altyapısı yetersiz olan ülkelerdir. Türkiye ise bu ikili ayrımın arasında, yani yarı-çevre konumunda yer almakta; hem gelişmiş altyapı unsurlarına sahip olması hem de göçmenlere yönelik sosyal politikalar üretme kapasitesiyle çevre ülkelere göre daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Özellikle sağlık, eğitim ve barınma alanlarında geliştirilen sosyal hizmet politikaları, göçmenlerin temel yaşam koşullarına

erişimini kolaylaştırmakta ve onların toplumla bütünleşmelerine imkân sağlamaktadır. Türkiye’de mülteci ve sığınmacı statüsündeki bireylerin kamu sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi, çocukların devlet okullarına kayıt yaptırabilmesi ve ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal yardımların sağlanması, ülkenin bu alandaki politik iradesini ve kapasitesini ortaya koymaktadır. Bu hizmetler sadece geçici koruma değil, aynı zamanda kalıcı yaşam perspektifi sunmakta ve Türkiye’yi birçok göçmen için hedef ülke haline getirmektedir. Wallerstein’in merkez-çevre ayrımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin sosyal hizmet politikaları, çevre ülkelerden ayrılarak merkeze yakınsayan bir sosyal devlet pratiği geliştirdiğini göstermektedir (Wallerstein, 2004).

Çalışmanın odaklandığı temel konulardan biri, Türkiye’deki geri gönderme merkezlerinin yalnızca fiziki yapıları değil, aynı zamanda göç yönetimi sistemindeki işlevi ve uluslararası bağlamdaki konumudur. İlk bakışta bu merkezler, idari gözetim altına alınan yabancıların geçici olarak tutulduğu mekânlar gibi görünse de, daha derin bir perspektiften bakıldığında, çok katmanlı ve siyasal anlamda yüklü yapılar oldukları anlaşılmaktadır. Mabogunje’nin Göç Sistemleri Teorisi bu durumu açıklamada önemli bir teorik zemin sunar. Teoriye göre göç, bireysel hareketlilikten ziyade uluslararası ekonomik, politik ve yapısal güçlerin yönlendirdiği sistemsal bir olgudur. Bu doğrultuda Türkiye’deki geri gönderme merkezleri de sadece iç güvenliğe hizmet eden mekânlar değil; aynı zamanda Türkiye’nin uluslararası toplum karşısındaki pozisyonunu, insan haklarına bağlılığını ve göç yönetimi kapasitesini yansıtan sembol alanlardır. Bu merkezlerde yürütülen sağlık, barınma, güvenlik ve psikososyal destek gibi hizmetler, Türkiye’nin hem Avrupa Birliği ile yürüttüğü göç diplomatisine hem de Birleşmiş Milletler Göçmen Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası yükümlülüklerine uyum sağlama çabasının bir parçasıdır. Bu yönüyle merkezler, göçmen politikalarının ve insan hakları normlarının somutlaştığı mekânsal ifadeler olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede ele alınması gereken bir diğer önemli unsur ise göçmenlerin Türkiye’de kalıcılığını etkileyen yasal düzenlemelerdir. Özellikle mülkiyet edinme, ikamet ve vatandaşlık gibi hakların erişilebilirliği, göçmenlerin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal düzeyde de Türkiye’ye bağlanmalarını sağlamaktadır. Mabogunje’nin teorisi doğrultusunda bu haklar, göçmenlerin yerleşim kararlarını ve toplumsal entegrasyonlarını dönüştüren yapısal fırsatlar olarak değerlendirilmelidir. Mülkiyet edinme hakkı, sadece barınma ihtiyacının karşılanması anlamına gelmemekte; aynı zamanda göçmenin kendini

ait hissettiği bir toplumsal düzene entegre olmasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin ekonomik yatırım yapan ya da belirli koşulları karşılayan göçmenlere bu hakları daha esnek biçimde tanıması, kalıcılığı artıran başlıca etkenlerden biridir. Vatandaşlık hakkı ise göçmenin geleceğini bu ülkede kurmasına olanak tanıyan, aidiyet duygusunu perçinleyen ve çocuklarının da bu topluma entegre olmasını kolaylaştıran kritik bir kazanımdır. Dolayısıyla bu hakların tanınması, göçmenleri pasif muhataplar olmaktan çıkarıp, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yaşamına aktif katılımcılar haline getirmektedir (Mabogunje, 1970).

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı perspektifinden bakıldığında, göç olgusunun yalnızca bireysel bir karar süreci olmadığı, aksine sosyal ilişkiler, topluluk bağları ve göçmen ağları üzerinden şekillenen kolektif bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye örneğinde bu kuram, özellikle göçmen topluluklarının kendi aralarında oluşturdukları sosyal ağlar aracılığıyla göç sürecinin nasıl kolaylaştığını ve sürdürülebilir hale geldiğini göstermektedir. Aile bağları, hemşerilik ilişkileri, dini topluluklar ya da etnik kimlik temelinde örgütlenen bu ağlar, yeni gelen bireylere hem bilgi aktarımı hem de duygusal destek sunarak, onların Türkiye'ye daha hızlı uyum sağlamalarını mümkün kılmaktadır. Massey ve arkadaşlarının (1993) vurguladığı gibi, göçmen ağları bir "sosyal sermaye" işlevi görmektedir; bireylerin göç sürecindeki riskleri azaltmakta ve hem ekonomik hem de kültürel entegrasyonu kolaylaştırmaktadır. Türkiye'de göçmenlerin kendi aralarında kurdukları bu sosyal yapılar, yalnızca bireysel dayanışma değil, aynı zamanda kolektif bir adaptasyon mekanizması olarak çalışmaktadır. Bu durum, göçmenlerin Türkiye'yi yalnızca bir geçiş noktası değil, aynı zamanda kalıcı bir yaşam alanı olarak görmelerine de katkı sunmaktadır. Sosyal ağların varlığı, göçmenlerin ülkeye adaptasyonunu sadece hızlandırmakla kalmaz; aynı zamanda onları görünür ve etkili sosyal aktörler haline getirir (Massey vd., 1993).

Stouffer'ın Kesişen Fırsatlar Teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, göçmenlerin bir ülkeyi tercih ederken yalnızca coğrafi mesafeyi değil; karşılaştıkları fırsatların sayısını ve niteliğini de dikkate aldıkları görülmektedir. Bu teoriye göre, bireylerin göç kararı, doğrudan hedefledikleri yerle aralarındaki alternatif fırsatlarla kesişir; bu nedenle sadece fiziksel mesafe değil, fırsatların erişilebilirliği de belirleyici olur (Stouffer, 1940). Türkiye'nin sunduğu vatandaşlık hakkı da bu bağlamda göçmenler açısından önemli bir çekim unsuruna dönüşmektedir. Vatandaşlık hakkı, bireylerin uzun vadeli planlar

yapmasına olanak tanırken, aynı zamanda göçmenlerin hukuki ve sosyal statülerini güvence altına alır.

Türkiye'nin vatandaşlık politikaları, göçmenlerin sosyal hizmetlere daha etkin erişim sağlamasını, eğitim ve sağlık gibi alanlarda eşit haklardan yararlanabilmesini ve iş gücü piyasasında daha aktif bir şekilde yer alabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu hakların kazanımı, göçmenlerin toplumsal aidiyet hissini artırmakta ve kalıcı bir yaşam kurma isteğini güçlendirmektedir. Dolayısıyla, vatandaşlık, yalnızca hukuki bir statü değil; aynı zamanda göçmenlerin topluma tam anlamıyla entegre olabilmesi için temel bir araç haline gelmektedir (Stouffer, 1940).

Sonuç olarak Türkiye'nin göçmenler tarafından hedef ülke olarak tercih edilmesi, tek yönlü bir nedenselliğin değil; çok katmanlı, çok aktörlü ve çok düzeyli bir etkileşimler ağının ürünüdür. Bu tercihte etkili olan faktörler yalnızca bireysel kararlar ya da ekonomik güdülerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda tarihsel miras, kurumsal kapasite, kültürel çeşitlilik ve siyasal istikrar gibi yapısal unsurlarla da şekillenmektedir. Türkiye'nin Osmanlı'dan günümüze uzanan tarihsel misafirperverlik geleneği, göçmenlere yönelik kapsayıcı bir toplumsal kabul ortamı oluşturmuş ve bu durum modern dönemde de etkisini sürdürmüştür (Maalouf, 2009). Bununla birlikte, sosyal hizmetlerin erişilebilirliği, eğitim ve sağlık imkanlarının yaygınlığı ve göçmenlere yönelik hukuki düzenlemeler, bireylerin uzun vadeli kalma eğilimlerini güçlendiren temel etkenler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasında bir köprü işlevi gören jeopolitik konumu hem transit geçiş hem de kalıcı yerleşim açısından göçmenlere stratejik avantajlar sunmaktadır. Ayrıca, çok kültürlü yapısı, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşayabilmesine olanak sağlayan toplumsal çeşitliliği ile Türkiye, göçmenler açısından sadece güvenli bir liman değil; aynı zamanda yeni bir yaşam kurma potansiyeli barındıran bir ülke haline gelmiştir (Wallerstein, 2004; Taran vd., 2016).

Tüm bu nedenlerle Türkiye, göçmenlerin hem geçici koruma hem de kalıcı yerleşim amacıyla tercih ettiği önemli bir hedef ülke konumuna ulaşmıştır. Bu konumun korunması ve güçlendirilmesi, ancak kapsayıcı, hak temelli ve uzun vadeli bir göç politikası anlayışıyla mümkündür. Göçmenlerin sosyal entegrasyonunu destekleyen, ayrımcılığı önleyici ve katılımcı temellere dayalı politikaların sürdürülmesi, Türkiye'nin bu alandaki uluslararası saygınlığını artıracaktır. Göç olgusunun çok boyutlu doğası dikkate

alındığında, Türkiye'nin esnek, adil ve insan onurunu esas alan politikalar üretmeye devam etmesi, küresel göç sisteminde üstlendiği rolü daha da pekiştirecektir. Geleceğe yönelik olarak, sosyal uyum süreçlerinin güçlendirilmesi, yerel aktörlerin etkin katılımı, sivil toplumla iş birliğinin artırılması ve uluslararası normlarla daha yüksek düzeyde entegrasyonun sağlanması, hem göçmenlerin yaşam kalitesini artıracak hem de Türkiye'nin sosyal yapısındaki istikrarı destekleyecektir. Bu doğrultuda Türkiye, yalnızca bir hedef ülke değil; aynı zamanda göç yönetimi alanında örnek oluşturabilecek bir model ülke olma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (3. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acer, Y., Kaya, İ., Gümüş, M., (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: USAK Yay.
- Adaman, F., Kaya, A. (2012). "Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe: Turkey". *Report Prepared for the Directory General of Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission Under the Auspices of GVG in Cologne, Germany* (April), 2012.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- AFAD Genelgesi 2013/8.
- Ahmet Cevdet Paşa (1972). *Tarih-i Cevdet*. (X, 191-192). İstanbul: Üçdal Neşriyat,
- Akdağ, G.A. (2005). "AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası". *Stratejik Öngörü Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 4, 161-167.
- Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul". *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 58-83, Erişim: 13 Eylül 2019, <http://gam.gov.tr/files/d3.pdf>
- Akkaya, B. (2019). *International Migration Law and Turkey's Migration Strategy*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi SBE.
- Akkaya, S. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Popüler Kültür Etkinlikleri ve Boş Zaman Alışkanlıkları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Akpınar, T. (2009). *Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 294-295.
- Aksu, H. ve Sevil, Ü. (2010). "Göç ve Kadın Sağlığı". *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 133-138.
- Aktaş, M. T. (2015). "Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?". *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(1), 37-48.
- Aktaş, M. ve S. Öztekin (2017). "Göç ve Mültecilik İle İlgili Kavram Karışıklığı". *Third Sarajevo International Conference, Bosna Hersek-Saraybosna: International University of Sarajevo*, 221-226.
- Akyıldız, İ. E. (2016). "Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi". *Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF. Dergisi*, 35(2), 127-176.
- Akyıldız, İ. E. (2019). *Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması, Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Univ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Algan, N. ve Künçek, Ö. (1998). "Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics". *The Turkish Yearbook of International Relation (Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı)*, No: XXVIII, 97-99.
- Altınışik, Ç., Yıldırım, M. Ş. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yay.
- Arongo, J. (2000). "Explaining Migration: A Critical View". *In International Social Science Journal*, 52(165), 283-295.
- Arslan, Ç. (2014), "Göç Hukukundaki Güncel Gelişmeler Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *International Conference on Eurasian Economies*, 1-8.

- Arslan, S. (2006). *Women Trafficking In Turkey: International Cooperation And Intervention*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arwen (2008). Dünyadaki Göçlerin Nedenleri, <https://www.delinetciler.org> s.1
- Atak, M. (2016). *Türkiye’de İç Göç Akımları, Bu Göçlerin Emniyet ve Asayiş Etkileri ve Göçlere Karşı Kolluk Kuvvetlerinin Alabileceği Tedbirlerözer, İnan, Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Avrasya Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasever, B. (2021). *Düzensiz Göç Hareketleri Çerçevesinde Türkiye Rotasındaki Göçmen Kaçakçılığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2016). “Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”. *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt: 34, 1-20.
- Avrupa Komisyonu (2001). *Directive 2001/55/EC*.
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu Brüksel, 08.10.2014 s.18
- Aybay, R. (2007). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğan, D. (2006) *Yabancı Çingenelerin Türkiye’ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aykaç, M., & Yertüm, U. (2016). “Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Mülteci Akınına”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (70), 3-29.
- Babuş, F. (2006). *Osmanlı’dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Bahadır, A. (2019). *Uluslararası Göç Hukuku ve Türkiye’nin Göç Stratejisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bahar, O. ve Korkmaz B. F. (2010). “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61
- Bailey, P. (2008). The Creation of the Universal Declaration of Human Rights, Universal Rights Network, <http://www.universalrights.net/main/creation.htm> s.15
- Bajt, V. & Pajnik, M. (2010). “Current Challenges to Migration Integration: Xenophobia and Racism: The Case of Slovenia”, *Prospects for Integration of Migrants from “Third Countries” and Their Labour Market Situations: Towards Policies and Action Project Brief*.
- Baltacı, H. (2014). *Göçmen Öğrencilerin Başarı Durumunu Etkileyen Etmenlerin Okul Yöneticisi, Öğretmen, Veli ve Öğrencilerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), KKTC: Yakın Doğu Üniversitesi.
- Barkin, E. (2014). “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, 0(1), 352.
- Barthram, D., Poros, M., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- Başbakanlık Osmanlı Arsivi, Mühimme Defterleri, No. 248
- Başel, H. (2003). “Sosyal Politika Açısından İç Göçler Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği”, 1(56), 316-390 dergipark.gov.tr/@halisbasel s.48
- Batchelor, C. A. (1995). “Stateless Persons: Some Gaps in International Protection”, *International Journal of Refugee Law*, vol. 7, 232– 259.
- Battır, O. (2020). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç Kuram, Algı ve Siyasa*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Bauman, Z. (2013). *Kimlik*. (Çev.:Mesut Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernliğin Kararsızlığı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev.: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Yabancı Düşmanlığı ve Heterofobi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Bayraktaroğlu, Özçelik, G., Aktan, E. (2022). *Avrupa ve Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Bayraktaroğlu-Özçelik, G. (2010). “Lizbon Antlaşması sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar”. G. Bayraktaroğlu-Özçelik ve B. Akçay içinde, *Yasal Göç ve Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Entegrasyonu*, Hukuk Kitapları Dizisi: 1046, s. 413-457, Seçkin Yayıncılık.
- Bennett, D. (1979). *Geographic Perspectives In Migration Research: A Bibliographical Survey*. Chapel Hill, NC: University Of North Carolina At Chapel Hill Department Of Geography.
- Betts, A. (2009). *Forced Migration and Global Politics*. Oxford/UK: Wiley Blackwell.
- Bigo, D. (2004) ‘‘Irregular Migration and Human Rights’’ Theoretical, European and International Perspectives. Hotel Publishing 2004 Boston (s. 90–127).
- Bilgili L. (2006). *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu’ya Zorunlu Göçler*. (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü.
- Birleşmiş Milletler (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
- Birleşmiş Milletler (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.
- Birleşmiş Milletler (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.
- Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 11.madde birinci fıkra 4 No.lu Genel Yorumu
- Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin 14 No’lu Genel Yorumu:
- Birleşmiş Milletler, madde 2, 1948.
- Black, R., Adger W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes A. ve Thomas, D. (2011). “The Effect of Environmental Change on Human Migration”. *Global Environmental Change*, 3-11.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Paragraf 7-8.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (1991). General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art.11 (1)).

- Bodur-Ün. M. (2017). “Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 187-204.
- Bosniak, L. S. (1991). “Human Rights, State Sovereignty and the Protection of Undocumented Migrants under the International Migrant Workers Convention”. *The International Migration Review*, 25(4), Special Issue: U.N. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Winter, 1991), 737-770.
- Bozatay, Ş. A. (2010). “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na Göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 165-182.
- Bozbeyoğlu, E. (2015). “Mülteciler ve İnsan Hakları”. *Moment Dergi*, 2(1), <http://dergipark.gov.tr/moment/issue/36262/409449> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019), 64-65.
- Bozdağ, E. G. & Atan, M. (2009). “Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 159-180.
- Bozkurt, G. S. (2010). “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”. *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi*, 10(2), 51-95.
- Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M.L., Oliveira, B., Ondrackova, J., Surian, A. & Suslova, O. (2008). *Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. (Çev.: Burcu Yeşiladalı), İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- Brian, K. (2009). *International Migration*, OECD Publishing.
- Broeders, D. (2007). “The New Digital Borders of Europe: EU Databases and the Surveillance of Irregular Migrants”. *International Sociology*, 22(1), 71-92.
- Budnik, K. B. (2011). *Temporary Migration In Theories Of International Mobility Of Labour*. National Bank of Poland Working Paper No. 89, 11-12.
- Bulut, Y., Akın, S. ve Karakaya, S. (2016). “Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme”. Erdoğan, S., D. Ç. Yıldırım, ve A. Gedikli (ed.), *Uluslararası*

Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi Bildiriler Kitabı. (3016-3040). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Buz, S. (2002). *Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Buzan, B. ve Wæver, O. (2009). "Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory", *Review of International Studies*, 35(02), 253-276.

Bülbül, S ve Köse, A. (2010), "Türkiye'de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi". *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 75-94.

Cankara, M. (2018). *İçimizdeki Yabancılar: Bilecik Halkının Afgan Sığınmacılara Yaklaşımı*. Bilecik: Şeyh Edebalı Üniversitesi Yayınları.

Cankara, P.Ö. (2018). *İçimizdeki Yabancılar Bilecik Halkının Afgan Sığınmacılara Yaklaşımı*. Şehir: Efe Akademi Yayınları.

Castles, S. & Miller, M. (2009). *The Age of Migration*. Palgrave Macmillan.

Castles, S. & Miller, M. J. (2009). *Göçler Çağı*. Ankara: İletişim Yayınları.

Castles, S. ve Miller, M, J. (2008). *Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights Twenty-first session 15 November- 3 December 1999 CESCR *General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13)*.

Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cohen R. (1995). "European Colonisation and Settlement". in Cohen, R. (ed.), *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cohen, R. (1991). "East 1991—West And European Migration In A Global Context". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 18(1), 9-26.

- Corbett, J. (2005). "Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885"
<http://www.csiss.org/classics/content/90>
- Costa, M. (2006). *Rights of Refugees in the Context of Integration: Legal Standards and Recommendations*. Cenevre: UNHCR
- Crush, J. & Ramachandran, S. (2009). "Xenophobia, International Migration and Human Development (No. HDRP-2009-47)", Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP).
en.oxforddictionaries.com/definition/xenophobia, Erişim Tarihi: 14.04.2018
- Crush, J. & Ramachandran, S. (2009). *Xenophobia, International Migration and Human Development* New York: UNDP Research Paper.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi İrade, No:696.
- Çağlar, A. (2011). *Türkiye’de Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler ve Sosyal Uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Çağlar, T. (2018). "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı, 17, 67-91.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016). Yabancıların Çalışma İzinleri,
<https://www.csgeb.gov.tr/media/7315/yabancilarin-%C3%A7ali%C5%9Fma-%C4%B0z%C4%B0nler%C4%B0-2016.pdf>
- Çavuşoğlu, H. (2006). *Uluslararası Göç Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler*.
www.balgoc.org s.4-6
- Çelik N. B. (2015). "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlölükler". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı Cilt: 1, 92-100.
- Çelikel, A. ve Gelgel, Ö. (2017). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Çetin. F. (2007). *1992-2006 Yılları Arasında Uyusturucu ve İnsan Kaçakçılığı Yönünden, Türkiye Cumhuriyeti Polis Teskilatı ve Yabancı Devlet Polis Teskilatları Arasındaki Adli Yardımlasmalara AB Sürecinin Etkileri*.

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceylan A., Uslu, İ. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitleler Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* Sayı/Issue: 36,

Çiçekli, B., & Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yayınları.

Çiçekli B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çiçekli, B. (2007). *Yabancılar Hukuku*. Seçkin (Resmi Gazete, 1994: md.) s.213-214

Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

Çiçekli, B. (2009a). *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çiçekli, B. (2009b). *Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü.

Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çiçekli, M. (2009). *Uluslararası Göç ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çoban, C. (2013). “Different Periods of Internal Migration in Turkey From the Perspective of Development”. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(10), 58-65.

Çökmez, M. (2021). *Türkiye’nin Göçmen Politikası ve Suriyeli Sığınmacılar*. Muş: Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Danış, D. (2011). “Changing Fortunes: Iraqi Refugees in Turkey”. *Intellect*, 5(2), 2011, 199-213.

"Danıştay Resmi Sitesi". www.danistay.gov.tr. Erişim Tarihi 13.07.2022

Davarcıoğlu, K. & Özaktaş, A. (2019). “Yabancıların Taşınmaz Edinme Hakkı ve Vatandaşlık Kazanımı”. *Gayrimenkul Hukuku Dergisi*, 15(1), 132-138.

- Davarcıoğlu, Özaktaş. F. (2019). “Yabancılar Konut Satışı ve Reel Efektif Döviz Kuru: Türkiye Örneği”. *Ampirik Çalışma Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1), 131-147.
- De Haas Hein (2008). *Migration And Development: A Theoretical Perspective*. Working Papers: University of Oxford.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç.E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar*. (1. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.
- Deniz, C., Ekinci, Y. ve Hülür, B. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu. Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, T. (2014). “Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.
- Deutsche, Welle (2015). “AB Açık Kapı Siyasetini Bitiriyor”, <http://www.dw.com/tr/ab-a%C3%A7%C4%B1k-kap%C4%B1-siyasetini-bitiriyor/a-18736548>, 24.09.2015 (Erişim Tarihi: 1.05.2023).
- Develi, E. S. (2017). “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomik Politikası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1343-1353.
- Develioğlu, Oğuz Gökhan (2023). “Göçün Kavramsal Çerçevesi ve Göç Kuramları”, *Journal of Theoretical and Empirical Research on Management*, Vol: 3, 49-60.
- Dinçer, C., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., & Özkul, D. (2013). *Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler: Zorluklar ve Etkiler*. Ankara: Brookings Institution.
- Dinçer, O. B, Federici, V., Ferris E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Çarmıklı, E. Ö. (2013). *Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu, Po-litika ve Uygulama Önerileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Çocuk Çalışmaları Birimi (ÇOÇA).

- Doğan, M. (2011). “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 23, Ocak - 2011, 293-307.
- Doğan, V. (2006). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dominik, P. (2015). “From the Polish Times of Pera: Late Ottoman Istanbul through the Lens of Polish Emigration. *History Takes Place: Istanbul. Dynamics of Urban Change*, (92-103). (eds.) Anna Hofmann & Ayşe Öncü, Jovis Verlag, GmbH.
- Dost, S. (2014). “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 27-69.
- Dönmez Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s.27
- Düvell, F. (2011). “The Pathways in and out of Irregular Migration in the EU: A Comparative Analysis”. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 245-250.
- ECRI Irkçılığa Ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu Türkiye 4. İzleme Raporu EESC-European Economic and Social Committee (EESC, 2020a: 1)
- Eker, C. (2023). *Çanakkale – “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Göç Alanında Faaliyet Gösteren Stk Çalışanlarının Vakalardan Etkilenme Düzeylerinin Saptanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHK) 4 Nolu Genel Yorumu.
- Ekşi, N. (2016). *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması*. İstanbul: Beta.
- Ela Özcan, E. D. (2014). *Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Emek, İ.C. (2016), “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.
- Emin, N.M. (2016). *Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi*. Ankara: Seta Yayınları

- Ender, S. (1986). *Refah Toplumunda “Getto” ve Türkler*, İstanbul: Teknografik Matbaacılık.
- Eraldemir, Z. (2013). *Türkiye’de Göç Sorunu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları İskenderun- Dört Yol Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erder, S. (2007). ‘Yabancısız’ Kurgulanan Ülkenin ‘Yabancıları’. İçinde: *Türkiye’de Yabancı İşçiler*. (A. Arı der.). İstanbul: Derin Yayınları.
- Erder, S. (2018). *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, M. & Kaya, A. (2015). *Türkiye’de Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015 ; İstanbul
- Erdoğan, M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. 2.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2020). *Türkiye’de Göç ve Uyum Politikaları*. Ankara: SETA Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018a). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018b). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. ve A. Kaya (drl.). (2015). *Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergül, E. (2012). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması”. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 475, 220-222.
- Ergüven, N. S., & Özturanlı, B. (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1061.
- Erichsen, R. (1999). “Bir Sığınak Yeri Olarak Türkiye: Alman Araştırmacıların 1933-1945 Göçü”. (Çev.: Ali Osman Öztürk). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)/Selçuk University Journal of Faculty of Letters*, Vol.13, 69-74.

- Erjem, Y. (1997). "Türkiye'de İç Göçler, Kentleşme ve Toplumsal Değişme". *Simurg Dergisi*, Sayı: 2, 13-26.
- Erken, B. (2016). "Uluslararası İşgücü Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Yabancıların Çalışması", *TİSK Akademi*, II, 381-406.
- Ermumcu, S. (2013). "Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal Güvenlik Hakkı". *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 58-76.
- Erol, M., & Ersever, O. G. (2014). "Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale". *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Ertaş, H. & Öztürk, M. (2017). "Yabancıların Taşınmaz Ediniminde Hukuki Gelişim". *Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 441-457.
- Ertaş, Ş. & Öztürk, G. Y. (2017). *Yabancıların Taşınmaz Edinmesindeki Gelişmeler ve Türkiye'deki Son Durum*. armara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Cilt:23 Sayı:3 Sayfa: 441 - 484
- European Commission (2004). "Study on the Links Between Legal and Illegal Migration, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament". *The European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions*, COM(2004) 412 final, 4.6.2004. https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j4nvirkkkkr58fyw_j9tvgaicor7dxyk_j9vvij5epmj1ey0/vikqh1rxy5 (Son Erişim Tarihi: 8.12.2023).
- European Commission (2005). "Policy Plan on Legal Migration, Communication from the Commission", COM(2005) 669 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0669&from=EN> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2023).
- European Commission (2006). "Implementing the Hague Programme: The way forward, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament". COM(2006) 331 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0331&from=EN> (Son Erişim Tarihi: 02.08.2022). s.7
- European Commission (2008). "A Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools, Communication from the Commission to the European

Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”. *COM(2008) 359 final*, 17.6.2008. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0359](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0359&from=EN) &from=EN (Son Erişim Tarihi: 22.06.2023).

European Commission (2017). “On the Delivery of the European Agenda on Migration, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, *COM(2017) 558 final*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0558> (Son Erişim Tarihi: 26.07.2022)

European Commission (2022). “Attracting skills and Talent to the EU, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”. *COM(2022) 657 final*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A657%3AFIN&qid=1651223944578> (Son Erişim Tarihi: 26.07.2022).s.1

European Council (2014). “Conclusions of 26/27 June 2014, Strategic Agenda for the Union in Times of Change”. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143477.pdf (Son Erişim Tarihi: 8.12.2021).

European Council Presidency (1999). “Tampere European Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions”. https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#a (Son Erişim Tarihi: 20.11.2021)

European Council Presidency (2003). “Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency Conclusions”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_03_3 (Son Erişim Tarihi: 10.08.2022)

Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar* (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Fawcett, J.T. (1989) “Networks, Linkages, and Migration Systems”, *Inter-national Migration Review*, 23, 671- 680.

Fromm, E. (1995). *Sahip Olmak ya da Olmak*. İstanbul: Payel Yayınları.

Fromm, E. (1995). *Sevme Sanatı*. (Çev.:Yurdanur Salman), İstanbul: Payel Yayınları.

- Gammelthoft-Hansen. T. (2011). *Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Garip, F. (2000). *Küreselleşme ve Konut Sorunu*. İstanbul: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Gasper Des ve Gómez O. A. (2015). “Human security thinking in practice: ‘personal security’, ‘citizen security’ and comprehensive mappings Contemporary Politics, Volume 21, Number 1, 2 January 2015, pp. 100-116(17) Routledge, part of the Taylor & Francis Group
- GYODER Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği *Türkiye Gayrimenkul Sektörü 2019-4. Çeyrek Raporu*.s.6
- Geçici Koruma Yönetmeliği <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-151.pdf>,
- Geçici Koruma Yönetmeliği, [http:// www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf)) Erişim Tarihi 24.05.2024
- Genel, M. G. (2014). “Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü Sirkeci Garı’ndan München Hauptbahnhof’a”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(8), 307.
- Gheasi, M. ve Nijkamp, P. (2017). “A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI”. *Economies*, 5(31), 1-11.
- Giddens, A. (2008). *İrk, Etniklik, Göç*. Ş. Pala Güzel (Çev.). İstanbul: Kırmızı.
- Ginsburg, C., Bocquier, P., Béguay, D., Afolabi, S., Augusto, O., Derra, K., Herbst, K., Lankoande, B., Odhiambo, F., Otiende, M., Soura, A., Wamukoya, M., Zabre, P., White, M.J., Collinson, M.A. (2016). “Healthy or Unhealthy Migrants? Identifying Internal Migration Effects on Mortality in Africa Using Health and Demographic Surveillance Systems of the INDEPTH Network”. *Social Science & Medicine*, 164, 59-73.
- Glorius, B. (2018). “Migration To Germany: Structures, Processes, And Discourses”, *Regional Statistics*, 8(1), 3-4.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). “Geçici Koruma”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecicikoruma_363_378_4713_icerik, (28.02.2019).

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Göç İstatistikleri Yıllığı*.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) www.goc.gov.tr: <https://www.goc.gov.tr/uluslararası-mevzuat> adresinden alındı (2019, 06 06).
- Göçder ve Eshid, “Göz Ardı Edilenler; İstanbul’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar”, http://www.amnesty.org.tr/ai/system/files/suriyeliler_cadirkent_raporu.pdf, Erişim: Eylül, 2013.s.15
- Göksel U. G. (2019). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi "Adil Entegrasyon"*. Şehir: Pinhan Yayınevi
- Görgün, M. (2017). “Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi GGBF Dergisi*, 22(22), 1317-1327.
- Görgün, M. (2017). “Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22/Göç Özel Sayısı, 1317-1327.
- Grahl-Madsen, A. (1966). *The Status of Refugees in International Law*. Şehir: Leiden.
- Grellois, C. (2002). “*Sentez Raporu: Azınlık Hakları*”, *Ulusal, Uluslararası ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Grellois, C. (2002). “*Sentez Raporu: Azınlık Hakları*”, *Ulusal, Uluslararası ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Grubanov ve S., Natale F., Migration in a segmented labour market, 2017, http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107601/grubanov,_natale__pubsy_final1.pdf , (19.02.2023).
- Guiraudon, V. (2001). “De-Nationalizing Control: Analysing State Responses to Restraints on Migration Control”, V. Guiraudon ve C. Joppke (Ed) *Controlling a New Migration World*. London: Routledge.
- Gurieva, L. ve Dzhioev, A. (2015). “Economic Theories of Labor Migration”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6), 101-109.
- Güçer M., Dinçer, O. B., Karaca, S. (2013). “Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler”, *Alan Araştırması USAK Rapor*, No: 13-4

- Güçer, A., Baykara-Krumme, H., & Korkut, U. (2013). *Suriye'den Türkiye'ye Göç: Eğitim Alanında Uyum Süreçleri*. Ankara: SETA.
- Güleryüz, N. A. (2015). "Geçmişten Günümüze Anadolu'ya Yahudi Göçü" , *Türkiye'nin Göç Tarihi*, der. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, 1.b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güllülü, U., Karabulut, K. ve Polat, D. (2007). *Ağrı Alt Bölgesi'ndeki Göç Eğilimi ve Sosyo-Ekonomik Nedenleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Güllüpnar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 53- 87.
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi". *KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Gündür, B. (2018). "Non-Refoulement Principle in the 1951 refugee convention and human rights law", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi*, 10, 11-23.
- Günes, Ö. (2004) *Türkiye ile Bağlantılı Yasadışı Göç ve İnsan Kaçakçılığının Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, V. (2019). *İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, A., Bayram, F. (2000). "Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri" *Uluslar arası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Güzel, B. (2018). Suriye İç Savaşı Bağlamında Türkiye'nin Değişen Göç ve Göçmen Politikaları. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri İçinde (101-116). Düzce Üniversitesi Yayınları.
- Hagen-Zanker, Jessica (2008). *Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literature*. Maastricht University Maastricht Graduate School of Governance

- Hammer, T. (1985). *European Immigration Policy: A Comparative Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hathaway, J. C. (2005). *The Rights of Refugees Under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haushofer, L. (2010). "The Contaminating Agent" UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945-1947", *American Journal of Public Health*, 100(6), 993-995.
- Haushofer, Karl (1979): Grenzen. Vortrag im Rundfunk vom 1.6.1934 [BA, Nachl. K.H. / 923b,unveröffentlicht]. In: Jacobsen, Hans-Adolf (Hrsg.): Karl Haushofer – Leben und Werk. Bd. 1:Lebensweg 1869 – 1946 und ausgewählte Texte zur Geopolitik. Boppard am Rhein, 552 – 557.
- Hazan, J. C. (2012). *Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçerisinde Yerinden Edilmiş Kişiler. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Helton, A. (2003). *What is Refugee Protection*. New York: Routledge.
- Hennings, M. (2013). *The Migration and Development Nexus: A Case Study of Jordan since the 1950s, Senior Honors Study*. The University of North Carolina.
- Heywood, A. (2016). *Küresel Siyaset*. 4.Bs., Ankara: Liberte Yayınları.
- Hoffmann, S. ve Samuk, S. (2016). "Turkish Immigration Politics And The Syrian Refugee Crisis". *Working Paper Research Division Global*, No.1, 7
- Hoşgör, Ş. (1998). *Türkiye’de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunlar ve Yaklaşımlar. Türkiye’de İçgöç* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Höschler, C. ve Jah, Akim. (2021). *Beyond Europe Findings on the International Refugee Organization (IRO) in Africa and Asia, 1947-1951*, 11-17.
- http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.ErişimTarihi.24.04 2023.pdf).
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682-20130401.pdf> Erişim: 12.07.2017
- <http://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>, Erişim: 23.12.2017

- https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html?utm_source=chatgpt.com
Erişim Tarihi: 23.03.2024.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pf>(Erişim Tarihi:25.10.2022).
- https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf,
(Erişim Tarihi:24.03.2024).
- <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> (Erişim Tarihi: 10Ocak 2019).
- Huntington, S. (2017). *Medeniyetler atışması*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Huntington, S.P. (2017). *Medeniyetler atışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (Çev.: Cem Soydemir ve Mehmet Turhan), İstanbul: Okuyan Us.
- Hürriyet, 15 Mart 2013 Suriye’de İçsavaş 3’üncü Yılında”.
- International Labour Office; International Organization for Migration; United Nations. Office of the High Commissioner for Human Rights; Office of the United Nations High Commissioner for Refugees; World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia, and Related Intolerance (2001 : Durban, South Africa) Geneva : ILO : IOM : OHCHR; 2001
- IOM (2009). Göç Terimleri Sözlüğü.25-57
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), Uluslararası Göç Hukuku içinde (s. 85), 2. Baskı, No: 31
- IOM Göç Terimler Sözlüğü, 2023, s. 22.
- İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) Komisyon Raporu, 2010.
- İçduygu, A. (2003). *Irregular Migration In Turkey*. Geneva: International Organization for Migration.
- İçduygu, A. (2005). *Turkey and International Migrati- on*. İstanbul: SOPEMI Report for Turkey.
- İçduygu, A. (2010). “Türkiye’de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada “Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak”” In: *Türkiye’ye Uluslararası Göç* (B, Pusch-T. Wilkoszewski der.), İstanbul: Kitap Yayınevi.

- İçduygu, A. (2012). *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya*. (1. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A., & Toktaş, Ş. (2002). “How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East?”. *Evidence from Fieldwork in Turkey. International Migration*, 40(6), 25-52.
- İçduygu, A., Bayraktar, A. D. (2012). *Irregular Migration in Turkey*. Ankara: IOM
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023:Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İçduygu, Ahmet (2007), “EU-ization matters: Changes in Immigration and Asylum Practices in Turkey”, In T. Faist, & A. Ette, *The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, pp. 201-222.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınevi.
- İçduygu, A & Aksel D. B. (2012). “Türkiye’de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye”, *International Organization for Migration*, Ankara, 21.
- İnan C. E. (2016). “Türkiye’de Göç Politikaları İskan Kanunları Üzerine Bir İnceleme”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.
- İngev (2017). *İnsani Gelişme Endeksi- İlçeler (İGE-2017) Tüketiciden İnsana Geçiş*. İstanbul: İnsani Gelişme Vakfı. http://ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_2017.pdf adresinden alındı.s.3
- İskân Kanunu 5543 sayılı 2006 Madde. 3/d-e-g-ğ,
- İskân Kanunu 5543 sayılı Madde 4.
- İskan Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf> (Erişim Tarihi: 19.06.2021).
- İstanbul Üniversitesi (2019), İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. 2019, Sayı 6 Cilt 5.
- Jansen, C. J. (1970). *Migration: A Social Problem*. New York: Readings In The Sociology of Migration.

- Jenniisen Roel Peter Wilhelmina, (2004). *Macro-Economic Determinants Of International Migration In Europe*, Hollanda: Rozenberg Publishers.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2002). *Anayasa Yargısı Açısından Temel Hak ve Özgürlükler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kacapar-Dzihic ve Oruč Z. N. (2012). "Social Impact of Emigration And Rural-Urban Migration In Central and Eastern Europe". *Final Country Report. Bosnia and Herzegovina*, Onlineverfügbar, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8840&langId=en> Erişim Tarihi (20.02.2024).
- Kalkınma Bakanlığı (2018). Özel İhtisas Komisyon Raporu.
- Kallio, E. (2016). "Human Migration: Implications and Opportunities for Conservation". *Working Paper*, 5.
- Kapani, M. (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). "Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler". *Türk İdare Dergisi*, (467), 50-153-162.
- Karakaya, H. (2020). "Türkiye’de Göç Süreci ve Suriye Göçünün Etkileri". *Fırat Üniversitesi İİBF uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-130.
- Kardulias, N., Hall T. D. A. (2007). "World-systems View of Human Migration Past and Present: Providing A General Model For Understanding The Movement of People". In: *Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table*. *Forum on Public Policy*, 2007, 1-33.
- Karpat, K. (2017). *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, P. D. B. ve Başçı, A. G. E. (2014). "Türkiye’ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275-299, <https://doi.org/10.18026/cbusos.42910>.

- Kaya, A. ve Erdoğan, M. M. (2015). “Giriş”, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, İ. ve Eren, Y. E. (2015). *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: Seta.
- Kaya, A. (2015). “Türkiye’de Çerkezler”. *Türkiye’nin Göç Tarihi*, der. Murat Erdoğan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, M. (2003). “Beyin Göçü Erozyonu”, *Üniversite ve Toplum*, Sayı:9, 1-4.
- Kındler Marta, Ratcheva ve Sselina, Piechowska Maria (2015). “Social Networks, Social Capital And Migrant Integration At Local Level. European Literature Review”, *Institute For Research Into Superdiversity*, In Iris Working Paper Series No. s.6,
- King, J. (2016). “Three Kings: Migrant Masculinities in Irish Social Practice, Theoretical Perspective and Theatre Performance”. *Irish Journal of Applied Social Studies*, 16(1), 2.
- Kırlı, Ö. (2010). *Yasadışı Göç Sorunu*. idc.sdu.edu.tr/tammetinler/goc/goc6.pdf.s.3
- Kirişçi, K. (2000). “Disaggregating Turkish Citizenship And Immigration Practices”, *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22.
- Kirişçi, K. (2007). “Turkey: A Country Of Transition From Emigration To Immigration”, *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Kirişçi, K. (2001). “UNHCR And Turkey: Cooperating Towards An Improved Implementation Of The 1951 Convention On The Status Of Refugees”, *International Journal of RefugeeLaw*, 13(1/2), 71-97.
- Kirişçi, K. (2003). “The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations”. *Turkish Studies*, 4(1), 79-106.
- Kirişçi, K. (2012). “Turkey’s new draft law on asylum: What to make of it?” In S.P. Elitok &T. Straubhaar (Eds.), *Turkey, migration and the EU: Potentials, challenges and opportunities* (pp. 63-83). Germany: Hamburg University Press.
- Kirman, M. A. (2017). *Sosyal Bir Olgu Olarak Göç, İslam Coğrafyasında Terör, Göç ve Mültecilik*, der: Ali Akdoğan, Süleyman Turan, Erol Sungur, Emine Battal Enes Vural, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.

- Klepp, S. (2010). "A Contested Asylum System: The European Union between Refugee Protection and Border Control in the Mediterranean Sea". *European Journal of Migration and Law*, 12, 1-21.
- Koch, A. (2018). "The Politics and Discourse of Migrant Return: The Role of UNHCR and IOM in the Governance of Return". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(6), 911-914.
- Koç, İ. & Eryurt, M. (2017). *Türkiye’de Göç ve Konut Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Politika Araştırmaları Merkezi.
- Koç, İ. ve Eryurt, M.A. (2017) "Konu, Kapsam ve Amaç", *Uydu Kentlerde Yaşayan Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Profili*. (127-129), (Ed: M.A. Eryurt, İ. Koç, T. Adalı ve A. Çavlin), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). "Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri". *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (3): 3-19
- Köşgeroğlu, Şit Banu (2017). "İstisnai Yoldan Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Genel Esaslar ve Son Değişiklikler Çerçevesinde Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 169-198.
- Kurumu Kamu Denetçiliği, *Türkiye’deki Suriyeliler Özel Rapor*. Ankara 2018, 55-56.
- Kutal, G. (1992). "Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Özellikleri". *II. İstihdam Haftası Tebliğleri*, 61-66.
- Latif, D. (2002). "Refugee of the Turkish Republic". *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. XXXIII, 1-29.
- Lean, N. (2012). *İslamofobi Endüstrisi*, (Çev.:İbrahim Yılmaz), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Lean, N. (2012). *The Islamophobia Industry*. Londra: Pluto Press.
- Lee, E. (1966). "A Theory Of Migration", *Demography*, Cambridge University Press, 282-297, 47-57. Vol.3, No.1,

- Leghtas, I. (2019). Insecure future: Deportations and lack of legal work for refugees in Turkey. Rapor. <https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/5d82e33643e3fb135e2a1c6d/1568858939191/Turkey+Report+in+English+-+Livelihoods++September+2019+-+final.pdf> Erişim tarihi 29.08.2024 s.13.
- Lennepe van H. J. (1870). *Travels in Little-Known Parts of Asia Minor*, London: Yayınevi.
- Lewis, W. Arthur (1954). "Economic Development With Unlimited Supplies of Labour". *The Manchester School*, 22(2), 139-191.
- Lodzinska, S., Jedrzejowski, J. (2012). "The Wage-earning Immigration Into Opole Province: The Scale, Conditions and Prospects", *Oficina Wydawnicza Politechniki Opolskiej*, s.9
- Loomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*. London: Routledge.
- Lordoğlu, K. (2005) "Türkiye'de Yabancıların Kaçak Çalışması", *Toplum ve Bilim*, 102, 103-127.
- Loschmann C., ve Siegel, M. (2015). "Revisiting The Motivations Behind Remittance Behaviour: Evidence Of Debt-Financed Migration From Afghanistan", *Migration Letters*, 12(1), 38-49.
- Maalouf, A. (2009). *Çivisi Çıkmış Dünya*. (Çev.: Orçun Türkay), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Maalouf, A. (2009). *Ölümcül Kimlikler*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Mabogunje, A. L. (1970). "Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, 2(1), 1-18.
- Mannaert, C. (2003). "Irregular Migration And Asylum In Turkey", *Working Paper No. 89*, UNHCR.
- Markley, E. (2011). "Social Remittances and Social Capital: Values and Practices of Transnational Social Space". *Quality of Life* 22(4), 365-378.
- Martin, P. L., Houstoun, M. F. (1982). "European And American Immigration Policies", *Law & Contemporary Problems*, 45(2), 29-54.
- Massey, D. S. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal". *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.

- Mazlumder (2013). *Sığınmacılar Raporu: Geçici Barınma Merkezleri ve Yaşam Koşulları*.2017 s.11
- Mazlumder (2013). “Türkiye’de Suriyeli Mülteciler -İstanbul Örneği-*Tespitler,İhtiyaçlar ve Öneriler*.06.10,2017 s.9
- Mcauliffe, M., Ruhs, M. (2017). *World Migration Report 2018*. Geneva: International Organization for Migration.
- Mevzuat Bilgi Sistemi, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2021
- Morano-Foadi, Sonia (2017). “Solidarity and Responsibility: Advancing Humanitarian Responses to EU Migration Pressures”. *European Journal of Migration and Law*, 19, 223-254.
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics Among Nations: The Struggle for Power andPeace*. Eds. Kenneth W. Thompson. 6th edition. McGraw Hill.
- Mutlu, K. (2008) “Karapara Ekonomisinin Sosyolojik Temelleri”, Süleyman Aydın (Ed.). *Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı* içinde. Ankara, 293-315.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi, md. 1/A/2.
- Neccar, M. Ş. M. ve Erkut, T. (2017). “Suriye’den Türkiye’ye Göç: Nedenler, Sonuçlar ve Umutlar”. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 4 (Nisan), 185-198.
- Nişanyan, S. (2007). *Sözlerin Soyağacı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Odman, T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Omay, U. (2019). *Sosyal Haklar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Onur, F.H. (2003). “Öteki Sorunsalının “Alterite” Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme”, H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kavramsallaştırması*". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(10), 4-10
- Oxford Latin Dictionary (1968). Oxford, at the Clarendon Press.(OLD).

- Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). “Sosyolojik Bir Olgularak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”. *Türkiye Klinikleri Derleme*, 3(1), 1-8.
- Ortaylı, İ. (2006). “Genel Göç Olgusu”. *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler: 8-11 Aralık 2005* (s. 17-22). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Ovalı, Ş. (2006). "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği
- Öcal, O., & Atasever, B. (2021). “Düzensiz Göçün Karanlık Yüzü: Göçmen Kaçakçılığı”. *Kapadokya Akademik Bakış*, 5(1), 41-65.
- Öksüz, H. (2000). “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskan Meselesi (1923-1938), *Atatürk Dergisi*, 3(1), 187.
- Öksüz, S. (2019). *Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Türkiye’de Düzensiz Göç: 2000 – 2015 Yılları Arasında Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öner, A.Ş. (2015). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar (ss. 13-27), (Ed. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Övünç-Öztürk, N. (2012). “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında YerAlan Sığınma Hakkının Tahlili”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 2012, 187-228.
- Özcan, E.D.E. (2017). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *İş ve Hayat*, 2, 183–215.
- Özcan, M. (2005). “Avrupa Birliği Sığınma Hukuku”. *Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: Uşak Yayınları .
- Özcan, M. (2010). Geri Kabul Anlaşması: Ama Neyin Karşılığında?, USAK, <http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/turkiye/geri-kabul-anlasmasi-ama-neyin-karsiliginda> s.16

- Özcani, M. (2005). *Avrupa Birliği ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Özçürümez, S. & Şenses, N. (2012). “Europeanization and Turkey: Studying Irregular Migration Policy”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(2), 233-248.
- Özdal, B. (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. Bursa: Dora Yayınları.
- Özdek, Y. (1994). “İnsan Haklarında Gelişmeler: AİHS’ne İlişkin 11 Nolu Protokol ve Ulusal Azınlıkların Korunması Üzerine Çerçeve Sözleşme”. *İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE*, Sayı:16/1, 33-34.
- Özdemir M. (2007). *I Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*. (Doktora Tezi), İzmir: DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Özdemir, H. (2012), “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 30, 14.
- Özdil, S. (2019). “ABD İşgücü Piyasasında Ücretler ve Göç İlişkisi: Neoklasik Göç Teorisi”. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 264-276.
- Özkan, I. (2014). *Göç – İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özkan, I. (2011). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Avrupa Birliği’nin Göç ve Sığınma Politikası”. *Ankara Barosu Dergisi*, 165-188.
- Özkan, Y. (2014). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Öztürk, Neva Övünç (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özveri, M. (2011). *İnsan Hakları Hukukunda Sosyal Haklar*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Özveri, M. (2011). “Türk Hukukunda Sosyal Hakların Dava Yoluyla Gerçekleştirilmesi”. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III Bildiriler*, (210-212), İstanbul: Petrol-iş Yayını.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç (Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama)*, Ankara: Nobel Yay.

- Pazarcı, H. (2005). *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap* (8. bs.), Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarlıoğlu, M. V. (2005). “İzmir Örneğinde Göç”ün Ekonometrik Analizi”. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 2005, 121.
- Pécoud, A. (2018). “What do we Know About the International Organization for Migration?”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(10), 1623-1627.
- Peker, B., Sancar, M. (2001): *Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yay.
- Perruchoud, R. (Ed.) (2004). “Glossary on Migration, International Organization for Migration”. *Switzerland*, 51-73.
- Petersen, W. (1958). “A General Typology of Migration”. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Piore, Michael J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor And Industrial Societies*”, Cambridge: Cambridge Press.
- Rani, Surabhi (2018). “Analysing Lee’s Hypotheses of Migration in the Context of Malabar Migration: A Case Study of Taliparamba Block, Kannur District”, *International Journal Of Research In Geography*, 4(1), 1-8.
- Ravenstein E. G. (1885). “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). “The Laws of Migration”. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Reinisch J. (2011). “Internationalism in Relief: The Birth (and Death) of UNRRA”, *Past and Present*, S.6, 259-262.
- Resmî Gazete (2004). 5393 sayılı *Belediye Kanunu*, 13 Temmuz 2005, Sayı: 25874.
- Resmi Gazete (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (No.6458), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> Erişim Tarihi:23.12.2023
- Resmî Gazete (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Sayı: 29153.

- Resmî Gazete (2018). 106 Sayılı Türk Vatandaşlığına İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı.
- Resmi Gazete 11 Nisan (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.
- Resmî Gazete, 22 Ekim 2014 sayı: 29153.
- Resmi Gazete, Tarih: 12/6/2009 Sayı : 27256.
- Resmi Gazete, 11 Nisan 2013, sayı: 28615
- Resmi Gazete, 1994: 20 Temmuz md 1994/5224 İltica Yönetmeliği
- Resmi Gazete, 2013: Md. 91
- Resmî Gazete, İskân Kanunu, 2733, 7 Teşrinievvel 1336/21 Haziran 1934.
- Resmi Gazete, 2009 Maddi 41. Türk vatandaşlığının kazanılmasına ve kaybına ilişkin karar.
- Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160520-1.htm>, Erişim Tarihi 12.10.2023
- Resmî Gazete’de yayımlanan 19.09.2018 tarihli 106 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı
- Reuters (2015). “Troubling Image of Drowned Boy Captivates, Horrifies”, <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-turkeyidUSKCN0R20IJ20150902>, (Erişim Tarihi: 15.05.2023)
- Robinson, J. (1978). *Contributions to Modern Economics*. Cambridge: Academic Press.
- Ruhi, A. C. (2007). “Pasaport ve Pasaport Çeşitleri”, *EÜHFD*, 11(1-2), 330-344.
- Ihlamur-Öner, S. & Öner N. Ş. (Dü) içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramları, Tartışmalar* (4. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saenz Raquel, Y. (2012). “Globalization, Migration, and National Identity: A Global Perspective on the Role of Education in Second-Generation Immigrants”. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(3), 191-195.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.

- Sarı, M. (2010). “Atatürk Dönemi İskân Politikası’nda 2510 Sayılı Kanunun Yeri ve Önemi” *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 163-184.
- Sciortino, G. (2000). “Toward a Political Sociology of Entry Policies: Conceptual Problems and Theoretical Proposals”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26(2), 213-228.
- Sert, D. (2016a). “Küresel Hareketlilik ve Göç”. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş* (s. 505-522). İstanbul: İletişim Yayınları
- Sert, D. (2016b). “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”. S. G. İhlamur Öner ve N.A. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 29-47). İstanbul:İletişim Yayıncılık.
- Simmons, James, W. (1980). “Changing Migration Patterns In Canada 1966-1971 And 1971-1976”. *Canadian Journal Of Regional Science*, 3(2), 139-162
- Somuncu, B. (2006). *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. (Yüksek Lisans Tezi) İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sorinel, C. (2010). “Immanuel Wallerstein's World System Theory”. *Annals of Faculty of Economics*, 1(2), 220-224.
- Sönmez, N., & Kirişçi, K. (1995). *Movements of Refugees, Asylum Seekers and Illegal Immigrants into Turkey*. International Organization for Migration.
- Standing, G. (2017). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. Ergin Bulut (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stark, O. & Bloom, D. (1985). “The New Economics of Labor Migration”. *American Economic Review*, 75(2), 173–178.
- Stark, O. ve Bloom D. E.(1985). “The New Economics of Labor Migration”. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178, Papers and Proceedings of the Ninety-Seventh Annual Meeting of the American Economic Association. <http://www.jstor.org/view/00028282/di950057/95p0064v/0>, (15.05.2006)

- Stouffer, S. A. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 845–867.
- Suter, B. (2013). "Asylum and Migration in Turkey an Overview of Developments in The Field 1990– 2013", *MIM Working Paper Series*, 13(3), 3-4.
- Şahin Kütük, B. (2015). "Türkiye'den Batı Avrupa'ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları". *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 391-436.
- Şahin, Çiğdem, "Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)", *13. Türk Dünyası Kongresi*, ed. Vecdi Can, Köksal Şahin ve M. Kürşad Uçar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 1165-1174
- Şahin, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme". *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.
- Şener, B. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu Ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 01-31. <https://doi.org/10.28956/gbd.319977>
- Şimşek, D. (2019). "Türkiye'de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları". *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-187.
- Şimşek, D. (2020). "Göçmen Sağlığı ve Sağlık Hakkı". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 112-125.
- Şimşir, B.N. (1989). *Rumeliden Türk Göçleri*. Cilt I-III. Ankara: Türk Tari Kurumu Yayınları
- T.B.M.M. (2018). "İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu", *Göç ve Uyum Raporu*, 26. Dönem 3. Yasama Yılı/ Mart 2018.
- T.C. AB Bakanlığı, T.C. AB Bakanlığı (2016). "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023 yılı Faaliyet Raporu.
- T.C. Anayasası (1982). Resmî Gazete, 9.11.1982.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016). *Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., Yayın No:40, Nisan 2017.

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Geçici Koruma, 22 Aralık 2015, https://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiye%E2%80%99de-gecici-koruma_409_558_1097 Erişim Tarihi: 19 Ocak 2023
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Genelgesi 2006 madde 14;
- T.C. İçişleri Bakanlığı. Göç İdaresi Başkanlığı. 2022 Faaliyet Raporu
- T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020 Faaliyet Raporu
- Tamer, M. ve Birvural, A. (2017). “Mültecilerin Uyum Sürecinde Yerel Yönetimler Ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 9(35), 21.
- Tamer, M. (2019). *Hatay Türkiye’nin Göç ve Sığınmacı Politikaları: Hatay İli Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taneri, G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmesi İlkesi*, Ankara: Bilge Yayınevi.
- Tanilli, S. (1976). *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanör, B. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. İstanbul: May Yayınları.
- Taran, P., Neves de Lima, G. & Kadysheva, O. (2016). *Cities Welcoming Refugees and Migrants: Enhancing Effective Urban Governance in an Age of Migration*, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Taşçı, F. (2009). “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”. *Kamu-İş*, 10(4), 180-185.
- Taylor, E. J. (1999). “The New Economics Of Labour Migration And The Role Of Remittances In The Migration Process”. *International migration*, 37(1), 1999, 63-88.
- Taylor, J. E. (1999). “The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process”. *International Migration*, 37(1), 63–88.
- TBMM (2018). *Göç ve Uyum Alt Komisyonu Raporu*. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.

- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu (2012), *Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu*, 24. Dönem 2. Yasama Yılı 2012.
- Tekeli, İ. (1998). “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”. A. İçduygu (Ed.), *Türkiye’de içgöç konferans Bolu-Gerede*, 6-8 Haziran 1997 içinde (s. 7-21). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tekeli, İ. (2010). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thet, K. (2014). “Pull And Push Factors Of Migration: A Case Study In The Urban Area Of Monywa Township, Myanmar”. *Department Of Statistics At the Institute of Economics*, 1(24), 1-14
- Toksöz, G., Erdoğan, S., ve Kaşka S. (2012). *Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*. Ankara: IOM
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay..
- Tüfekci, S. (2002). “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler İstanbul Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Türk İstatistik Kurumu TÜİK Haber Bülteni (2020). Sayı: 33885 Yabancılara Yapılan Konut Satış İstatistikleri.
- Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016). “Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türk Dil Kurumu (<http://sozluk.gov.tr>). Erişim: 13.11.2020 s.11
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/index.php> 12.10.2023
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları alt komisyonu. Göç ve uyum raporu 26. Dönem 3. Yasama yılı Mart 2018
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982 Anayasası.

Uluslararası Dünya Göç Hareketleri Sempozyumu 2022 Antalya Bilim Üniversitesi
Akdeniz ve Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
(AKVAÇAM)

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 2009.25-57

Uluslararası Göç Örgütü [IOM] 2019)

Unat-Abadan, N., Keleş, R., Penninx, R., Renselaar, H. V., Velzen, L. V., Yenisey, L.
(ty). *Uluslararası İşçi Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir
İnceleme Göç ve Gelişme*. Ankara: Simurg Kitabevi.

UNDP (United Nations Development Programme), Human Development Report (HDR)
1994, (New York: Oxford University Press, 1994), ss. 22-25

UNHCR (1951). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi*.

UNHCR (2003) Framework for Durable Solutions for Refugees and Persons of Concern.
[<https://www.unhcr.org/partners/partners/3f1408764/framework-durable-solutions-refugees-persons-concern.html>] Erişim Tarihi (26.10.2021)

UNHCR Operational Data Portal (2021) Syria Regional Refugee
Response.[<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>] Erişim Tarihi(21.04.2021)

UNCHR : Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü
Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve
Usuller Hakkında El Kitabı, Yeniden Gözden Geçirilmiş Tercüme, Şubat 2013.
(Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>, 11.11.2024. (El Kitabı)

United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR, 2003 s.89).

Ura, S.S., Shilibekova, A. (2016). “Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim”, *Uluslararası
Güvenlik Yeni Politikalar Stratejiler ve Yaklaşımlar*. Hasret Çomak, Caner
Sancaktar, Sertif Demir, İstanbul: Beta Yayınevi.

Uslu, S., Cassina, G. (1999). *Türkiye’den Avrupa’ya Göç*. Ankara: HAK-İŞ Eğitim
Yayınları.

- Uzun, E. (2016). “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri Ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 60-85.
- Ünver, O. (2003). “Almanya'ya Türk İşgücü Göçü, Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkânlar ve Fırsatlar”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* sayı 45, 177-225.
- Waeber, Ole (1995), “Securitisation and Desecuritisation”, Ronnie D.Lipschutz (der.), *On Security*, New York: Columbia University Press.
- Wallerstein, I. M. (2000). *The Essential Wallerstein*, New York: New Press, XVI
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System*. New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System*. New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (2004). *Dünya Sistemleri Analizi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Wei Zheng ve Marco, G. Ercolani (2010). *An Empirical Analysis of the Lewis-Ranis-Fei Theory of Dualistic Economic Development for China*. University of Birmingham.
- Wickramasinghe, A.A. ve Wimalaratana I. N. Wijitapure (2016). International Migration and Migration Theories. *Social Affairs*, 1(5), 13-32.
- Williams, E. (1944). *Capitalism and Slavery*, London: Andre Deutsch,
- Wolfel, Richard. L. (2005). “Migration In The New World Order: Structuration Theory And Its Contribution To Explanations Of Migration”. *Geography Online*, 5(2), 2.
- Wolpert, J. (1965). "Behavioral Aspects of the Decision to Migrate”, *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 15(1), 159–176.
- Wolpert, J. (1965). “Behavioral Aspects of the Decision to Migrate”. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 15(1), 159–176.
- Wolpert, Julian. (1965). Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate. *Papers In Regional Science*, 15(1), 159-169
- Wyman Mark, DP. (1989). *Europe’s Displaced Persons, 1945-1951*. Philadelphia: Balch Institute Press.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK, 2013: md. 61,62,63).

- Yalçın, B. (2004). “Uluslararası Göç: Nedenleri, Türleri ve Etkileri”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(4), 123-139.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yaylagül, C. (2011). *Göç Sorunu ve Yeni Göç Politikalarının Uygulamasında Kent Konseylerinin Birleşimi*, www.academia.edu.tr s.4
- Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yılmaz Eren, E. (2017). *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. (2014). “Uluslararası Göç Çeşitleri Nedenleri ve Etkileri. Turkish Studies: International Periodical For The Languages”. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 3-16.
- Yılmaz, S. (2016). *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimine Asgari Muamele Standardı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, V. ve Atmaca Y. (2020). *Türkiye’ de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi*. Ankara: Ekin Yayınları.
- YÖK (2013). *Yükseköğretim Kurulu Genelgesi*, 23 Eylül 2013.
- YÖK (2014). *Yükseköğretim Kurulu Kararı*, 9 Temmuz 2014.
- Yönlü- Yücel K. (2018). *Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- YUKK (2013). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.
- Yüceşahin, M. ve Özgür, M. (2006). “Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekansal Örüntü”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, S: 2, 17.
- Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Anadal, Yan Dal ile Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2013, 23 Eylül). Resmi

Yükseköğretim Yürütme Kurulunun 09/07/2014 tarihli toplantısında alınan kararlar uyarınca Ek Madde-2 Uyarınca Mısır Ve Suriye'den Yapılabilecek Yatay Geçiş İşlemlerine İlişkin Esaslar

Zhanadilova, A. (2018). “Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu”. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 116-122, <https://dergipark.org.tr/muhakeme> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019).

MEVZUAT KAYNAKLARI

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

6714 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma ile Oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesinin 2/2016 Sayılı Kararının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu

5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu

2510 sayılı Mülga İskân Kanunu

5543 sayılı İskân Kanunu

2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine Kamu Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu

9938 Sayılı Türkiye’ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma

Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2017 Stratejik Planı.
http://www.goc.gov.tr/files/files/stratejik_plan_sitede_yay%C4%B1nlanan.pdf,
 Erişim Tarihi: 10.02.2018.Yönetmelik, 27 Ocak 2006 Tarihli Resmî Gazete

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği

Göç ve İltica Yönetmeliği

Geçici Koruma Yönetmeliği

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik

Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu veya Özel Kurum, Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine Dair Kanunun Uygulanması Hakkındaki Yönetmelik

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik

Serbest Bölgelerde Çalışacak Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliği

Çalışma Süreleri Yönetmeliği

Yabancı Sağlık Meslek Mensuplarının Türkiye'de Özel Sağlık Kuruluşlarında Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik

Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Onur ÇAKMAK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	